

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE
DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKASI
(1950-1960)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hatice ALANOĞLU

Kütahya - 2018

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**THE TIMES GAZETESİNE GÖRE
DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKASI
(1950-1960)**

Danışman:
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Hazırlayan:
Hatice ALANOĞLU

Kütahya – 2018

Kabul ve Onay

Hatice ALANOĞLU'nun hazırladığı "The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti'nin Dış Politikası (1950-1960)" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ (Danışman)		
Doç. Dr. Taner BİLGİN		
Dr. Öğr. Üyesi Arif KOLAY		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “The Times Gazetesine Göre Demokrat Parti’nin Dış Politikası (1950-1960)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Hatice ALANOĞLU

...../...../2018

Özgeçmiş

1992 yılında Elazığ'da doğdu. İlköğrenimini, ortaöğrenimini Ankara'da ve lise öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. 2016 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2016 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

ÖZET

THE TIMES GAZETESİNE GÖRE DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKASI (1950-1960)

ALANOĞLU, Hatice

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Kasım, 2018, 168 sayfa

Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bu iki kutuplu bloklaşmada tercihini ABD'den yana kullanmış, İnönü döneminde başlayan ABD yanlısı dış politika, 14 Mayıs 1950 yılında iktidar olan Demokrat Parti döneminde de devam etmiştir. Demokrat Parti döneminde SSCB'nin yayılcı politikasına karşın Demokrat Parti, gerek Balkanlar'da gerekse Ortadoğu'da ABD'nin desteğini arkasına alarak aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. Demokrat Partinin bilhassa bu bölgelerde aktif bir politika izlemesinin sebebi, yakın iş birliği içerisinde olduğu ABD ve İngiltere gibi batılı devletlerin bölgedeki çıkarlarını gözetmek ve sınırlarına en yakın bu bölgelerde komünist tehlikeye karşı güvenlik sistemi oluşturmak olmuştur.

İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası perde arkasına geçmesi ve SSCB tehdidine karşı ABD'yi ön plana çıkarmasıyla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri yakın ilişki içerisinde olduğu İngiltere'den Soğuk Savaş'ın süper gücü olarak anılan ABD'ye yakınlaşmaya başlamıştır. İngiltere, Soğuk Savaş döneminde her ne kadar perde arkasında gibi gözükse de devletlerarası yaşanan dış politika olaylarını yakından takip etmiş, bunu The Times Gazetesi aracılığıyla kendi çıkarlarını gözetecek şekilde kamuoyu oluşturmada bir araç olarak kullanmıştır. 1950-60 yılları arasında Türkiye'nin dış politika olaylarında izlediği yol batılı devletlerin özellikle de İngiltere'nin çıkarlarıyla örtüşüyorsa da Türkiye aleyhine bir haber yapılmamıştır. Ancak İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına ters düşen bir durum söz konusu olduğunda The Times gazetesi aracılığıyla Türkiye aleyhtarı haberler yaparak basın gücünü sonuna kadar kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dünya, The New York Times, CHP, DP, ABD, Türkiye, SSCB, İkinci Dünya Savaşı.

ABSTRACT

DEMOCRATIC PARTY 'S FOREIGN POLICY ACCORDING TO THE TIMES (1950-1960)

ALANOĞLU, Hatice

Master Thesis, Department of History

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

November, 2018, 168 pages

Turkey used its preference in favour of the USA, from among this bipolar grouping, which developed after the Second World War, and the pro-USA policies, which began during the İnönü era, also continued during the period of the Democrat Party, which came into power on 14 May 1950. In the face of the expansionist policies of the USSR, the Democrat party began to pursue an active foreign policy, with the support of the USA, both in the Balkans and in the Middle East, during its period of government. The reason behind the Democrat Party pursuing such active policies in these regions in particular was to look out for the regional interests of western states such as the USA and the United Kingdom, which it was in close cooperation with. It also ensured the establishment of a system of security against the dangers of communism, in these regions, which were the closest to their borders.

With the United Kingdom taking more of a back seat, and the USA coming to the fore, against the threat of the USSR, following the Second World War, Turkey began to get closer to the USA – who were now being referred to the super power of the Cold War – rather than the United Kingdom, whom it had had close ties with since the establishment of the Republic of Turkey. Even if the United Kingdom seemed to have taken a back seat during the Cold War period, it did monitor the foreign policy incidents occurring between states, and used these as a vehicle to form a public opinion in a manner which looked out for its own interests, through The Times newspaper. While the route pursued by Turkey in foreign policy incidents between the years of 1950-60 was in line with the interests of Western states – and in particular the United Kingdom – there was no news to the detriment of Turkey during this period. However, when there were circumstances which did not conform with the interests of the United Kingdom in the region, it did use the power of the press as much as possible, by publishing news to the detriment of Turkey, through The Times newspaper

Key Words: New world, The New York Times, CHP, DP, USA, Turkey, USSR, Second World War

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEMOKRAT PARTİ'NİN BATI POLİTİKASI

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI YENİDÜNYADÜZENİ VE TÜRKİYE	10
1.1.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı	12
1.2. TÜRKİYE'NİN NATO'YA ÜYELİĞİ.....	15
1.2.1. NATO'nun Kuruluşu	15
1.2.2. CHP Döneminde Türkiye'nin NATO'ya Başvurusu.....	17
1.2.3. DP Döneminde Türkiye'nin NATO'ya Başvurusu	18
1.2.4. Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Kabul Edilmesi	23
1.3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ KIBRIS MESELESİ	32
1.3.1. Tarihsel Süreçte Kıbrıs Meselesi	32
1.3.2. The Times Gazetesinde Kıbrıs Sorunu	34
1.3.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Kıbrıs Meselesi	37
1.3.4. Londra Konferansı	38
1.3.5. Radcliffe Anayasası ve Macmillan Planı.....	43
1.3.6. Zürih ve Londra Antlaşmaları.....	48

İKİNCİ BÖLÜM DEMOKRAT PARTİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ORTADOĞU BÖLGESİNDE YENİ DÜZENİN KURULMASI.....	53
2.1.1. 1923-1932 Yıllarında Türkiye Ortadoğu İlişkileri.....	55
2.1.2. 1932-1938 Yıllarında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri	56
2.1.3. 1938 Sonrası Ortadoğu'da Büyük Devletlerin Politikaları.....	57
2.2. DULLES'İN ANKARA ZİYARETİ.....	59
2.2.1. Dulles'in Türkiye Ziyareti	63
2.2.2. Dulles'in Gezisinin Türkiye Açısından Önemi	65
2.2.3. Bağdat Paktı.....	66

2.2.4. Türkiye Pakistan Dostluk Antlaşması.....	67
2.2.5. Bağdat Paktına Giden Süreçte Türk-Irak Yakınlaşması	68
2.2.6. Bağdat Paktının İmzalanması	71
2.2.7. Bağdat Paktına Gelen Tepkiler	74
2.2.8. Bağdat Paktının Sona Eriş Süreci	76
2.2.9. Irak Devrimi.....	77
2.2.10. Süveyş Krizi.....	82
2.2.11. Suriye Bunalımı	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN BALKAN POLİTİKASI

3.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA BALKANLARDA YENİ DÜZENİN KURULMASI.....	98
3.1.1. İkinci Dünya Savaşında Büyük Devletlerin Balkan Politikası	98
3.1.2. Potsdam Konferansı ve Balkanlar.....	102
3.1.3. Soğuk Savaş Yıllarında Balkanlar	103
3.2. 1950-1951 TÜRKİYE'YE YAPILAN BULGAR GÖÇÜ	107
3.2.1. Potsdam Konferansı ve Sonrasında Bulgaristan'ın durumu	109
3.2.2. Bulgar Komünist Partisinin Türk Göçü Üzerindeki Etkisi.....	111
3.2.3. Türkiye ve Bulgaristan Arasında Notalar Savaşı.....	112
3.3 BALKAN PAKTI	116
3.3.1. Balkan Pakti Öncesi Genel Durum	116
3.3.2. Balkan Pakti Öncesi Dostluk ve İşbirliği Antlaşması.....	120
3.3.3. Antlaşmanın Yugoslavya'daki Yankıları.....	121
3.3.4. Balkan Paktının İmzalanması	124
3.3.5. Balkan Pakti'nin Maddeleri	124
3.3.6. Balkan Paktının Değerlendirilmesi	128
3.3.6.1. Yugoslavya açısından Balkan Pakti	128
3.3.6.2. Yunanistan açısından Balkan Pakti	128
3.3.6.3. Türkiye Açısından Balkan Pakti	129
SONUÇ.....	130
EKLER.....	133
KAYNAKÇA	150
DİZİN	167

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Eser
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
Haz.	Hazırlayan
Km.	Kilometre
MC	Milletler Cemiyeti
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
NATO	North Athlantic Treaty Organization
S.	Sayı
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

TEZ METNİ

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan barış antlaşmaları ülkeler arası barışı sağlamak konusunda yeterli olmamış, aksine barışı sağlayamadığı gibi İkinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası imzaladığı Versailles antlaşması ile zayıf bir duruma düşen Almanya, Adolf Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi altında güçlenerek büyük devletlerle boy ölçüşecek duruma gelmiştir. Versailles'i geçersiz kılarak dünyayı büyük bir savaşın eşiğine getirmeyi planlayan Almanya¹, eski Roma İmparatorluğu'nun sahip olduğu toprakları ele geçirmeyi düşleyen² İtalya'nın Faşist diktatörü Benito Mussolini ile anlaşmıştır. Japonya'nın da bu anlaşmaya katılmasıyla Mihver Devletleri adıyla anılan üçlü ittifakın tohumları atılmıştır. Bu ittifakın karşısında Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri olan ve Mihver'in güttüğü politikadan en fazla rahatsızlık duyan İngiltere ve Fransa durmuştur. Savaşın başında iki bloka da dahil olmayan SSCB ve ABD savaşın ilerleyen zamanlarında dahil olarak savaşın kaderini değiştirmişlerdir.³

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla Avrupa'da siyasal ve ekonomik hayat alanlarını genişletmek isteyen Hitler dünyayı büyük yıkıma sokacak İkinci Dünya Savaşının başlamasına neden olmuştur. Bu olay sonucu Fransa, İngiltere ve İngiliz Milletler Topluluğuna dahil olan ülkeler Almanya'ya savaş ilan etmiş ve savaş resmen geniş bir coğrafyaya yayılarak başlamıştır⁴.

¹ Almanya bu dönem Versailles Antlaşmasını tanımadığını ilan etmiş, Avrupa'da Germen kökenin çoğunlukla olduğu yerleri topraklarına katmayı planlamış, bu durumda karşısında İngiltere ve Fransa'yı bulmuştur. Almanya'nın politikasını onaylamayan devletler dolayısıyla savaşta karşı grubu temsil edecek devletler olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s. 131.

² Mussolini. Mart 1934'te, 2.Beş Yıllık Faşist Kongresinde yaptığı konuşmada, İtalya'nın tarihsel süreç boyunca hedefinin Asya ve Afrika'da genişlemek olduğunu ve bunun İtalya'nın hakkı olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca bu dönem İtalya'nın bir diğer maksadı ise İtalyan ulusçularının sahip olduğu Roma İmparatorluğunu yeniden canlandırmak düşüncesi olmuştur. Baskın Oran, **Türk Dış politikası (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 295.

³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 128-130.

⁴ Bahar Eroğlu, "İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyasetinin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği", **Journal of New World Sciences Academy**, Cilt 7, 2012,s. 94

SSCB ve ABD şimdilik Almanya'nın saldırgan politikasını gözlemlemekle yetinirken, Türkiye Mayıs ayında İngiltere ile⁵, Haziran ayında ise Fransa ile imzaladığı Ortak Deklarasyonla tarafını bir nebze belli etmiştir⁶. Türkiye'nin Müttefiklerle ortak deklarasyon imzalaması Mihver Devletler tarafından olumsuz karşılanmış hatta Almanya Türkiye'ye yönelik tehditkar bir tavır içerisine girmiştir. Almanya'nın bu tehditkar tutumunda elinde bulundurduğu koz hiç şüphesiz ticaret ilişkileri olmuştur. Çünkü Türkiye dış ticaretinin yaklaşık olarak yarısını Almanya ile yapmaktadır. Bundan dolayı Almanya Türkiye ile ihracatı keseceğini ve her türlü ekonomik ve kültürel işbirliğine son vereceğini dile getirip Türkiye'ye psikolojik baskıda bulunmuştur.⁷ Bu baskının temel sebebi de Türkiye'nin Müttefik devletlere yakınlaşmasının Almanya üzerinde yarattığı derin kaygı olmuştur. Görüldüğü gibi İkinci Dünya Savaşı tüm şiddetiyle devam ederken gerek müttefikler gerekse Mihver devletler Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı savaşa kendi taraflarında girmesini, şayet bu mümkün değilse de Türkiye'nin savaş dışı durumunu korumasını istemişlerdir.

Türkiye müttefik ve mihver devletlerin baskılarına rağmen İkinci Dünya Savaşı yıllarında tarafsız değil ancak savaş dışı durumunu korumaya çalışan bir politika izlemiştir. Savaş yıllarında tek parti iktidarlığı ile yönetilen Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren İsmet İnönü'nün başında bulunduğu CHP kadrosu olmuştur. Bu kadro

⁵ Türkiye İngiltere arasında yayımlanan Ortak Deklarasyon yedi maddeden oluşmuştur. Yedi maddelik deklarasyonun metnin bir kısmı aşağıdaki gibidir: 1)Türkiye ve Büyük Britanya Hükümetleri, aralarında sıkı istişarelerde bulunmuşlardır. Aralarında geçen ve bugün de sürdürülmekte olan görüşmeler, her zamanki görüş birliğini ortaya koymuştur. 2) İki Devletin, kendi ulusal güvenlikleri yararına olarak, karşılıklı yükümleri içerecek uzun süreli kesin bir antlaşma imzalamaları kararlaştırılmıştır. 3) Bu kesin anlaşmanın yapılmasına değin Türkiye Hükümeti ve Büyük Britanya Hükümeti, ortaya çıkacak bir saldırı eyleminin Akdeniz bölgesinde bir savaşa neden olması durumunda fiili olarak işbirliği yapmaya ve birbirlerine ellerinden gelen tüm yardım ve kolaylığı (aide et assistance) göstermeye hazır bulduklarını açıklamışlardır. Bkz. Figen Atabey, "İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 31, s. 299.

⁶ Türkiye'nin bu tutumu İngiltere tarafından memnuniyetle karşılanmış olacak ki 4 Eylül 1939 tarihli Times "Turkey Loyal to Peace Front" başlıklı haberinde İnönü'nün İngiltere Kralının özel haberini getiren Büyükelçiyi kabul ettiğinden bahsetmiş sonrasında Türkiye'nin bu zorlu dönemde İngiltere ile dostane ilişkilerini sürdürmesini takdir ettiklerini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye'de İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı savaşa girdiğine dair çıkan haberlerin memnuniyetle karşılandığına dair de bilgi verilmiştir. Yine Türkiye'nin Fransa ve İngiltere ile ayrı ayrı imzaladığı deklarasyona dair bir haberde 8 Eylül 1939 tarihinde Times gazetesinin sütunlarına "Turkish Sympathies with the Allies (Türklerin Müttefik Sempatisi)" başlığıyla yansımıştır. Habere göre İngiltere ve Fransa'nın Almanya ile savaşı sürdürdüğüne Türkiye'nin de eninde sonunda olayların gerekliliği halinde imzaladığı ortak deklarasyon gereğince savaşa katılacağına yer verilmiştir. Yine Balkan devletlerinin barışçıl tutumunu koruyarak tarafsızlığını ilan ettiğinden ve bu konuda Türkiye'den henüz bir açıklama gelmediğine de haberin devamında yer verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız **The Times**, 4 Eylül 1939 s. 3, **The Times**, 8 Eylül 1939 s. 4.

⁷ Atabey, **a.g.m.**,s.301.

yakın tarihlerde büyük savaşlar atlatmış olduğundan, geçmişteki deneyimlerinden ders almış, savaş dışı durumunu korumaya çalışmış diğer devletlerle çıkar ilişkilerine yönelik işbirlikleri yapmıştır. Bu noktada İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki dış politikasını iki dönem olarak incelemek mümkündür. İlk dönemi 1939-1942 yılları arası, ikinci dönemi ise 1943-1945 yılları arasında oluşturmuştur.

1939-1942 yılları arasında Türkiye'nin dış politikası; Türkiye İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya'nın ve İtalya'nın saldırgan politikalarını yakından takip etmiştir. Bunun dünyayı büyük bir yıkıma sokacak savaşa neden olacağından önceki tecrübelerinden çıkarımını yapan Türkiye 1939 Yılında İngiltere ile yakınlaşarak Ortak bir deklarasyon yayınlamış, ardından Fransa ile Hatay sorununun halledilmesinden sonra Türk-Fransız deklarasyonuna imza atarak batı devletleriyle yakınlaşmaya başlamıştır.⁸ Bu tarihlerde Türkiye, Alman-Sovyet yakınlaşmasından çekinerek İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 yılında Ankara'da bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Akabinde Türkiye bu antlaşmayı SSCB açmış lakin SSCB'nin Montreux Sözleşmesinin değiştirilmesi ve boğazların ortak savunulması gibi isteklerinden dolayı uzlaşma sağlanamamış bu durum Türkiye'nin İngiltere'ye daha fazla yakınlaşmasına sebep olmuştur. Türkiye 19 Ekim 1939 yılında imzaladığı antlaşmaya ek bir protokolle koydurduğu "Sovyet Çekincesi" maddesi gereğince bu yıllarda savaşa katılmamış, İngiltere'den gelen istekleri bu maddeye dayanarak reddetmiştir.⁹Kısacası 1939-1942 yılları arası İnönü'nün uyguladığı Türk Dış politikası ne pahasına olursa olsun savaş dışı tutumun korunması ve müttefikler ve mihver devletlerle karşı karşıya gelmemek üzerine kurulmuştur. Böylece Türkiye, Almanya, İngiltere ve SSCB'ye karşı denge politikasını uygulayarak savaş dışı kalmıştır.¹⁰

1943-1945 arası Türk Dış politikası; Alman ordusunun 1943 yılında Stalingrat'da Ruslar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması sonucunda Alman ordularının gerilemesi ve Müttefik Devletlerin de Kuzey Afrika'da başarılı olmasıyla birlikte Mihver ve Müttefik Devletlerin Türkiye üzerindeki politikalarını değiştirmelerine sebep olmuştur. Buna göre Mihver Devletler Türkiye'nin savaş dışı durumunu korumasını isterken, Müttefik Devletler ise Türkiye'nin savaşa kendi

⁸ Atabey, **a.g.m.**, s. 302.

⁹ Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 273.

¹⁰ Mustafa Yılmaz, "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası" **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 8, Konya 1999, s. 19.

yanlarında girmelerini istemişlerdir¹¹. Bu dönemde Müttefik devletler tarafından bir dizi konferans düzenlenmiş, Türkiye'ye savaşa katılması konusunda baskılar yapılmış ancak İnönü ordunun bu savaşa girecek yeterli teçhizatı olmadığından dolayı savaşa girmeyi kabul etmemiştir. Müttefik Devletler Türkiye eğer kendi yanlarında savaşa girmezse, savaş sonunda SSCB'nin boğazlardaki taleplerine karşı Türkiye'nin yalnız kalacağını ima edecek kadar tehditkar olmuşlardır. Müttefik Devletler tarafından yapılan baskılara daha fazla dayanamayan Türkiye savaş sonunda SSCB'nin taleplerine karşın Türkiye'ye güven verilmesini ve Türk ordusuna gerekli silah ve donanım yardımı yapılması halinde Kahire'de yapılan görüşmelerde savaşa prensip olarak gireceğini söylemiştir.¹² Türkiye'nin savaşa hazırlanması için askeri heyetlerin yürüttüğü görüşmelerden bir sonuç alınamaması üzerine 4 Şubat 1944 yılında görüşmeler sonlandırılmış ve İngiltere Türkiye'ye karşı savaşa girmemesi nedeniyle “*Soğukluk Politikası*” uygulamaya başlamıştır.¹³ Türkiye'nin bu yıllarda uyguladığı savaş dışı kalma politikası savaşın sonunda Türkiye'yi bir müddet yalnızlığa itmiş ve SSCB'nin taleplerinden dolayı büyük bir tehdit altında kalmıştır.

Türkiye her ne kadar bu yıllarda savaş dışı tutumunu korumaya çalışsa da savaş, ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve yöneticileri bir takım tedbir almaya yönlendirmiştir. Bu amaçla 1940 yılının ilk aylarında hükümet tarafından Milli Korunma Kanunu kabul edilmiş, bu yasayla hükümet şimdiye kadar görülmemiş ölçüde geniş yetkilere sahip olmuştur. Devlet ekonomiye büyük ölçüde müdahale etmiş, özel girişim tamamen devletin müdahale alanı içerisine girmiştir.

¹¹ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi-2**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 141.

¹² Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 646.

¹³ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 23.

Hükümetin yaptığı yasalar Milli Korunma kanunuyla sınırlı kalmamış bunu toprak mahsulleri vergisi¹⁴ ve 1943 yılında TBMM’de onaylanan Varlık Vergisi¹⁵ Kanunu takip etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan savaş ekonomisi ve sürekli arttırılan vergiler halkın ekonomik yönden büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Halkın büyük bir kısmı ekonomik yönden zor zamanlar geçirirken diğer tarafta ülkede savaş ekonomisinin oluşturduğu kargaşa ortamından faydalanarak zenginleşen bir grup ortaya çıkmıştır. Savaş ekonomisinin neredeyse bütün ağırlığını çeken orta gelirli vatandaşlar CHP iktidarına karşı memnuniyetsiz hisler beslemeye başlamıştır. Bu durum halkı CHP’den adım adım uzaklaştırmaya başlamış, savaşın yaşattığı bütün olumsuz şartları ülkenin başında olan CHP’ye yüklemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında CHP çıkardığı kanunlar ve yaptığı uygulamalar ile ne halkı ne de parti içi muhalefeti memnun edememiştir. Bu durum kısa bir zaman sonra parti içi muhalefet sesinin Mecliste yükselmeye başlamasına neden olmuştur.¹⁶

Parti içinde şiddetli bir biçimde muhalif seslerin yükselmesi 21 Mayıs 1945’te Meclise gelen bütçe görüşmeleriyle ortaya çıkmıştır. Adnan Menderes, Emin Sazak, Hikmet Bayur gibi isimler bütçe görüşmelerinde hükümeti tek parti iktidarlığının alışık olmadığı biçimde sert bir dil ile eleştirmişlerdir. Hükümet; bütçe açığından dolayı artan devlet borçları, karaborsacılık, hayat pahalılığı, dar gelir, vergi sistemindeki adaletsizlik gibi konularda eleştirilmiştir.

¹⁴ 26 Nisan 1944 tarihinde vergi miktarı %8 den %10 çıkarılmıştır. Bu vergi daha çok küçük çiftçinin zor durumda kalmasına neden olmuş, alınacak vergi ürün daha tarladayken göz kararına göre belirlendiği için çoğu zaman gerçek vergi rakamlarının üzerinde tarh edilerek çiftçiyi mağdur etmiştir. Ayrıca verginin belirlenen merkezlere çiftçi tarafından götürülmesi, kimi memurların rüşvet istekleri de vatandaşları zorlamıştır. Bkz. Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945)**, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 169-170.

¹⁵ Varlık vergisi bir defaya mahsus servet ve kazanç sahiplerinin kazançları üzerinden alınacak bir vergidir. Bu vergi İkinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda yani olağanüstü koşullarda bir defaya mahsus konulan servet vergisidir. Verginin asıl amacı, savaş yıllarında ülke ekonomisini kısa bir sürede olsa rahatlatmak, enflasyonla mücadele için tedavülden para çekmek ve savaş yıllarında çok para kazanmış olan savaş zenginlerinden alınması olarak belirlenmiştir. Varlık vergisi ayrıntılı bilgi için sabit dokuyan, “Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, 2004, s. 33-34, Kerem Karabulut, 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisine Bir Bakış, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Erzurum 2005, s.326.

¹⁶ Enis Şahin, Bilal Tunç, “Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı: 2, 2015, s.35-36

Aynı yıl içerisinde Mecliste diğer bir muhalefet hareketi de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşüldüğü sırada gelmiştir¹⁷. Kanun Mecliste hararetli tartışmaların çıkmasına neden olmuş, bilhassa bu kanuna en sert eleştiriler büyük arazi sahipleri olan Adnan Menderes ve Emin Sazak tarafından gelmiştir. Nitekim bütün muhalif seslere rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Meclis'ten geçirilmiştir. Bu kanun CHP içerisinde var olan muhalif seslerin ciddi bir biçimde belirgin hale gelmesini sağlamış ve Mecliste güçlü bir muhalefetin varlığını göstermiştir.

CHP bünyesindeki milletvekillerinden, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü, Refik Koraltan gibi önemli isimler Dörtlü Takrir olarak bilinen önergeyi 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grup Başkanlığına sunmuşlardır. Dörtlü Takrir üyelerinin istekleri; Kanunlardaki anti-demokratik uygulamaların sonlandırılması, meclisin hükümeti faal bir şekilde denetlemesi ve son olarak da seçimlerin serbestçe yapılmasının sağlanması gibi üç nokta üzerinde toplanmıştır.¹⁸ Takrir, CHP içerisinde büyük bir huzursuzluğa yol açmış, dörtlü takriri imzalayan isimler ağır eleştirilere maruz kalmışlardır. Neticede CHP Meclis Grubu yapılan oylamada takrir reddedilmiştir. Dörtlü Takririn reddedilmesi sonrasında Adnan Menderes ve Fuad Köprülü görüş ve eleştirilerini Vatan gazetesinde yayınlamaya başlamışlardır. Bu yazıların özünü insan hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması, anti-demokratik hükümlerin kaldırılması, liberal ve demokratik konular oluşturmuştur.¹⁹ Bu yazılar karşısında CHP'nin yapacağı ilk hamle 21 Eylül 1945 yılında parti divanını toplayarak Adnan Menderes ve Fuad Köprülü'nün partiden ihracına karar vermek olmuştur. Bu kararı eleştiren Refik Koraltan'da 27 Kasım 1945'te partiden uzaklaştırılmıştır. Dörtlü

¹⁷ Bu kanunun amacı ana hatlarıyla topraksız ve daha az toprağı olan köylüye toprak verilmesini sağlamak, tarımsal araçlar ve kredi gibi köylünün üretim için ihtiyaç duyduğu temel araçları sağlayarak, toprağın sürekli olarak işlenmesini garanti altına almak olmuştur. Dağıtılması planlanan topraklar öncelikle; devlet arazileri, göl ve bataklık gibi yerlerin kurutulmasıyla elde edilecek topraklar ve köylerdeki kamu arazileri olmuştur. Ancak bu arazilerin ihtiyacı karşılamadığı durumlarda özel topraklarında kamulaştırılıp dağıtılması öngörülmüştür. Özel araziler için şart geniş düzlüklerin bol olduğu yerlerde 500 dönüm, geniş düzlüklerin daha az olduğu yerlerde 2000 dönümden fazla arazisi olanların fazla topraklarının kamulaştırılması şeklinde planlanmıştır. Yasaya göre araziler dört bölüme ayrılmıştır; Küçük Arazi, Çiftçi Ocağı Arazisi, Orta ve Büyük Arazi. Küçük Arazi; çiftçilikten başka meslekte çalışanların geçinmelerine yardımcı olacak ve genişliği 30 dönümü geçmeyen arazi olarak belirlenmiştir. Çiftçi Ocağı Arazisi ise 30 dönümden aşağı 500 dönümden yukarı olmayan araziler olarak belirlenmiştir. Orta Arazi; 5000 dönümü geçemeyen, Büyük Arazi 5000 dönümü geçen araziler olarak ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: **Cumhuriyet**, 7 Mart 1945, s.3.

¹⁸ Emel Aslan, **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014, s.7-8.

¹⁹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara 1990, s. 29.

Takrir grubunun son üyesi olan Celal Bayar'da arkadaşlarının partiden ihraç edilmesi üzerine 26 Eylül 1945 yılında partiden istifa etmiştir.²⁰

Yaşanan bu gelişmeler esnasında İnönü'nün Meclis'te iktidar partisinin karşısında denetim yapabilecek muhalefet partisinin olması gerektiği konusunda ki görüşleri,²¹ parti kurma yolunda adım atan Dörtlü Takrir üyelerini cesaretlendirmiş, akabinde de 7 Ocak 1946 yılında DP'yi resmen kurmuşlardır. Demokrat Parti kurulduktan kısa bir süre sonra 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlerden galip çıkmış, on yıl boyunca Türkiye'nin iç ve dış politikasına yön vererek iktidarı elinde tutmuştur.

Tezimiz konusu itibariyle Demokrat Partinin on yıllık iktidarlığı sürecinde yaşanan dış politika olayları üzerine odaklanmıştır. 14 Mayıs 1950 yılında iktidar olan DP dış politikasında, CHP'nin bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrası uyguladığı dış politikasını aynen devam etmiştir. CHP, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutba ayrılan dünyada SSCB tehdidine karşın seçimini ABD yanlısı bir tutum takınarak batılı devletlerle dostane ilişkiler kurmayı tercih ederek yapmıştır. Bu durum 1950'li yıllarda da değişmemiş Türkiye, ABD ve dolayısıyla İngiltere yanlısı tutumunu korumuştur. Ancak DP'nin CHP'den ayrıldığı tek nokta daha aktif bir dış politika izlemiş olmasıdır.²² Demokrat Partinin ilk Dışişleri Bakanı olan Fuad Köprülü'nün ifadesiyle: *“İkinci Dünya Harbinden beri batıya yönelmiş olan dış siyasetimiz son seçimler neticesinde, bu istikamette daha faal bir şekil alacaktır.”* Diyerek aslında Demokrat Partinin on yıl sürecek iktidarlığının dış politika ilkesini özetlemiştir.

Yine Fuad Köprülü 17 Mayıs 1950 yılında France Press'e verdiği demecinde;” *İttifaklarımıza bilhassa İngiltere, Fransa ve Türk ittifakına ve daha da kuvvetlendirmeye çalışacağımız Amerikan dostluğuna sadık kalacağız. Dış politikada hiçbir değişiklik yapılmayacaktır.*”²³ Diyerek tamamıyla batı odaklı dış politikanın bu doğrultuda devam edeceğinin sinyallerini vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri batı yanlısı bir tutum takınmış ve batı devletleri içerisinde özellikle de İngiltere ile yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Bunda İngiltere'nin dünyanın en güçlü ülkesi olması ve bu gücünü

²⁰ Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaaları**, Ticaret Borsası Matbaası, İstanbul 1963, s. 228-229.

²¹ **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1945, s. 1.

²² Sina Akşin, **Türkiye Tarihi IV**, Cem Yayınları, İstanbul 1990, s. 314.

²³ **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1950, s. 2.

korumak için uyguladığı gerçekçi politikaların etkisi yadsınamazdır. Türkiye, İngiltere'nin köklü devlet yapısına güvenerek siyasi alanda en sıkı ilişkilerini yine bu devlet ile kurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'nin İngiltere'ye ihtiyacı daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Savaş sonunda bir takım ekonomik zorluklar yaşayan İngiltere, Soğuk Savaş Döneminde konumunu ABD'ye devretmiştir. İngiltere İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini ABD'ye devrederken aynı zamanda Türk-ABD ilişkilerinin gelişmesine ve bunun daha sonra ittifaka dönüşmesine katkı sağlamıştır. Soğuk Savaş Döneminde İngiltere uluslararası ilişkilerde kendisini geri plana atarak, ABD'nin komünist tehlikeyi savuşturması için ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde Türk-ABD ilişkilerinin önemli bir yere sahip olması sebebiyle bu konuda birçok makale ve tez yazılmıştır. Ancak bu dönemde İngiltere her ne kadar geri planda gibi gözüke de devletlerarası ilişkilerde ve kurulan paktlarda önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamıştır. Bunun için Demokrat Parti döneminde Türk-ABD ilişkilerinin incelenmesi ne kadar önemliyse Türk-İngiliz ilişkilerinin de incelenmesi o derece önemli olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türk-İngiliz ilişkilerinin Türkiye'nin dış politikasındaki önemini ortaya koyabilmek için tezimizi The Times Gazetesinin olaylara bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık.

The Times Gazetesi 1785 yılında "Universal Register Daily" adıyla kurulmuş, 1788'de The Times adını almıştır. Gazete adeta İngiliz Hükümetinin resmi yayın organı konumunda olmuştur. 1785 yılından bu yana dünya olaylarını objektif bir şekilde kapsayan hem dünya liderlerine hem de halka hitap ederek devamlı yayım yapan en eski günlük gazete olması hasebiyle tezimizde tercih edilmiştir. The Times Gazetesi 1950-60 yılları arasında çoğunlukla İngiliz Hükümetinin çıkarlarını ilgilendiren konularda haberler yapmış, haberlerinde Türkiye, İngiliz çıkarlarıyla uyduğu müddetçe aleyhte bir habere yer verilmezken, Türkiye sadece dış politikasında İngiliz çıkarlarıyla örtüşmediği zamanlarda Times Gazetesi tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Tezimizde Times Gazetesi dışında yer yer Guardian ve New York Times haberlerine yer verdiğimiz gibi Türk basınından da bazı gazete haberlerine de yer vermeyi tercih ettik. Bunun sebebi ise Times Gazetesine yansıyan bir olayın Türk basınında nasıl yankılandığını anlamaya çalışmak içindir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN BATI POLİTİKASI

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI YENİDÜNYADÜZENİ VE TÜRKİYE

II. Dünya Harbi, dünya konjonktüründe yeni bir sistemin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Almanya, savaşın sonunda yok olma noktasına gelmiş; İngiltere ve Fransa ise söz söyleme yetkisini kaybetmiştir. Sovyetler ise Almanlar karşısında almış olduğu galibiyet neticesinde dünyanın yeni gücü olarak ortaya çıkmış; aynı zamanda Avrupa'nın korkulu rüyası olmuştur. Savunduğu komünizm propagandası karşısında durabilecek güce sahip olmayan Avrupa Devletleri ise bu tehlikeyi başlarından savuşturabilmek için çözüm arayışı içerisine girmişlerdir.

Sovyetler, sadece Avrupa açısından değil, aynı zamanda Türkiye açısından da büyük tehlike arz etmiştir. Nitekim Sovyetlerin 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan ederek Türk sınırına kadar dayanması, Türk-Sovyet savaşının başlama ihtimali, Bulgaristan'daki Sovyet taraftarı grupların iktidarı ele geçirme çabaları, Türkiye'yi de endişelendirmiş ve bu durum Türkiye'nin İngiltere ile ABD ilişkilerine önem vermesine neden olmuştur. Aslında II. Dünya Savaşında Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politika onun savaştan uzak kalmasını sağlamış, ancak savaşın bitişiyle birlikte ortaya çıkan yeni uluslararası politika Türkiye'nin yalnız kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla savaş yıllarında uyguladığı bu politika, savaş sonrasında oluşan problemlerin de temelini oluşturmuştur²⁴.

Nitekim 4-11 Şubat 1945'te toplanan Yalta Konferansı'nda Boğazlar konusu gündeme gelince Stalin, Boğazlarla ilgili olarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Ardından 19 Mart 1945'te Sovyet Hükümeti, Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenmeyeceğini Molotov aracılığıyla Türk Büyükelçisi Sarper'e bildirecektir²⁵. Aslında Sovyetler Birliği'nin, Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı uzatmama kararı alması Türkiye'de büyük bir şaşkınlık etkisi yaratmamıştır. Nitekim The Times Gazetesi de 23 Mart tarihli haberinde; "*Türk Hükümeti Sovyet Hükümeti'nin böyle bir karar almasını bekliyordu*" diyecektir²⁶. Buna rağmen Türkiye, Sovyetler karşısında durabilecek güce sahip olmadığı için daha temkinli davranarak 9 Nisan 1945 tarihinde Sovyetlere verdiği yanıtta son derece yumuşak bir dil kullanmıştır. Türkiye verdiği

²⁴ D. Yalçın, Y. Akbıyık ve Y. Özkaya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), Ankara, 2006, s.459.

²⁵ **The Times**, 22 Mart 1945, s.3.

²⁶ **The Times**, 23 Mart 1945, s.3.

cevapta; Rusya ile dostane ilişkileri sürdürmek ve güçlendirmek niyetinde olduğunu, her iki devletinde çıkarlarına uymak koşuluyla geliştirilmiş yeni bir antlaşmanın imzalanması için Sovyet Hükümeti'nin önereceği bütün tekliflere sıcak baktığını dile getirmiştir.²⁷ Ancak Sovyetler, Boğazlar konusunda söz sahibi olmak noktasında ısrarcı davranmıştır. Bu nedenle Türkiye'den egemenlik haklarını ihlal eden taleplerde bulunmuş, Türk hükümeti ise bu şartlarda Sovyet Hükümeti ile yaptığı görüşmeleri sonlandırmak zorunda kalmıştır.²⁸ Sovyetler ile Türkiye arasında yaşanan bu gergin ortamda ABD, mevcut durumu etkileyecek bir anlaşmaya taraftar değildir. İngiltere ise bağımsızlık konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak Türk- Sovyet ilişkilerinde güvensizlik ortamı başlamıştır²⁹. Postdam Konferansı'nda alınan kararlar ise Türkiye açısından tam bir hayal kırıklığı yaratmış ve Türkiye'yi Sovyetlerle baş başa bırakmıştır.³⁰

Sovyetler Avrupa'nın kötü durumundan yararlanarak yüzyıllardır süren sıcak denizlere ulaşma emelini İran üzerinden, (Ortadoğu petrolü, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu) Türkiye üzerinden (Boğazlar, Ege ve Akdeniz) ve Yunanistan üzerinden (Akdeniz ile) gerçekleştirmek istemiştir.³¹ Bu durumun gerçekleşmesinden ve Sovyetlerin sıcak denizlere inerek Ortadoğu'ya ulaşmasından çekinen İngiltere bir çözüm arayışına girmek zorunda kalmıştır. Bu işin üstesinden tek başına gelemeyeceğini bilen İngiltere ABD'nin yardımına ihtiyaç duymuştur. ABD'nin ise var olan durumun farkına varması ve Sovyet tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ülkelere yardımda bulunması gerekmektedir. Çünkü Yunanistan'ın ele geçirilmesi demek Türkiye'nin de ele geçirilmesi ve bunların komünizm etkisi altına girmesi demek oluyordu.

²⁷ **The Times**, 9 Nisan 1945, s.3.

²⁸ **The Times**, 14 Temmuz, 1945, s.4.

²⁹ **The Times**, 27 Mart 1945, s.5.

³⁰ **The Times**, 6 Ağustos 1945, s.3.

³¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2003, s.421-442.

Bu nedenle Sovyetlerin durdurulması için komünist olmayan ülkelere ihtiyaç vardır. Belki de ABD'nin yardımıyla Doğu Avrupa'nın da Batı tarafına geçmesi sağlanabilir, bu durumun gerçekleşmesi ise ABD açısından umut verici bir durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunabilirdi.³²

1.1.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı

II. Dünya Savaşı, Avrupa'nın hem mağlup hem de galip devletlerini ekonomik olarak büyük bir darboğaza sokmuştur. Avrupa'nın bu sıkıntılı durumdan kurtulması ve Sovyet tehdidine karşı ayakta kalması, ABD'nin gelecekteki çıkarları için oldukça önemliydi ve bunun gerçekleşmesinde ABD'nin gerek maddi gerekse askeri yardımda bulunmasına ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç ve güç dengesinin gereği olarak ABD, Truman Doktrini ile askeri, Marshall Planı ile de ekonomik açıdan Avrupa'nın yeniden kalkınması için üzerine düşeni mümkün olduğunca yapmaya çalışmıştır.

Truman Doktrini olarak tarihe geçecek olan kanun teklifi Amerikan Kongre'sine geldiğinde tartışmalara sebep olmuştur. Zira yapılacak yardım ABD'nin Monro Doktrini'ne aykırıydı ve ABD bu yardımı yaparak politikasında değişiklik yapmak zorundaydı. Bunun farkında olan Yönetim, Yunanistan ve Türkiye için geçici krediler verilmesini ve bu yönde düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Ancak 31 Mart tarihinden itibaren herhangi bir karar ya da onayın olmayacağı yönünde bir görüş hakimdi. Yardım komünizme karşı olacağı ve barışı destekleyici niteliğe sahip olduğu için kabul edilme olasılığı da taşımaktadır³³. Bunun yanında Vandenberg'e göre savaştan kaçınmanın tek yolu "Truman Doktrini" idi. Bu sebeple kanunun kabul edilerek yürürlüğe girmesi yolunda ısrarcı olmuştur.³⁴ Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Kanunu 22 Nisan 1947 tarihinde kabul edilmiştir³⁵. Yardımın kabul edilmesi ile ilgili olarak Başkan Truman "*programın zaruri ve uygun olduğuyla ilgili hemfikir*" olduğunu

³² ABD, özgür bir dünya ve kalıcı barışı yaratmada kararlıydı. Yardımlar ile komünizm felsefesine karşı mücadele ediyordu. Komünizm kendisini yönetmeyen yetersiz ve zayıf bir yönetime dayanıyor, bu nedenle de güçlü liderlerin kuralına gerek duyuluyordu. Yargılama olmadan cezalandırmaya giden, köleliğe dayanan bir sistemdi. Baskı söz konusu olup sosyal yanlışlıkların sadece şiddetle çözümleneceğine fikrine sahip olan komünizm dünyayı ikiye bölen bir sistemdi. Demokrasi içinde bunları barındırmayan bağımsız milletlerin çıkarlarını hedefleyen sistemdi. Bu farklılıklar sadece ABD'yle ilgisi olmayıp bağımsız devletlerde de kalıcı barışın sağlanması ve devletlerin kalkınması için gerekiyordu. The Times, 21 Ocak 1949, s.4.

³³ **The Times**, 27 Mart 1947, s.5.

³⁴ **The Times**, 7 Mayıs 1947, s.5.

³⁵ Sezai Orkunt, **Türkiye ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul. 1978, s.139.

belirtmiş ve acele olarak yasalaşması için Dışişleri Senato Komisyonu'ndan emir vermiştir.³⁶ Truman, isteklerine uygun olarak hazırlanan “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu”³⁷ kongre tarafından kabul edildikten sonra 22 Mayıs 1947’de ABD Başkanı tarafından da onaylanmıştır.³⁸

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Acheson’a göre ABD, ülkelerin ekonomik olarak içine düştüğü durumu biliyordu. Bu nedenle Yunanistan ve Türkiye’nin korunması üzerinde bir savunma hattı oluşturularak Avrupa ve Asya’nın korunması gerektiğini düşünüyordu. Bu korunma da ancak ABD kaynakları ile sağlanabilirdi³⁹. Truman Doktrini, Sovyetlerin güneye inmesini ve komünist düzenin yayılmasını engellemek için özellikle Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan askeri yardımın adıdır. Ancak görülen odur ki, Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan yardım Sovyetlerin yayılmasını engelleyebilecek türden değildi; o nedenle Avrupa’nın genelini kapsayacak özellikle de henüz tam anlamıyla Sovyet etkisi altına girmemiş olan Batı Avrupa’yı kalkındırmak gerekmektedir. Tabi bu düşünce daha kapsamlı ve yüklü miktarda yardım yapılmasını gerektiriyordu⁴⁰. Bu nedenle de sıra ekonomik yardım olan “Marshall Planı”na gelmiştir.

Bunun üzerine 12 Temmuz 1947 tarihinde 16 Avrupa Devleti’nin katıldığı toplantı Paris’te gerçekleşmiş, bu toplantıyla Avrupa’da ekonomik işbirliğinin temelleri atılmış ve Türkiye’nin de yer aldığı 16 devlet tarafından ortak bir rapor hazırlanmıştır⁴¹. Plan’da yer alacak ülkelerin hazırladıkları rapor doğrultusunda, Amerikalı uzmanlar yaklaşık iki ay süren bir çalışma yapmış ve bu çalışma neticesinde; Avrupalıların istediği 22 milyar dolar, %22 oranında kısılarak 17 milyar dolara indirilmiştir. Başkan Truman, planı Kongre’ye sunmuş ancak yine de Kongre üyeleri, çok pahalı olduğu gerekçesiyle plana muhalefet etmiştir. Buna rağmen, plan Amerikan kamuoyunda

³⁶ **The Times**, 22 Nisan 1947, s.4.

³⁷ Truman Doktrini, ABD Başkanı Truman’ın 4 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan’a yapmış olduğu askeri yardımın adıdır. Doktrin, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş olsa bile Doktrinin gerçek nedeni; Batı Avrupa’nın geleceğiydi. ABD’nin savaş sonrasındaki amacı; SSCB’ye Avrupa’nın Doğusunu kaptırdığı bir ortamda Batısını kaptırmamaktır. Batı Avrupa enkaz halinde olduğu için doğrulması zaman alacaktır. Yunanistan ve Türkiye’deki Sovyet tehditleri, ABD’nin bu girişimini acil hale getirmiş ve aynı zamanda da kolaylaştırmıştır.

³⁸Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s.21.

³⁹ **The Times**, 19 Mayıs 1947, s.5

⁴⁰ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.103.

⁴¹ **The Times**, 23 Ocak 1948, s.4; **Ulus**, 13 Temmuz 1948, s.1.

büyük destek görmüş ve Senato, 20 Mart 1948'de 69'a 17 ve Temsilciler Meclisi de, 31 Mart'ta 329'a karşı 74 oy ile tasarıyı kabul etmiştir. Başkan Truman da, 3 Nisan 1948'de yasayı onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Türkiye Marshall Planı kapsamında 185 milyon dolara yakın yardım almıştır. Ancak Marshall yardımlarının Avrupa'ya aktarılması, Soğuk Savaş'ın şiddetlenmesiyle giderek azalmıştır. Özellikle 25 Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı'ndan sonra ABD'nin savunma harcamalarının artması bunda etkili olmuştur. Zaten 1949'da NATO'nun kurulmasıyla, Batı Avrupa'da Amerika'nın liderliğinde bir askeri blok oluşturulmuş ve Avrupa'ya yönelik ekonomik yardımlar askeri yardımlara dönüştürülerek NATO çerçevesinde verilmeye başlanmıştır⁴². Truman Doktrini ile devletlere yapılması düşünülen yardım bir yıl ile sınırlı tutulmuştur. Askeri amaçla oluşturulan NATO sayesinde bu birlik bünyesi altında yer alan ülkelere yardım yapılmaya devam edilmiştir.⁴³

Truman Doktrini çerçevesinde Yunanistan, Çin ve Türkiye'ye hayati öneme sahip yardımlar yapılırken Marshall Planı ile Avrupa ülkelerinin kalkınması için cömert yardımlar yapılmıştır. Buna rağmen ABD Temsilciler Meclisi'ndeki Cumhuriyetçiler 18. Kurul'da vermiş oldukları ret oylarıyla Marshall Planı'nın desteklenmesindeki isteksizliklerini göstermişlerdir.⁴⁴ Buna rağmen Marshall Planı ile ekonomik kalkınma sağlanmış ve ekonomideki ayrılıklara son verilmiştir. Aynı zamanda Marshall Planı umudun oluşmasını sağlarken, ümitsizlikleri de bertaraf etmiştir⁴⁵. İlerleyen süreçte Marshall Planı altında Ortak Güvenlik Acentesi oluşturulmuş ve bu sayede Türkiye'nin daha fazla silahlanması için Amerikan yardımının devam etmesi sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye'ye yapılan bu yardımlar, mevcut ordu sayısının artırılması ile mühimmat ve ordu gereçlerine harcanmıştır.

Sonuç olarak Truman Doktrini, ardından da Marshall Planı ve Avrupa Konseyi'ne üyelik Türkiye'nin yaşamış olduğu yalnızlığa son vermiştir. Bu nedenle, hem Truman Doktrini hem de Marshall Planı güvenlik açısından gelecek için sağlam bir güvence olmuş ve kredi bulmak açısından da memnuniyetle karşılanmıştır. İngiltere, Times gazetesi aracılığıyla ABD'nin Türkiye'ye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları

⁴² Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkış ve Uygulanışıyla Marshall Planı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 51, Sayı 1, Ankara 1996, s. 283-286.

⁴³ **The Times**, 9 Nisan, 1949, s.4.

⁴⁴ **The Times**, 17 Temmuz 1948, s.4.

⁴⁵ **The Times**, 1 Nisan 1949, s.3.

desteklediğini bildiren haberler yapmıştır. Çünkü SSCB'nin yayılmacılığına karşı komünizmle mücadele etmek için ekonomik açıdan güçlü devletlerin olması gerekmektedir. İngiltere'de İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomik açıdan zor durumda olmasından dolayı Türkiye ve Yunanistan'a bu yardımın ABD tarafından gelmesinde bir sakınca görmemiştir.

1.2. TÜRKİYE'NİN NATO'YA ÜYELİĞİ

1.2.1. NATO'nun Kuruluşu

II. Dünya Savaşının son bulması Avrupa'nın barış ve huzura kavuşması için yeterli olmamış, yer yer ortaya çıkan sıkıntılar Batı ile Doğu arasında gerginliği daha da tırmandırmıştır. Sovyetler, Doğu Avrupa'da sınırlarını iyice genişletmiş; Almanya'nın doğusunu, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Polonya gibi ülkeleri işgal ederek komünist rejimi zorla bu ülkelere kabul ettirmiş ve hepsini birer uydu devleti haline getirmiştir⁴⁶. 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler, Sovyetlerin bu tehdidini önleyecek ve Dünya'da güvenliği sağlayabilecek nitelikte değildir. Bu nedenle Sovyet tehdidine karşı Avrupa'da bir savunma sistemi kurulması meselesi gündeme gelmiştir. Nitekim İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dan oluşan beş Avrupa Devleti 17 Mart 1948'de Brüksel'de toplanarak Batı Avrupa Birliği'ni kurmuşlardır. Brüksel Anlaşması olarak adlandırılan bu girişim, Batı Avrupa'da bir güven ortamı sağlamıştır. Bu askeri birlik ile Sovyetlere karşı devletlerin daha güvenli olarak hareket etmesi ve kendilerini güvende hissetmeleri de amaçlanmıştır.⁴⁷

⁴⁶ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, C.II, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.391.

⁴⁷ *The Times*, 28 Mayıs, 1946, s.4.

Daha sonra ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda'nın da katılımıyla 12 devlet Washington'da 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Savunma İttifakı'nı⁴⁸ (North Atlantic Treaty Organization) imzalamış ve anlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir⁴⁹.

NATO'nun kuruluşunun birinci yıldönümünde üye devletler bir araya gelerek geçmiş bir yılı değerlendirmişlerdir. The Times Gazetesi de 5 Nisan 1950 tarihli sayısında NATO'nun yıldönümünü gazete sütunlarına taşımıştır. Gazete haberinde; Kuzey Atlantik Savunma İttifakı'nın Örgütü'nün kuruluşunun birinci yıldönümü Senato'da iki partinin üyeleri ve Dışişleri Bakanı Acheson'ın yaptıkları konuşmalarla kutlanmış ve Acheson, yapmış olduğu konuşmada; uluslararası topluluğun bir üyesi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne yüklenen sorumlulukların ciddiyle değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Antlaşmanın amaçlarına ve savunmaya yönelik hususlarına değinen Acheson, 1949 tarihli Karşılıklı Savunma Yardımı Yasası'nın antlaşmada yer alan kendi kendine yeterli olma ve ortak savunma ilkelerini hayata geçirmede ilk adım olduğunu vurgulamış ve yasa kapsamında antlaşmayı imzalayan ülkelere askeri yardımın yapılmakta olduğunu ve bu yardımların artırılması için Senato'dan onay alınmasının beklendiğini belirlemiştir. Konuşmasının devamında Acheson, bir yıl önce imzalanan ve birkaç ay içinde tüm imzacı ülkelerin onayını alan antlaşmanın büyük gelişim gösterdiğini; ilk adımda bir örgütün kurulduğunu, ikinci adımda ise ortak savunmaya yönelik planların hazırlandığını ifade etmiştir. Üye ülkeler arasındaki işbirliği ruhu içinde ortak savunma planlarının hayata geçirildiğini de belirten Acheson, Kuzey Atlantik Antlaşması etrafında toplanan ülkelerin uluslararası güvenliği sürdürmek ve refah seviyesine çıkmak için daha yakın bir işbirliği içinde olmaları isteğinde bulunmuş ve diğer alanlarda gösterilen çabalarla bir bütünlük

⁴⁸ Kuzey Atlantik Anlaşmasının giriş kısmında Anlaşmayı onaylayan devletler, Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve ilkelerine bağlı olduklarını, Dünya barışını istediklerini, demokrasi, kişi özgürlüğü ve hukukun üstünlüğüne dayanan bağımsızlıkları korumaya kararlı olduklarını ve Kuzey Atlantik Bölgesinde sağlam bir düzen ve güvenin gelişmesine çalıştıklarını beyan etmişlerdir.

⁴⁹Cihat Göktepe, Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası" **Bilgi Dergisi**, s.197-222. sayı:72, 2015, s.205; Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 204; Armağan Kuloğlu, **60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri**, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Coşkunöz Holding, Ankara, 2009, s.7

oluşturan bu eylemlerin Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletlere tam desteğinin bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir⁵⁰

Senato'da Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Senatör Conally ise Anlaşma'nın savaştan caydırıcı ve barışa yönlü bir etkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Lahey'deki Savunma Bakanları toplantısından yeni dönen Askeri Hizmetler Komitesi Başkanı Senatör Tydingsde NATO'ya üye ülkeler arasında yeşeren yeni bir umutla cesaretlenmiş olarak, ülkesine döndüğünü ifade etmiştir. Son olarak Cumhuriyetçi Parti Senatörü Alexander Smithde antlaşmayı barışa giden yolda bir yol gösterici olarak nitelendirmiştir⁵¹. Antlaşmaya göre NATO'nun ana görevi, üye ülkelerin güvenlik ve özgürlüklerini politik ve askeri vasıtalarla korumaktır. Zira NATO Antlaşması'nın 5. maddesine göre, üye ülkelerden herhangi birine veya birkaçına karşı yapılacak bir silahlı saldırı, tüm üye ülkelere karşı yapılmış saldırı olarak kabul edilerek bu saldırıya topluca karşılık verilmesi esası benimsenmiştir⁵².

1.2.2. CHP Döneminde Türkiye'nin NATO'ya Başvurusu

CHP, Truman Doktrini ve Marshall Yardımları çerçevesinde Amerika'nın desteğini almış, fakat bunların Türkiye'nin savunmasını garanti eden bir boyutunun olmadığını düşünmüştür. Bu nedenle NATO ittifakına dahil olmak fikri CHP'nin dikkatini çekmiştir. 23 Mart 1950 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı olan Necmeddin Sadak, İtalya'ya giderek Roma'da bir takım görüşmeler yapmış ve 24 Mart 1950 tarihli Türkiye-İtalya Dostluk ve Hakemlik Anlaşması'nı imzalamıştır.⁵³ Türkiye için bu

⁵⁰ **The Times**, 5 Nisan 1950, s.6.

⁵¹ Ayrıca NATO üye devlet Dışişleri Bakanları da yıl dönümü dolayısıyla bir mesaj yayınlamıştı. 10 Avrupa ülkesi Dışişleri Bakanının imzaladığı mesaj, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Acheson'a ve Kanada Dışişleri Sekreteri Lester Pearson'a gönderilmişti. Mesajda şöyle deniliyordu: "Atlantik Anlaşmasını imzalayan Avrupalı ülkelerin Dışişleri Bakanları olarak Nisan ayının dördüncü gününde Antlaşmanın ilk yıldönümünü kutlar, dayanışma yolunda gösterilen dayanışmanın sürdürülmesini dileriz. "Geçen yıl içinde çok değerli işler yerine getirilmiş ve ortak bir amacın gerçekleştirilmesi yolunda güçlü bir işbirliği kurulmuştur. Antlaşma, Atlantik halklarının özgürlüklerini ve saldırılara karşı uygarlıklarını koruma yolunda gösterdikleri kararlılığın bir sembolü niteliğindedir. Aynı zamanda tüm dünya herhangi bir güce karşı saldırgan bir tavır içinde olmadığımızı bilmektedir. "Londra'da yapılacak Konsey toplantısında yeniden bir araya gelmeyi beklemekteyiz. Bu toplantıda dayanışma yolunda güçlü bir adım daha atmayı ummaktayız." Bu mesajı imzalayanlar: İngiltere'den Bevin, Fransa'dan Schuman, İtalya'dan Kont Sforza, Hollanda'dan Dr. Stikker, Norveç'ten Hr. Lange, Belçika'dan M Van Zeeland, Lüksemburg'tan M. Bech, İzlanda'dan Hr. Benediktson, Danimarka'dan Rasmussen ve Portekiz'den Dr.Caeiro da Matta. **The Times**, 5 Nisan 1950, s.6.

⁵² NATO Public Diplomacy Division. NATO Handbook. Brussels, Belgium, NATO Headquarters. 2006, s.372

⁵³Düstur, III. Tertip, C.31, s.2228.

anlaşma son derece önemlidir. Zira 1935 yılından beri iki ülke arasında süren gerginlik bu anlaşma ile biraz da olsa son bulmuştur. Ayrıca bu görüşmeler sırasında Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusu da ilk kez gündeme gelmiştir⁵⁴.

Nitekim Türkiye bu ziyaretin hemen akabinde CHP Hükümeti döneminde, Kuzey Atlantik Paktı olarak adlandırılan ortak güvenlik sistemine girerek güvenliğini sağlamak istemiş ve ilk resmi başvurusunda bulunmuştur. Ancak bu ilk başvuru, NATO üye devletleri tarafından reddedilmiştir. Hatta pakta üyelik için yapılan başvuru, Washington'da toplanan üye devletlerin Dışişleri Bakanları Kurulu'nda tartışmaya açılmış ve Türk başvurusunun lehine oy kullanan sadece İtalyanlar olmuştur. Türkiye'nin iki müttefiki, Büyük Britanya ve Fransa ise karşı oy kullanmıştır. Buna rağmen Türkiye ve Yunanistan'ı kaybetmek istemeyen üye devletler, bu iki ülkeyi, Kuzey Atlantik Paktı'nın, Akdeniz kesiminin planlama aşamasıyla ilişkilendirmeye davet etmişti. Ancak üzerinden dokuz ay geçmesine rağmen bu konuda da herhangi bir eyleme geçilmemiştir⁵⁵.

1.2.3. DP Döneminde Türkiye'nin NATO'ya Başvurusu

Türkiye'nin bu ilk başvurusunun reddedilmesi sonrasında 1950 Mayıs'ında seçimler yapılmış ve iktidara Demokratik Parti gelmiştir. DP Hükümeti'nin de temel politikası Kuzey Atlantik Paktı'na üye olarak güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu düşünceyi gerçekleştirmek için ise Ağustos 1950 tarihinde DP Hükümeti yeniden harekete geçmiştir. The Times Gazetesi de 2 Ağustos 1950 tarihli sayısında; "Türk Hükümetinin, Kuzey Atlantik Anlaşması'na dâhil olmak için resmi başvuruda bulunmaya karar verdiğini" bildirmiştir. Başbakan Adnan Menderes, Amerikan Büyükelçisi G. Wadsworth'a Türkiye'nin NATO'ya girme kararını iletmiş; ayrıca dönemin Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü de İngiliz Büyükelçisi Sir Noel Charles ve Fransız Büyükelçisi M. Lescuyer aracılığıyla Türkiye'nin NATO'ya üyeliği noktasında destek vermesi için hükümetlerini ikna etmesini istemiştir. Bunun yanında Strazburg'a giden Türk Dışişleri Bakanı, Bevin, M. Schuman ve Kont Sforza ile de bu konuda görüşme yapmıştı. Gazete haberinin devamında, Türk Dışişleri Bakanı'nın daha fazla destek arayışı için Paris ve Londra'yı ziyaret edebileceği de ifade edilmiştir. İngiliz ve

⁵⁴ Halil Hayri Baykal, **Türkiye'nin Nato'ya Girişi ve Kamuoyu**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003. s.55-58.

⁵⁵ **The Times**, 28 Haziran 1951, s.7.

Fransız hükümetleri ise Anglo-Franko-Türk ittifakı nedeniyle Türkiye'nin bu isteğine olumlu bakmıştır. İtalya da bir yıl önce imzalanan Türk-İtalyan Dostluk Antlaşması nedeniyle Türkiye'yi destekleme eğilimi içerisinde olmuştur⁵⁶.

ABD ise geçtiğimiz yıla kadar Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine soğuk bakmasına rağmen Kore'ye yönelik yardım çağrısına verdiği cevabın olumlu olmasının ardından Türklerin talebine daha sıcak bakmaya başlamıştır. Nitekim son zamanlarda Ankara'da bulunan Senatör Cain de, Washington'da bu konuda Türkiye'ye destek olacağı sözünü vermiştir. Türk Hükümeti ise İngiltere, Fransa, ABD ve İtalya'nın desteğiyle Belçika, Hollanda ve İskandinav ülkelerinin muhalefetinin de üstesinden gelinebileceğini düşünmüştür⁵⁷. Ayrıca The Times Gazetesi, Türkiye'nin kendi adına hareket etmesine rağmen, Atlantik Paktı'na kabul edilmesi durumunda Yunanistan'ın da üye olacağı yorumunu yapmıştır. Aslında Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğine karşı çıkılmasının ana nedenlerinden birisi de Rus uydularının Yunan komünistlere vermiş olduğu destektir. Zira bu durum Atlantik Paktı'nın 6. maddesi kapsamında bir savaşı körükleyeceği ihtimali olan devletlere soğuk bakılmasından kaynaklanmıştır. Gazete, Yunanistan'ın iç durumunda yaşanan iyileşmenin bu engeli ortadan kaldırdığını ve bu nedenle de Ankara'nın, Yunanistan'ın Atlantik Paktı'na dâhil edilmesine hiçbir ciddi itirazın bulunmadığı ümidinde olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Ancak durum hiç de Türkiye'nin düşündüğü gibi olmamıştır. Zira 2 Ağustos 1950 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanı sözcüsü yaptığı basın açıklamasında; *“Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı'na ithali, bu muahedenin teminat altına aldığı bölgenin Ortadoğu'ya kadar genişlemesini istilzam edecektir.”* diyerek, Türkiye'nin, konumu itibarıyla pakta giremeyeceği yorumunda bulunmuştur.⁵⁹ Ancak İngiltere'nin öne sürmüş olduğu bu gerekçe, gerçeği yansıtmamıştır. Nitekim 7 Ağustos 1950 tarihli Zafer Gazetesi'nde; İtalya ve Portekiz'in bu pakta alınmasıyla birlikte Atlantik isminin sembolik hale geldiği, bu nedenle bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye'nin de pakta girebileceği yorumu yapılmıştır.⁶⁰ Türkiye'nin Atlantik Paktı'na alınmamasına ilişkin öne sürülen bu bahane, özellikle Kuzey Avrupa Devletleri tarafından ortaya atılmıştır.

⁵⁶ **The Times**, 2 Ağustos 1950, s.4.

⁵⁷ **The Times**, 2 Ağustos 1950, s.4.

⁵⁸ **The Times**, 2 Ağustos 1950, s.4.

⁵⁹ **Ayn Tarihi**, No:201, Ağustos 1950, s.129

⁶⁰ **Zafer**, 7 Ağustos 1950, s.1-2.

Zira Türkiye'nin pakta katılması durumunda ABD yardımından büyük oranda faydalanan Danimarka ve Norveç gibi devletler, bu yardımın azalacağını düşünmüştür. Bununla birlikte Sovyetlerin Türkiye'ye saldırması durumunda pakta üye devletler de savaşa girmek mecburiyetinde kalacaktır. Neticede bu gibi bahaneler ileri sürülerek Türkiye'nin NATO'ya ikinci üyelik başvurusu da kabul edilmemiştir.⁶¹

Meclis oturumunun açılışında bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye'nin iç ve dış politikasından bahsederek, eğer bir aksilik olmazsa, Türk dış politikasının temelde değişmeden kalacağını ve ortak güvenlik ilkelerine bağlı olduklarını dile getirmiştir. Türkiye'nin isteğinin Atlantik Paktı'nın etkili olduğunu görmek olduğunu vurgulayan Bayar, Akdeniz'deki savunma planlamasındaki birliktelikten de duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı bir anlayışla katkılarını mükemmelleştirmeye çalıştığını ifade eden Bayar, Rusya'ya da atıfta bulunarak, Türk-Sovyet ilişkilerini geliştirmek istemesine rağmen, geçen yıldan bugüne ilişkilerde yeni bir gelişme olmadığını söylemiştir.⁶² NATO'ya üyelik konusunda başvurusunu yapmış olan Türk kamuoyunun beklentisi, elbette ki bir an önce üyeliğe kabul edilmektir. Ancak bu kararın alınmaması, Türkiye'de tedirginliğe sebep olmuştur. Nitekim hem DP hem de CHP'ye mensup devlet adamları bu konuyu defalarca kez dile getirmiştir. Nihayetinde Eylül ayı içerisinde Türkiye'ye çağrı yapılmış ve kendisine sunulan çağrı bağlamında Türkiye, Atlantik güçlerinin Akdeniz planlama komitesiyle ilişkilere başlamıştır. Aslında Türkiye, Avrupa güvenliğine katkıda bulunacak bir konumda olduğunun bilincindeydi. Bu nedenle hem Türk hem de Yunan Genelkurmayları arasında yakın zamanda bazı temaslar gerçekleşmiş ve iki ülke, söz konusu meseleye ne denli önem verdiklerini Avrupa'ya göstermeye çalışmıştır.⁶³

Türkiye'nin bütün bu beklentilere rağmen NATO üyesi devletler Türkiye'nin üyeliği konusunda olumlu bir tavır sergilememiştir. Bu nedenle 1951 yılı Haziran ayı sonlarında Türk kamuoyunda ülkenin dış politikasıyla ilgili bazı spekülasyonlar yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi olarak da, yakın zaman önce diplomatik bir konferansın Ankara'da toplanması gösterilmiştir. Toplantıya katılanlar arasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuad

⁶¹ **Aynı Tarihi**, No:202, Ağustos 1950, s.79.

⁶² **The Times**, 2 Kasım 1950, s.3.

⁶³ **The Times**, 21 Aralık 1950, s.3.

Köprülü; Türkiye'nin Londra, Washington, Paris ve Roma Büyükelçileri ile Türkiye Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkilileri de bulunmaktaydı. Konferans, Mayıs ortasına kadar yaklaşık üç hafta sürmüş ve Türk dış politikasının tüm sorunları burada ele alınmıştır. Ancak toplantıda ele alınan asıl konu, Türk güvenliğinin, ortak güvenlik sistemi ve Batı ile işbirliği içinde korunmasıydı.

The Times Gazetesi de Ankara'da gerçekleşen bu konferansı 28 Haziran 1951 tarihinde gazete sütunlarına taşımıştır. Gazetenin haberinde; Konferans ile alakalı resmi bir açıklama yapılmamış olmasına rağmen Konferansta, Türkiye'nin NATO üyeliği hususunda Batılı güçlerin tavrını açık bir şekilde masaya yatırarak eleştirdiği ifade ediliyordu. Buna rağmen geçen sonbaharda yapılanların tekrarlanması ile hiçbir şeyin elde edilemeyeceği; bu nedenle, Türkiye'nin daha önceki taleplerinin meyve vermesini beklemekten başka çaresi olmadığı dile getirilmiştir. Aynı zamanda hiçe sayılmaktan dolayı Türkiye'nin duyduğu memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığının bir sır olmadığı da vurgulanmıştır. Gazete, Türkiye'nin görüşlerini de şu şekilde özetlemiştir: Türkiye'nin Kuzey Atlantik Pakti'na girme konusundaki ısrarı "pactomania" değil, ABD'den bir güvence alma arzusudur. Türk görüşünde, olası bir saldırının tek etkili caydırıcısı atom bombasının kullanımı olarak ima edilmektedir. Türkiye, hâlihazırdaki hazırlıksızlık hali ve başka yerlerdeki taahhütleri nedeniyle, iki müttefikinin, Büyük Britanya ve Fransa'nın, onun etkili yardımını verebilecek bir konumda olmadığı farkındadır. Gerçekte, Türkiye'nin Amerikan desteğini elde etmesinin tek şekli Kuzey Atlantik Pakti'na girmek değildir; ancak bu sonuca ulaşmak için başka yollar önerilmişse de, onlara itiraz etmemiştir. Örneğin, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Fransa'yı Türkiye'ye bağlayan İttifak Anlaşması'na uymaya ikna olabilir; ya da Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Türkiye, Yunanistan ve bu bölgedeki diğer ülkelerin taraf olduğu bir Doğu Akdeniz Antlaşması bunun için tasarlanabilirdi. Son olarak, ABD, Türkiye ve Yunanistan ile ikili anlaşma imzalayabilir ve böylece bu iki ülkeye Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamındaki taahhütlerini uzatabilir. Bu çözümlerden hangisini ABD'nin tercih edeceği Türkiye için önemli değildir. Türkiye'nin istediği, askeri anlaşmalar tarafından takip edilen, sözleşmeye dayalı bir Amerikan garantisidir. Siyasi anlaşma olmaksızın askeri istişareler ve planlamalar, Türk Anayasası'nda, parlamento izni olmadan yapılması yasak olduğu için değer taşımamaktadır. Bu sebepten dolayı geçen son bahar Türkiye'ye yapılan davet, Kuzey

Atlantik Paktı'nın Akdeniz bölümünün planlanması aşamasıyla ilişkilendirme, bu ülkede ele geçirilmiş büyük bir kaynak ve pratik bir değeri olmayan kibar bir jest olarak görülmüştür.⁶⁴

The Times Gazetesi, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üyeliği konusunu NATO'nun ilk başkomutanı olan General Eisenhower'a da sormuştur. "Akdeniz Savunması" başlığıyla verilen haberde; henüz açıklanmamış Güney Avrupa bölgesi atamalarına ilişkin olarak General Eisenhower, karargâhının yapacağı planları etkileyebileceği endişesiyle bölge dışındaki çok sayıda sorunu doğrudan çözümlenmek zorunda olan yönetimlerin kararının beklenilmesinin gerektiğini belirtmişti. Eisenhower, Yunanistan ve Türkiye'nin Atlantik Paktı'na katılmaları konusunun politikacıların kararına bağlı olduğunu; misyonunun, Kuzey Atlantik Antlaşması bölgesinin korunması olduğunu vurguladıktan sonra, bir asker olarak Akdeniz savunmasının diğer bütün bölgelerin savunulması anlamına geldiğini ve Türkiye ve Yunanistan tehdit altında kalırlarsa bunun Batılı müttefikler için çok ciddi bir sorun oluşturacağını söyleyebileceğini sözlerine eklemiştir.⁶⁵

Ancak bu açıklama özellikle Türkiye için yeterli gelmemiş ve Türkiye'nin ortak bir güvenlik sistemine katılımı konusunda yaşanan gecikmeden kaynaklanan gerginlik nedeniyle Batılı güçleri "bencillik ve kısa görüşlülük" ile suçlamayı esirgemeyen haberler, Türk basınında genişçe yer bulmuştur. Bu konuyu sütunlarına taşıyan The Times Gazetesi, tarafsız olarak, komünistler ve onları takip edenlerin, Türklerin akıllarında daha fazla karışıklık yaratmak için bu fırsatı kaçırmayacaklarını belirtmiştir. Fısıltı şeklinde duyulan haberlere göre; "Amerikalılar Türkiye'yi bir yem olarak kullanmaya çalışıyor" veya "İngilizler Türk Ordusu'nun Orta Doğu'daki kendi çıkarlarını korumak için savaşmasını istiyor" idi. Türk Hükümeti içinde hem Demokrat hem de Halk Partisi'nin önde gelen siyasetçileri, Türkiye'nin mümkün olan tek dış politikasının, Batı demokrasileriyle tam işbirliği olduğuna ikna olmuştur. Yine de; "bir tür Türk garantisi olarak kabul edilecek olan üyeliğin süresiz olarak ertelenmesi, ortak güvenliğin en sıkı destekçilerini bile cesaretlendirebilir ve yalnızca düşmanların kâr edeceği belirsizlik ve tereddütlere yol açabilir."⁶⁶ yorumunda bulunmaktaydılar. Aslında

⁶⁴ **The Times**, 28 Haziran 1951, s.7.

⁶⁵ **The Times**, 3 Nisan 1951, s.4.

⁶⁶ **The Times**, 28 Haziran 1951, s.7.

Türkiye ve Yunanistan'ın tam üyelik arzusu, Sovyetler Birliği'nin bir provokasyonu ile ortaya çıkacak herhangi bir şeyden kaçınma arzusundan kaynaklanmaktaydı. Türkiye ve Yunanistan'a göre, kendileri aslında Truman Doktrini altında Amerikan askeri yardımını kabul ederek ve "Kore'de savaşmak" için asker göndererek, bir çatışma durumunda nasıl ayakta duracaklarını açıkça göstermişlerdi ve sırf bu nedenlerden dolayı bile Sovyetler Birliği'nin bu iki ülkeyi düşmanlarına dâhil etmek için yeterli dayanağı artık vardır.⁶⁷

The Times Gazetesi'nin bu endişeleri şubat ayından itibaren yerini rahatlamaya bırakmıştır. Nitekim Türkiye ve Yunanistan'ı Kuzey Atlantik Paktı'na davet eden protokolün 6 Şubat'ta oylanması kararlaştırılmıştır. Senato Dış Münasebetler Komitesi Başkanı olan Tom Conally, senato huzurunda yapmış olduğu konuşmada Türkiye ve Yunanistan'ın bir an evvel ve ittifakla Kuzey Atlantik Paktı'na kabul edilmesini talep etmiştir. Senatör, Kuzey Atlantik Paktı'nın genişletilmesinin Amerikan'ın uhdesine düşen mükellefiyetleri de artıracığı yolunda bir iddianın yersiz olduğunu belirttikten sonra, dünya sulhunun ancak hür milletlerin birlikte çalışmaları halinde gerçekleşebileceğini söylemiştir. Connally, Türkiye ve Yunanistan'ın Pakta kabullerinin bu teşkilata asgari bir hesapla 500.000 asker kazandıracağını ve her iki devletin de coğrafi mevkilerinin son derece önemli olduğunu belirtmiştir. Senatör ayrıca Türk ve Yunan askerlerinin Kore'de⁶⁸ gösterdikleri kahramanlıkların bu memleketlerin hür milletler nezdindeki itibarlarını da arttırdığını belirtmiştir.⁶⁹ Görüldüğü üzere Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusunda sona yaklaşmıştır.

1.2.4. Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Kabul Edilmesi

Türkiye'nin sancılı bekleyişi 18 Şubat 1952 tarihinde son bulmuştur. The Times Gazetesi de 18 Şubat günü "*Türkiye Bugün Tam Bir NATO Üyesi*" başlığıyla haberi bir müjde havasında duyurmuştur. Habere göre; Amerika'nın Ankara

⁶⁷ **The Times**, 28 Haziran 1951, s.7.

⁶⁸ Japonya İkinci Dünya Savaşı devam ederken Kore'yi işgal etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ise Kore, 38.paralelden Kuzey ve Güney diye SSCB ve ABD arasında bölünmüştür. SSCB'nin işgalinde olan Kuzeyde Komünist bir devlet kurulurken, ABD'nin işgali altında olan Güneyde ise kapitalist bir devlet kurulmuştur. İki farklı ideoloji altında kurulan Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki çatışma 25 Haziran 1950 yılında başlamıştır. Birleşmiş Milletler 27 Haziran tarihinde üyelerini bölgede barışı ve güvenliği geri getirecek önlemler alma konusunda yardıma çağırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mehmet Gönlübol, **1945–1965 Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s.228.

⁶⁹ **Akşam**, 5 Şubat 1952, s.2.

Büyükelçisi McGhee, Dışişleri Bakanı Köprülü'ye Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü üyesi 12 ülkenin de Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine onay verdiğini söylemiştir. Böylelikle Türkiye için 2 yıllık müzakere süreci ve belirsizlikler artık sona ermiştir. Dışişleri Bakanı Köprülü, Türk Delegasyonu'nun başında ülkesini Lizbon'da tam bir NATO üyesi olarak temsil etme yetkisine artık sahiptir. Tasarının hemen ertesi gün Büyük Millet Meclisi'ne sunulacağını ve aynı gün geçmesinin beklendiğini belirten The Times Gazetesi, Başkan Bayar'ın Kral'ın cenazesine katılmak için Londra'ya geldiğini ve o sabah cenaze merasimine katıldıktan sonra Ankara'ya gittiğini bu nedenle yasa tasarısının bir sonraki gün imzalanacağını da belirtmiştir.⁷⁰ Nitekim 18 Şubat 1952 tarihinde TBMM'de konu gündeme gelmiş ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliği Meclis tarafından da tasdik edilmiştir.⁷¹

Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üyeliğinin akabinde Sovyet tehlikesine karşı bir takım ortak savunma stratejileri geliştirilmiş ve Sovyetlere kimi zaman gözdağı verilmeye çalışılmıştır. Eisenhower'ın Türkiye ziyareti de bu amaçla yapılmış olan bir manevraydı. David Eisenhower, 19 Aralık 1950'de NATO (Atlantik Paktı) üyesi ülkelerin temsilcileri tarafından NATO'nun ilk Başkomutanı⁷² seçilmiş ve bu sıfatla NATO'nun yeni üyeleri olan Türkiye ve Yunanistan'a Mart 1952' yılında birtakım ziyaretlerde bulunmuştur⁷³. Eisenhower'ın bu ziyareti Türk ve yabancı basında genişçe yer bulmuştur.⁷⁴The Times Gazetesi de 4 Mart 1952 tarihinde bu ziyareti haber yapmıştır. Haberde; General Eisenhower ve Bayan Eisenhower, General Gruenther ve ekibindeki birkaç üst düzey görevlinin Ankara'ya geldiği ifade edildikten sonra; Eisenhower ve beraberindeki ekibi, havaalanında Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, Cumhurbaşkanı ve Başbakan temsilcileri, Türk

⁷⁰ **The Times**, 18 Şubat 1952, s.3.

⁷¹ **Akşam**, 18 Şubat 1952, s.1-2; **Akşam**, 19 Şubat 1952, s.1.

⁷² General Eisenhower 3 Nisan 1951 tarihinde de bir basın açıklaması yaparak Almanya'daki işgal güçleri ve Batı Akdeniz bölgesinde konuşlandırılmış birlikler dâhil olmak üzere Avrupa'daki tüm müttefik ordularının kumandasını fiilen üstlendiğini açıklamıştı. General Eisenhower tarafından hazırlanan bildiri; "Avrupa Müttefik Kuvvetlerinin Üst Komuta Karargâhından, ek operasyonel karargâhlardan ve Avrupa Üst Komuta Karargâhına bağlı askeri kuvvetlerden oluşan Avrupa Müttefik Kumandanlığı bugün saat 00.01 itibarıyla Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarafından kumandam altına verilmiştir. Avrupa Müttefik Kuvvetler Üst Komuta Karargâhı (SHAPE) Avrupa Müttefik Kumandanlığı karargâhı olarak bugün saat 00.01 itibarıyla oluşturulmuş bulunmaktadır" denilmektedir. General Eisenhower kumanda kademesinde yer alan askerlerin, özellikle yardımcılarının ülkelerinde seçkin bir konuma sahip olduklarını vurgulamış, onları birebir görüşmeler sonucunda seçtiğini ve hepsine büyük güven duyduğunu sözlerine eklemiştir. **The Times**, 3 Nisan 1951, s.4.

⁷³ **The New York Times**, 20 Aralık 1950, s.1.

⁷⁴ **Milliyet**, 2 Mart 1952, s.1; **The New York Times**, 2 Mart 1952, s.3.

Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları, Amerikan Büyükelçisi McGhee ile Türkiye’de bulunan Amerikan askeri görevlilerin karşıladığı belirtilmiştir. Türk siyasi ve askeri yetkililerle Türkiye’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ne katılımına ilişkin konuları tartışmak için derhal temas kurmak isteyen Eisenhower, resmi ziyaretlerdeki tören merasiminin uygulanmamasını rica etmiştir. Aslında ziyaretin görünen amacı, öncelikle yeni bir NATO üyesine karşı yapılan nezaket ziyaretiydi. Bunun yanı sıra Türk Hükümeti ve askeri önderlerle kişisel ilişkiler kurmak ve Eisenhower’la ekibi başkaca, Lizbon’da alınan kararların çeşitli yönlerini tartışabilme ve Türkiye’de son dört yıl boyunca görev yapan Amerikan askeri görevlilerin yardımıyla Türk savaş güçlerinin yenileştirilmesinde sağlanan ilerlemeler hakkında kişisel bir düşünce edinme olanağına sahip olmaktadır.⁷⁵

General Eisenhower, gazetecilere verdiği demeçte; Türkiye’nin Atlantik Paketi’ne iltihakından hemen sonra gelmiş bulunmaktan sevinç duyduğunu, Kuzey Atlantik Paketi’nin yalnız askerî bir birlik için teşkil edilmiş olmayıp saldırganlığa karşı birleşen milletlerin topluluğu olduğunu ve demokrat bir devlet olduğunu ispat eden Türkiye’nin Atlantik Paketi’ndeki stratejik durumunun son derece önemli olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ Ardından General Eisenhower, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Genelkurmay Başkanı General Nuri Yamut’la uzun süreli bir görüşme yaptı. Akabinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından kabul edilen Eisenhower, Ankara’daki görüşmelerinde komutanlığının uzatılmasından kaynaklanan bazı teknik sorunlar ve Türkiye’nin NATO’yla tam olarak bütünleşmesinin sağlanması için yapılması gerekenler üzerine durmuştur.⁷⁷

Ankara’daki görüşmelerini tamamlayan General Eisenhower, 5 Mart 1952 tarihinde İstanbul’a geçmiştir. İstanbul’da Ayasofya ve Topkapı Müzeleri ile

⁷⁵ **The Times**, 4 Mart 1952, s.6.

⁷⁶ **Milliyet**, 4 Mart 1952, s.7; **The New York Times**, 4 Mart 1952, s.1.

⁷⁷ The Times Gazetesi Haberin devamında şu yorumda bulunmuştu: Lizbon’da Türkiye ile Yunanistan’ın Güney Avrupa’da müttefik kuvvetler komutanı Amiral Carney’e bağlanması kararının alınmasına karşın, İtalya’nın, bu iki ülkedeki kara kuvvetlerinin güney Avrupa müttefik ordularının komutanı General de Castiglioni’nin komutasına bırakılmasının talep edilmesi yönünde bir eğilimi var gibi görünüyor. Halihazırda İtalya’yla mesafeli ilişkisi olan Türk hükümeti bu nedenle, İtalyan’ın duyarlılığına zarar verebilecek herhangi bir olaya fırsat vermeme kaygısını taşımaktadır. Yine de, Türkiye, kuvvetlerinin Komünist topraklarla ortak sınırlara sahip olması nedeniyle doğal olarak Amiral Carney’e bağlanmasını yeğleyecektir. Doğal olarak, Türkiye, herhangi bir ivedi durumun baş göstermesi halinde en yüksek hızla yardıma ulaşmayı dilemekte, buysa yalnızca Türkiye’ye savaş gereçlerini sağlamaktan sorumlu olan, aynı zamanda doğrudan doğruya stratejik komuta gücüne sahip Amiral Carney tarafından güvence altına alınabilecektir. Bkz. **The Times**, 5 Mart 1952, s.3.

Sultanahmet Camii'ni gezen Eisenhower, buradan bir diğ er yeni üye olan Yunanistan'ı ziyaret etmek için Atina'ya hareket etmiştir.⁷⁸ General Eisenhower'ın Ankara ve İstanbul ziyareti neticesinde, Türk ordusuna daha fazla modern malzeme verilmesi kararlaştırılmıştır. Eisenhower, Türkiye'nin Batı ittifakına askerî yönden katılımı hususunda yaptığı tetkik ve teftişten memnun bir şekilde ayrılmıştır. Ankara'daki askeri kaynaklar da Eisenhower'ın Türk devlet adamlarıyla yaptığı görüşmelerde Türkiye'ye daha fazla modern malzeme verilmesini kabul ettiğini, malzeme ve teçhizatın çeşidi ve miktarı hakkında da NATO kurmay subayları arasında yakında müzakerelerin başlayacağını bildirmekteydi. NATO Başkomutanı'nın Türkiye ve Yunanistan ziyareti ise Sovyet Rusya'ya karşı bu iki ülkenin daha da güçlendirilmesi için ön çalışma niteliğindedir.⁷⁹

Türkiye 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya girebilmiş ve böylelikle üye devlet sayısı 14'e çıkmıştır⁸⁰. Ancak Türkiye'nin üyeliği son değildir. Nitekim 1952 Ağustos ayında Almanya'nın da Kuzey Atlantik Paktına üyeliği söz konusu olmuştur. The Times Gazetesi de 4 Ağustos 1952 tarihinde şu şekilde haberi vermiştir: “Başkan dün, bir tören olmadan Kansas'taki bir otel odasında, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler konulu toplantıya katılmayı onaylamıştır. Aynı zamanda, Batı Almanya'yı Avrupa Savunma Topluluğu'nun bir parçası haline getiren Kuzey Atlantik Anlaşması protokolünü de onaylamıştır. Başkan Truman bu belgeleri, Independence Missouri'de kalırken resmi bir iş yapmak için geldiği Muehlebach Oteli'nin suit yemek odasında imzaladı. Bu oda, 1947'de Truman doktrini olarak bilinen ve dünyaya hâkim olmak isteyen totaliter girişimlere karşı Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardım çağrısının imzalandığı aynı odaydı. Truman, bu belgelerin onaylanmasının Birleşik Devletler Hükümeti'nin Almanya ile normal ve dostane ilişkiler kurması için bir dizi seri çalışmanın sonucu olduğunu söylemiştir. Onaylama, aynı zamanda, Batı Avrupa ve tüm Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliğini sağlamak için bir başka adım olmuştur. Başkan, ABD'nin bu belgelerin her ikisini de onaylayan ilk ülke olmasına rağmen, Avrupalı müttefiklerinin; bu önlemlerin Batı Almanya ve özgür dünya için önemini ve aciliyetini kavramak, kendi parlamentoları

⁷⁸ **Milliyet**, 6 Mart 1952, s.7.

⁷⁹ **Milliyet**, 6 Mart 1952, s.1; Mehmet Sait Dilek, “ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 46, Güz 2010, s.300.

⁸⁰ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1952, s.1.

tarafından onayların hızlandırılmasına katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Senatonun onaylama eylemine atıfta bulunarak anayasal prosedürleri yorumlayan Truman, açıkça Amerikan yaklaşımının Avrupa'daki rolünün sertliğinden çekinen Batı Avrupalılara güvence olarak tasarladıklarını eklemiştir. Yorumda, ABD'nin taahhütlerini yerine getirme kararlılığını hiçbir şekilde azaltmadığını söylemiştir⁸¹.

Türkiye'nin NATO üyeliğinin ardından üye devletlerarasında da iş birliği devam etmiştir. Özellikle İngiltere'nin Orta Doğu'daki politikasını yakından ilgilendiren Orta Doğu Savunma Sistemi'nin kuruluş aşamasında Türkiye ile İngiltere arasında da bazı görüşmeler meydana gelmiştir. Bu görüşmelerden birisi de Türkiye Başbakanı Sayın Adnan Menderes ile Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Ekim 1952 yılındaki İngiltere ziyaretidir. The Times Gazetesi de 20 Ekim 1952 tarihinde bu görüşmeye dair bir haber yayınlamıştır. Gazetenin haberinde; Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Cumartesi akşamı Londra'dan ayrıldıktan sonra Türkiye'ye döndüğünü ve her iki tarafında Londra'daki görüşmelerin başarısı ve samimiyetine vurgu yaptığını belirtmiştir. Haberin devamında belirtildiği üzere Menderes; “görüşmeler esnasında karşılıklı güven, her açıdan sıkı bir şekilde kurulmuştur. Geçmiş dönemde NATO, Türkiye'nin üyeliği konusunda bazı yanlış anlamalara düşmüş olabilir, ancak bu güvensizlik geçen haftaki yararlı görüşmeden sonra son bulmuştur.” diyecektir. Öyle ki, Türk ve İngiliz Bakanları arasında gerçekleşen görüşme sonrası The Times Gazetesi de, “Artık Türklerin aklında NATO'nun savunma sisteminde Türkiye'nin pozisyonuna verdiği öneme dair bir şüphe bırakmamış olmalıdır.” şeklinde bir yorum yapmıştır⁸². Haberde Menderes, ayrıca katılmaya davet edilen herkesin katılmayı isteyip istememekte serbest olduğunu, Orta Doğu savunma örgütünün kurulacağını söylemiş ve sözlerine şunu da eklemiştir: “Gecikme olmayacak ama katılmak istemeyenlerden kaynaklı zorlukları düzeltmek biraz zaman alabilir. Arap Devletlerinin ve muhtemelen İsrail'in katılması istenecek gibi görünüyor ama İran değil. Britanya Hükümeti'nin Kıbrıs'ta kurulmasını önermiş olduğu planlama grubunun karargâhının yeri hakkında herhangi bir karar alınamamıştır. Türk Bakanlar Kurulu İskenderun'u tercih edebilir. Ancak Süveyş Kanalı bölgesine alternatif üsler olarak bir planlama grubu için çok fazla bir merkez düşünmüyor olabilir.

⁸¹ **The Times**, 4 Ağustos 1952, s.5.

⁸² **The Times**, 20 Ekim 1952, s.4.

Süveyş Kanalı bölgesinin, Orta Doğu'nun savunmasını yürütecekleri Doğu Akdeniz bölgesinde en iyi üs olduğu söylenir. Bu görüş hala geçerli, ancak bu durum Anadolu topraklarının da büyük öneme sahip olduğu görüşüyle çelişiyor. Bu nedenle savunma, mümkün olduğu kadar ileriye yapılmalıdır.”⁸³

The Times Gazetesi 1953 yılında ise Türkiye'nin, NATO üyesi olarak oynadığı rolün yanında Balkanlar ve Ortadoğu'da da etkili bir siyaset takip ettiğini ifade eden bir haber yayınlamıştır. The Times'ın haberinde; Ankara'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yla imzalanan son Üçlü Dostluk Anlaşması, ortak duyarlılık önyargısının en yürekli zaferi olduğunu belirtmiştir. Yapılan yorumlara göre, son savaşın zor dersleri ile ılımlaşan üç imza sahibi ülke, ileriye dönük olarak saldırganlara karşı ortak savunma için kaynaklarını bir araya getirmeyi kararlaştırarak, Genelkurmay Başkanları arasındaki görüşmeler tamamlandığında, 30-40 tümeni bu amaca yönelik olarak alana sokacaklardır. Bu başarı, 12 yıl önce, 1941 yılının İlkbaharında başlayan Alman saldırısına karşı ortak bir savunma cephenin oluşturulması için Ankara'yı, Belgrad'ı ve Atina'yı ziyaret ettiğinde, Sayın Eden tarafından desteklenen planı yaşama geçirmiştir. Anılan dönemde başarısız olan planın hâlihazırdaki başarısı, kuşkusuz, Eden'e büyük bir kişisel tatmin sağlayacaktır. Ortadoğu'nun savunmasına ilişkin örgütlenmenin önünü açan zorlukları en aza indirgemenin gerçeklere dayanmadığı görülse bile, Türk diplomasisi, düşüncelilik ve korunabilirlik ile bunların düzeltilerek kaldırılabilceğini düşünmektedir. Sağduyu, Yugoslavya gibi Kominform'un eski bir üyesini Türkiye ve Yunanistan gibi iki NATO üyesi ile iş birliği yapmasına yönelttiğinde, Arap ülkelerinin Türkiye ve Batılı dostlarıyla ölümcül bir tehdit oluşturan Orta Doğu savunması konusunda bir araya gelme gerekliliğine ikna edilmemesi için hiçbir neden yoktur.⁸⁴

Soğuk Savaş sürecinde ABD, Sovyet tehdidine karşı birçok devlete olduğu gibi Türkiye'ye de hem ekonomik hem de askeri anlamda uzunca bir dönem yardım etmişti. 1951 yılı mali bütçesinde Yunanistan, Türkiye, İran, Kore ve Filipinler gibi ülkelere ve

⁸³ **The Times**, 20 Ekim 1952, s.4; Bu ziyaret esnasında Türk Heyeti İngilizlere ait askeri savaş uçaklarını da incelemişti. The Times Gazetesi de ziyarete dair ayrıntılı bilgi vermişti. “Türklerin ziyareti bütünüyle iyi zamanlanmıştı; Aynı zamanda Sayın Eden'in Yugoslavya ve Avusturya'ya yaptığı başarılı ziyarette, Adriyatik ve Ege'nin güvenliği konusunda İngiltere ve Türkiye'nin ortak ilgisinin altını çizdi. Cumartesi günü öğleden sonra Dışişleri Bakanlığında uzun bir tartışmaya ek olarak, Türk Bakanları sabah saatlerinde en son İngiliz askeri uçağını inceledikleri Farnborough'daki bir hava gösterisine katıldılar. Bazı deneysel tip uçaklarda uçtu. Uçaklardan biri, ses bariyerini kırmak için 40.000 fit 'den düşen Hawker Hunter avcılarını içeriyordu; Canberra bombardıman uçakları ve Avro 707-B delta kanatlı uçağı da gösteriye katılan uçaklar arasındaydı.” **The Times**, 20 Ekim 1952, s.4.

⁸⁴ **The Times**, 7 Nisan 1953, s.7,

Atlantik Anlaşmasına bağlı diğer ülkelere yapılacak askeri yardımlar için 1.147.500.000 dolar ayrılmıştır⁸⁵. Fonlar Marshall Planı ile sağlanırken NATO Atlantik Paketi'nde yer alan Yunanistan, Türkiye, İran, Filipinler, Kore ve Çin için 1.222.500 doların 1.000.000 dolarına izin verilmişti. Ancak Hoffman bunun silahlanma için değil, Avrupa'nın iyileştirilmesi için harcanması fikrindedir⁸⁶. Aslında Marshall Planı, bağımsız bir dünya için kendini ekonomik kaynaklar bulmaya adanmış; Atlantik Paketi ise dünya barışı için kendini askeri kaynaklar bulmaya adanmıştır. Ancak Atlantik Paketi bunun için kendine fon bulmayı becerememiştir.⁸⁷ Buna rağmen ABD tarafından askeri yardım kapsamında 1950 yılında Türkiye'ye iki denizaltı daha verilerek Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na teslim edilmiştir. Bu iki gemiyle birlikte 1947 yılından bu yana Amerika tarafından Türkiye'ye 6 denizaltı, 4 destroyer, 8 mayın tarama gemisi, 8 küçük mayın tarama gemisi ve 4 yedek gemi gönderilmiştir⁸⁸. Elbette ki Türkiye'ye yapılacak olan yardımlar bununla sınırlı kalmayacak ve ilerleyen yıllarda da Türkiye'ye yardımlar yapılmaya devam edecektir.

Sonuç olarak daha öncede ifade edildiği üzere II. Dünya Harbi sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde iki devlette politikaları gereği müttefik olarak gördüğü devletleri güçlendirme yoluna gitmiştir. ABD Truman Doktrini, Marshall Yardımları ve Kuzey Atlantik Paketi adıyla bu yardımları Türkiye'ye de yapmıştır. Zira Türkiye, yanı başındaki Sovyet tehdidine karşı bu şekilde ayakta durabilmiştir. The Times Gazetesinde 7 Nisan 1953 tarihli baskısında bu konuya genişçe yer veren bir köşe yazısını kaleme alınmış ve 1945'ten 1953 yılına kadar Türkiye'nin yaşadığı süreç okuyuculara aktarılmıştır. The Times Gazetesi, *"Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paketi'ne üyeliğinden sonra bugün Türkiye, bir NATO üyesi olarak yükümlülüklerini etkin bir biçimde yerine getirme konumundaysa, bunu kesinlikle Truman kuramı aracılığıyla başarmıştır,"* diyecektir.

Ayrıca gazete haberinin devamında; 1945-46 yılları Güneydoğu Avrupa'nın kaderi için yaşamsal bir önem taşıyordu. Sovyetler Birliği, özellikle Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk dâhil olmak üzere Avrupa'da egemenliğini iyice sağlamlaştırmıştır. Sıradaki hedefi Yunanistan'la Türkiye'ye çevirmiş ve bu iki ülkeden

⁸⁵ **The Times**, 5 Nisan 1950, s.6,

⁸⁶ **The Times**, 17 Haziran 1950, s.3.

⁸⁷ **The Times**, 2 Mart 1950, s.6.

⁸⁸ **The Times**, 21 Aralık 1950, s.3.

birincisinde iç savaşı körüklemiş, ikincide ise yoğun bir “sinir savaşına” sürüklemeyi planlamıştır. Büyük Britanya, savaştan bu yana Avrupa’nın bu bölümüyle ilgilenmenin sorumluluğunu üstlenmiş ve gerçekten Yunanistan’ı 1944 kışında komünist egemenliğinden kurtarmıştır. 1946’da yoğunlaşan İngiltere’deki iç sorunlar, dünyanın diğer bölgelerindeki ağır taahhütler, Britanya hükümetinin Balkan sorunlarına bundan böyle karışmasını olanaksız duruma getirmiştir. Bu durumdan haberdar olan Amerikan Hükümeti, hemen harekete geçerek 12 Mart 1947’de, Başkan Truman, Truman Doktrini olarak tanınan tarihsel bildirimini Kongreye sunmuştur. Söz konusu belgenin geniş kapsamlı etkileri bugün de hissedilmektedir. Yunanistan komünist egemenliğinden kurtarılmış, Türkiye Sovyet baskısına direnecek ve enerjisini silahlı güçlerini yeniden düzenleyecek bir konuma getirilmiştir.

Truman Doktrini’nin etkinliğe geçtiği 1947 yılından bu yana, Türk Silahlı Kuvvetleri, yeniden yapılandırma sürecine girmiş, bunun özendirici sonuçları bu ülkeye gerçekleştirdikleri ziyaretlerde General Eisenhower, General Ridgway ve Feld Mareşal Lord Montgomery gibi yüksek yetkililerce dile getirilmiştir. Türk askerinin savaş yeteneklerinin, neredeyse atasözü haline geldiği için çok iyi bilinmektedir; ne var ki, manevi güçleri ne denli yüksek olursa olsun eski silahlarla ve çağdışı savaş yöntemleriyle başarılı bir şekilde savaşmaları kendilerinden beklenemez. Son savaş sırasında ve sonrasında İngiliz eğiticiler, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yenileştirilmesine yönelik yararlı ve zorlu çalışmalar yaptılar. Bununla birlikte, Truman Doktrini bağlamında üç güce ait büyük Amerikan heyetlerinin gelişiyile, Türk hükümeti ve Genelkurmayıyla yakın iş birliği durumunda sistemli bir biçimde yenileme çalışmalarının üstlenildiği gözlenmiş; teknik öneriler dışında Amerika Türkiye’ye neredeyse savurgan bir biçimde savaş malzemeleriyle finansal destek sağlamıştır.

1947’den 1953 Haziran sonuna değin, Amerikan yardımlarının toplam değerinin 350m Pound (1.000m Dolar) olduğu, bunun yaklaşık yüzde 60’ının doğrudan askeri yardım ve savaş malzemelerinden oluştuğu, kalan tutarına Marshall yardımıyla Karşılıklı Güvenlik Örgütü’nden alındığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, bu son iki başlık altındaki pek çok madde, Türkiye’nin savaş yükünün üstesinden gelebilmesi için verilen yol inşaatı veya mali yardım gibi askeri malzemelerle yakından bağlantılıdır. Bugün, 20 milyonluk nüfusuyla Türkiye, örgüt ve donatım açısından sürekli gelişmekte olan ordusunun büyüklüğü ve yüksek manevi gücüyle, Avrupa’daki

diğer bir orduyla üstün bir biçimde karşılaştırılabilecek bir konumdadır. Yeniden yapılanma tamamlandığında ordu, altı zırhlı tugay, üç süvari tümenince desteklenen 22 piyade tümeninden oluşacak ve üç orduya bölünecektir. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin Batısında- Trakya ve Boğazlar bölgesini – ikincisi Orta Anadolu'yla kuzey, batı ve güney kıyılarında üçüncüsüyse ve Kafkas sınırında gözcülük edecektir. Türk Deniz Kuvvetleri, Türk kıyılarına oranla (4,454 mil) çok küçüktür. Eski tip büyük kruvazörler hizmetten çekilmiştir (Yavuz gemisi, önceki adıyla Goeben). Türk filosu şu anda 12 destroyer, 11 denizaltı, 6 mayın döşeyici ve 30 mayın tarayıcıdan oluşuyor. Bu gücün bir bölümü, Amiral Lord Mountbatten'in NATO Orta Doğu Komutanlığı'na tahsis edildi, gerisi Türk kıyılarının savunulması amacıyla alıkonulmuştur⁸⁹.

Bütün bu yardımlara rağmen Türk Ordusu Hava Kuvvetleri noktasında istenen düzeye gelememiştir. Zira The Times Gazetesi de 1953 yılında buna vurgu yapmıştır. The Times Gazetesi'nin haberinde; Türk Hava Kuvvetleri'nin, Türk ordusunun büyüklüğüne oranla küçük kaldığını, Türkiye'ye savaş jetleri verilerek Türk pilotların kara kuvvetlerini desteklemek amacıyla eğitildiğini, buna rağmen savaş durumunda hava çarpışmasına Türkiye'nin temel katkısının, sadece ülkenin çeşitli yerlerinde inşa edilen hava yollarının kullanımı olacağı belirtilmiştir. Paris'teki Avrupa Müttefik Güçler Üst Karargâhı (S.H.A.P.E.) ziyaretinde Başbakan Adnan Menderes ise Türk Silahlı Kuvvetlerinin çok düşük bir yüzde dışında, yüzde 95'inin NATO'nun kullanımına sunulduğunu belirterek, tüm savaş potansiyelini NATO için kullandığını belirtmiştir. The Times Gazetesi ise; böylelikle, eskiden Osmanlı ve Bizans İmparatorlukları tarafından uygulanan uzun geleneği sürdüren Türkiye Cumhuriyeti, bir kez daha doğu ile batı arasında bir bağ olarak hareket etmenin ikili tarihsel amacını ve Moskova devinin güneye doğru ilerleyişini caydırmaya hazırdır,⁹⁰ yorumunu yapmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecine The Times gazetesi sütunlarında sık sık yer vermiştir. Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinin en başında İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini desteklememiştir. Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin NATO'ya üyelik başvurusuna İngiltere ile birlikte Fransa da ret oyu vermiştir. İngiltere'nin öncelikli bahanesi Türkiye'nin bu pakta katılımıyla birlikte antlaşmanın savunma bölgesinin Ortadoğu'ya kadar genişlemesi nedeniyle Türkiye'nin konum

⁸⁹ **The Times**, 7 Nisan 1953, s.7

⁹⁰ **The Times**, 7 Nisan 1953, s.7,

olarak pakta katılımını uygun bulmamak olmuştur. İngiltere bu antlaşmanın Kuzey Atlantik bölgesi ölçeğinde sınırlı kalması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın komünist tehlikeye karşı güvenliğini sağlamak için deiki devletin katılacağı bir Akdeniz paktının yapılması gerektiğini öne sürmüştür. İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya katılmasında ki gönülsüzlüğünün bilhassa nedeni Ortadoğu Bölgesine Türkiye'nin de dahil olmasını istediği bir savunma paktı kurmak isteğinden kaynaklanmıştır. Ortadoğu'da bu paktın kurulması demek SSCB tehdidine karşı İngiltere'nin çıkarlarının korunması hususunda oldukça önemlidir. Ancak Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerine bakıldığında bu paktında kurulmasında birtakım zorluklar vardır. İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya üye olmadan Ortadoğu'daki herhangi bir pakta katılmayı reddetmesi üzerine bu kez de NATO çerçevesinde Ortadoğu'da bir savunma planı fikrini ortaya atmış, Türkiye ise NATO'ya üye olabilmek için İngiltere'nin bu fikrine karşı çıkmamıştır. Sonuç olarak İngiltere Savunma Bakanı, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın NATO'ya üyeliğini sonraki süreçte desteklemeye başlamıştır.

Öte yandan ABD'de Türkiye'nin NATO'ya katılımına başta İngiltere'nin göttüğü kaygıları güderek soğuk bakan ülkeler arasında olmuştur. Nitekim Kore Savaşının çıkması ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerin çağrısına uyarak Kore'ye asker göndermesinden sonra ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusundaki fikirleri değişmeye başlamıştır. ABD, Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesiyle bir kez daha batı devletleri için güvenli bir müttefik olacağını farkına varmıştır. Akabinde NATO üyelerine Türkiye'nin stratejik öneminden bahsederek, bu devletin NATO'ya katılımı konusunda onay verdiğini belirtmiş ve Türkiye'nin pakta katılması içinde büyük çaba göstermiştir.

1.3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ KIBRIS MESELESİ

1.3.1. Tarihsel Süreçte Kıbrıs Meselesi

Adı “kına çiçeği” adlı bir çiçekten geldiği söylenen Kıbrıs adası; Doğu Akdeniz'de 34. 33 ve 35.41 kuzey enlemleriyle, 32.17 ve 34.35 doğu boylamları arasında yer alan, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Tarihi, M.Ö. 3000 yılına kadar uzanan Kıbrıs'ta Mısırlılar, Hititler, Akalar, Dorlar, Yunanlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, İngilizler, Cenevizliler,

Memlûklar ve Venedikliler hüküm sürmüştür. Kıbrıs'ta yerleşmiş bulunan korsanların, Doğu Akdeniz ticaretine engel olmasından dolayı Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı fethetmeye karar vermiş ve 1571 yılında adayı fethederek, Osmanlı idaresine katmıştır.⁹¹ 1571'den itibaren ada 300 yıldan fazla bir zaman Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Adaya, Anadolu'dan gelen binlerce Türk ailesi yerleştirilerek Kıbrıs Türkleştirilmiştir. Osmanlı devletinin Adaya Türkler iskân etmesindeki başlıca sebepler arasında şüphesiz adanın zenginliklerinden faydalanmak ve Anadolu'ya karşı batının bir üssü olarak kullanılmasının engellenmesi gelmektedir⁹². Osmanlı devleti adada hâkimiyet kurduğu 1571 yılından adayı İngiltere'ye devrettiği 1878 yılına kadar burada adil bir yönetim uygulamıştır.

XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin adada ki egemenliğinin sona ermesine neden olacak gelişmelerin başında İngiltere ve Rusya'nın Akdeniz'e egemen olmak için şiddetlenen rekabeti gelmektedir. Rusya'nın Türk boğazları üzerinden Akdeniz'e inme emelleri bu bölgede hayati çıkarları söz konusu olan İngiltere'yi rahatsız etmiştir. İngiltere, Rusya'nın kendi nüfus bölgelerine yayılmasını önlemek ve yine bu bölgeler de konumunu güçlendirmek istemiştir. Bu sebeple stratejik bir konumda olan Kıbrıs, 19. Yüzyılın başlarında İngiltere'nin dikkatini çekmiştir. Kıbrıs İngiltere için savaş ya da barış yoluyla mutlaka alınması gereken bir yer olmuştur⁹³. Nitekim İngiltere'nin istediği fırsat 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus askerlerinin İstanbul'a kadar ilerlemeleri sonucunda, Osmanlı kendisinden yardım istemesiyle ayağına kadar gelmiştir. Akdeniz'in dünya ekonomisi ve ticareti açısından önemini bilen İngiltere bu yardımın karşılığında adanın işgal ve yönetimini elde etmiştir. 1915 yılına gelindiğinde ise İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girmesini bahane ederek adayı ilhak ettiğini duyurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan mağlup ayrılması Kıbrıs'ın geleceğini belirsizlik içinde bırakmıştır. Bu belirsizlik ilerleyen süreçte de devam etmiş, Türkiye Misak-ı Milli sınırları dışında olan Kıbrıs'ın Lozan Antlaşmasıyla İngiltere'nin hâkimiyeti

⁹¹ Yusuf Sarımay, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, T.C Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 8-11.

⁹² Yusuf Halaçoğlu, "Kıbrıs'ın Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü (1570-1571)", **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, YÖK Basımevi, Ankara 1993, s.45-59.

⁹³ Ömer Metin, **Demokrat Parti Dönemi Türk İngiliz İlişkileri (1950-1960)**, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2006,

altında kalmasını resmen kabul etmek zorunda kalmıştır⁹⁴. Lozan Antlaşmasıyla, Kıbrıslı Türklerin Türk vatandaşlığı ile İngiliz vatandaşlığı arasında bir tercih yapmaları istenmiş ve Türk vatandaşlığını tercih edenlerin antlaşmanın 21. Maddesi gereğince 3 yıl içinde Türkiye'ye göç etmesi şart koşulmuştur. Kıbrıs'tan Türkiye'ye 20.000 kadar göçmenin geldiği tahmin edilmektedir bu da adada ki Türk nüfusunun zamanla Rum nüfusu karşısında azalmasına neden olmuştur.

Kıbrıs Türklerinin anavatanına göç ettiği yıllarda, İngiliz hükümeti adada tamamen Rumları hoşnut edecek politikalar izlemeye başlamıştır. Öyle ki Rumlar İngiltere de 1929 yılında işçi partisinin hükümet kurmasıyla kendilerine tanınan hakların genişletilmesini istemiş, istekleri reddedilince İngiliz hükümetine karşı direnişe geçmişlerdir.⁹⁵ Olaylar 1931 yılında uygulamaya konulan yeni vergi kanununu protesto etmek maksadıyla başlayarak kısa sürede Yunanistan ile birleşme (Enosis) gösterilerine dönüşmüştür. Kıbrıs Rumları Lefkoşe de hükümet konağını yakmış, isyan kısa sürede bütün adaya yayılmıştır. Kasım ayının ilk haftasında bastırılan bu isyandan sonra İngiliz hükümeti adada sadece Rumlara karşı değil Türklere karşı da sert tedbirler almaya başlamış buda Türkiye'nin adada ki soydaşlarına daha yakın bir tutum takınmasına neden olmuştur. Lozan'dan sonra kendi iç sorunlarıyla ilgilenen Türkiye adaya gerekli özeni ancak 1930 yılı itibariyle göstermeye başlamıştır.⁹⁶

1.3.2. The Times Gazetesinde Kıbrıs Sorunu

II. Dünya Savaşı sırasında iç karışıklıklarla mücadele eden, savaş sonrasında ABD'nin yardımlarıyla güçlenen Yunanistan, savaş sonrası dönemde Kıbrıs'a yönelik olan ilgisini artırmıştır. Ada İngiliz yönetiminde olduğu için çatışmalar Yunanistan'ın da kışkırtmasıyla Rumlarla İngiliz yönetimi arasında geçmiştir. Türkiye bu dönemde olaylara İngiltere'nin iç işleri olarak bakmış ve kayıtsız kalmıştır. Fakat 1950'de Başpiskopos Makarios tarafından Kıbrıslı Rumların Yunanistan'la birleşmeleri için yapılan plebisitin ardından Kıbrıs ve adada yaşayan Türk toplumu Türkiye'nin ilgi odağı olmuştur. Yapılan Plebisit ada insanının %94 gibi bir oranla Yunanistan'la

⁹⁴Vatansever, Müge "Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, İzmir 2012, s.1487.

⁹⁵Ercüment Kuran, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, YÖK Basımevi, Ankara 1993, s.245.

⁹⁶ Metin, **a.g.t.**,100-102.

birleşmek istediği yönündeydi. Türkler tarafından boykot edilen bu seçim sonuçları beraberinde her iki taraf arasında derinleşen etnik kutuplaşmaları beraberinde getirmiştir.⁹⁷

Mart 1954'te Yunanistan ile birleşme hareketinin lideri Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, Yunan liderleriyle beş hafta süren görüşmelerini tamamlamış ve Atina'dan ayrılmıştır. Başpiskopos Makarios, Kral Paul tarafından hürmetle ağırlandı, Kıbrıslı Rumların direniş lideri olarak görülmüştür. Makarios Yunan hükümetini sonbaharda yapılacak olan BM Genel Kurulu'ndan önce " *Enosis* " (Yunanistan ile Kıbrıs'ı birleştirmek) sorununu gündeme getirmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Kıbrıs konusunda Kral Paul, Makarios ve Başbakan Marshal Papagos'un bir ittifak içerisinde olduğu tarihi bir gerçekliktir. Makarios'un çalışmaları neticesinde Kıbrıs Rum yönetiminin ve Yunan halkının baskıları karşısında Papagos Hükümeti, Kıbrıs sorununu BM gündemine taşımış, enosis hayali için uluslararası çalışmalara başlamıştır.⁹⁸ Ada da yaşanan hadiseleri yakından takip eden İngiltere, artan Yunan taleplerine kayıtsız kalmıştır. Yunan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, İngiltere'nin Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili ikili görüşmelerde anlaşamadığını söylediğini, fakat kendi politikalarının açık ve net bir şekilde değişmeyeceğini, İngiliz Hükümeti'nin görüşlerinin değişmesini umduklarını her fırsatta söylemiştir. Yunanistan ve Kıbrıs'ın birleşme sorunu BM'nin genel kurulundan önce gündeme geleceği anlamına geldiğini ifade eden Yunan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Mr. Eden'in açıklamalarının ise Yunan basını tarafından "nezaketsiz" ve Yunan hükümetince de hayal kırıklığına neden olduğunu belirtmiştir.⁹⁹

Yunan Hükümeti hem Ağustos ayındaki BM Genel Kurulu'na hazırlanıyor hem de kamuoyu oluşturarak İngiltere ile çözüm aramaya devam etmiştir. Hatta Kıbrıs, Yunanistan'a verilirse ABD ile İngiltere'ye üs vereceklerini ve halkın isteği gerçekleşmiş olacağından bu üslerin güvenliği ile ilgili hiçbir problem yaşanmayacağını da dile getirmişlerdir. Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın bir sözcüsünün bugün Yunan hükümetinin Kıbrıs sorununda tüm dost ulusların desteğini talep ettiği ve Tüm dost devletlere gönderilen bir beyannamede, Yunanistan'ın, İngiltere ile dostane bir çözüm

⁹⁷ Sevinç, Derya, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 60, Ankara 2017, s. 173.

⁹⁸ **The Times**, 13 Mart 1954, s.5.

⁹⁹ **The Times**, 17 Mart 1954, s.3.

için tüm çabalarını tüketmeden önce sorunu Birleşmiş Milletlere getirmeyeceği, bütün Yunanlılar, İngiltere ile iki taraflı görüşme talebinde bulunurken, İngiliz Hükümetinden kesin bir “hayır” yanıtı verdiği, söz konusu red yanıtına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmadığı bu nedenle Yunan Hükümeti'nin konunun Birleşmiş Milletlerin önüne getirme sorumluluğunun yalnızca İngiliz Hükümeti'nin uzlaşmazlığına dayandığını belirtmiştir. Beynamede ayrıca 1931'den bu yana Kıbrıs'ta uygulanan bir dizi dar görüşlü önlemin sonucu olarak Yunan halkının duyduğu kaygının, yoğun İngiliz karşıtlığı duyguları biçiminde geliştiğini ve bunun da İngiltere'nin sergilediği uyuşmazlık karşısında, ivme kazandığı vurgulanmıştır. Yaşanan hadiseleri “Kıbrıs'ta Yunanistan Girişimi” başlığıyla sütunlarına taşıyan The Times İngilizlerin adaya el koyma konusundaki stratejik nedenlere dayanan tezlerinin temelsizliğine de değinmiş ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ait olması durumunda, gizli veya gerçek bir askeri üs biçiminde hizmet vereceği, Adanın stratejik önemi Birleşik Krallık ve Yunanistan (Birleşik Devletler-Yunanistan askeri üs antlaşması gibi) arasında ayrı olarak müzakere edilen bir antlaşmayla sürdürülürken veya daha geniş bir NATO çerçevesinde gelişirken Kıbrıs'ın askeri bir üs olarak değeri, ancak yerel halkın tam işbirliğinin güvence altına alınmasıyla güçlendirilebileceği yazmıştır. Türk azınlığın Adadaki konumunu da ele alan beyanname, nüfusun ezici çoğunluğunun isteklerine göre Kıbrıs'ın geleceğinin düzenlenmesiyle birlikte Yunanistan ve Türkiye arasındaki dostluk ve uyuşma ilişkilerini güçlendirmenin olanaklı kılınacağını, Yunanistan'ın, Türk azınlığı için bir modusvivendi (geçici antlaşma) düzenleyen herhangi bir uluslararası güvenceyi de kabul etmeye hazır olduğu ifade etmiştir.¹⁰⁰

Kıbrıs konusunda Yunan basınında da muhalif sesler yükselmiştir. İki haftada bir yayımlanan Astynomika Nea gazetesi; Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere yapacağı çağırının Kıbrıs sorununun mezarı olacağını, Kıbrıs Başpiskoposu'nun toplumunun refahı ile ilgilenmek yerine siyasete karıştığını, Birleşmiş Milletlere yapılacak bir başvurunun, ülkenin ABD'nin Avrupa'daki geçici çıkarına değil, yalnızca İngiltere'nin kalıcı dostluğuna dayanan dış politikasının temelini bozacağını yazmıştır. Bu yazı Hükümet çevrelerince çok tartışmaya yol açmış, Yunanistan Adalet Bakanı Astynomika

¹⁰⁰ The Times, 29 Nisan 1954, s.8

Nea gazetesinin gazetenin yayın yöneticisinin yargılanması için savcılığa talimat vermiştir.¹⁰¹

1.3.3. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Kıbrıs Meselesi

Yaşanan gelişmeler adada gerginliği ve Rumların taşkınlıklarını daha da arttırmıştır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Kıbrıs sorununu Genel Kurul'da görüşmeyi kabul etmiş, bu durum Türk Hükümetinin yoğun tepkisine neden olmuştur.¹⁰² Birleşmiş Milletler Türk temsilcisi Selim Sarper Ağustos 1954'te bir aylığına Türkiye'ye gelmiş ve Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Köprülü'yle tekrarlanan görüşmeler yapmıştır. Türk Hükümeti ile Sarper arasında yapılan görüşmelerde Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu yokuşa sürmesi durumunda Türkiye'nin takınacağı tutum ana gündem konusunu oluşturmuştur. Kıbrıs konusunda Türk idaresi, "Türkiye söz konusu olduğu sürece Kıbrıs sorunu yoktur" anlayışını benimsemiş, Hâlihazırda, Ada'nın süregelen durumunda herhangi bir değişiklik yersiz kabul edilmekte ve bu türden bir değişimin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin azınlık haklarının korunması açısından söyleyecekleri olacağının altı çizilmiştir.¹⁰³ Buna rağmen Yunanistan meseleyi Birleşmiş Milletler gündemine taşımayı başarmıştır ve sonuçta 14 Aralık 1954 tarihinde Kıbrıs sorunu, BM siyasi komitesinde görüşülmeye başlanmıştır. Türkiye temsilcisi Selim Sarper ise Enosis'e izin vermeyeceklerini bir kez daha bildirmiş, açıklamalar üzerine Yunanlılar, Selanik'te bulunan Atatürk'ün doğduğu evin önünde, Türkiye, İngiltere ve Amerika aleyhinde gösteriler düzenlemişlerdir.

Yunanistan'ın, Kıbrıs'ta self-determinasyon talebi ve yaşanan olaylar nedeniyle 17 Aralık 1954 tarihinde toplanan BM Genel Kurulu, konuyu "şimdilik" müzakere etmeme kararı almış, Balkan Paktı'nın yarattığı dostluk havasına gölge düşürmesinden çekindiği için, "Kıbrıs Sorunu" diye bir sorun olmadığını ileri süren Adnan Menderes, bu gelişmelerin ardından Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'yu, Kıbrıs davasında Türklerin haklılığını ortaya koyacak tezleri araştırmakla görevlendirmiştir. Türklerin amacı, Kıbrıs üzerinde en az Yunanistan kadar hak sahibi

¹⁰¹ *The Times*, 29 Nisan 1954, s.8.

¹⁰² Gülfem Cevheri Bucak, "1950-64 Dönemi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Krizi", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Ankara, 2016, s.3.

¹⁰³ *The Times*, 18 Ağustos 1954, s.4.

olduğunu belgeleriyle kanıtlayarak dünya kamuoyuna duyurmak ve sorun çözülmeye kadar Kıbrıs Türklerine gerekli her türlü yardımı yaparak baskıya dayanma güçlerini arttırmaktı¹⁰⁴.

1.3.4. Londra Konferansı

Yunanlılar, BM Genel Kurulu'ndan çıkan karardan hoşnut olmadıkları için yeniden şiddet eylemlerine başlamıştır. Zira 1955 yılı Mart ayı itibariyle Kıbrıs'taki terör eylemleri hız kazanmış, şiddet olaylarının artması üzerine İngiltere, 1955 yılı Haziran ayında Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs sorununu görüşmek için Londra'ya davet etmiştir. Davet üzerine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki görüşmeler, 27 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da (birinci Londra Konferansı) başlamıştır. Türk tarafının tezi, adayı İngilizler terk edecekse eski sahibi Türklere vermesi gerektiği, Yunanistan'ın ise ada halkının %80'nin Rum olmasından dolayı Yunanistan ile birleşmesi gerektiği yönünde olmuştur. İki tarafın uzlaşmaz tavırları Konferansın uzunca bir dönem sürmesine yol açmış ancak Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül olayları konferansın sonuç alınmadan dağılması sonucunu doğurmuştur.¹⁰⁵ Taraflar arasında gerçekleşen Londra Konferansı The Times gazetesine de yansımış, "*Türkiye'nin Kıbrıs Davası*" başlığıyla verilen haberde; Doğu Akdeniz ve Kıbrıs ile ilgili üçlü konferansın iki toplantısının dün gerçekleştirildiği, İlkinde söz alan Türk Dışişleri Bakanı Zorlunun, ülkesinin konu ile ilgili tavrını dile getirdiği belirtilmiş, Zorlu'nun yaptığı konuşmaya da atıfta bulunan gazete Türk delegesinin ılımlı tonda bir tarzı olmasına rağmen verdiği mesajların içeriğinin sert olduğu ifade etmiştir¹⁰⁶. Konferansın ikinci toplantısında ise, Macmillan, Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ve Fatih Rüştü Zorlu, üç açılış konuşmasını özetleyen bir resmi bildiri üzerinde buluşmuştur. Türk Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu'nun görüşleri dikkat çekiciydi. Zorlu, bildirisinde tarihten hatırlatmalar yaparak Rusya'nın saldırısı karşısında Türkiye'nin yanında yer alması koşulu ile Kıbrıs'ın 1878'de İngiltere'ye devredildiğini, Lozan Antlaşmasında ise Türk vatandaşlığını kabul etmeyenlerin İngiliz vatandaşı olabileceği koşulunun yer aldığı, bu nedenle Kıbrıs'ın Türkiye ve İngiltere için bir "endişe konusu" olduğu, Yunanistan da dahil olmak üzere antlaşmayı imzalayan bütün tarafların buna katıldığını söylemiştir.

¹⁰⁴ Sevinç, a.g.m., s. 180.

¹⁰⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı: 261. (Ağustos 1955). s.170-173.

¹⁰⁶ **The Times**, 2 Eylül 1955, s.7.

Zorlu ayrıca Kıbrıs'ın statüsünde yapılacak bir değişikliğin Lozan Barış Antlaşmasının tadili anlamına geleceğini ifade ederek; “Bölgede siyasi bir çözüme ulaşmak Yunanistan'ın genişleme politikasına dayandığından birçok ciddi sorun ortaya çıkacak, bunun sonucunda Türkiye birtakım taleplerde bulunacaktır” demiştir.¹⁰⁷

The Times Gazetesi “*Savunma Zorluğu*” başlığıyla Fatin Rüştü Zorlu'nun konferanstaki konuşmasını özetlemiştir. Zorlu konuşmasında; “Türkiye'nin Kıbrıs sorununa İngiltere'nin bir iç sorunu olarak baktığını, ancak bir değişiklik yapılacaksa da “Adanın Türkiye'ye geri verilmesi” gerektiğini vurgulamıştır. “Türkiye'nin stratejik ve hayati menfaatleri kadar lojistik şartların da bunu kaçınılmaz kıldığı, bu nedenle adanın ya Türkiye'ye ya da adayla Türkiye kadar yakından ilgilenen bir ülkeye ait olması gerektiğini, ifade etmiştir. Zorlu konuşmasının devamında, çıkacak bir savaşta Türkiye'ye yapılacak ikmalin ancak güneyde yer alan limanları vasıtasıyla olacağını ve Kıbrıs'ta egemen olan gücün bu limanları kontrol edeceğini belirttikten sonra, çok sayıda devletlerarası uzmanın, istismara açık olduğu yolunda görüş birliğinde oldukları kendi kaderini tayin etme (self-determination) ilkesinin tarihi, coğrafı, stratejik ve güvenlik şartlarından üstün nitelikte olmadığını belirten Zorlu, Türkiye'nin bu ilkeyi vazgeçilmez kabul etmesine rağmen bu ilkenin adaletsizliğin, güvenlik yoksunluğunun ve belaların kaynağı olmasına da müsaade edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Son olarak özyönetimden önce Kıbrıs'ın huzura ihtiyacı olduğunu vurgulayan Zorlu; “iki toplum arasında tam eşitliğin” yol gösterici ilke olarak kabul edilmesi gerektiğini, “Türkiye'nin Yunanistan ile dostluk ve işbirliğini sürdürmede ısrarlı olduğunu ve aynı amaç peşindeki müttefiklerinin de bu durumu değerlendireceği umudunu ve beklentisini taşıdığını belirtmişti. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Yunanistan ile Türkiye arasındaki dostane ilişkiler Yunan Hükümetinin adadaki statüyü değiştirme çabalarının devam etmesi halinde sürdürülemeyeceğini göstermektedir.¹⁰⁸

İngilizler adına konferansta konuşan Harold Macmillan ise Kıbrıs sorununu çözümlenmekten ziyade vaatler vererek problemin üstünü kapatma eğilimi içerisindeydi. Nitekim The Times Gazetesinin “Macmillan'ın Vaadi” başlığıyla verdiği haberde bu durumu görmek mümkündür. Haberde; “Bu konferans dostlar ve müttefikler arasında yapılmaktadır; bu birliktelik ruhu özgür dünya için hayati önem taşımaktadır” ifadesine

¹⁰⁷ **The Times**, 2 Eylül 1955, s.7.

¹⁰⁸ **The Times**, 2 Eylül 1955, s.7.

vurgu yapan Macmillan, “Yaşanan sorunların merkezi Kıbrıs olmakla beraber bu sorunlar geniş bir alanda yer alan müttefikleri tehdit eder niteliktedir. Bu nedenle İngiliz yönetimi, Kıbrıs’ın konumu da dahil olmak üzere, şu anda karşılaşılan sorunların tüm yönlerinin doğu Akdeniz’de yaşanan daha geniş siyasi ve savunma sorunları kapsamında ele alınmasının doğru olacağını” ifade etmiştir. Macmillan ayrıca İngiltere’nin Kıbrıs konusundaki sorumluluğuna da değinerek; Kıbrıs’ın Kuzey Atlantik ve Ortadoğu savunma sistemlerinin dayanak noktası olduğunu, Ortadoğu’da taahhütlerini yerine getirmek için İngiltere’nin Kıbrıs’ı yalnızca bir üs olarak görmemekte olduğu, diğer bütün imkanlarıyla ona sahip olmak imkanlarından yararlanmak istediğini belirtmiştir. Macmillan daha sonra İngiliz yönetiminin ilk planda adada asayiş sürdürme kararlılığında olduğunu şu şekilde vurgulamıştır: “Özyönetimi geliştirme yolundaki çabalarının şiddet ve engellemeler yoluyla bastırıldığına, bu çabaların demokratik bir gelişime evrilmesinin “ilk amaç olması” gereğine değinmektedir. İngiltere bu alanda çıkarlarını ve sorumluluklarını terk etmeyeceği gibi, emanetçisi olduğu amaçları da inatla sürdürecektir ancak katı ve sert bir tavır takınmayacaktır.”¹⁰⁹

The Times Gazetesi Yunan Hükümeti adına konferansa katılan Stefanopulos’un beyanatını da Yunan Yönetiminin Amacı” başlığıyla vermiş, Kıbrıs Sorununa İngilizlerin bakış açısını ortaya koymuştur. Haberde; Yunanistan’ın Kıbrıs’ta İngiltere’nin varlığını, savunma amacıyla tanıdığı belirtilmekte, ancak hükümlerlik konusunun savunmaya bağlı olmadığı, çünkü NATO ittifakına bağlı üslerin çeşitli ülkelerde hükümlerlik dikkate alınmadan kurulduğuna dikkat çekilmektedir. Resmi bildiri de “Stefanopulos’un Kıbrıs’taki İngiliz üslerinin askeri ve savunma değerlerinin yükseltileceğine, Kıbrıs’ta yaşayan halk arasında günümüzde mevcut olan kin ve düşmanlığın koşulsuz işbirliğine dönüşeceğine tekrar tekrar vurgu yaptığı bildirilmiştir. Ayrıca bu durumun ancak, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin temel ilkesi olan kendi kaderini tayin etme hakkının tanınmasıyla mümkün olacağı da vurgulanmıştır. Kıbrıs’ın geleceğine ilişkin karar verme hakkının Yunanistan’ın veya üçüncü bir tarafın elinde olmadığı, yalnızca Kıbrıslıların elinde olduğu, Yunanistan yönetiminin tek amacının ise kısa bir zaman içinde Kıbrıs’ın kendi kaderini tayin hakkını sağlamak olduğu vurgulanmıştır. Stefanopulos son olarak “Yunanistan, barışçıl politikasına aykırı olduğu

¹⁰⁹ The Times, 2 Eylül 1955, s.7.

için şiddete başvurmayı reddetmektedir.” “Kıbrıs’taki askeri üsler için İngiltere’nin ihtiyacı olduğu, adadaki Türk azınlığın varlığı için de Türkiye’nin ihtiyacı olduğu garantiyi vermeye hazırdır” demiştir.¹¹⁰

The Times’ın özetleyerek aktardığı ifadelerden de anlaşılacağı üzere devletler ada konusunda sadece kendi hakimiyetini istemekte ve farklı bir çözüme yanaşmamaktadır. Dolayısıyla da bu durum Kıbrıs sorununu çıkmaza sürüklemiştir. Üstüne üstlük Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları’nın, Kıbrıs’ın geleceğini belirlemek için bir araya geldiği Londra Konferansı sırasında, 6 Eylül tarihli İstanbul Ekspres Gazetesi’nde çıkan, Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalandığı yolundaki haber ve Başbakan Adnan Menderes’in 30 Ağustos zafer Bayramı’nda yaptığı konuşma, “6-7 Eylül Olayları” olarak bilinen ve azınlıklara yönelik iki gün süren saldırıların tetikleyici unsuru olmuştur. İki gün boyunca başta Rum ve Ermeni vatandaşlar olmak üzere azınlıkların ev ve iş yerleri yağmalanmış ve can kaybı yaşanmıştır. Yaşanan bu üzücü olaylar sonrası Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiştir. The Times Gazetesi de 10 Eylül tarihli sayısında Yunanistan’ın Türkiye’ye verdiği sert notayla ilgili haberi “Yunanistan’ın Türkiye Bildirimi” “Kargaşa Protestosu” “Diplomatik Bildirime Yanıt Yok” başlıklarıyla sütunlarına taşımış, Yunan kiliselerine, evlerine ve dükkanlarına yapılan saldırıların önceden planlanmış ve iyi örgütlenmiş bir plana uygun olarak gerçekleştirildiğine ilişkin kanıtlar bulunduğunu öne sürmüş ve Türkiye’de yaşanan hadiseleri Yunanlılara karşı girişilen “barbarca muamele” olarak nitelemiştir.¹¹¹

6-7 Eylül Olayları sonrasında Atina Belediye Meclisi, Belediye Başkanı’nın Londra ve Ankara dışındaki Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin tüm başkentlerinin Belediye Başkanlarına “Türk topluluklarının korkunç suçlarını” kınayan iletiler gönderilmesine, Ekim ayı için NATO tarafından planlanan (Yunan -Türk lojistik tatbikatını da içeren) müttefik tatbikatlarında Yunanistan’ın katılımını iptal etmeye karar vermiştir. Yunan muhabirleri, Belgrat’taki Türk askeri elçilik uzmanı Albay Oğuz’un, Kral Paul’un onuruna düzenlenen bir askeri törende Yunan bayrağını önemsemediğine yönelik iddiaların geniş bir haberini yapıyor; Onun, Yugoslav bayrağı geçtiğinde askeri bir selam vermesine karşın Yunan bayrağını selamlamadığını söyleyerek propaganda

¹¹⁰ **The Times**, 2 Eylül 1955, s.7.

¹¹¹ **The Times**, 10 Eylül 1955, s.6

sürecini desteklemişlerdir.¹¹²The Times, olaylara Yunanlıların verdiği tepkileri ve uluslararası kamuoyu yaratmak için yaptıkları girişimleri bildirmesine rağmen Türk yetkililerin konuyla ilgili açıklamalarına yer vermemiştir. 6-7 Eylül olaylarından sonra Türk Hükümeti'nin zarar gören vatandaşlara tazminat vermesi ve Yunan Hükümetiyle yakın diyaloga geçmesine rağmen, Kıbrıs'ta olaylar şiddetlenmiş, 1955-1956 yılları boyunca Makarios ve İngilizler arasında EOKA'nın¹¹³ eylemlerinin son bulması konusunda müzakereler devam etmiştir. Müzakerelerden sonuç alınamayınca Kıbrıs Valisi Harding 9 Mart 1956 tarihinde Makarios ve üç arkadaşını adadan sürgün etmiştir. Fakat bu durum sadece İngiliz ve Türklere karşı şiddet eylemlerini artırmış hatta olaylar Yunanistan'a dahi sıçramıştır¹¹⁴.

Türkiye adanın ya İngiltere yönetiminde devam etmesini ya da eski sahipleri olarak kendilerine verilmesini istemiştir. Bunun en önemli örneği 18 Haziran 1956'da karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıslı bir Türk Britanya'ya borçlu olan kimilerinin Eoka'nın önderleri arasında bulunmalarının Yunanistan'ın artı hanesine yazılmayacağı Yunanlılar savaştan bu yana benzeri olmayan cömertliklere muhatap oldukları,¹¹⁵ Britanya'yla Türkiye olmasaydı, Yunanistan'ın Romanya'yla Bulgaristan'dan daha kötü durumda bir uydu devlet haline gelebileceği hususunda oldukça kararlı¹¹⁶ bir mektup yazmıştır.

¹¹² **The Times**, 10 Eylül 1955, s.6.

¹¹³ EOKA, Yunan General Grivas ve Makarios'un öncülüğünde Kıbrıs'ta İngiliz ve Türklere karşı kurulan ve adanın Yunanistan'la birleşmesini sağlamak için şiddete başvuran silahlı örgüttür. Ayrıntılı bilgi için bakınız Abdullah Korkmazhan, **Türkiye Solu ve Kıbrıs Sorunu (1950-1980)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kıbrıs 2016, s. 10.

¹¹⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, Ankara 2012, s. 92

¹¹⁵ "Yunanistan, Yedi milyonluk nüfusuyla 54,000 milyonu aşkın dış yardım alırken, Rusların saldırı tehlikelerine karşı ayakta durmak için en ağır yükü taşıyan Türkiye'ye, 25 milyona yaklaşan nüfusuyla yalnızca 51,500 milyon dış yardım ödendi." Bkz. **The Times**, 18 Haziran 1956, s.11.

¹¹⁶ "Biz Türkler geleneksel olarak kendimizi iyi ifade edemeyiz, üstelik propagandamız zayıftır, ne var ki, Kıbrıs'a karşı duygularımızın küçümsenmesi korkunç bir yanlış olacaktır. Hiçbir Türk Hükümeti, şimdi veya daha sonra, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasına yönelik herhangi bir hareketi eylemsiz bir biçimde kabul edemez. Çok sabırlı bir halk olmamıza karşın ulusal güvenliğimizin bağlı bulunduğu Yakın Doğu'daki bu hassas denge yıkılmıyormak yerine tüm yolları denemeye razı oluruz. İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığını sürdürmesi bizce bu denge için kaçınılmaz görülüyor." Bkz. **The Times**, 18 Haziran 1956, s.11.

Dört gün sonra ise The Times “Türkiye’nin Stratejik Çıkarları” ve “Etkili Garanti İsteniyor” adlı haberlerle Türk Hükümeti’nin görüşlerini, tutumunu ve İngiltere’den beklentilerini tamamıyla yansıtmıştır.¹¹⁷ Böylece The Times ilk kez bir Türk’ün sesine kulak vermiş, Türk Hükümeti’nin beklentilerini açıkça yazmıştır. The Times haberin devamında “Ciddi Görüş” başlığı atılarak Türk tarafının tutumunu; 1- Türk azınlığın çıkarları, korunmalıdır ve Rum Çoğunluğun merhametine bırakılmamalıdır, 2- Hükümet, Kıbrıs’taki, Türkiye’nin stratejik çıkarları konusunda çok ciddidir. Bu hususta hükümet, her türlü İngiliz önerisini incelemeye hazırdır, ancak, Türk güvenliğinin sağlanması konusundaki teminatlar, Türkiye’nin kaygılarını giderecek şekilde olmalıdır, 3- Hükümet, Kıbrıs’ın statüsünde yapılacak herhangi bir değişikliğin meydana gelmesi durumunda, Türkiye’nin, çıkarlarına ve statüsüne yapılacak herhangi bir tecavüzle ilgili olarak zararlarının giderilmesi için Lozan Antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi sorusunu ortaya atacağını zaten belirtmiştir. Bundan sonraki gelişmeler, İngiliz önerilerinin doğasına bağlı olacaktır şeklinde açıklamıştır.¹¹⁸

1.3.5. Radcliffe Anayasası ve Macmillan Planı

Bütün çabalarına rağmen şiddet olaylarının önüne geçemeyen İngiltere, Kıbrıs politikasında Yunanlılar lehine yumuşamaya başlamış, adada yaşanan karışıklıkların düzenlenmesini sağlayacak bir anayasa hazırlaması için ünlü hukukçu Lord Radcliffe’i, Kıbrıs’a göndermiştir. Radcliffe anayasasının içeriği 19 Aralık 1956’da İngiltere ve

¹¹⁷ “Dış İşleri Bakanlığında yeni istifa etmiş olan Köprülü istifasının, doğrudan veya dolaylı olarak dış politikanın herhangi bir konusuyla alakası olmadığını beyan etmiştir. İstifasının Kıbrıs sorununun çözümü için Londra’daki kesin olmayan İngiliz önerilerinin yayınlanmasıyla eş zamanlı olması, bu iki olay arasında bir bağlantı olduğu kanısına neden olmuştur. Ankara’da çıkarılan resmi beyanatta istifadan dolayı hiçbir neden gösterilmemiştir ve Bay Köprülüyle çalışma arkadaşları arasında mevcut olabilecek her türlü görüş ayrılıklarının giderilmesi için Demokrat Partide gayretlerin sarf edildiği konusundaki inancın bir teyidi olarak bu husus, gündeme gelmiştir. Bay Köprülü, dört kurucusundan biri olduğu parti komitesinin hala bir üyesidir. Diğer üyeler, Cumhurbaşkanı Bayar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes’tir. Onlar arasındaki bir bölüşme ve ayrışma, partide bir krize neden olabilir. Türk Basını, Londra’dan gelen Kıbrıs için İngiliz önerileri konusundaki mesajlara önem vermeye devam etmektedir ki, Diplomasi muhabirimizin Salı günü mesajı bunlar arasındadır. Fakat Ankara’daki resmi çevreler, son derece ihtiyatlıdır ve Kıbrıs sorununun çözümü için her türlü planın terörizmin durdurulmasını takip etmesi gerektiği konusundaki İngiliz Hükümetinin görüşünde hiçbir değişiklik olmadığını belirtmektedirler. Görüş alışverişleri, doğal olarak Türk ve İngiliz Hükümetleri arasında devam etmektedir. Fakat bu görüş alışverişleri, sadece açıklamalar yaparak devam etmektedir ve Türkiye’nin çıkarlarının göz ardı edilmeyeceği konusundaki İngiliz teminatı haricinde hiçbir kesin ifade ortaya konulmamıştır.” Bkz. **The Times**, 22 Haziran 1956, s.10.

¹¹⁸ **The Times**, 22 Haziran 1956, s.10.

Kıbrıs'ta ilan edilmiş, anayasaya göre; Kıbrıs, İngiltere egemenliğinde kalacaktı. Çoğunluğu Rumların oluşturduğu bir meclis kurulacak, meclis üyeleri arasında kurulacak bir kabinenin Türk işlerinden sorumlu bir Türk bakanı olacak, dışişleri, iç güvenlik ve savunma konularında yasa yapma yetkisi, İngiliz hükümetinde olacak veya bu yetki İngiliz Hükümeti tarafından atanan bir vali sorumluluğunda olacaktı. Radcliffe Anayasası, self-determinasyon hakkını ortadan kaldırdığı gerekçesiyle, Rumlar tarafından reddedilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken, İngiliz Hükümeti tarafından Şeyssel Adaları'na sürgüne gönderilen EOKA'nın gizli lideri Makarios, Kıbrıs'a dönmek şartıyla serbest bırakılmıştır.¹¹⁹

İngiltere ile istediği zeminde anlaşamayan Yunanistan ABD'yi kendi lehine soruna dahil etme düşüncesine girmiştir. The Times tam sayfasını ayırdığı Kıbrıs konusunda birçok Amerikalı yetkilinin Radcliffe formülünün “bubi tuzakları ile döşendiği” görüşüne sahip olduğunu dile getirmiş, Yunanistan hükümetinin, diğer tarafın Kıbrıs konusunda anlayış ve yaklaşım göstermesi halinde önerileri tartışmayı geri çevirmemesi son derece doğru olacağı görüşünü öne sürmüştür. The Times'a göre ABD Taslak anayasanın beş nedenden ötürü “Dar görüşlü ve demokratik olmadığı” görüşündedir:

1. Genel Valiye geniş çaplı yetki verilseydi, bu takdirde bunu dışişleri, savunma ve güvenlik konularında münhasır yargı yetkisi izleyecekti,
2. Genel Valiye, yetkilerinin sınırını kendi takdiri bağlamında kullanacağı için yönergeleri yargının denetimine tabi olmayacaktır,
3. Genel Vali tarafından atanan yönetimin yasama organının güveninden yararlanıp yararlanmadığı sorusu, yasama organlarının oylarına bağlı değildir,
4. Genel Vali yasama organını feshetmek için sınırsız haktan yararlanmıştır,
5. Kamu hizmetleri Genel Vali'nin özel denetimi altına alınmıştır.¹²⁰ Türkiye ise İngiltere'nin hazırladığı bu anayasa ile ilgili ileride Yunanistan'a Ada'yı ilhaki sağlayacağı düşüncesiyle, Ada'nın kendine verilme fikrinden vazgeçerek “Taksim” fikrine yöneldiğini The Times şu satırlarla okuyucularına aktarmıştır:

¹¹⁹ Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 148-149.

¹²⁰ **The Times**, 31 Aralık 1956, s.5.

“TBMM'de dış politika tartışması sırasında, Başbakan Adnan Menderes, muhalefet üyeleri tarafından sorulan soruları yanıtlarken, Türk siyasetini Süveyş kanalı ve Kıbrıs'la ilgili anlaşmazlığında Türkiye'nin güdeceği siyaseti tanımladı... Menderes, Kıbrıs gerginliğinde, Hükümetin Türk haklarını korumaya hevesli olsa da, genel durum ve diğer ülkelerle ittifakı hesaba katması gerektiğini ve bu nedenle, bölünme önerisinin akla uygun bir dayanak olduğu sonucuna vardığını, böylelikle Türk toplumunun adadaki haklarını koruyacak bir çözüme ulaşılabileceğini dile getirdi. Hükümet, Radcliffe raporu ile ilgili incelemesini tamamlar tamamlamaz görüşlerini İngiliz Hükümetine bildirecektir dedi.”¹²¹

Türkiye Kıbrıs konusundaki politikasını değiştirdikten sonra bu bağlamda ilişkilerini düzenlemek için İngiltere Büyükelçisini¹²² de değiştirmiştir. Fakat hem Radcliffe anayasası olsun hem de Türk Hükümeti'nin adanın Türkiye'ye iadesinden vazgeçmesi, Kıbrıs'ta EOKA'nın eylemlerini bir türlü durduramamıştır. Bu konuyla ilgili Başbakan Menderes The Times gazetesine yaptığı açıklamada Kıbrıs konusunda Türkiye'nin adadaki soydaşlarının güvenlik sorunu temeline dayanan bakış açısının değişmediğini vurgulamış, Yunan Hükümeti'nin adadaki terörü açıkça desteklediğinin altını çizmiştir. Buna ek olarak Yunan hükümetinin Türkiye karşıtı sistematik propaganda yürütmesinin de Türk- Yunan bağlarını zayıflattığına dikkat çekmiştir. Menderes, Yunanlıların tutumundan vazgeçmesini umduğunu dile getirirse de Yunanistan Kıbrıs sorununu tekrar BM'ye taşımıştır. ¹²³ BM'de kurulan komisyonda yapılan görüşmelerde, Türkiye'yi temsil eden Selim Sarper ile Yunanistan temsilcisi Dışişleri Bakanı Averof arasında sert tartışmalar yaşanmış, Komisyonda bulunan Hindistan delegesi Krişna Menon'un ortaya attığı Kıbrıs Sorunu, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında çözümlenmeli fikri, Yunanistan dışında diğer komisyon üyelerinin onayını almıştır.¹²⁴

¹²¹ **The Times**, 31 Aralık 1956, s.5.

¹²² “*Türk Büyükelçi Ürgüplü, Dışişleri Sekreteri Selwyn Lloyd'a halefi olan Nuri Birgi ile uğradı. Ürgüplü Washington Büyükelçisi oldu. Ürgüplü bu güne kadar uyumlu çalışmalar gerçekleştirmişti. Temmuz 1955'te Türk-İngiliz ilişkilerinin Bağdat Paktıyla güçlendiği dönemde geldi. Ardından Türk-İngiliz ilişkilerinin temel konusu Kıbrıs oldu. Birgi son 10 yıldır Ankara'da çalışmış. Başbakan Menderes Kıbrıs'tan ve Ortadoğu'ya yakın konumda olmasından Londra'da halen iyi müzakereci ve kararlı diplomat bulundurmamak istiyor olmalı. Birgi İngiltere'ye yabancı biri değil daha önce üç defa bulunmuş.*” Bkz. **The Times**, 8 Ocak 1957.

¹²³ **The Times**, 22 Mart 1957.

¹²⁴ Ahmet Avcı, **1950-1960 Arası Türk-İngiliz, ilişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s.67.

Mart 1957’de BM’de Yunanistan aleyhine çıkan karar sonrasında adada şiddet olaylarının artmasını önlemek için İngiltere Makarios’u adaya dönmek şartıyla serbest bırakmıştır. İngiltere’nin Başpiskopos Makarios’un tutukluluğuna son verme kararını Yunanistan Başbakanı Karamanlis takdir etmiş, Londra’daki Yunanistan Büyükelçisi Mr. Mostras’a görevine geri dönmesi talimatı vermiştir. Yaşanan bu gelişmelerse Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır.¹²⁵ The Times Türkiye’nin Atina’daki Başpiskopos Makarios’un resmi olarak kabul edilmesine ilişkin hazırlıkları protesto ettiğini, Yunan Hükümetinin ise Türk notasını reddettiğini, Yunanistan’ın sert bir dille bu notanın kabul edilemez olduğu cevabını verdiğini okuyucularına önemli notuyla aktarmıştır.¹²⁶

Yunanistan Hükümeti Temmuz 1957’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine Kıbrıs sorununun bir sonraki Genel Kurul toplantısının geçici gündeminde yer almasını talep eden bir mektup metnini yayınlamıştır. Mektup Birleşmiş Milletler daimi temsilcisi Palamas tarafından imzalanan metinde Yunanistan; 1- Birleşmiş Milletler himayesinde, Kıbrıs nüfusunun eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayin etme ilkelerinin uygulanması, 2- Kıbrıslılara karşı İngiliz sömürge yönetimi tarafından yapılan insan hakları ihlali ve zulümlerin sona ermesi taleplerinde bulunmuştur.¹²⁷ BM Genel Kurulu Kıbrıs sorununu gündeme getirmek için yönlendirme komitesinin tavsiyesini onaylamıştır. Bu esnada İngilizler “Kıbrıs sorununun uluslararası yönleri” olduğunu bir kez daha vurgulamışlardır¹²⁸. BM’nin Aralık ayı hiçbir halkın self-determinasyon hakkının elinden alınamayacağı kararı verilmiş, fakat siyasi komisyonda alınan bu karar 2/3 çoğunluğu sağlayamadığı için Genel Kurul tarafından iptal edilmiştir.¹²⁹

1958 yılı Türk-İngiliz ilişkileri, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. İngiliz Hükümeti, bir yandan Kıbrıs’ta yaptığı uygulamalarla Yunanistan’ın tepkisini azaltmaya çalışıyor, diğer taraftan da Bağdat Paktı’nda müttefik olduğu Türkiye’yi kaybetmek istememiştir. Yunanistan’ın Kıbrıs’ı kendine bağlamak istemesine rağmen, İngiltere’nin Ada’da insiyatifini çoğunlukla Rumlardan yana

¹²⁵ **The Times**, 1 Nisan 1957

¹²⁶ **The Times**, 20 Nisan 1957.

¹²⁷ **The Times**, 16 Temmuz 1957.

¹²⁸ **The Times**, 21 Eylül 1957.

¹²⁹Sevinç, **a.g.m.**, 191.

kullanması, Türk kamuoyunda İngiliz Hükümeti'ne karşı güvensizlik yaratmıştır. Türkiye'de hükümet başta olmak üzere bütün kamuoyu, Kıbrıs'ta tek kabul edilebilir seçeneğin adanın taksimi olduğunu kesin bir dille ifade etmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1958 yılı içerisinde silahlı Rum örgütlerine karşı Kıbrıs Türkleri de silahlanmaya başlamıştır. Zaman zaman İngiliz birlikleri ya da Rum çeteleriyle girdiği çatışmalarda ölen Kıbrıs şehitleri için TBMM'de üç dakikalık saygı duruşu yapılıyordu. Ocak 1958'de Bağdat Paktı toplantısı için Türkiye'ye gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lyoyd, Türk Hükümetine Kıbrıs'ın taksim edilmesinden başka bir planı kabul ettirememiştir.¹³⁰The Times Dışişleri Bakanı Sayın Zorlu'nun Türk halkını doğrudan etkileyen ve Türk görüş ve çıkarlarına karşı şekilde çözülemeyecek bir sorun haline gelen Kıbrıs sorunundaki gelişmeleri hükümet olarak dikkatle takip ettiklerini söylediğini vurgulamıştır¹³¹.

Ocak 1958'de Kıbrıs'taki Türk unsurları ile güvenlik görevlileri arasındaki çatışmaların tekrarlanmasını önlemek için görüşmeler yapılmış, ancak görüşmeler Kıbrıs sorununa yeni bir şey katmamıştır. Bu süreçte The Times sürekli Türkiye'nin taksimde ısrarlı olduğunu, özyönetimin enosis yol açacağını düşündüğünü yinelemiştir,¹³²İngiliz-Yunan Bakanlar'ın Kıbrıs'ta yükselen tansiyondan endişe duyduklarını gizlediklerinin altını çizmiştir.¹³³ The Times'ın tavsiyesi ise üçlü görüşmelere İngiltere ve ABD'nin moderatör olmasıdır.¹³⁴

İngiltere Başbakanı MacMillian, uzun zamandır üstünde çalıştığı Kıbrıs sorununa yönelik çözüm planını 19 Haziran 1958'de Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşma ile açıklamıştır. Tüm ada halkının çıkarlarına hizmet etmek, Hem Ada'daki iki toplumun hem de Türk ve Yunan Hükümetlerinin kabul edeceği kalıcı bir hal çaresini gerçekleştirmek, Ulusların yükümlülüklerini yerine getirmesinde Birleşik Krallık için gerekli olan Ada'daki İngiliz üsleri ve tesislerini muhafaza etmek, Yaşamsal önemi olan bir bölgede barışı, güvenliği ve Birleşik Krallık ile bağlaşıkları arasında işbirliğini güçlendirmek Mac Millian'ın kendi adıyla anılan planının dört ana hedefi

¹³⁰Avcı, a.g.t., s.69.

¹³¹The Times, 6 Ocak 1958, s. 3

¹³²The Times, 1 Şubat 1958, s.3

¹³³ “Yunan hükümeti, her nasılsa, stratejik faktörü ciddi bir şekilde kabul etmeyi reddediyor. İngiliz görüşü Türkiye'nin güvenlik endişesinin bir şekilde çözülebileceği yönündeydi. Yunan siyasal istekleri olan self-determinasyon ve özyönetimin Türkler tarafından kabul edilmesi, Türklerin askeri isteklerini Yunanlılar tarafından kabul edilebilir kılabılır.” Bkz. The Times, 14 Şubat 1958.

¹³⁴ The Times, 14 Şubat 1958, s.5.

olmuştur.¹³⁵The Times Macmillan'ın Kıbrıs'taki şiddetin durdurulması için kişisel bir çağrıda bulunmayı tasarladığını ve gerek Türkiye, gerekse Yunanistan Başbakanlarının Adadaki topluluklara aynı çağrıda bulunmaları gerektiğini yazmıştır.¹³⁶ Ancak plan öncekiler gibi taraflarca kabul edilmemiştir. Bunun üzerine The Times Kıbrıs'ı "İşkence Adası" olarak adlandırmaya başlamıştır¹³⁷. Tüm nitelermelerine ve değerlendirmelerine karşın The Times, Kıbrıs'ta son sözün İngiltere tarafından verileceği konusunu hemen hemen her Kıbrıs konulu makalede tekrarlamıştır¹³⁸. Gazete burada olaylara tamamıyla İngiliz Hükümeti penceresinden bakmış, kontrolden çıkan olayların sorumluları Yunanistan ve Türkiye, mağduru ise İngiltere ve İngiliz askerleri olarak ifade edilmiştir.

1.3.6. Zürih ve Londra Antlaşmaları

MacMillan Planı'nı reddederek sorunu ikinci kez Birleşmiş Milletlere taşıyan Yunanistan, BM'de lehine bir karar çıkaramayınca Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu sebeple 1959 yılı başından itibaren Kıbrıs sorununun çözülmesi konusunda büyük çabalar içinde geçmiştir.

20 Ocak 1959 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof, 5 Şubat'ta da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis İsviçre'nin Zürih kentinde bir araya gelmişlerdir. Görüşmeler sonunda, 11 Şubat 1959 yılında Zürih Antlaşması'nın esasları konusunda

¹³⁵ Ahmet Gazioğlu, **Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik (1951-1959)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 1998, s.400-401.

¹³⁶ **The Times**, 31 Temmuz 1958, s.5.

¹³⁷ "Kıbrıs kanlı çatışmalarla parçalanmayı sürdürüyor. Gerek Yunan, gerekse Türk tarafındaki düzen tertipçileri ve katiller, artık sona değil, kargaşaya doğru ilerlediklerinin bilincinde olmak zorundadırlar, bununla birlikte, tutkular o denli yükselmiş, kan davası anlaşılması güç bir biçimde içinden çıkılmaz bir durum almıştı ki, tarafların hiçbiri ilk olarak "artık yeter!" demek yürekliliğini gösteremiyordu. Vali, aklın sesinin neredeyse boğulduğu karşılıklı bir meydan okuma karmaşasında eyleme geçerek, en azından bilinen veya kuşkulanan suikastçıların kan davalarını yürütmelerini önlemek için elindeki silahlı güçlerden yararlanabilir." Bkz. **The Times**, 1 Ağustos 1958, s.8

¹³⁸ "Kıbrıs'ın iç savaşına ilişkin olan tehlikelerdeki ortak bilinç, adamın dört bir yanını saran kışkırtıcı propaganda Yunanistan ve Türkiye Başbakanları'nı dindaşlarının güçlü itirazları sonucunda İngiliz Başbakanı ile birleşmeye ikna edebilir. Macmillan dünkü bildiriminde, Kıbrıs'daki şiddet olaylarının durdurulması gerektiğini ve Kıbrıs halkının umutsuzca barış ve güvenlik istediklerinden emin olduğunu dile getirdi. Yunan Başbakanı Karamanlis, Kıbrıslılara benzer bir biçimde seslendi, Menderes'in de bunu yapacağı umulmaktadır. Başpiskopos Makarios, önceki gece Yunan-Türk sürtüşmesi ve katliamın sonlandırılmasına yönelik her türlü çaba için hazır olduğunu söyledi. İtirazları bir ateşkes düşüncesiyle sınırlamak oldukça doğrudur. Akla yatkın düşünce duyusu çatışmanın hiddetinde devam ederse, tüm rakip taraflar artık barışı amaçlayan hiçbir şeyin kalmayacağını farkında olmalıdırlar." Bkz. **The Times**, 1 Ağustos 1958, s.8.

fikir birliğine varılmıştır. Bu gelişme, Kıbrıs sorununda önemli bir aşamaya gelindiğinin ilk işareti olmuştur. On maddeden oluşan bu esaslar temelde şu şekildeydi:

1. Kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı Türk olacaktır ve icra yetkisi bu iki kişide toplanacak,
2. 7 Rum 3 Türk'ten oluşan Bakanlar Kurulu oluşturulacak,
3. Temsilciler Meclisi %70 Rum ve % 30 Türk olarak seçilecek,
4. Devletin resmi dili Türkçe ve Rumca olacaktır ve bu iki toplum milli bayramlarını özgürce kutlama hakkına sahip olacaklar,
5. Devletin ordusu % 60 Rum ve %40 Türk olmak üzere 2000 kişiden oluşacak,
6. Yine aynı şekilde % 70 Rum ve % 30 Türk oranında 2000 kişilik polis ve jandarma gücü kurulacak,
7. Kıbrıs Adası'nın Lefkoşa, Magosa, Larnaka, Limasol, Baf kasabalarında Kıbrıs Türklerine ayrı belediyeler kurma hakkı tanınacak,
8. Türk ve Rum halkının, hukuk ve ceza davaları kendi toplumuna ait hakimlerinin görevlendirildiği mahkemelerde görülecek,
9. Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantör devleti olacak.
10. Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı anlamına gelen "Enosis" faaliyetlerini yürütmeye çalışanlar cezalandırılacak. Böylece adanın ve bölgenin yakın tarihinde yer alan kötü bir sayfa kısa süreliğine de olsa kapanmış, Londra'daki anlaşmanın imzalanmasının ardından Makarios 1 Mart 1959'da adaya geri dönmüştür. Aynı yılın Aralık ayında yapılan seçimlerde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios olurken, Fazıl Küçük de cumhurbaşkanı yardımcısı olmuştur.¹³⁹

Zürih ve Londra Antlaşmaları sonunda, İngiliz Yönetimi'nin son Valisi Sir Hugh Foot, 82 yıl boyunca İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs Adası'nın yönetim hakkını, 16 Ağustos 1960'ta, Türk ve Rum toplumlarına bırakmış ve Chichester adlı İngiliz savaş gemisiyle Magosa Limanı'ndan ayrılmıştır. Türkiye ile Yunanistan'ın garantörlüğündeki antlaşmalar çerçevesinde sayısı belirlenen Türk ve Yunan alaylarının, Kıbrıs'a yerleştirilmesiyle Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen kurulmuştur¹⁴⁰. Kurulan cumhuriyetin anayasasının belirlenmesi için çalışmalar

¹³⁹ Sevinç, **a.g.m.**, s.192-194.

¹⁴⁰ Koç, **a.g.e.**, s.172-175.

yapılmış, ancak çıkan tevatürler neticesinde Makarios deniz hız botuyla adaya kaçak silahların sokulduğu iddiasını protesto etmek için askıya almıştır. Anayasanın askıya alınması Başpiskopos tarafından kamuoyuna açıklanmış, durum Başpiskopos'un dileğiyle Türk toplumunun önderi Küçük¹⁴¹ ile Vali vekili Sinclair'e iletilmiştir. Yunan yetkililer arasında derin bir şaşkınlığa yol açmış, bu durum kesin tatmin sağlanıncaya dek Kıbrıs'taki görüşmelerin bitirilmesi olasılığını bile gündeme getirmiştir¹⁴².

Başpiskopos, Kıbrıs Türklerinde gerek iyi niyet, gerekse içtenliğinin bulunmayışı nedeniyle Londra anlaşmasının uygulanmasına ilişkin görüşmelerin sürdürülmesinde herhangi bir yararlı amaç görmediğini dile getirerek, Rum kesimini sakin olmaya davet etmiştir. Yunan kaynakları, yalnızca anayasa görüşmelerinin koptuğunu, Kıbrıs antlaşması ve İngiliz üsleriyle ilgili Londra heyeti tartışmalarının sürdürüleceğini belirtmiştir. Kıbrıs'ın Türk önderle, özellikle Başkan Yardımcısı'nın yetkilerine ilişkin son hareketlerinin temelde sözleşmenin koşullarına uygunluğunu ileri sürmüşlerdir.

Yaşanan hadiselerle Rum yönetimi Kıbrıs Türklerini adada izoleye etmeye başlamış, idari ve siyasi sahada Türk kesim varlık savaşına girmiştir. The Times Zürih ve Londra anlaşmalarının reddedilmesine verilecek uluslar arası tepkiden korkan Makarios'un, her fırsatta anlaşmalara olan bağlılığını dile getirdiğini vurgulayarak okuyucularına aktarmıştır.¹⁴³ Buradan da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin küçük büyük her konusunun çetin müzakereler sonucu olduğu kamuoyuna net bir şekilde aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye açısından 1954 yılına kadar İngiltere'nin iç meselesi olarak görülen Kıbrıs, bu tarihten sonra Türkiye'nin de gündemine bir daha asla çıkmamak üzere girmiştir. Çünkü bu tarihten sonra Yunanistan Kıbrıs'taki olaylara açıktan müdahale etmeye başlamış, Enosis (Yunanistan'la birleşme) için aktif olarak çaba göstermiştir.

¹⁴¹ "Yerel basını bu sabah kabul eden Dr. Küçük, Rum gazetecilerin soru yağmuruna tutuldu. Hazırlanan bir açıklamada, "yalnızca benim için değil, topluma gönenç ve dirlik dileyen bütün topluluğumun büyük üzüntüsü olan son kaçakçılık olayı" olarak nitelendirdiği olayı şiddetle kınadı. Dr. Küçük, tüm gerçeklerin daha bilinmediğini, ne var ki, Kıbrıs'a silah kaçakçılığı girişiminde bulunduğu saptandığında, sorumluların kendi topluluğu için en büyük zarara yol açtığı inancındaydı. Yetkili bir Yunan kaynağı bu gece, başpiskoposun yergilerinin hiçbir biçimde İngiltere eleştirisini kapsamadığını ve Başpiskoposun'un İngiliz tarafının Londra anlaşmasını uygulamak için başvurduğu onurlu yolun takdirle karşılandığını söyledi." Bkz. **The Times**, 22 Ekim 1959.

¹⁴² **The Times**, 22 Ekim 1959.

¹⁴³ **The Times**, 22 Ekim 1959.

General Grivas'ı Kıbrıs'a göndererek Makarios ile birlikte silahlı örgüt olan EOKA'yı kurdu muştur. EOKA'nın İngiliz ve Türklere saldırması bu iki ülkenin Kıbrıs sorununa daha ciddi eğilmesini sağlamıştır. Yunanistan'ın tezi self-determinasyon yapılarak halkın kaderine karar vermesini sağlamaktı. %80'i Rum olan halkın Yunanistan'a katılmak isteyeceğinden emindi. İngiltere'nin tezi, başta Ada'ya muhtariyet vererek bir İngiliz Valisi tarafından yönetilmesi idi. Süveyş Kanalı ndan çıkmak zorunda kalan İngiltere Akdeniz'in ortasındaki bu stratejik adadan vazgeçmek istemiyordu. Fakat yıllar içinde Türkiye ve Yunanistan ile yaptığı görüşmelerde ne bu isteklerini kabul ettirebildi ne de Rum şiddetini önleyebildi. Dolayısıyla 1957'den itibaren Yunanlılara karşı politikasını yumuşatarak iki toplumlu bir hükümet savını güttü. Türkiye'ye göre ise başta eğer adayı İngilizler boşaltacaksa, ada eski sahibi olan Türklere verilmeliydi. Fakat İngiltere'nin Yunan tezine yaklaşmasından sonra taksim (bölünme) tezini adanın Yunanistan'a katılmaması için tek seçenek görmüş ve bunun için çalışmıştır.

Bu on yıl boyunca konu dört defa BM Genel Kuruluna geldi ve hükümet yetkilileri birçok defa bir araya gelmişlerdir. Bu dönemde Kıbrıs'ta şiddet hep devam etmiştir. Tüm bu olaylar da bu üç ülkenin basını tarafından yakinen takip edilmiştir. Hiç birinin tarafsız olayları aktardığı söylenemez. Çünkü konu siyasi değil, partiler üstü bir konuydu. İngiltere'nin yüksek tirajlı gazetelerinden The Times'ın da olayları İngiliz Hükümeti'nin politikası çerçevesinde yansıttığı söylenebilir. Haberleri ayrıntılı tutması, taraf ülkelerin her birinde birinci kaynak kendi muhabirlerinden olayları aktarması, okuyucuya meseleyi hızlı ve derin kavrama gücü sağlamıştır. Nihayet 1959 yılında Zürih ve İkinci Londra anlaşmaları temel alınarak yeni bir Cumhuriyet kurulmasına karar verilmiştir. Anayasa oluşturma ve hükümeti kurma süreci yine çok sancılı olsa da bu süreci yürüten Kıbrıslı Rum ve Türkler olduğundan uzlaşmanın tek çareleri olduğu bilincindeydiler. Bunun sonucu olarak İngiliz Yönetimi'nin son Valisi Sir Hugh Foot, 82 yıl boyunca İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs Adası'nın yönetim hakkını, 16 Ağustos 1960'ta, Türk ve Rum toplumlarına bırakmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN ORTADOĞU POLİTİKASI

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ORTADOĞU BÖLGESİNDE YENİ DÜZENİN KURULMASI

Ortadoğu¹⁴⁴ Bölgesi; insanlık tarihi boyunca gerek semavi dinlerin çıkış noktası olması, gerekse birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması açısından "düğümlerin atıldığı ve çözüldüğü" bir merkez konumunda olmuştur. Semavi dinlerin bu bölgede ortaya çıkışı, bölgeye dinsel açıdan büyük bir önem atfetmişken, son yüzyılda bölge doğalgaz ve petrol gibi doğal kaynakların varlığı ile de dikkat çekmesi de meselenin bir başka tezahürüdür. Bu özellikleri dolayısıyla Ortadoğu coğrafyası tarih boyunca büyük devletlerin ellerinde tutmak istedikleri bir bölge olmuştur.

Söz konusu bölge, Yavuz Sultan Selim'in Memlük Devletine son vermesi ile birlikte Osmanlı hakimiyeti altına girmiş, Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar da Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Bölgede doğal kaynakların zenginliği ve stratejik konumu itibariyle önemli bir coğrafyada bulunuşu 19.yy ilk yarısından itibaren batılı devletlerin siyasi ve iktisadi etkisinin bölgede iyiden iyiye hissedilmeye başlamasına neden olmuştur. Söz konusu batılı devletler arasında bölgede en aktif politikayı izleyen devlet 19. yüzyılla birlikte, şüphesiz İngiltere olmuştur¹⁴⁵. İngiltere gerek Birinci Dünya savaşı öncesi gerekse Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgeye yaptığı askeri hareketlerle birlikte önemli askeri müdahalelerde bulunmuştur. İngiltere bu faaliyetlere Kahire'de Şerif Hüseyin'e, Osmanlı Devletine karşı isyan ederse bölgede bir Arap Devleti kurulması konusunda yardım edeceğini ve bu devletin liderliğine Şerif Hüseyin'in getirileceğine dair garanti vermiştir.

¹⁴⁴AlfredThayerMahan Ortadoğu kavramının fikir babası olmuş, bölgeyi Arabistan ve Hindistan arasında kalan yeri ifade etmek için kullanmıştır. Buna göre bölge merkez ve çevre olmak üzere iki alana ayrılmıştır. Merkezi; Arap Devletleri, Mısır, İsrail, Doğu Akdeniz, Türkiye oluştururken, çevreyi; Kuzey Afrika'nın geriye kalan bölümü ve Sudan ile İran'dan oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Veysel Karani Şüküroğlu, **1945-1960 Soğuk Savaş Dönemi Türk Amerikan İlişkileri Ve Ortadoğuya Yansıması**, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2008, s. 16-17. Merkez-Çevre kavramı için ayrıca bakınız Pınar Bilgin, Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında "Merkez-Çevre" : Türkiye Nerede?", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 2, Sayı 6, 2005, s.9-10.

¹⁴⁵Tufan Karaaslan, **Ortadoğu'nun Coğrafyası**, Nobel Yayınevi, Ankara 2006, s.43-44.

Yaptığı bu faaliyetlerle Arap Devletlerini Osmanlı'ya karşı kıskırtan İngiltere diğer bir yandan batılı devletlerle de bölge için pazarlıklarına devam etmiştir. 1916 yılından Fransa ile Sykes Picot antlaşmasını¹⁴⁶ imzalayan İngiltere, bölgeyi siyasi nüfus alanlarına ayırarak Fransa ile birlikte bölgeyi hakimiyeti altına almıştır. Sonrasında ise Birinci Dünya Savaşı sırasında Irak cephesinde Türklerle savaşırken Irak Körfezine hakim olan Suud Aşireti ile bir anlaşma yaparak kendisine yardım etmesi halinde sorun yaşadığı Şammar kabilesine karşı kendisini destekleyeceğine dair söz vererek, bölge Osmanlı Devletine karşı kıskırtmaya devam etmiştir¹⁴⁷. Büyük harp Osmanlı Devleti'nin de arasında bulunduğu ittifak devletlerinin savaşı kaybetmesi ile neticelenmiş, akabinde Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekenamesi ve Sevr Antlaşması ile beraber Ortadoğu bölgesi batılı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerine hakim olduğu bir saha haline gelmiştir.

29 Ekim 1923'te ilan edilen cumhuriyet ile beraber Ortadoğu bölgesinde ki Türk hakimiyeti mevcut antlaşmalar gereği neredeyse son bulma noktasına gelmiştir. Batılı devletlerden İngiltere ve Fransa denetiminde Suriye, Filistin, Irak, Ürdün, Lübnan olmak üzere beş devlet kurulmuştur. Türkiye'nin sınırına en yakın yerlerde kurulan bu devletler ile Türkiye arasında dini ve milli etkenler olmak üzere birtakım sınır sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlardan bazıları etkisi günümüze kadar süren Suriye ile Hatay sorunu, Irak ile Musul ve Kerkük sorundur. Bahsi geçen bu devletlerin İngiltere ve Fransa denetimi altında olmasından dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşanan bu sorunlar genç cumhuriyet, bu devletler ile muhatap olmak zorunda kalmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁶ 1916 yılının mayıs ayında İngiltere ve Fransa arasında imza edilen bu antlaşmaya daha sonra Rusya da katılmıştır. Antlaşmaya göre harita da Ortadoğu bölgesi Mavi Bölge ve Kırmızı Bölge olarak ayrılmış, mavi bölge ile; Levanten sahili ve Kilikya'nın tamamını Fransız hakimiyetine girerken, Kırmızı Bölge ile; İran Körfezi'nin üst kısmından başlayarak Bağdat'ın kuzeyine kadar olan kısımlar da İngiltere'nin hakimiyeti altına girmiştir. Haritada sarıya boyanmış alanı ise Rusya'ya verilen topraklar oluşturmuştur. Buna göre Rusya'ya; Van, Bitlis, Erzurum ve Trabzon verilmiştir. Ayrıca Şeref Hüseyin'e bağımsız bir Arap Devleti kurma konusunda garanti verilen konu ile ilgili harita üzerin de ne de antlaşmada yer bulunmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız İsmail Şahin, Cemile Şahin vd., "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykespicot Antlaşması", **Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 38, s.255-256.

¹⁴⁷ Şüküroğlu, **a.g.t.**, s. 99-102.

¹⁴⁸ Ökkeş Arı, **Türkiye'nin Ortadoğu Projesinin Doğuşu (1945-1960)**, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2010, s.37.

2.1.1. 1923-1932 Yıllarında Türkiye Ortadoğu İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devletine İtilaf devletleri tarafından sunulan Sevr Antlaşmasını Türk Milleti reddetmiş, Milli Mücadeleyi başlatarak emperyalist devletlere karşı büyük bir galibiyet elde etmiştir. Türk Milleti 23 Temmuz 1923 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleriyle eşit şartlarda masaya oturmuş ve Lozan Antlaşmasını imzalayarak Kurtuluş Savaşını zaferle taçlandırmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra büyük devletlere sınır komşusu olmasından dolayı bilhassa 1923 sonrasında stratejik önemi oldukça artmıştır. Yeni kurulan devlet sosyal ve kültürel alanlarda önemli değişimler yaşamış, köklü kalkınma faaliyetlerine girişmiştir. Bu durumda ülke içinde yaşanan reformların başarıya ulaşabilmesi için uluslararası ilişkilerinde barış içerisinde sürdürülmesi zorunlu olmuştur.¹⁴⁹

Bu dönem Türkiye'nin Ortadoğu devletleriyle olan ilişkilerinde özellikle de hilafetin kaldırılması ve Türkiye'nin laik bir ülke olarak batılılaşma hamleleri gibi konularda Türkiye ve Arap devletleri arasında soğuk rüzgarlar esmiş, buna karşın Türkiye'nin emperyalist devletlere karşı verdiği mücadeleyi ve kazandığı zaferi takdir eden aydın zümreler de Türkiye'de yaşanan reform hareketlerini yakından takip etmiştir.¹⁵⁰ Genel olarak 1923-1932 yılları arasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve Ortadoğu ülkeleri arasında Türkiye'nin bölgede herhangi bir hak iddia etmemesinden dolayı, Hatay ve Musul¹⁵¹ sorunu dışında önemli bir çıkar çatışması olmamıştır. Türkiye batı ile ilişkilerinin iyi olmasına dikkat ettiği kadar Ortadoğu ülkeleri ile de yapıcı ilişkiler kurmaya gayret etmiş nitekim bunda da başarı sağlamıştır. Örneğin Irak 1930

¹⁴⁹ Gönlübol, a.g.e., s. 55-56. Olaylarla Türk Dış Politikası..., s. 59-60.

¹⁵⁰ Bu dönem Türkiye'de yaşanan köklü reform hareketleri; İran'da ve Mısır'da bazı muhafazakara çevreleri rahatsız etmiş, bu durum Türkiye ile olan ilişkilerinde kısa bir dönemde olsa soğukluk yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Behçet Kemal Yeşilbursa, "Bağdat Paketi (1955-1959)", **Tarihin Peşinde**, Sayı 6, 2011, s. 9-11.

¹⁵¹ Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti 30 ekim 1918 yılında Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Akabinde İngiltere Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup çıkmasından faydalanarak 1 Kasım 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin bölge halkına kötü davrandığını iddia ederek ve Musul'u işgal etmiştir. İşgali Mondros'un 7.maddesine dayandırarak gerçekleştiren İngiltere, sonrasında İstanbul'un Musul'u tahliye etmek zorunda kalmasıyla birlikte İngiltere 15 Kasım 1918 yılında bölgeyi tamamen ele geçirmiştir. Milli Mücadele döneminde Musul'un geri alınamaması nedeniyle bu sorun Lozan Konferansına taşınmıştır. Musul bölgesi zengin doğal kaynaklara sahip olması açısından İngiltere için vazgeçilmez bir bölge olmuş, İngiltere bölgenin Türkiye'ye geri verilmemesi için konferans boyunca büyük bir çaba göstermiştir. Konferansta yaşanan tartışmalar Musul sorununu nihayete erdirmemiş, bu sorun konferans sonrasında görüşülmek üzere ertelenmiştir. Lozan Konferansından sonra Musul sorunu İngiltere ve Türkiye arasında görüşülmüş iki devletin konuya çözüm bulamayışından dolayı sorun Milletler Cemiyetine gitmiş burada da İngiltere lehine karar çıkması sonucu Musul İngiliz mandası altında bulunana Irak'a bırakılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Sezen Kılıç, "Musul Sorunu Ve Lozan", **ATAM**, Sayı 71, Ankara 2009, s. 81.

yılında bağımsızlığını elde ettikten 1 sene sonra Kral Faysal ve Nuri Said Paşa Ankara'yı ziyaret etmiş¹⁵² bu durum iki ülke arasında dostane ilişkilerin kurulmasına vesile olmuştur. Yine bu yıllarda Yemen ve Libya ile de ilişkiler dostluk içerisinde devam etmiştir.¹⁵³

2.1.2. 1932-1938 Yıllarında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

1932-1938 yılları dünya konjonktüründe İkinci Dünya Savaşına giden sürecin yapı taşları döşenmiştir. 1929 ekonomik buhranı¹⁵⁴ beraberinde aşırı devletçi ve milliyetçi ideolojileri de peşinden getirmiştir. Almanya'da Nazi yönetimi, İtalya'da Faşist yönetim başa geçerek Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan barış antlaşmaların zincirini kırmak istemişler saldırgan bir dış politikayla dünyayı büyük bir yıkıma mal olacak savaşa sürüklemişlerdir.

Türkiye 1932-1938 yıllarında dış politikasında bu ideolojik ve çıkar gruplarından farklı bir çizgide ilerlemiş, Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" anlayışı çerçevesinde hareket etmiş gerek komşularıyla gerekse komşusu olmayan devletlerle barış içerisinde ilişkilerini sürdürmüştür. İtalya ve Almanya gibi yayılmacı devletlere karşı da bölgesel paktlarla sınırlarını güvence altına almıştır. Bu bölgesel paktların Ortadoğu devletleri açısından en önemlisi 1937 yılında İran, Irak, Türkiye ve daha sonra Afganistan'ın da katılacağı Sadabad Paktı¹⁵⁵ olmuştur. Bu pakt 8 Temmuz 1937 yılında İran, Irak, Türkiye ve Afganistan Dışişleri Bakanları tarafından Tahran'da imzalanmış, Milletler Cemiyeti tarafından da tescil edilmiştir. Antlaşma on maddeden

¹⁵² Türkiye ile Irak arasında ilişkiler Cumhuriyetin ilk yıllarında Musul Sorunu nedeniyle dostane bir şekilde ilerlememiştir. Bundan dolayıdır ki Atatürk bu dönem Irak'a karşı mesafeli bir tutum sergilemiştir. İngiltere ve Irak arasında 30 Haziran 1930 yılında imzalanan Antlaşmayla Irak'a özerklik verilmesi sonrasında Kral Faysal'ın 6-8 Temmuz 1931 tarihlerinde Ankara'yı ziyaret etmesiyle birlikte iki ülke arasında yakınlaşmalar başlamıştır. Kral Faysal ve maiyetine resimler hediye edilmiş bu da Irak tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bkz. Mehmet Okur, Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 33-34, 2004, s.84.

¹⁵³ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 91-92.

¹⁵⁴ Tarihe "Kara Perşembe" olarak geçen 1929 yılının ekiminde New York borsasının ani çöküşü, insanların servetlerinde azalmalara neden olduğu gibi toplam tüketimi dip noktalara getirmiş bu da uzun yıllar süren ekonomik gerilemeye yol açmıştır. Derinliği, süresi, yayılması açısından dünyanın en büyük ekonomik krizi olmuştur. ayrıntılı bilgi için bakınız sayfa 2-3 ,1929 ekonomik buhranı ile son dönem global krizin karşılaştırılması, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 19, 2010, s.2-3.

¹⁵⁵Sadabad Paktı üye devletlerinin Türkiye ile ilişkilerine kısa bir şekilde değinecek olursak; Afganistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler Milli Mücadele yıllarından beri dostça devam etmiş, Irak'la Türkiye arasında var olan Musul sorunu çözüme kavuştuktan sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde düzelmiş, son olarak İran ile ilişkiler Şah Pehlevi'nin 1934 yılında yaptığı Türkiye ziyaretinden sonra iki devlet arasında dostane ilişkiler kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız Yeşilbursa, **a.g.m.**, s.17.

teşkil edilmiştir. Bu maddelerden en önemlileri sırasıyla; taraflar birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklar, birbirlerinin sınırlarına saygı duyacaklar, birbirlerine karşı ne tek başına ne de başka devletlerle saldırıya geçecekler, ortak çıkarların söz konusu olduğu uluslararası durumlarda birbirilerine danışmalarını şart koşan maddeleri içermiştir. Bu antlaşma 14 ocak 1938 yılında TBMM tarafından onaylanmış, 25 haziran 1938 yılında da yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁶

Sadabad Paktı'nın önemi ise; Dünya da değişen dengeler birbirine sınırı olan bu devletlerin birbirleriyle iyi ilişkiler kurmasının Ortadoğu da barışın sağlanması için zaruri bir ihtiyaç olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Bu pakt Revizyonist devletlerin yayılmacı politikasına karşın İran, Irak, Türkiye gibi sınır komşusu devletlerin sınırlarının güvenliğini dayanışma ve iş birliği içerisinde korumasını sağlamıştır. Anti-revizyonist devletlerin başını çeken İngiltere bu paktın kurulmasından oldukça memnun olmuş, Türkiye ise bu pakt sayesinde hem sınırlarını güvence altına almış hem de aşiretlerin yarattığı sorunlardan dolayı sınırlardaki belirsizlik çözüme kavuşmuştur.¹⁵⁷Sadabad paktı Ortadoğu ülkeleri arasında yapılan çok taraflı bölgesel ilk antlaşma olması açısından önemli olmakla beraber demokrat parti döneminde imzalanacak 1955 Bağdat Paktına da örnek timsal etmiştir.

2.1.3. 1938 Sonrası Ortadoğu'da Büyük Devletlerin Politikaları

1938 yılından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye Ortadoğu bölgesinde aktif bir politika izlememiştir. Atatürk döneminde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti iç reformlarıyla ilgilenmiş, komşularına karşı ne çok ilgili ne de çok ilgisiz bir tutum takınmıştır. Türkiye bu dönem komşu devletlerle sorunlarını dostane ilişkiler içerisinde çözmeye çalışmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Büyük devletlerin yayılmacı politikaları savaşın sonunda Türkiye'yi batı bloğuna yaklaştırmış, dolayısıyla ABD ile eş güdümlü bir dış politika izleyerek Ortadoğu bölgesinde aktif bir şekilde hareket etmiştir.¹⁵⁸

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, Ortadoğu bölgesinde SSCB'nin yayılmacı politikasını önlemek ve batı devletleri açısından büyük bir öneme sahip olan petrol

¹⁵⁶Cumhuriyet, 11 Temmuz 1937, s.3.

¹⁵⁷İbrahim Erdal, "Atatürk Dönemi Türk İran İlişkileri ve Sadabad Paktı", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 34, 2012, s.83-86.

¹⁵⁸Şüküroğlu, **a.g.t.**, s.28.

kaynaklarını güvence altına almak için Ortadoğu bölgesinden aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Çünkü müttefiki olan İngiltere'nin bölgede SSCB yayılmacılığını önleyecek mali gücü bulunmamasından dolayı kuzey kuşak ülkelerinin sorumluluğu ABD'ye ait olmuştur.¹⁵⁹ ABD'nin bu dönem Ortadoğu politikasının ana hatlarını; SSCB'nin bölgede aktif olmasına engel olmak, Ortadoğu'da var olan çıkarlarını korumak ve yeni çıkarlar elde etmek oluşturmuştur.¹⁶⁰

Öte yandan SSCB'nin Ortadoğu bölgesindeki politikasını; ikinci Dünya Savaşı'ndan güçsüz bir şekilde çıkan batı devletlerinin durumundan faydalanıp batı devletleri ile Ortadoğu arasındaki ilişkiyi kesmek, Ortadoğu devletleri arasında komünist ideolojiyi yaymak ve bu bölgede yeni çıkarlar elde etmek SSCB'nin bu bölgedeki politikasının genel hatlarını oluşturmuştur¹⁶¹. Kısacası SSCB soğuk savaş yıllarda Ortadoğu politikası İngiltere ve Fransa'yı tamamen Akdeniz bölgesinden uzaklaştırıp, ABD'nin de bu devletlerin Ortadoğu'daki yerini almasına engel olmak etrafında şekillenmiştir.

Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı sonrası Arap devletleri tutumu iki süper güç olan SSCB ve ABD'nin bölgedeki politikaları etrafında şekillenmiştir. İki süper güç doğal kaynaklar açısından zengin olan bu bölgeyi birbirlerine kaptırmamak için güç savaşına girmiştir. Arap devletleri ise 1.Dünya Savaşı'ndan beri hayali olan Arap birliğini kurmak istemiş, o sırada İngiltere ve diğer süper güçlerin etkileriyle ortaya çıkan Filistin sorunu beraberinde bölgede Arap milliyetçiliğini alevlendirmiştir. Arap Devletleri Filistin sorununda birlikte hareket etmiş Ortadoğu devletlerinin Arap Birliğini kurma düşüncesi 22 Mart 1945'te Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye, Yemen Devletleri aralarında Arap birliğini kuran protokolü imzalaması ile vücuda gelmiştir. Bu bölgede Arap Birliğini kurmak için atılmış ilk adım olması sebebiyle önemli olmuştur. Sonrasında İsrail Devletinin kurulmasıyla birlikte Arap milliyetçiliği hız kazanmış, 1958 yılında Suriye-Mısır Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuşlardır.¹⁶² Kısacası bu dönem Arap Devletleri arasında Filistin sorunuyla birlikte Arap milliyetçiliği alevlenmiş, batı devletlerinin Filistin sorununda

¹⁵⁹ Gökhan Çetinsaya, "Ortadoğu", **DİA**, Cilt 33 s. 406.

¹⁶⁰ İrfan Acar, **Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara 1991, s. 93-94.

¹⁶¹ Erel Tellal, **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)**, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları: 26, Ankara, s. 66-67.

¹⁶² Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s.165.

İsrail yanlısı tutum sergilemesi Arap devletleri ve batı devletleri arasında soğuk rüzgarlar esmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin bölgede batı yanlısı politika izlemesi ve CHP iktidarında İsrail Devletini resmi olarak tanıması bölgede Arap devletlerinin Türkiye'ye olan güvenini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. 1950 yılında başa geçen Demokrat Parti, CHP iktidarından beri süren batı yanlısı tutumunu devam ettirmiş, ancak SSCB ve ABD kutuplaşmasında direkt olarak ABD yanlısı bir taraf olmuş ve dış politikasını buna göre şekillendirmiştir. CHP iktidarından farklı olarak Ortadoğu'da aktif bir politika izlemiş, Bağdat paktının kurulmasına liderlik ederek Arap devletleriyle yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiştir.

2.2. DULLES'İN ANKARA ZİYARETİ

Ocak 1953'te Eisenhower ABD Başkanı seçilmiştir. Eisenhower eski bir asker olması hasebiyle Komünizme karşı daha aktif bir politika izleme yoluna gitmiştir. Bu sebeptendir ki ABD, SSCB ve komünist Çin'i çevreleme politikası gütmüştür. Eisenhower ABD Başkanı olduktan sonra, ABD bilhassa Ortadoğu'nun güvenliği konusunda bölgede daha etkili bir politika izlemeye başlamış, bu da Ortadoğu ülkelerinin önemini arttırmıştır. Oluşturulan yeni politikanın¹⁶³ uygulanabilirliğini yerinde görmek ve ilgili bölge ülkelerinin nabzını tutarak, yeni politikalar doğrultusunda hareket etmesini sağlamak üzere, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles 11-28 Mayıs 1953 tarihinde bölge ülkelere bir takım ziyaretlerde bulunmuş, 26-27 Mayıs'ta da Türkiye'ye gelmiştir.¹⁶⁴

Ortadoğu'ya yapılacak bu gezi, ABD'nin milli güvenlik gündemi için önemli bir hareket olarak görülmektedir. Çünkü bu gezi, Amerikan Dışişleri Bakanları açısından, bölge ve insanı yerinde etüt etmesi bakımından, bir ilk olarak görülür. Dulles'in politikası, bölgesel bir gruplaşmayı teşvik ederek, Sovyet bloğunu müttefik

¹⁶³ Dulles gezisinde Kuzey Kuşak ittifakı fikrinden bahsetmiş, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikasına göre komünist yayılmacılığından en fazla etkilenebilecek devletler olan; Türkiye, İran, Irak, Afganistan, Pakistan ile ittifak yaparak bu devletleri SSCB yayılmacılığına karşı korumayı amaçlamıştır. Dulles bu politikasıyla devletler arası bölgesel gruplaşmaları teşvik ederek SSCB'yi bu devletler sayesinde çevrelemeyi planlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Füsün Türkmen, **Kırılğan Ortaklıktan "Model Ortaklığa" Türkiye-ABD İlişkileri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 87.

¹⁶⁴ Lowell Wadmond, White House, Memorandum For The Secretary Of State, 9 Nisan 1953, NND 842902, Record Group 59, box 4037, NARA, Washington, s. 1.; Halil Akman, Suat Zeyrek, "John Foster Dulles'in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler (11-28 Mayıs 1953)", **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Sayı 2, İstanbul, 2013, s.259.

ağıyla çevrelemek üzereydi. Dulles, yanına Yakın ve Ortadoğu Güvenlik Sorumlusu Harold Stassen'i de alarak 9 Mayıs 1953'te Ortadoğu gezisine başlamıştır. Geziye çıkarken çözüm bekleyen başlıca üç mesele vardı:

1-İngiliz-Mısır anlaşmazlığı,¹⁶⁵

2-Arap-İsrail çatışması,

3-Ortadoğu'nun taraf durumu¹⁶⁶.

Gezinin amacının bu üç gündem maddesi etrafında şekillenmesinin sebebi ise İngiltere-Mısır arasında yaşanan Süveyş Krizinin Mısır'ı ve dolayısıyla Arap devletlerini batı devletleri ile uzaklaştırmaya başladığının farkına varılması, Arap-İsrail devletleri arasında yaşanan Filistin meselesinin Arap devletleri tarafından batı devletlerine güvenin kırılmasına sebep olması ve son olarak da bölgedeki Arap devletlerinin batı devletleri ile arasında soğuk rüzgarlar esmesi nedeniyle SSCB'ye yakınlaşmasından çekinen ABD'nin amacı bu gezi ile gündem maddelerini çözüme kavuşturmak olmuştur.

Dulles gezisine Mısır¹⁶⁷ ile başlamış burada ABD'nin Mısır ile herhangi bir sorunu olmadığını bilakis Mısır'ın sorun olarak gördüğü şeyleri çözüme kavuşturmak maksadı ile geldiğini ifade etmiş, ABD'nin Mısır'a yapabileceği yardımlar üzerine sohbet ederek bu ekonomik yardımların politik meseleler kadar önemli olduğunu dile

¹⁶⁵ Dulles'in gezisinin ilk adımı Mısır ziyareti olmuştur. Dulles Mısır ziyaretinin amacının, Mısır'ın ABD ile ilgili sorun olarak gördüğü problemleri çözüme kavuşturmak için gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Buna karşılık Mısır Başbakanı ABD'nin İsrail devletini desteklemesinin Arap devletleri arasında ABD'ye olan güveni sarstığını dile getirmiş, bu durumun ABD'ye karşı kötü hisler beslenmesine sebep olduğunu söylemiştir. İngiltere'nin Mısır bölgesinden uzak durmaması halinde Mısır'ın Ortadoğu'da yapılacak hiçbir pakta sıcak bakmayacağını vurgulamıştır. Mısır Devleti İngiliz silahlı kuvvetlerinin Mısır topraklarında olduğu müddetçe bölgede herhangi bir barış ortamının sağlanamayacağını düşünmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Akman, **a.g.m.**, s. 263-264.

¹⁶⁶ Türkmen, **a.g.e.**, s. 87-89.

¹⁶⁷ Dulles, Mısır ziyaretinde Başbakan Necip ile yaptığı görüşmelerden Amerikan tarafının tuttuğu görüşme tutanaklarında Necip'in şu ifadelere yer verdiğini belirtmiştir: "Herkes paktlardan ve anlaşmalardan korkuyor. Anlaşmaların ancak eşitler arasında yapılmadığı takdirde saygıdeğer olmayacağına dair bir inanış mevcuttur. Efendi-köle temeli üzerine yapılan anlaşmaların bir faydası yoktur. Şayet bir pakt anlaşması yapacağımı söylersem bütün destekçilerimi kaybederim. Arap ülkelerindeki hiçbir hükümet şimdilerde İngilizlerden nefret eden ve ABD'yle bir ölçüde Fransa'ya karşı İngiltere'ye yardım ettikleri için soğuk bakan halkın iradesine karşı duramaz. Bizi İngiliz işgalinden kurtarın, o zaman iyi niyetle görüşmeler yapabiliriz. Ama şuanda bütün aklımız ve ruhumuz İngilizlere karşı isyandadır." Diyerek aslında Necip Mısır'ın İngilizlere karşı sahip olduğu sert tutumu gözler önüne sermiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Haluk Gerger, **ABD Ortadoğu Türkiye**, Ceylan Yayınları, İstanbul 2006, s.76.

getirmiştir¹⁶⁸. Dulles ardından İsrail'e geçmiştir. İsrail'deki görüşmeleri Kudüs'te yapması daha gezinin başında Arap ülkelerinin tepkisine yol açmıştır. Bunun sebebi ise Kudüs'ün statüsünde konusunda İsrail'in hak iddialarını ABD'nin tanıdığı manasına gelmesi bakımından Arap devletlerince tepkilere neden olmuştur¹⁶⁹. Dulles İsrail'den sonra Ürdün'e¹⁷⁰ geçmiş, 15-16 Mayıs tarihlerinde ise Suriye'ye gelmiştir. Dulles ardından Lübnan' a geçmiş Lübnan'da da ehemmiyeti olan konuları arasında Süveyş krizi, SSCB'nin komünizm tehlikesi ve Filistin meselesi olmuştur. Dulles henüz Türkiye'ye gelmeden Ortadoğu ülkelerinde Hükümet ve kamuoyu tarafından nasıl karşılandığı da The Times gazetesinin haberlerine yansımıştır. 18 Mayıs tarihli "Arap Ülkelerinin Güvenliği Lübnan Ve Suriye Açısından" başlığıyla verilen haberde Dulles'in ziyareti tafsilatlı bir şekilde aktarılmıştır. Haberde;

ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in 24 saatten az bir süreyi Lübnan'da geçirdikten sonra (11 Mayıs günü Kahire'de başlayan) Orta Doğu turunun beşinci başkenti olan Bağdat'a gitmek için bugün hava yoluyla Lübnan'dan ayrıldığı bilgisi verilmiştir. Dulles'in Lübnan'da Cumhurbaşkanı Camille Shamoun ile özel bir görüşme yaptığı ve Lübnan Parlamenter Dışişleri Komitesi üyeleriyle de görüştüğü, Bay Dulles'a Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve bir dizi konuda Lübnan'ın bakış açılarını ve isteklerini gösteren 13 sayfalık bir muhtıra verdiği bilgisi aktarılmıştı.

Bay Dulles'in bu akşam Lübnan'dan ayrılışından hemen sonra yayınlanan bir bildiriye, Bay Dulles'in şu ifadelerine¹⁷¹: "Doğu'nun batıda bulunduğu Lübnan'da, her iki tarafın sorunlarına dair değerli bir anlayışa sahip olduk. Bay Stassen ve ben kısa süreli kalışımıza rağmen toplantı ve görüşmelerin burada önemli bir değer olacağını hissediyorum. Burada tecrübe ettiğimiz işbirliğinin sonucu olarak, olayları daha iyi bir bilgi birikimiyle ve geçmişten farklı bir şekilde yorumlayabileceğiz"¹⁷² yer verilmiştir.

¹⁶⁸ Akman, **a.g.m.**, s. 262-263.

¹⁶⁹ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1953, s.1.

¹⁷⁰ Dulles'in Ürdün ziyaretinde başlıca üzerinde durduğu konular; Ürdün-İsrail sınırının durumu, Ürdün-İsrail arasında barış ihtimali ve Yarmuk nehri projesi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız Akman, **a.g.m.**, s.268.

¹⁷¹ **The Times**, 18 Mayıs 1953, s.6.

¹⁷² Dulles Lübnan'da Ortadoğu için arzu ettiği işbirliğinin gerçekleşmesinin Arap devletlerinin öncelikli gördüğü konuların çözüme kavuşmasından geçtiğini bir kez daha idrak etmiştir. Bkz. Akman, **a.g.m.**, s.269-270.

Bay Dulles'in Lübnan ziyareti üniversite öğrencilerinin geniş tepkisine yol açmıştı. The Times Gazetesi de "Öğrencilerin Gösterisi" başlığıyla bu tepkiyi sütunlarına taşımıştı. Haberin detayında;

Bay Dulles'in, Cumartesi Beyrut'a vardığı ve akşam otomobille Şam'dan geçtiği, burada olası büyük düşmanlık gösterilerine karşı alınan önlemlerin bir parçası olarak İngiliz ve Fransız Elçiliklerinde bulunan Lübnan güvenlik güçlerinin de Amerikan Büyükelçiliğine sevk edildiği ifade edilmişti. Cumartesi sabahı ise Bay Dulles'in gelişinden önce, yüzlerce Lübnanlı öğrencinin, ulusal bir gösteri düzenlediği, bunun üzerine Lübnan Başbakanı Saab Salam tarafından öğrencilere Lübnan'ın İsrail'le barışa ulaşma niyetinde olmadıklarını garanti eden bir konuşma yaptığı, dün sabah ise polis ile anti-batı sloganları taşıyan pankartlar taşıyan ve kentte yürüyüş yapan muhtemelen komünist olan yaklaşık 100 gencin arasında küçük bir çatışma yaşandığı, hatta birkaç kişinin de tutuklandığı bilgisi paylaşılmıştır.

Haberin devamında ise şu bilgi verilmişti:

"Dulles, cumartesi öğleden sonra Beyrut'a geldiğinde Şam'ı ziyaret için yaptığı uçuşunu sonuçlandırmıştır. Cumartesi sabahı hem Suriye Devlet başkanı General Major Selou hem de Başbakan Yardımcısı Brigadier Sheshekly ve General Selou'yla 40 dakika, Brigadier Sheshekly ile 90 dakika sohbet etmiştir. Tuğgeneral Sheshekly daha sonra yaptığı açıkça ve dürüstçe açıklamada, Bay Dulles'a bu noktada Suriye ve Amerika'nın sorunlarının çoğuna Arap bakış açısını izah etmiştir. Tuğgeneral Sheshekly, Amerikan liderlerinin Arap sorunlarına karşı daha derin bir anlayış getireceğini ve Arap halklarının, özellikle de İsrail'e olan duygularını takdir edeceklerini ümit ettiler. Amerikalılar bunu yapabilirse, Ortadoğu'da istikrar ve güvenlik kurulmasına büyük ölçüde yardımcı olacaktır demiştir¹⁷³." Dulles Lübnan'dan sonra Irak'a¹⁷⁴ ardından Hindistan'a gitmiştir. Hindistan'da da Komünist Partinin düzenlediği bir mitingte protesto edilen Dulles'in, bir elinde atom bombası diğer

¹⁷³ **The Times**, 18 Mayıs 1953, s.6.

¹⁷⁴ Dulles'in Irak ziyaretinin temel konusunu Filistin meselesi oluşturmuştur. ABD-İrak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için ABD'nin Filistin meselesinde İsrail yanlısı tutumundan vazgeçmesi gerektiği ancak bu şekilde Irak'ın bölgesel paktlara sıcak bakacağı ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Suveydi, Iraklıların barışı sevdiğini ve barışçıl işlerle, ülkelerini geliştirmek peşinde olduklarını vurguladı. Suveydi, "Adaletsiz Filistin yerleşimi ve yüz binlerce evsiz Arap mültecisi, halk nazarında Batıya karşı olumsuz fikir oluşturmuştur. Halkın nazarında ABD, şuanki durumdan sorumludur. BM de aynı zamanda, sözler ve çözümlerin eşitsiz olmasına rağmen yerine getirilmemesinden dolayı sorumludur" eleştirisini yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için Akman, **a.g.m.**, s.271-272.

elinde de dolar çuvalı olan mankeni yakılmıştır.¹⁷⁵Dulles, Hindistan gezisi sonrasında ise Pakistan ve nihayet Türkiye'ye gelmiştir.¹⁷⁶

2.2.1. Dulles'in Türkiye Ziyareti

Dulles, önce Başbakan Adnan Menderes ve sonrasında, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la olmak üzere iki toplantı gerçekleştirdi. Menderes komünizmle mücadele için çok daha etkin çalışma ve işbirliğinin şart olduğunu söylemiştir. Mısır sorununda ise, Mısır'ın, kendi askeri gücü ile kanalı koruyabilecek seviyeye gelmesine kadar, kanalın İngilizler tarafından korunmasının önemli olduğunu söylemiştir. Menderes, bölge savunmasında Arap devletlerine odaklanmanın ve bel bağlamanın doğru olmadığını belirterek, güneyinde Sovyetler Birliği'ne eğilimli devletlerin olmasının, Türkiye açısından ciddi bir biçimde kaygı oluşturduğunu söylemiştir. Görüşmelerde Başbakan Menderes, Türkiye'nin bölgede planlanacak savunma girişimlerinde önder bir rol oynayabilecek tek ülke olduğunu vurgulamıştır. Dulles, Menderes'ten sonra, Cumhurbaşkanı Bayar'la görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde ise, Arap ülkelerinin Ortadoğu savunmasındaki rolleri ve katılımı konuşulmuştur. Milliyetçilik yarışına giren bu ülkelerin, Sovyet tehlikesini algılamaları zor, Arap ülkeleri içinde ise en çok güvenilecek ülkenin Irak olduğu düşüncesini dile getirmiştir¹⁷⁷.

Görüşmeleri Türk basını kadar yabancı basın da yakından takip etmiştir. The Times görüşmelerin tüm ayrıntılarını ve tarafların fikirlerini "Mr. Dulles Ankara'da Bakanlarla Uzun Görüşmeler" başlığıyla aktarmıştı. Haberde;

Bay Stassen ve Bay Byroade'nin eşlik ettiği Bay Dulles, sabah saatlerinde Etimesgut havaalanına gelmiş ve Türk Dışişleri Bakanı Bay Köprülü, ABD Büyükelçisi Bay Mcghee ve diğer Türk ve Amerikan yetkililer tarafından karşılanmıştır. Havaalanında Dulles, basın mensuplarına kısa bir açıklama yaparak, Türkiye'yi ziyaret etmekten duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Türk demokrasisinin gelişmesiyle yakından ilgilenmiştir. Bay Dulles havaalanından, Kemal Atatürk'ün geçici mezarına

¹⁷⁵ **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1953, s.1-3.

¹⁷⁶ Dulles'in gezi programında Türkiye'ye ziyareti planlanmamıştır. Başbakan Adnan Menderes Dulles'in Türkiye'ye gelmesi konusunda ki isteklerini heyete bildirmesi üzerine Ankara'ya gelen Dulles Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüşmüştür. Türkiye'nin ABD için güvenilen bir müttefik olduğunu ifade eden Dulles akabinde Türkiye temaslarına başlamıştır. **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1953, s.1-3.

¹⁷⁷ **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1953, s. 1-5.

gitmiş ve mezarına çelenk koymuştur. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı konutuna ve oradan da Amerikan büyükelçiliğine giden Dulles, Öğle yemeğinden sonra Sn. Mchee, Amerikan askeri Misyonu şefi General Shepherd ve Türkiye'deki Amerikan misyonlarının diğer üyeleriyle bir konferans yapmıştır. Öğleden sonra, saat 5-7 arasında, Amerikalılar ziyaretlerinde, Başbakan, Menderes, Dışişleri Bakanı, Köprülü, Maliye Bakanı, Polatkan ve Milli Savunma Bakanı Kurtbek ile bir konferans düzenlemiştir. Bay Dulles, askeri, ekonomik ve politik konularda Türk görüşlerini içeren uzun bir Türkiye muhtırasını teslim alarak, bu konularda Türk yetkililerle uzun bir tartışma yapmıştır. Akşam saat 8.30'da ise Başkan Celal Bayar, Bay Dulles onuruna bir akşam yemeği vermiştir.

Türk Kabinesi de dün öğleden sonra gecenin geç saatlerine kadar uzayan ve Bay Dulles'a verilen mutabakatın incelenip onaylandığı bir toplantı yapmıştır. Truman doktrininin 1947'de faaliyete geçtiğin tarihten beri, Türk-Amerikan ilişkilerinin her yıl daha da yakınlaşıp, bu yakın işbirliğinin etkilerinin artık Türk silahlı kuvvetlerinin modernleşmesinde ve Türk ekonomik kaynaklarının geliştirilmesinde kendini gösterdiğini belirten The Times gazetesi, Dikkat çekici olan bir diğer önemli olayın da, Türkiye'de yanlış anlaşılmalara ve sürtüşmelere sebep olabilecek bu kadar yakın işbirliğinin Amerikan ihtiyaçları ve anlayışı sayesinde sorunsuz bir şekilde çalıştığı yorumunu yapmıştır. Türk tarafının ise, Türkiye'nin bağımsızlığını savunmak için Amerika ile işbirliğini desteklemekte olduğunu bildirmiştir¹⁷⁸.

Türkiye'den Atina'ya geçecek olan Bay Stassen ve partisinin diğer üyeleriyle birlikte Bay Dulles, bu sabah Dışişleri Bakanlığından ayrılmadan önce, Türkiye'yi ziyaret etmekten duyduğu memnuniyeti de dile getirmiştir. Hazırlamış olduğu raporunu Başkan Eisenhower'a Ankara'da bulduğu ortak amaç atmosferinde vurgulama niyetini ifade etmiştir. Bay Dulles dün yaptığı toplantılarda Türk liderlerle bütün Türk-Amerikan ilişkilerini, özellikle de ekonomik ve askeri yardımları tetkik etmiştir. Siyasi sorunlar da konuşulmuş ve Türk Bakanların Yugoslavya'yı NATO'ya üye görmek için ciddi bir istek duydukları ifade edilmiştir. Bu istek karşısında Bay Dulles sadece LordIsmay'ın bir iki hafta önce söylediği gibi 14 üyenin oybirliği ve rızasının gerekli

¹⁷⁸ **The Times**, 27 Mayıs 1953, s.5.

olduğu, mevcut koşullarda ise bugünkü koşullarda bunu elde etmenin zor göründüğünü dile getirmiştir¹⁷⁹.

The Times gazetesi Dulles'in Ankara ziyaretiyle ilgili "Arap Ortaklığı" başlığıyla da bir haber yayınlamıştır. Haberde;

Türkiye ile yapılan müzakerelerin ana konusunun Ortadoğu'daki durum ve bölgede kurulması istenen savunma örgütü olduğuna dair düşüncelerine yer veren Times gazetesi, Türkiye'nin Dulles'e herhangi bir Ortadoğu savunma örgütüne, Arap Devletlerinin katılımının bugün veya gelecekte mümkün olmayacağı vurgusunu yaptığını belirtmiştir. Hükümet, tüm ilgili ülkelerin gelecekteki eylemlerine karar vermek için birbirlerine danışmaları gereken zamanın geldiğini vurgulamış, Mr. Dulles ise konuyu etraflıca düşüneceğini beyan etmiştir¹⁸⁰.

2.2.2. Dulles'in Gezisinin Türkiye Açısından Önemi

Dulles yaptığı bu ziyaretle aslında Kuzey Kuşak projesi için Türkiye'nin bakış açısını öğrenmek istemiştir. Ortadoğu'da liderlik rolünü üstlenmek isteyen ve kuzey komşusu SSCB'den tarihi çekinceleri olan Türkiye, bu doktrine sıcak bakmış, hangi ülkelerle bunun sağlanabileceği hakkında kendi fikirlerini sunmuştur. Aslında denilen tarihte Arap ülkelerinin çoğu batıyla bir ittifak içine girmekte sakınca görmüştür. Bunun sebebi Mısır-İngiltere arasında yaşanan anlaşmazlık ve Filistin meselesi olmuştur. Buna rağmen ittifaka Türkiye, Irak, İran ve Pakistan sıcak bakmıştır. Dulles bu geziyle bütün Arap devletleri kapsayacak bir ittifakın mümkün olmadığını görmüş, SSCB tehdidine karşı Ortadoğu'da kurulacak bir pakta batılı bir devletin öncülük etmesinin uygun olmayacağı fikrine varmıştır. Bölgede kurulacak herhangi bir pakta yine bölge içinden bir devletin önderlik etmesi ve ABD'nin de yeterli yardımı yaparak SSCB tehdidini bölgeden uzak tutması düşünülmüştür. Bu durumda ABD ile işbirliği halinde olan ve batı devletleriyle arasında bir problem yaşanmayan Türkiye'nin bu pakta önderlik etmesi düşünülmekteydi. Dulles'in bu gezisi sonraki yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu'da aktif bir politika izlemesinin kilit noktasını olmuştur.¹⁸¹Sonrasında ise Dulles'in Türkiye'yi de kapsayan Ortadoğu gezisi 24 Şubat 1955'de Bağdat Paktı'nın doğmasına

¹⁷⁹ The Times, 28 Mayıs 1953, s.8.

¹⁸⁰ The Times, 28 Mayıs 1953, s.8.

¹⁸¹ Akman, a.g.m., s. 283.

sebepe olmuştur. Dulles'in 12 ülkeyi kapsayan ve 2,5 hafta süren Ortadoğu gezisi ¹⁸²hakkında ülkesinde döndükten sonra gezi ile ilgili basın mensupları ayrıntılı bir bilgi paylaşımında bulunarak gezisini değerlendirmiştir.¹⁸³Dulles'e göre Arap devletleri Filistin meselesine ve İngiltere-Mısır sorununa odaklanmaktan komünist tehlikenin farkında değildir, kısa süre içerisinde Arap devletlerinin batı devletleri ile arasında yaşanan gerginliklere çözüm üretmek bölgenin SSCB tehlikesinden uzak tutulması sağlanmalıdır.

Öte yandan Dulles'in Ortadoğu gezisi Times gazetesinin sütunlarına taşınmış, Ortadoğu devletlerinin batı devletlerine ve bilhassa İngiltere'ye bakış açıları değerlendirilmiştir. İngiltere Mısır ile arasında yaşanan sorunlardan dolayı bölgede bir süre aktif politika izleyememiş bu sebeple SSCB'nin bölgede yayılmasına engel olabilecek tek güç olan ABD'yi desteklemiştir. Türkiye'nin de bölgede ABD ve diğer batı devletleri ile ortak hareket etmesi dolayısıyla Times gazetesi Ortadoğu konusunda Türkiye aleyhine bir tutum takınmamıştır.

2.2.3. Bağdat Paktı

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra dünyada ideolojileri farklı iki süper güç meydana gelmiştir. Bunlardan biri SSCB diğeri ise ABD'dir. Bu iki süper gücün SSCB yıkılana kadar birbirleriyle olan mücadelesine Soğuk Savaş dönemi denmiştir. Kore Savaşıyla ilk defa karşı karşıya gelen süper güçler, birbirlerine karşı müttefik edinerek birbirinin hareket sahasını kısıtlamaya çalışmışlardır. Bağdat Paktı da Amerika'nın Komünist Çin ve SSCB'yi çevrelemek için düşündüğü bir projedir. Sonradan "Bağdat Paktı"¹⁸⁴ olarak ortaya çıkacak proje, Dulles'in Ortadoğu seyahati sonucunda fikrinsel olarak kesinleşmiştir. Dulles'in gezisinin sonrasında, Ortadoğu'da kurulacak bu paktta önderlik etmek üzere Türkiye'nin inisiyatif alması yönündeki görüş netleşmiştir. Bu

¹⁸² Bu geziyi üç noktada toplamak mümkündür. İlki; bölgede kurulacak bir savunma paktı gücünü her şeyden önce bölge hükümetlerinin isteğinden almalıdır. İkincisi; Ortadoğu hükümetleri kendilerini doğrudan bir batı ittifakı içine bağlamak istememektedir. Sonucusu ise; Kuzey Kuşak devletleri SSCB'nin komünizm tehdidinden endişe duymaktadır. Ayrıntılı bilgi için Gönlübol, **a.g.e.**, s. 251-252.

¹⁸³Ayrıntılı bilgi için bkz. **Daily Boston Globe**, 30 Mayıs 1953, s.3.;**The Sun**, 30 Mayıs 1953, s.5.; **The New York Times**, 30 Mayıs 1953, s.3.; **New York Herald Tribune**, 30 Mayıs 1953, s.6.

¹⁸⁴ Paktın amacı, SSCB'nin bölgeye hakim olmasını engellemek ve Ortadoğu bölgesinin batının savunma alanı içerisine girmesi ve batı devletleriyle yakınlaşmanın sağlanması üzerine kurulmuşken, pakt bölgede yeni bloklaşmalara ve çatışmalara sebep olmuştur. Mısır ve Suriye gibi batı karşıtı ülkeler pakttı şiddetle eleştirmiş bunu Ortadoğu'nun yeni sömürge planı olarak adlandırmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Davut Dursun, "Bağdat Paktı", **DİA**, Cilt 4, s. 447.

pakta mutlaka Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Pakistan'ın yanında mümkün olduğu kadar da Arap ülkesinin katılması planlanmıştı.¹⁸⁵

2.2.4. Türkiye Pakistan Dostluk Antlaşması

Bu projenin ilk adımı olarak Türkiye ve Pakistan¹⁸⁶ arasında dostluk anlaşması imzalanmıştır¹⁸⁷. The Times gazetesi de “Türkiye-Pakistan Antlaşması” “Antlaşmanın Biçimi Hakkında, Ankara'nın Görüşleri” başlığıyla yapılması düşünülen dostluk antlaşması öncesi Türkiye'nin endişelerini 29 Ocak 1954 tarihinde gazete sütunlarına taşımıştı. Haberde;

Ankara'daki resmi çevrelerin Pakistan ile yapacakları bir savunma antlaşması konusunda Amerika'dan gelen haberlere karşı çıkmalarına rağmen, bu antlaşmanın yakın bir zamanda gerçekleşmesi konusunda çekinceleri olduğunu ileri sürüyordu. Haberin devamında ise; Türkiye'nin Ortadoğu Savunmasını örgütlemeyi her zaman dilediği ve böyle bir planın gerçekleştirilmesine yardım etmek için elinden gelenin en iyisini yaptığı vurgulanmıştı. Gazete de ayrıca, Pakistan Askeri Kuvvetlerinin Başkomutanı Eyüb Khan ile Pakistan Genel Valisi Ghulam Mohammed'in Türkiye'ye yakın zaman önce gerçekleştirmiş olduğu ziyaretten de bahsederek ziyaretin son derece önemli olduğu ve bu ziyaret esnasında gerçekleşen görüş alışverişinin iki ülke arasında imzalanacak olan dostluk anlaşması için elverişli bir ortam sağladığı yorumu yapılmıştı.

The Times Gazetesi bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin bazı şartları da olduğunu belirtmişti. Nitekim 29 Ocak günü verilen haberde;

Ankara'nın, Pakistan'la imzalamayı düşündüğü olası antlaşmanın, geçtiğimiz yıl “Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya” arasında imzalanan antlaşma gibi olacağı ve Pakistan ile Türkiye arasında yapılması düşünülen antlaşmaya İran, Irak veya isteyen diğer Arap ülkelerinin katılımına açık olacağı, böyle bir planın başarısı için elinden

¹⁸⁵ M. Bürkan Serbest, “Bağdat Paketi'nin Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, s.402, Bişkek, 2016.

¹⁸⁶ Pakistan doğrudan SSCB'nin tehdidi altında olmamasına rağmen, Keşmir sorunu nedeniyle Hindistan ile arası gergin bir durumda olduğundan dolayı ABD'nin destekleyeceği bir ittifak ile savunmasını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Turgay Merih, **Soğuk Savaş ve Türkiye**, Ebabel Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 173.

¹⁸⁷ Antlaşma 7 maddelik kısa bir metin olup asıl somut hedefler kendisini 4. ve 6. Maddelerde kendini göstermektedir. Buna göre antlaşmanın 4. Maddesi direkt olarak savunma alanına yönelik iken 6.maddesi antlaşmanın ileriye dönük bir savunma paketi hedefi olduğunu ortaya koymuş, ayrıca diğer devletlerinde bu antlaşmaya katılımlarının mümkün olduğunu belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için Serbest, **a.g.m.**,s. 403-404.

gelen her şeyi yapmaya razı olan Türkiye'nin ise, siyasi engellerin kaldırılması ve buna katılan ülkelere yeterli askeri yardımın yapılmasını önkoşul saydığı belirtilmiştir.

The Times Gazetesi ise Türkiye'nin bu önkoşulunun öncelikle, Birleşik Devletler tarafından ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi diğer ülkelerin işbirliği ve onayıyla alınan uygun bir eylemle gerçekleştirilebileceğini, bu konunun da büyük olasılıkla Cumhurbaşkanı Bayar'ın Washington'u ziyareti sırasında ele alınacağı ve ardından Ankara ile Karaçi arasında doğrudan doğruya görüşmelerin başlatılacağı sanılmaktadır”¹⁸⁸ denilecektir.

Askeri bir nitelik taşımayan ve 2 Nisan 1954 yılında Türkiye ve Pakistan arasında imza edilen bu antlaşmada taraflar ortak çıkarlarını ilgilendiren uluslararası konularda görüş alışverişinde bulunacaklarını, kültürel, ekonomik ve teknik konularda azami ölçüde işbirliği yapacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁸⁹ Ancak bu antlaşma savunma alanında iki ülke arasında sıkı bir işbirliğini öngörmemiştir.

Bu antlaşmayı asıl önemli kılan nokta antlaşmanın 6.maddesi gereğince diğer devletlerin katılımına açık olması olmuş, böylece diğer devletlerin katılımı sağlanarak bölgede genel bir savunma sisteminin kurulması planlanmıştır¹⁹⁰. Bu nedenle Türkiye 1954 yılının ikinci yarısından itibaren çabalarını Irak üzerinde yoğunlaştırmaya başlamış, bahsi geçen bu savunma paktı içerisine diğer Ortadoğu devletlerinin katılımının sağlanmasını amaçlamıştır.¹⁹¹

2.2.5. Bağdat Paktına Giden Süreçte Türk-İrak Yakınlaşması

Ortadoğu'daki Arap devletleri içerisinde Batı'yla yakınlaşması en kolay devlet olarak o dönemde Irak durmaktaydı. Irak monarşisi bir süredir bölgesel kaygılar

¹⁸⁸ **The Times**, 29 Ocak 1954, s.3.

¹⁸⁹ Antlaşmanın maddelerine yer verilen gazete haberinde; akit taraflar menfaatlerini ilgilendiren konularda birbirleriyle istişare edebilecekler, şartlar dahilinde azami bir şekilde işbirliği yapabileceklerdir. Yine akit taraflar savunma alanlarında da birbirleriyle istişare ederek işbirliği içerisinde olacaklardır ayrıntılı bilgi için bakınız. **Akşam**, 3 Nisan 1954, s. 1-2.

¹⁹⁰ Fuat Köprülü Ajans France Press'e yaptığı bir açıklamasında: “Şimdi Türkiye-Pakistan anlaşmasının metninin neşredilmiş olması üzerine herkes bu anlaşmanın, onun gayelerine hizmeti samimiyetle arzu eden bütün memleketlerin iltihakına açık olduğunu müşahade edebilecektir. Bu iltihak hükmü başlı başına Ortadoğu memleketlerine bir nevi açık davet teşkil etmektedir. Buna Ortadoğu'nun menfaatine uygun bir şekilde cevap verilmesini temenni ederiz” diyerek antlaşmanın bütün Ortadoğu devletlerine açık olduğunun altını çizmiştir. Uslu, **a.g.e.**,s.113.

¹⁹¹ Elie Podeh, *The Quest for Hegemony in the Arab World, The Struggle Over the Baghdad Pact*, E. J. Brill, Leiden/Netherlands 1995, s.94; **The Times**, 6 Ocak 1955, s.7.

nedeniyle Batı'yla yakınlaşmak amacındaydı. Irak Başbakanı Nuri Sait, Batı'yla işbirliği yapılması konusunda özellikle öne çıkan isim olmuş; gerek Kralı gerek ülkenin politikacılarını bu işbirliğine inandırmayı başarmıştır. Nuri Sait, bu işbirliği yoluyla ülkenin ekonomik bakımdan ve İsrail karşısında güçlenmesini, büyük olasılıkla da Arap dünyasında önderliği hedeflemekteydi. Bu amaçla Türkiye ile ittifak arayışlarına girmiştir.¹⁹²Bu ittifak görüşmelerinin ilk ayağı Türkiye'de gerçekleşmiştir. The Times Gazetesi ise 6 Ocak günü "Bağdat Paktı Konuşuldu" başlığıyla ilk temasları gazete sütunlarına şu şekilde taşımıştır:

"Irakta ki olaylar Türkiye de derin kaygılara neden oluyor. Bu sabah cumhurbaşkanı Bayar'ın Ankara'ya gitmek için havaalanına bırakıldığı ve bugün İstanbul da açılacak olan Bağdat paktının Müslüman üyelerinden oluşan konferansın artık Ankara'da gerçekleşeceğini açıkladı. Pakistan cumhurbaşkanı büyük General İskender Mirza Ankara'ya çoktan gelmiş ve İran şahının da başkente gelmesi bekleniyor. Ankara da konferansın yapılmasının, delegelerin olaylarla daha yakın temas halinde olmalarına ve yeterli tedbirlerin alınması için daha iyi bir konumda bulunmalarına izin verildiği varsayılmaktadır. Türkiye de Irak'ta yaşanan olaylar ve muhtemel yankıları hakkında herhangi bir otorite beyanı henüz elde edilememiştir, ancak genel görüş Ortadoğu'da genel bir karışıklığa neden olabileceği ve özellikle Ürdün ve Lübnan'ın kaderini etkileyebileceği yönündedir."

Bu görüşmeden birkaç ay sonra Irak ile temasta bulunmak üzere Adnan Menderes, iade-i ziyarette bulunmak için Bağdat'a gitmeyi planlamıştır. Yapılacak bu gezide iki ülke arasında yapılacak görüşmelerinin yanında iktisadi ve kültürel anlamda da düzenlemeler yapılması planlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bütçesine dâhil etmiş olduğu petrol borcunun da bu ziyaret esnasında görüşülecek konular arasında olması gerektiği basında yer almıştır. The Times Gazetesi 6 Ocak 1955¹⁹³ tarihli sayısında "Irak'a Türk Ziyareti" başlığıyla gerçekleşen ziyareti sütunlarına taşımıştı. Haberde, Muhtemelen savunma tedbirleri konuşuldu yorumu yapıldıktan sonra,

"Türkiye Başbakanı Sayın Menderes, Dışişleri Bakanı Sayın Köprülü, Bayındırlık Bakanı Zeytinoğlu ve birkaç milletvekili eşliğinde, Nuri es Said'in geçen sonbaharda yaptığı Türkiye ziyaretinin bir karşılığı olarak yarın Irak'a yapılacak resmi bir ziyaret için hava yoluyla Bağdat'a gidecekler. Daha sonra Türk devlet adamları Lübnan'ı ziyaret edecek. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana bir Türk Başbakanının

¹⁹²Yeşilbursa, **a.g.m.**, s. 89.

¹⁹³The Times, 6 Ocak 1955, s.7.

Ortadoğu ülkesine yaptığı ilk resmi ziyaretir. Ve Türk basını tarafından Türkiye ile bu ülkeler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine ve sonunda bir savunma sisteminin örgütlenmesine yönelik ilk adım olarak değerlendirilmektedir” denilecektir.

Yapılan bu haberdan bir gün sonra 7 Ocak 1955 tarihinde ise “Türkler Bağdat’ta” “Sekiz Günlük Ziyaret” başlıklarıyla yeni bir haber yayınlanmıştı. Haberde; Başbakan Menderes liderliğindeki Türk heyetinin bu öğleden sonra sekiz günlük Irak ziyareti için Bağdat’a geldiği, Türk heyetin burada Türk-İrak ilişkilerini güçlendirmek ve Ortadoğu savunmasını pekiştirmek için bulunduğu belirtilmişti. The Times Gazetesi ayrıca Irak Başbakanı Nuri es Said’in “*Amacımız tüm Ortadoğu ülkelerinin bir Ortadoğu savunması oluşturması için birlikte hareket etmektir*” şeklindeki ifadelerine de yer vermişti.¹⁹⁴

Irak ve Türk Heyeti¹⁹⁵ arasında ilk büyük toplantı ise 10 Ocak 1955’te gerçekleşmiştir. Bu toplantıya Irak heyeti adına Başbakan Nuri Said Paşa, Irak Dışişleri Genel Sekreteri Bahaddin Avni, Devlet Bakanı Burhanettin Başayan, Başbakan Yardımcısı Ahmet Muhtar Baban ve Ankara Büyükelçisi İbrahim Akif El Alusi, katılmıştır. Türk Hükümeti adına ise Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, katılmıştır.¹⁹⁶ Türk Hükümeti ile Irak Hükümeti arasında gerçekleşen görüşmeler son derece olumlu geçmiştir. Zira iki ülkenin de birbirine ihtiyaçları olduğu yadsınamaz bir gerçek olmuştur. Türk Hükümeti Irak ziyaretinin akabinde Mısır’a da bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. The Times Gazetesi de bu ziyareti gazetenin sütunlarına taşımıştır.

¹⁹⁴ **The Times**, 7 Ocak 1955,s.7.

¹⁹⁵ Menderes’in 6-12 Ocak tarihlerinde Irak’a görüşmeye gitmesinin akabinde 13 Ocak tarihinde iki devlet arasında ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Buna göre: “Yapılacak antlaşma, Birleşmiş Milletler Anayasası’nın 51.Madde’sinde belirtilmiş olan meşru savunma hakkına dayanarak gerek bu bölgede gerek bu bölge dışından yani her nereden gelirse gelsin akit taraflara yöneltilen saldırılara birlikte karşı konulması için aralarında işbirliği yükümlülüğünü içerecektir. Anlaşmaya vakit geçirmeden kesin biçimi verilecek ve hemen imzalanacaktır. Türkiye ile Irak hükümetleri, Ortadoğu’da Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ilkelerine ve bu ilkelere dayanılarak alınmış kararlara uygun olarak istikrarın kurulmasına ve ne biçimde ortaya çıkarsa çıksın saldırı niyetlerinin önlenmesiyle güvenliğin güçlendirilmesine ve barışın korunmasına hizmet edeceğine inandıkları böyle bir anlaşmaya, onun amaçlarının gerçekleşmesine hizmet kararını kanıtlamış olan ya da coğrafi konumu gereği ya da elindeki olanaklar sayesinde bu yolda çaba gösterecek durumda bulunan devletlerin katılımını yararlı ve gerekli görmektedirler. Bu bakımdan, antlaşma kesin biçimini almadan önce, çok kısa bir sürede, bu konuda kendileriyle birlikte hareket etmek istediğini gösterecek devletlerle sıkı temas içinde bulunarak, anlaşmanın imzasının onlarla birlikte yapılmasına çalışacaklar ve her ne olursa olsun, imzadan sonra da aynı çabayı sürdürecektir.” Ortadoğu’nun huzur ve güvenliği için iki devlet arasında antlaşma imzalanması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ayrıntılı bilgi için: Soysal, **a.g.m**, s.197. ayrıca b.k.z, **Aynı Tarihi**, 13 Ocak 1955, s.114-115.

¹⁹⁶ **Milliyet**, “Türkiye-İrak Görüşmeleri”, 11 Ocak 1955, s. 1-7.

Haberde; Menderes'in, Mısır'ı da ziyaret edeceğini ve Irak ile Mısırın Ortadoğu coğrafyasında en etkili Arap Birliği üyeleri olduğu için, bu durumun Türkiye ile Arap Devletleri arasındaki yakın ilişkileri pekiştireceği yorumunda bulunmuştur.¹⁹⁷

2.2.6. Bağdat Paktının İmzalanması

Bölge ülkelerinden gelen olumsuz tepkilere rağmen ABD ve İngiltere'nin desteğini alan Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955'de Bağdat'ta (daha sonra Bağdat Paktı olarak anılan) Türkiye-İrak Karşılıklı İşbirliği Antlaşmasını imzalamıştır.¹⁹⁸ Ancak Türkiye ve Irak'ın bir pakt yönünde anlaşmaya vardıklarını açıklamalarının ardından Mısır, büyük çaplı bir olumsuz tepki içine girmiştir. Nasır, Arap devletlerini acil biçimde toplantıya çağırması ve Irak'ı Arap dayanışmasına zarar vermekle suçlamıştır.¹⁹⁹ “Kahire Arap Birliği'ne Başvuruyor” “Bağdat Paktı Konusunda İlk Görüşmeler” başlığıyla verilen haberde;

Mısır hükümeti, Türkiye ile Irak arasında savunma anlaşması imzalanması durumunu görüşmek üzere 22 Ocak'ta Kahire'de Arap Birliği hükümetleri başkanlarının katılacağı bir toplantının yapılması önerisinde bulunmuştur²⁰⁰. Kahire'deki Arap Birliği'nin diplomatik temsilcileri, bu öneriyi hükümetlerine bildirmek talebiyle, bu gece Mısır Başbakanı Albay Nasır'ın daveti ile bir araya gelmişlerdir. Daha önce Başbakan, Irak-Türkiye anlaşmasını Ulusal Önderlik Bakanı Binbaşı Salah Salem, Dışişleri Bakanı Mahmud Fevzi ve Arap Birliği Genel Sekreteri Abdül Halik Hassuna ile yaptığı görüşmelerde derinlemesine ele almıştır. Bu görüşmeler sonunda Albay Nasır, Arap Birliği anlaşmasının geliştirilmesi yolunda Mısır'ın büyük çabalar harcadığını belirtmiştir. Hükümet yanlısı Al Gumhuriya gazetesinin dünkü sayısında Irak Başbakanı Nuri Said aleyhinde kaba sayılabilecek ifadeler kullanılmıştır²⁰¹. Aynı gece Basın temsilcileriyle konuşan Binbaşı Salem ise;

¹⁹⁷ **The Times**, 7 Ocak 1955, s.7.

¹⁹⁸ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Bağdat Paktı (1955-1959)”, **Tarihin Peşinde**, Sayı 6, 2011, s. 89., Turkey's Foreign Policy Towards the MiddleEast in the 1950's and Its Impact On Turco-Arab Relations, s. 10-11; Mustafa Sıtkı Bilgin,

¹⁹⁹ **The Times**, 17 Ocak 1955, s.5.

²⁰⁰ Nasr'ın Bağdat Paktına karşı olumsuz bir izlenim yaratmaya çalışmasının altında batı karşıtı politika izlemesinin etkisi olmasıyla beraber hiç şüphesiz Arap devletleri içerisinde giriştiği liderlik mücadelesinin de etkisi vardır. 1948-1958 yılları arasında Arap Dünyasında ilişkiler iki rakip gücün liderlik mücadelesi etrafında şekillenmiştir. Bu rakiplerden biri Nil Vadisi'ndeki Mısır, diğeri ise Mezopotamya'daki Irak'tır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Serbest, **a.g.m.**, s. 408.

²⁰¹ **The Times**, 17 Ocak 1955, s.7.

Mısır siyasetinin Arapları uluslararası siyaset alanında bağımsız bir güç olarak gördüğünü, birleşik bir dış siyaset uyguladıklarını ve Arap Birliği'nin güvenlik anlaşmasıyla bölgelerinde bir savunma hattı oluşturduğunu belirtti. Irak'ın diğer Arap hükümetlerine danışmadan Türkiye ile ayrı bir anlaşma yapmasına kadar Mısır'ın bu politikanın tüm Arap ülkeleri tarafından oybirliği ile kabul edildiği düşüncesinde olduğunu belirten Binbaşı Salem, bu durumun Arap Birliğinin varlığını tehlikeye soktuğunu vurguladı. 22 Ocakta yapılacak toplantıda Arap Birliğinin temel ilkelerinin ele alınacağı bunun sonucunda Allah'ın Arap uluslarının geleceğini tehlikeye atmamak için liderleri uyaracağı inancı ele alınıyor. Sorulara cevap veren Binbaşı Salem, Irak'ın bu anlaşmayı imzalaması durumunda Mısır'ın ne gibi bir tepki vereceği konusunda fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bu konuda Arap Başbakanlarının kararının beklenilmesi gerektiğini, buna göre politikaların hazırlanacağını vurgulayan Salem, ne olursa olsun Mısır'ın Arap Birliğini terketmeyeceğini ve Irak'ın Arap Birliği dışında adım atıp Türkiye ile savunma anlaşması imzalamasının mümkün olmadığını söylemiştir. Bununla birlikte Arap Birliğine dahil olan ülkelere danışmadan adım atmasının Irak'ın hayrına olmadığını vurgulamıştır. Ancak Irak Başbakanı Nuri es-Said'in bu konuda Mısır Hükümetini bilgilendirdiği ve aklında Pakistan, Türkiye, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Arap devletlerini içeren bir ittifakın oluşturulması düşüncesinin yer aldığı ortaya atılmıştır²⁰².

Mısır'ın Irakla ilgili bu görüşüne Suudi Arabistan Başbakanından da destek gelmiştir. Nitekim The Times Gazetesi "Suudi Arabistan'dan Destek"²⁰³ başlığıyla verdiği haberde; Suudi Arabistan Başbakanı Emir Faysal'ın Albay Cemal Abdul Nasır'a yaptığı ziyaret sonrasında, Mısır'ın Türkiye ile bir savunma antlaşması imzalamasının, Arap Birliği kolektif güvenlik paktına zarar vereceğini ifade etmiş, bu paktın Arap devletleri arasında yabancı bir pakt olduğunu belirterek Nasr'ın görüşünü desteklemiştir. Suudi Arabistan'ın bu tutumunun sebebi hiç şüphesiz Arap dünyasında Suudi Arabistan'ın prestijini arttırmak ve Irak'ın Arap dünyası üzerindeki etkisinin kırılmasını sağlamaya çalışmak olmuştur.

²⁰² Binbaşı Salem Türkiye-Irak ittifakının Arap birliğini tehdit ettiğini, bu girişimin Arap Milliyetçiliği için büyük bir tehlike arz ettiğini vurgulamıştır. **The Times**, 17 Ocak 1955, s.3.

²⁰³ **The Times**, 17 ocak 1955, s.5.

Times Gazetesi Mısır'ın Türkiye-İrak arasında gerçekleşen ittifaka katılmaması ile ilgili karar almasında büyük devletleri suçlayacaktır. Nitekim “Talihsiz Sonuç” başlığıyla verilen haberde bu durum açıkça görülmüştür. Türkiye Başbakanı'nın Bağdat'taki inisiyatifinin ve Mısır'ın tepkisinin ürünü olarak ortaya talihsiz bir durum çıktığı, Mısır'ın Ortadoğu'da gerici bir etkisi olan Suudi Arabistan'ın kollarına geri atıldığı vurgulanmıştır.. Daha önce Mısır politikası, Arap Birliği çerçevesinde Irak ile yapıcı işbirliğine doğru ilerlemekteydi. Ancak, öngörülen Türk-İrak anlaşmasının herkese açık olması ve Mısır'ın fikri hesaba katılmadan yapıldığı için bu durum Mısır'da dışarıdan bir gücün Arap dünyasını örgütlediği şeklinde algılanmasına sebebiyet vermiştir²⁰⁴. Türk inisiyatifinin, ABD'nin Batı'nın ihmal ettiği Mısır'ın savunma ihtiyacına yol açabilecektir. Devrimci Komuta Konseyi'nin bu gece özellikle dış politika ve Arap sorunlarını tartışmak üzere buluşacağına, Irak politikasını kabul edip etmeyeceğine ya da Başbakanların Kahire'ye çağrılmasıyla başlayan hata döngüsünü tamamlamaya karar vermeden önce şüphesiz daha fazla toplantı yapacağına atıfta bulunmuştur.²⁰⁵

Nitekim Mısır ve Suudi Arabistan devletlerinden gelen olumsuz tepkilere rağmen Irak ve Türkiye arasında Bağdat Paktı imzalanmıştır. Sekiz maddeden oluşan bu paktın iki ana amacı olmuştur: birincisi; herhangi bir yerden gelecek muhtemel saldırılardan Orta Doğu'yu korumak, ikinci ve aynı derecede önemli olan amaç ise; konunun ilgilendirdiği ülkelerin ekonomik gelişmelerini sağlayabilme çabalarında bu ülkeler arasında işbirliği sağlamaktır²⁰⁶. 5 Nisan 1955'te, İngiltere pakta katılmıştır. İngiltere'nin pakta dahil olma amacı ise bir süredir aktif bir politika izleyemediği Ortadoğu'da ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruma altına alma isteğinden kaynaklanmaktadır. Ancak İngiltere'nin katılımı Bağdat Paktını Araplar nezdinde zayıflatan önemli bir neden olmuştur. Çünkü bazı Arap devletleri tarafından Pakt, başta

²⁰⁴ Mısır'ın fikrinin alınmadığı iddialarına karşın 8 Şubat 1955 tarihli Akşam gazetesinin haberinde; Mısır hükümeti tarafından ortaya atılan bu iddiaların yersiz ve asılsız olduğuna dair vurgu yapılarak, bu anlaşmadan Arap devletlerinin haberi olduğu ifade edilmiştir. Mısır'ın takındığı bu tutum haberin devamında eleştirilmiş, Mısır'ın olumsuz tavrına rağmen Irak-Türkiye arasında yapılan bu anlaşma Ortadoğu devletlerinin güvenliği açısından önemli bir yere sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bkz. **Akşam**, 8 Şubat 1955, s.1-2.

²⁰⁵ **The Times**, 9 Şubat 1955, s.6.

²⁰⁶ Pakta katılan ülkeler, Türkiye, Irak, Pakistan, İran ve İngiltere'dir. NATO ve SATO'ya benzeyen Bağdat Paktı, ortak ekonomik, askeri ve politik amaçları arttırmak için kurulmuş olan bir savunma örgütüdür. U.S. Department of State Archive, “The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO), <http://2001-2009.state.gov>.

İngiltere olmak üzere Batı'nın Orta Doğu'daki çıkarlarını korumaya yönelik oluşturulmuş bir antlaşma olarak değerlendirilmiştir. Esas sorunu Hindistan olan ve bu sayede Batı'nın özellikle ABD'nin desteğini almayı uman Pakistan Eylül 1955'de, İran da Kasım 1955'de pakta üye olmuştur²⁰⁷. İran bu pakta üyeliği ile uzun zamandır sürdürdüğü tarafsızlık ilkesinden vazgeçmiş ve geleneksel dış politikasından farklı bir çizgide hareket etmeye başlamıştır. İran Şahı Rıza Pehlevi ülke içerisinde otoritesini sağlamlaştırmak ve SSCB'ye karşı İran'ın güvenliğini sağlamak için batı devletlerine yakınlaşmaya karar vermiştir. Bununla ilk ve önemli bir adımını Türkiye ve Irak arasında imzalanan Bağdat Paktına katılmak teşkil etmiştir²⁰⁸. Bu arada Türkiye Irak dışında diğer Arap devletlerinin de pakta katılımını sağlamak için çaba harcamış ancak olumlu bir sonuç alamamıştır.²⁰⁹

2.2.7. Bağdat Paktına Gelen Tepkiler

Bağdat Paktına en sert tepkiler hiç şüphesiz Mısır ve Suudi Arabistan'dan gelmiştir²¹⁰. Nasr Bağdat paktını emperyalist bir mekanizma olarak nitelendirmiş, batılı devletlerin bu pakt aracılığıyla Ortadoğu'da emellerini gerçekleştirmeye çalıştığını dile getirmiştir.²¹¹ Nasr pakta karşı olduğu gibi Arap devletlerini de pakta karşı olması konusunda kışkırtmış, paktın Arap birliğini bölmek isteyen batı yanlısı bir misyonu olduğunu iddia etmiştir.²¹² Suudi Arabistan'da bölgede Irak'a karşı girdiği rekabette kendi prestijini arttırmak ve Irak'a prestij kaybı yaşatmak için Bağdat Paktı konusunda Nasr'ı desteklemiştir.

Öte yandan İsrail'de Bağdat Paktını Ortadoğu için bir tehlike olarak algılamıştır. İsrail'in bu paktı kendisi için tehdit olarak algılamasının nedeni ise; Irak'ın Bağdat Paktına İsrail'in üye olmasının önüne geçmek için koydurduğu 5.madde olmuştur. Bu maddeye göre paktın sadece Arap Birliği'nin üyelerine ve taraflarca

²⁰⁷ İran'ın Bağdat Paktına dahil olması Türk basını tarafından memnuniyetle karşılanmış, İran'ın katılımıyla Ortadoğu'da komünist aleyhtarı bir paktın ilk ve mühim bir adımının tamamlanmış olacağı vurgulanmıştır. Bkz. **Akşam**, 6 Nisan 1955, s. 1-2.

²⁰⁸ Şüküroğlu, **a.g.t.**, s. 98-99.

²⁰⁹ Yeşilbursa, **a.g.m.**, s. 89.

²¹⁰ SSCB'de bu paktın Ortadoğu'daki barışı bozacağı iddiasıyla eleştirmiştir. Bkz. **The Times**, 8 Ocak 1956, s.5.

²¹¹ Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East in the 1950's and Its Impact On Turco-Arab Relations 11

²¹² Serbest, **a.g.m.**, s. 408.,

tanınmış ülkelere açık olduğu ifade edilmiştir. İsrail'e göre bu madde İsrail'e karşı Arap saldırganlığını arttıracığı için İsrail tarafından olumsuz değerlendirilmektedir.²¹³

Bir diğer yandan Yugoslavya Başkanı olan Tito da Bağdat paktını eleştirenler arasındaydı. The Times Gazetesinin haberinde de bu durum “Bağdat Paktı Eleştirildi” başlığıyla dile getirilmişti. Başkan Tito'nun, Kahire'den ayrılmadan önce Yugoslav muhabirlere verdiği mülakatın paylaşıldığı haberde; Mısır ile İsrail arasındaki uyuşmazlık konusunda arabulucu olmak gibi bir niyetinin olmadığını belirten Tito, Orta Doğuda yaşayan halkların daha kolay ve hızlı bir şekilde gelişmesi için barışın hakim olması gerektiğini ifade etmiştir. Mısır halkının barış arzusu konusunda ikna olduğunu ve aynı zamanda güçlü bir Mısır'ın dünyanın bu bölgesindeki gelişme konusunda belirleyici bir rol oynayacağını belirten Tito, Mısırlı liderlerin kendi bağımsızlıklarını güvence altına alma konusundaki kararlılıklarından ve ülkenin yaşam standardının yükseltilmesi için attıkları cesur adımlardan da etkilendiğini belirtmiştir. Mareşal Tito, Bağdat Paktı konusundaki kamuoyuna yaptığı ilk yorumda ise iki kritik konuya değinmişti. Onun görüşüne göre; “Bağdat Paktı, ne herhangi birisine karşı bir “duvarı” temsil etmektedir ne de ona bağlı halkların ve ülkelerin çıkarlarına hizmet etmektedir” yorumunda bulunmuştur.²¹⁴

Bağdat Paktına bir diğer eleştiri de Hindistan'dan gelmişti. The Times Gazetesi de 5 Aralık 1955 tarihli “Bağdat Paktı Can Sıkıcı” başlığıyla verdiği haberde bu durumu dile getirmişti. Hindistan'ın İngiliz Devletler Topluluğu ile bağına savunan Nehru'nun yaptığı konuşmasının verildiği haberde; Nehru'nun Bağdat Paktına sert eleştiriler yönelttiği belirtilmiştir. Haberin devamında, Hindistan'ın İngiliz Devletler Topluluğu ile bağlantısının kendi politikalarının uygulanmasını kesinlikle etkilemeyeceğini belirten Nehru “İç ve dış politikalarımız açısından kesinlikle kendi isteklerimiz doğrultusunda hareket ettik,” demiştir. Nehru sözlerine şöyle devam etmiştir: “Diğer Topluluk ülkelerinin politikalarından ve uygulamalarından farklılıklarımız var; bu farklılıklar ve uygulamalar konusunda onlarla tartışıyoruz. Son zamanlarda Bağdat Paktı adıyla anılan bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya katılan ülkeler açısından bu anlaşmanın talihsiz ve üzücü olduğu kanaatindeyiz. Barış ve güvenlik konusu açısından

²¹³ Selma Göktürk Çetinkaya, “Bağdat Paktının Kuruluş Süreci Ve Türkiye'nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1, s.22-23.

²¹⁴ *The Times*, 8 Ocak 1956, s.7.

gerçekten üzücü bir durumdur.²¹⁵” Diyerek Bağdat paktını yeterince önemsemediklerini ifade etmiştir.

2.2.8. Bağdat Paktının Sona Eriş Süreci

Bağdat Paktı her üyenin bu anlaşmadan farklı beklentiler içerisinde olmasından ve ABD'nin bu pakta girmemesinden²¹⁶ dolayı zayıf ve etkisiz kalmıştır. Türkiye, bu pakta Ortadoğu'da lider olmak ve SSCB tehdidine karşı koymayı hedeflemiştir. İngiltere Ortadoğu'daki çıkarlarını ve nüfuzunu devam ettirmek için, Irak, İngiltere ile siyasi ve askeri anlamda daha kabul edilebilir bir savunma anlaşması yapmak ve Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla askeri yardım elde etmek ve böylece Arap dünyasındaki nüfuzunu artırma düşüncesiyle pakta üye olmuştur. İran ve Pakistan ise yönetimde yer alan gruplar, daha çok kendilerini makamlarında tutmak ve ABD'den ek destek almayı hedeflemiştir.²¹⁷

Irak'ta gerçekleştirilen askeri darbe sadece monarşiyi yıkmakla kalmamış bölge politikasında önemli değişikliklere de yol açmıştır. Nitekim bu durum 14 Temmuz 1958'de gerçekleştirilen hükümet darbesinin pakta fazlasıyla etkilemesinden de anlaşılmaktadır. Darbe sonrası 24 Mart 1959'da Irak, Pakt'tan resmen ayrılmıştır. Buna rağmen Bağdat Paktı 21 Ağustos 1959'a kadar Irak olmadan devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise Bağdat Paktı yerine Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) kurulmuştur.

²¹⁵ **The Times**, 5 Aralık 1955, s.3.

²¹⁶ ABD'nin pakta katılmamasının nedenleri arasında; SSCB'nin, ABD pakta dahil olursa Ortadoğu bölgesinde yeni politikalar geliştireceği düşüncesinin hakim olması, İsrail'in bu pakta üye olmaması ve pakta kuşkuyla bakması nedeniyle ABD'nin müttefikini daha fazla kuşkulandırmak istememesi vardır. Ayrıca ABD bu pakta katılırsa bu kararın ABD Senatosu'nda onaylanması gerekmektedir. Bu yüzden ABD Ortadoğu politikasını iç politikası haline getirmek istememiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Serbest, **a.g.m.**, s. 416.

²¹⁷ Yeşilbursa, *The Baghdad Pact*, s. 97-121; Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.617-634.

Böylelikle yaklaşık dört yıl süren ve Türkiye'nin gerek Ortadoğu ülkeleriyle gerekse Batı ve Sovyet Rusya ile yaşadığı inişli çıkışlı serüveninin Bağdat Paktı kısmı sona ermiştir.²¹⁸

The Times gazetesi Bağdat Paktı süresince yaşanan gelişmeleri sütunlarına taşımış, Türkiye'nin bu pakta etkin rol oynamasını desteklemiş ve ABD-İngiltere yanlısı tutumundan dolayı Türkiye'nin aleyhine haberler yapmamıştır. Çünkü bu paktın hayata geçirilmesi İngiltere'nin bölgedeki konumunu sağlamlaştırması açısından oldukça önemlidir. Bu noktada da bunu gerçekleştirebilecek ve batı yanlısı olan ülke Türkiye'dir.

2.2.9. Irak Devrimi

14 Temmuz 1958 yılında Bağdat radyosunun haberiyle Irak'ta ihtilal olduğu tüm dünya tarafından öğrenilmiştir. Bu bildiride yolsuzluklara bulaşmış ve emperyalist ülkelerin kuklası olmuş idarecilerin görevine son verildiği, bilhassa halk ve ordunun aynı fikir birliğinde olduğu vurgulanmıştır²¹⁹. Ayrıca Irak Hükümeti'nin bu güne kadar yaptığı anlaşmalara sadık kalınacağı özellikle belirtilmiştir²²⁰.

Krallık yerine Cumhuriyet ilan edilmiş ve General Abdülkerim Kasım cumhurbaşkanı olmuştu. Bu sırada Kral II. Faysal, Prens Abdullah ve Nuri Said öldürülmüş ve İhtilalciler 48 saat boyunca ülkenin tüm haberleşme ağını kesmişti. Zira bu nedenle sadece Bağdat radyosu resmi yayını yapabilmiştir. Tüm dünya basını da

²¹⁸Cihat Göktepe, *British Foreign Policy Towards Turkey, 1959-1965*, 2012, Routledge, New York 2012, s.29; Bir Amerikan projesi olan Bağdat Paktına Türkiye hızlı bir şekilde empoze olmuştu. Fakat projedeki İngiliz varlığı, Müslüman Arap dünyasının Türkiye'ye şüphe ile bakmasına sebep olmuş ve böylelikle Türkiye, Arap coğrafyasından biraz daha uzaklaşmıştır. Bu durum ise Türkiye'nin daha da Batı'ya bağlanmasına neden olmuştur. Bağdat Paktına en fazla tepki gösteren devlet hiç şüphesiz Mısır olmuştur. Bununla birlikte Suriye ile Suudi Arabistan da hep temkinli davranmıştır. Orta Doğu coğrafyasında birleştirici bir rol oynaması beklenen Bağdat Paktı tam aksi bir etki etmiştir. Mustafa Bostancı, "Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı", *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, Sayı 13, 2013, s. 182.

²¹⁹ "İnsanlardan ilham alan bir hükümete güç verilecek, Irak birliğini koruyacak, diğer Arap ülkeleriyle kardeşçe bağlarını koruyacak, ülke çıkarları doğrultusunda tüm yükümlülük ve antlaşmaları yerine getirecek ve Bandung konferansı ile Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün prensiplerini yerine getirecek bir Irak Cumhuriyeti olacaktır". Diyerek yeni kurulan Irak Cumhuriyeti'nin misyonundan bahsedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız *The Times*, 15 Temmuz 1958, s.8.

²²⁰ Bağdat radyosu tarafından yayınlanan tebliğ de; "ulu Tanrının yardımı ve halk ile silahlı kuvvetlerin desteği sayesinde Irak emperyalistler tarafından başa geçirilmiş, doğru yoldan ayrılmış idareciler grubunun tahakkümünden kurtarılmıştır." Diyerek devamında da Irak'ın milletlerarası antlaşmalara sadık kalacağı bir cumhuriyet yönetiminin kurulduğu belirtiliyordu. Bkz. *The Newyork Times*, 15 Temmuz 1958, s.3.

haberleri buradan alabiliyordu. The Times gazetesi de ulaşabildiği bilgileri gazete sütunlarına “Irak Sarayında Direnişçiler Savaşıyor” “İngiliz Elçiliği Görevden Uzaklaştırıldı” “Prens Ve Nuri’nin Akıbeti Şüpheli” başlıklarıyla sütunlarına taşımıştı. Haberin içeriğinde ise;

“Bu Sabah, Iraktaki askeri darbeden yaklaşık 24 saat sonra, hala ülkenin kontrolünün kimde olduğuna dair Bağdat’tan bir haber yok. Fakat İngiliz Büyükelçiliği’nin arandığı ve ateşe verildiği biliniyor. Bağdat radyosundan Monarşinin yıkıldığı ve bir Cumhuriyetin kurulduğu ilan edildi. Başkan Eisenhower bu sabah Birleşmiş Milletler Güvenlik Kuruluna acil toplantı için çağrıda bulundu. Bağdat radyosu bu sabah erken saatlerde monarşinin ortadan kaldırıldığını ve askeri darbenin ardından cumhuriyetin ilan edildiğini prens Abdullah ve nuri es said in Irak ve Irak Federasyonunun başbakanının katledildiğini söyledi. Sonrasında Bağdat radyosu bunu değiştirdi. Prens sarayında hala direnişte olduğunu ve ordunun barışı istediğini, kan dökülmesini istemediğini söyledi. Ancak gece öldürüldüğünü, cesedinin tüm vatansever Iraklıların görmesi için Savunma Bakanlığı önünde asılı olduğunu söylenildi.”²²¹

Irak’ta ki duruma tamamen hakim olduktan sonra General Kasım Dünya kamuoyunda kabul görmek için ihtilalin sebeplerini basına açıklama gereği duymuştur. İhtilalin birden bire ortaya çıkmadığını uzun planlama ve istişarelerden sonra karar verildiğini söylemiştir. 23 Temmuz 1958 The Times haberinde Başbakan Abdülkerim Kasım ihtilali ve gayelerini şu şekilde ifade etmiştir:

1. İhtilal birden bire vukua gelmiş bir hareket değildir. Irak’ın Ortadoğu ve dünya siyasetindeki durumu da göz önünde tutularak, uzun bir düşünce ve hazırlık safhasından sonra yapılmıştır.
2. İhtilal batıya yöneltilmiş bir hareket de değildir. İki tarafın menfaatinin gerektirdiği müddetçe Irak batı ile iş birliğine devam edecektir.
3. İhtilal, Irak halkını iç işlerinde şiddet ve yolsuzluklardan kurtarmak için yapılmış bir harekettir. İhtilalin gayesi Irak halkının hayat standartlarını yükseltmektir.

²²¹ Aynı haberin devamında; Bağdat radyosu tarafından Abdullah ve Nuri Es Said’in cesetlerinin yakıldığını ve halk tarafından tekmelendiklerini duyurdu. Aynı haberde radyonun sabah 6 ya kadar halkı eğlendirecek yayınlar yaptığına da yer verilmiştir. Bağdat radyosu ülkenin ve ordunun emperyalizmin insanlara hükmetmek için kurduğu yozlaşmış grubun egemenliğinden kurtulmasının sevinçle karşılandığını vurguladı. Bkz. **The Times**, 15 Temmuz 1958, s.8.

4. İhtilalin dış politikası gayesi Irak'ı barışın korunması ve dünyada kalkınma ve refahın temini için faydalı bir unsur haline getirmektedir.²²²

Irak Darbesi 14-17 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilmesi düşünülen İstanbul Bağdat Paktı toplantısının da gündemini değiştirmiştir. Dolayısıyla en önemli gündem bir anda Irak'ta yaşanan hükümet darbesi olmuştur. Irak'ta yaşanan bu gelişmeler sonrası Türkiye, İran ve Pakistan devlet adamları, 14 Temmuz günü bir araya gelerek Bağdat Paktı görüşmelerine başlamıştır. 15 Temmuz günü Çankaya Köşkünde devam eden görüşmeler de sırasıyla Bağdat Paktı'nın geleceği, Kıbrıs Meselesi ve Lübnan'da²²³ yaşanan karışıklıklar masaya yatırılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Irak'ın Pakt'tan ayrılığı konusunda herhangi bir açıklama yapılmadığı, şayet böyle bir şey olsa dahi Bağdat Paktı'nın Iraksız da olsa devamı noktasında görüş birliğine varmıştır. Ayrıca 14-17 Temmuz 1958 tarihlerinde Ankara ve İstanbul'da Türkiye, İran ve Pakistan devlet başkanları arasında gerçekleşen görüşme neticesinde ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Irak'ta yaşanan darbeyi kınayan ortak bildiride;

“Üç Devlet Reisi Orta Doğu'da bugünkü vaziyeti mütalaa etmişler ve bilhassa Irak'ta cereyan eden hadiseler üzerinde durmuşlardır. Müttefik bir memlekette, hariçten mühlhem olan yıkıcı faaliyetlerin ve müttefikler arasındaki müzakeratta kıymetli irşatları daima şükran ile hatırlanacak mümtaz şahsiyetlerin hunharca katline müncer olan en son tecellisini büyük bir endişe ile müşahede etmişlerdir.

“1. Ekselans Türkiye Reiscumhurunun daveti üzerine Majeste İran Şahinşahu ve Ekselans Pakistan Reiscumhurunun iştirakiyle 14 ila 17 Temmuz 1958 tarihlerinde Ankara ve İstanbul'da üç devlet reisi arasında bir toplantı yapılmıştır.

2. Üç devlet reisi Orta Doğu'da bugünkü vaziyeti mütalaa etmişler ve bilhassa Lübnan ve Irak'ta cereyan eden hadiseler üzerinde durmuşlardır. Müttefik bir memlekette, hariçten mühlhem olan yıkıcı faaliyetlerin ve müttefikler arasındaki müzakeratta, kıymetli irşatları daima şükran ile hatırlanacak mümtaz şahsiyetlerin

²²² **The Times**, 23 Temmuz 1958, s.8.

²²³ Irak ihtilalinden bir gün sonra 15 Temmuz 1958 tarihinde Lübnan'a Amerikan deniz piyadeleri çıkarılmış, bunu İngiliz kuvvetlerinin Ürdün'e yaptığı çıkarma takip etmiştir. ABD Başkan Eisenhower'ın yaptığı açıklamada: “Irak ihtilali örneğinin kendi memleketinde de tekrarlanmasından korkan Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun tarafından yapılan davet üzerine girilmiştir.” Diyerek ABD Başkanı Eisenhower Lübnan çıkarılmasının amacını açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Haluk Ülman, “Orta Doğu Buhurani”, **Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Cilt 13, Sayı 4, s. 240-241.

hunharca katline münker olan en son tecellisini, büyük bir endişe ile müşahade etmişlerdir.

3. Devlet Reisleri vefakâr ve muhterem dostlarının kaybı dolayısıyla duydukları derin teessürü izhar ederken, ölen bu dostlarının kederli aileleri ile umumiyetle dost millete bu münasebetle en samimi taziyelerini beyan ederler. Bu bölgede beynelmilel şekaveti durdurmak için alınması icap eden tedbirleri mümkün olan her şekilde desteklemek azminde olan devlet reisleri, ilhamını hariçten alan bu vahşet tezahürünü takbih ederler. Bu münasebetle devlet reisleri, bilhassa Lübnan'ın meşru hükümetine fiilen yardımda bulunmak suretiyle hür ve sulhsever memleketlerin istiklal ve bütünlüğünü muhafaza hususunda Birleşik Amerika tarafından girişilen teşebbüsü memnuniyetle karşıladıklarını beyan ederler. Devlet reisleri, bu teşebbüsün aynı şekilde tehdit altında bulunan memleketlere teşmil edileceğine inanmaktadırlar.

4. Devlet Reisleri, Orta Doğu'daki son hadiselerin en pratik ve müessir bir şekilde müşterek emniyet tedbirleri alınmasının lüzumunu her zamandan ziyade ortaya koymuş olduğuna kani olarak aralarında bu yoldaki işbirliğini takviye etmeyi öngörmüşlerdir. Bu husustaki gayretlerinde Orta Doğu'nun sulh, emniyet ve istikrarı ile yakinen ilgili bulunan diğer memleketlerin tam desteğine nail olacaklarına emindirler.”²²⁴

Türk basınında ise Irak hükümetine karşı tepkiler uzunca bir dönem devam etmiştir. 22 Ekim 1958 tarihinde Ömer Sami Coşar Cumhuriyet gazetesinde yazmış olduğu köşe yazısında Türkiye'nin Irak ile olan iyi ilişkileri bozmamak adına Musul petrollerinden, Kerkük'teki Türkmen kardeşlerinden bile bahsetmediğini, ancak Irak'ın Arap birliği için çalıştığı ve bu durumun ortaya çıkmasında Suriye olaylarının etkisinin olduğunu ifade etmektedir²²⁵. Nitekim The Times gazetesi de Irak'ın Bağdat Paktından ayrılmasının akabinde Musul'da çıkan olaylardan Türkiye'nin haberinin olduğu halde, Irak Başkanı General Kasım'ın, Türkiye'nin olaylara müdahil olmama hususunda kendilerine garanti verdiğini ifade etmiştir²²⁶.

²²⁴ Mustafa Bostancı- Erdem Karaca, “Bağdat Paketi'na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi** Yıl:14 Sayı:27, ss. 123-153, Bahar 2018, s.135.136; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1958, s. 1, 3; **Tercüman**, 18 Temmuz 1958, s. 1, 5; **Hürriyet**, 18 Temmuz 1958, s. 1- 5; **Ulus**, 18 Temmuz 1958, s. 1, 3.

²²⁵ **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1958, s.1-5.

²²⁶ **The Times**, 25 Mart 1959, s.7.

Sonuçta Irak'ta bu dönem özellikle komünizm ve etnik milliyetçiliğin hızla yayıldığı yıllar olmuştur. Irak'ta yaşanan bu değişiklik Ortadoğu'daki tüm dengeleri alt üst etmiştir. Irak'taki bu darbeden etkilenen Suriye'de benzer bir askeri darbe yaşanmıştır. Ortadoğu'nun tamamen Sovyet Rusya'nın hâkimiyetine girmemesi için ABD ve İngiltere harekete geçmiştir. ABD Lübnan'a askeri müdahale yaparken, İngiltere Ürdün'²²⁷deki karışıklığı bahane ederek burayı işgal etmiştir.²²⁸ Bundan sonra ise Irak Suriye ve Mısır gibi batıdan uzaklaşmış bağlantısızlar grubunda yer almıştır. Bunun bir sonucu olarak 24 Mart 1959'da Bağdat Paketi'ndan ayrılmıştır.²²⁹

Türkiye Irak'ta yaşanan darbeye karşı tutumu şu şekilde gerçekleştirmiştir; bu darbeyi milletlerarası haydutluk olarak değerlendiren Türkiye ABD'den Irak'a müdahalesi konusunda kararlı olduğunu ve gerekli askeri ve ekonomik yardımın yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine SSCB ağırlığını Irak'taki yeni rejimden yana kullanarak 18 Temmuz tarihinde Türkiye'ye sert bir nota vermiş, buda yeniden ülkeler arası doğu-batı gerilimine yol açmıştır. Gerek Amerika gerekse Türkiye'deki muhalefet iktidarın Irak'a müdahalesini desteklememiştir. Akabinde Türkiye'de bu müdahale düşüncesinden vazgeçmiş²³⁰ ve 31 Temmuz 1958 yılında Irak'taki yeni yönetimi tanımıştır.²³¹

Yaşanan bu gelişmeler üzerine 21 Ağustos 1959'da Bağdat Paketi yeni gelişmeler ışığında adı NATO ve SEATO birleşimiyle CENTO (Central Treaty Organization/Merkezi Antlaşma Teşkilatı) olarak değiştirilmiştir. Böylelikle CENTO, II. Dünya Harbi sonrasında dünya siyasetinde söz sahibi olmak isteyen SSCB'nin Avrupa ve Asya'daki devletleri tehdit etmesi engellemek için kurulan Bağdat Paketi'nin iraksız olarak devamı anlamına gelmektedir.²³²

CENTO'nun kuruluşundan sonra ABD ile Türkiye arasındaki ikili ilişkiler de devam etmiştir. Nitekim ABD Başkanı Eisenhower, 8 Aralık 1959'da Türkiye'ye bir

²²⁷ Kral Hüseyin'in sınırlarını çevreleyen düşmanlardan ve komünizmden korunmak için batılı bir devletin yardımını istemiş, İngiliz hükümeti Kral'ın bu isteğini cevaplayarak Ürdün'e gerekli yardımı yapmıştır. Bkz. Ülman, **a.g.m.**, s. 243.

²²⁸ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919–1980**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.610-660.

²²⁹ Irak hükümeti ilerleyen süreçte Pakt'tan ayrıldığını resmen bildirecekti. **The Times**, 25 Mart 1959, s.7.

²³⁰ Türkiye'nin bu müdahale fikrinden vazgeçmesinin bir diğer nedeni ise sınırlarının Nasrve SSCB rejimi çemberi altında olmasından dolayı güvenlik sorunu yaşayan Türkiye Irak'a karşı daha yumuşak bir politika izlemek durumunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Gönlübol, **a.g.e.**, s.324

²³¹ Şüküroğlu, **a.g.t.**, s.139-140.

²³² The Story of The CENTO, Ankara, 1959, s. 2.

ziyaret düzenlemiştir. Bu görüşme sonrası Türkiye ve ABD şu beş temel konuda birleşmişlerdir. Bunlar:

1. Sovyetler Birliği genişleme amacını sınırlandırmadığı sürece Komünist Blokla barış içinde yaşamak mümkün değildir.
2. Herhangi bir kuvvet indirimi dikkatli bir biçimde değerlendirilmeli ve karşılıklı olmalıdır.
3. Silahsızlanma anlaşmaları konvansiyonel silahları da kapsamalıdır.
4. Batının Sovyet Bloğunun yolunu açtığı izlenimi verilmemelidir. Türkiye özellikle Sovyetlerin, Arap ülkeleri ve Afganistan üzerindeki etkilerinden kaygı duymaktadır.
5. Stratejik pozisyonu nedeniyle Türkiye'nin komünizm karşıtı bir ülke olarak kalabilmesi için güçlü bir ekonomiye sahip olması gerekmektedir.²³³

Bu ziyaretinde Eisenhower “...Orta Doğudaki barış ve güvenliği sağlayan tedbirleri oluşturan NATO gibi, CENTO ile de Türkiye ve ABD'nin büyük bir işbirliği içinde olmasından memnuniyet duyuyoruz” şeklindeki açıklamasını yapmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar da “ Tm dünya barışı ve uluslar arası tansiyonu düşürmek için Eisenhower'in çalışmalarının taktir ve hayranlık verici” olduğunu ifade etmiştir.²³⁴ Devlet başkanları, yaptıkları görüşmelerde özgür dünyanın ekonomik büyümesi ve gelişimi için işbirliği yapmak konusunda görüş birliğine varmışlardır.²³⁵

2.2.10. Süveyş Krizi

İngiltere, 1875 yılında Süveyş Kanalı Şirketinin hisselerini Mısır Devleti'nden, satın alarak şirkete ortak olmuştu. 1882 yılına gelindiğinde Mısır'ı işgal ederek kanal üzerindeki etkinliğini iyice artırdı. Süveyş Kanal'ı açıldığı tarihten itibaren “serbest geçiş” ilkesi uygulanmıştır.

²³³ Ayşegül Şentürk, CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979), Isparta 2001, s.62.

²³⁴ **The New York Times**, 3-8 Aralık 1959, s.5.; Ayşegül Şentürk, CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979), Isparta 2001, s.62

²³⁵ **The New York Times**, 10 Aralık 1959, s.5.; Ayşegül Şentürk, CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979), Isparta 2001, s.62.

Aslında İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesi bazı devletleri endişelendirmiş bunun üzerine 29 Ekim 1888 tarihinde İstanbul'daki konferansta uluslararası bir antlaşma imzalanmıştır.²³⁶Bu tarihten itibaren yaklaşık olarak 80 yıl boyunca Süveyş Kanalı İngiliz ve Fransız sermayeli bir şirket tarafından işletilmiştir. Ancak Mısır'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte kanalın millileştirilemesin düşüncesi dile getirilmeye başlanmıştır.

Nitekim Nil ırmağı üzerindeki Asvan Barajı inşasının finansmanı sorunu nedeniyle Nasır, geniş çaplı bir dış kredi ve sermaye arayışına girmiştir. Yapmış olduğu girişimler neticesinde 17 Aralık 1955'te ABD ve Büyük Britanya barajın inşası için gerekli olan krediyi verebileceğini duyurmuştur.²³⁷

Mısır ise alternatif bir yol olarak SSCB'yi düşünmekteydi. Aslında hem ABD hem de İngiltere barajın yapımı için gerekli parayı vererek Mısır ile arayı düzeltme umidindeydiler. Buna mukabil Mısır Kralı Nasır SSCB'yi seçmiştir. Elbetteki bu durum Batılı devletler tarafından hayal kırıklığı yaratmıştır. Buna rağmen ABD 1956 Haziranında Asvan Barajı'nın yapımı için gerekli olan krediyi Mısır'a vereceğini resmen bildirmiştir. ABD Senatosunun izni olmadan hükümetin böyle bir kararı alması hoş karşılanmamış ve neticede 1956 Temmuzunda ABD ve İngiltere hükümetleri Asvan Barajı ile ilgili olarak verdikleri öneriyi geri almışlardır.

Türkiye ise ABD ve İngiltere'nin almış olduğu bu karardan memnundur. Zira Mısır'ın SSCB ile yakınlaşması ve soğuk savaş sürecinde SSCB'nin Mısır'daki nüfuzunu ekonomik ve askeri yardımlar yoluyla genişletmesi Türkiye için bir Sovyet tehlikesi oluşturmaktaydı. Bu nedenle Başbakan Menderes Süveyş Kanalı meselesi hakkında "Kanal'ın "milletlerarası" kalmasını desteklediğini söylemiştir.²³⁸Bunun üzerine Mısır Lideri Nasır, barajın yapımına yönelik olarak Süveyş Kanalı'nın 26 Temmuz 1956 tarihinde millileştirilmesi kararını duyurmuştur.

²³⁶ Süveyş Kanalı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bonin, H. Suez Canal, in *Seasand Waterways of the World: An Encyclopedia of History, Uses, and Issues*, vol. I, edited by Zumerchik&Danver, Santa Barbara, 2010, s. 257-270; Broms, B.:Suez Canal, *Encyclopedia of Public International Law: Geographic Issues*, vol. 12, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1990, s. 360-365; 1888 tarihli Süveyş Deniz Kanalındaki Serbest Seyrüsefere İlişkin Sözleşme (İstanbul veya Konstantinople Sözleşmesi)

²³⁷ M. Bürkan Serbest, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı" **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:4, 2017, s.688

²³⁸ **Milliyet Gazetesi**, 1 Ağustos 1956, s.4.

Mısır Liderinin almış olduğu bu kararı The Times Gazetesi 27 Temmuz 1956 tarihinde “*Albay Nasır Batıya Meydan Okuyor*” başlığıyla vermişti. Haberde, Cumhurbaşkanı Nasır’ın, Süveyş Kanalı’nı ele geçirdiği ve uluslararası su yolundan elde edilecek gelirin de Büyük Aswan Barajı’nın inşası için kullanacağı ifade edilmişti. Mısır Cumhurbaşkanı Nasır’ın yaptığı bu hareketi son derece dramatik şekilde yorumlayan The Times gazetesi, Mısır Liderinin İskenderiye’de düzenlediği ve iki buçuk saat süren konuşmasına da yer vermişti. Nasır konuşmasında, Askeri darbeden bu yana dört yıl içinde Mısır’ın iç ve dış politikalarını gözden geçirdikten sonra batı emperyalizmine ve özellikle İsrail’e saldırmıştı. Rus Shepilov’un geçen ay Mısır’a düzenlediği ziyarete değinen Nasır, Sovyetlerin baraj için uzun vadeli bir kredi teklif ettiğini ifade etmiş ve ardından Süveyş Kanal Şirketi’ni “millileştirdiğini” duyurmuştu. Ayrıca Nasır, Baraj için ilk Amerikan – İngiliz hibesinin yetmiş milyon dolar olduğunu ve beş yıldır kanal şirketinin yıllık yüz milyon dolarlık bir kazanç elde ettiğini belirtmişti. Mısır Lideri Nasır, Kamulaştırma Yasası’nın Resmi Gazetede yayınlandığını ve şirketin Mısır’daki fonlarının dondurulmuş olduğunu da vurgulamıştı. Nasır, ayrıca Kanal Şirketi’nin, Mısır ve yurtdışında ki tüm mal varlığına el konulmuş olduğunu, Mısır Hükümetinin tüm borç ve alacakları devraldığını Şirket ortaklarına ise payları oranında Paris Borsası’nın bugünkü kapanış fiyatlarına göre ödeme yapılacağı bilgisini vermişti.²³⁹

The Times gazetesi bir gün sonra ise “Kahire, Kanal’ın Düzgün Bir Şekilde Bakılmadığını İddia Ediyor” başlığıyla Kahireli yetkililerin yaptığı açıklamaya yer vermişti. Yapılan açıklamaya göre; Süveyş Kanal Şirketinin, su yolunun, yani kanalın bakımını düzgün bir şekilde yerine getirmediği iddia edilmişti. Haberinin devamında,

²³⁹ **The Times**, 27 Temmuz 1956, s.10; Şirket yasal olarak Mısırlı olmasına rağmen merkezi Paris’teydi. Yönetim kurulunda ise 16 Fransız, 9 İngiliz, 5 Mısırlı, 1 Amerikalı ve 1 Hollandalı üye bulunmaktaydı. İngiliz yöneticiler kabine eski sekreteri Lord Hankey ve Dışişleri Bakanlığı eski daimi sekreter yardımcısı Sir Alexander Cadoganı’ydi. Bu nedenle Mısır Lideri, 26 Temmuz gecesi Süveyş Kanalı Şirketi’ni yöneten özel yönetim kurulu üyesi olarak da 12 kişiyi belirlemişti. Buna göre kurulun başkanlığını Süveyş Kanalı Şirketi’nin Paris’te ki genel merkezinde daha önce yönetim kurulu üyeliği yapmış olan Mısırlı Doktor Helmi Bahgat Budawy yapacaktı. Başkan yardımcısı İsmail’da kanal ticaretini kontrol altına alan bir mühendis olan Mahmud Yunus olacaktı. Kurul, aynı zamanda Mısır Hükümeti’ni temsil eden devletleştirmeyi tamamlayan Burhain Said’i de kapsayacaktı. Şirket yönetim kurulunun bir diğer üyesi de Mısır devriminin patlak verdiğinde “Mısır Kanalı ve Modern Sorunları” konulu (Doktora) teziyle Paris Sorbonne Üniversitesi’nde hukuk doktora derecesini alan, genç bir avukat olan Doktor Mustafa El Hefnawy’di. Yönetim kurulunun diğer üyeleri ise Badi İbrahim Hamada, Nabih Yunes, Mohammed Tewfik Saccar, Mohammed Aly El Chaht, Doktor Mohammed Sami ve Mahmoud Abdel Bakiki El Quashari olacaktı. Bütün isimler Maliye Bakanlığı ve Ulusal Üretim Konseyi’nde uzmandılar. **The Times**, 27 Temmuz 1956, s.10.

Mısır halkının bile Nasır'ın yüksek becerisi sayesinde rejiminin başarı algısını arttırmasından ötürü şaşkınlık içerisinde olduğu yorumu yapılmıştı. Gazete ayrıca şirkete el konulması fikrinin uzun zamandır Mısır'daki aşırı milliyetçiler tarafından savunulduğunu, ancak bu zamana kadar bu fikirlerinin hükümet tarafından ciddiye alındığına dair hiç bir emarenin bulunmadığı yorumunu yapmıştı. Mısır Lideri Nasır'ın gerçekleştirmiş olduğu bu hareketin ise batı tarafından "En büyük meydan okuma" olarak görüldüğü de vurgulanmıştı. "*En Önemli Adım Henüz Atılmadı*" alt başlığıyla verilen haberde ise, Mısır'ın dört yıl önce gerçekleştirmiş olduğu askeri darbeden bile önemli olan bu hareketin batı ile büyük bir kopuş olarak görülmekte olduğu yorumu yapılmıştı. Mısır Dışişleri Bakanlığı yapılanlara meşruiyet kazandırmak adına bazı açıklamalarda bulunmuştu. Nitekim Mısır Hükümeti tarafından yapılan açıklamada; İngiliz Şirketinin, İsmailiye'deki Timsah Gölü'nü büyük gemilere uygun bir limana sahip olacak şekilde dizayn etmediği, Port Said Limanının da transit ticarete elverişli bir şekilde donatmamış olduğu, Rihtımın olmadığı, yükleme ve yollara demirlenmiş gemilerin ise yüklerinin çok pahalı olduğu vurgulanarak haklılık ortaya konulmaya çalışılıyordu. Mısır halkı ise Albay Nasır'ın yapmış olduğu millileştirme hareketinden son derece memnundu. Zira 27 Temmuz günü Port Said Limanına gelen Mısır halkı kanal girişindeki devasa Lesseps heykelini kuşatarak yıkımını talep etmiş ve Port Said ofisleri üzerindeki bayraklar indirilerek Mısır bayrağı ile değiştirilmişti.²⁴⁰

Mısır Lideri Nasır'ın aldığı bu karar ve yaşanan gelişmeler Batılı ülkeler üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Nitekim başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, Mısır'ın kanal üzerindeki tam egemenliğinin ortaya çıkması Batılı devletleri siyasi ve askeri açıdan endişelendirmişti. Nitekim Nasır'ın Kanal üzerindeki millileştirme kararını açıkladığı gün İngiltere hükümeti de olağanüstü bir toplantı yapmıştı. The Times Gazetesi ise "Londra'daki Hızlı Eylem" "Başbakan Önde Gelen Görevlilerle Görüştü" başlığıyla haberi gazete sütunlarına taşımıştı. Haberde, İngiltere Başbakanının 26 Temmuz gecesi geç saatlerde Downing Caddesi'nde 10 numarada, kabine üyeleri

²⁴⁰ **The Times**, 28 Temmuz 1956, s.5; I. Dünya Savaşı sırasında Port Said'i fiilen işgalleri altında bulunduran İngilizler, Çanakkale Savaşı'nda yaralanan askerleri için burada çok sayıda hastahane kurdular ve ölülerine mezarlık alanı tahsis ettiler. II. Dünya Savaşı'nda ise şehri ve limanı askerî üs olarak kullandılar. Port Said bu savaşın bitmesinden on bir yıl sonra da Cemal Abdünnâsır'ın Süveyş Kanalı'nı devletleştirmesi üzerine çıkan krizde Fransa ve İngiltere tarafından işgal edildi (6 Kasım 1956). Halkın gizli bir mukavemet teşkilâtı kurarak direnmeye çalışması sebebiyle çıkan yangınlar neticesinde şehrin kısmen harap olmasına yol açan bu işgal 22 Aralık 1956'da sona erdi. **DİA**, "*Port Said Maddesi*" C.34, s.326.

bakan ve görevliler ile buluştuğu, görüşmede Fransa büyükelçisi M. Jean Chavvel ve Amerika maslahatgüzarının da hazır bulunduğu ifade edilmişti.²⁴¹ Üç saat süren bu görüşme yapılmış ancak toplantının ardından herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştı. The Times gazetesi ise “Albay Nasır’ın amacının kanal aidatlarını yükseltmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Geçtiğimiz yıl kanaldan 4.385’i İngiliz olmak üzere 14.666 gemi geçiş yapmıştır. Toplam net tonaj 115.756.398 ve makbuz tutarı 32.176.600 İngiliz sterlini idi. Tonajın dörtte biri İngiliz idi. Süveyş Kanalı’na 1869 yılında 99 yıl boyunca imtiyaz verildi. 16 Kasım 1968’e gelindiğinde ise tekrar Mısır Hükümeti’ne geri dönecekti” yorumunda bulunmuştu.²⁴²

Yaşanan Süveyş Kanalı Bunalımının ertesi günü İngilizler Mısır’a askeri bir operasyon yapılması konusunda gizli bir plan hazırlığına başlamıştır. İngiltere Mısır’a saldırarak kanal bölgesini ele geçirmek ve akabinde kanalın uluslararası statüsünü Nasır’a, kabul ettirme niyetindeydi. ABD ise, Büyük Britanya’nın tersine, kanalın Mısır tarafından millileştirmesi kararının bir savaş nedeni olamayacağını ifade etmişti. Hatta Eisenhower, bunalım sırasında İngiltere Başbakanı Anthony Eden’e ABD’nin bu görüşünü defaten iletmişti. Bu nedenle ABD ve Büyük Britanya yetkilileri krize diplomatik çözüm bulmak amacıyla 16 Ağustos 1956’da Londra’da uluslararası bir konferans düzenlenmesi konusunda anlaştı. Konferansa 3 ağustos günü Mısır Devleti de çağrılmıştı. Ancak Nasır, 3 Ağustos akşamı, Kahire’deki SSCB diplomatik temsilcisiyle uzun ve gizli bir görüşme yapmış ve bu görüşmeden bir kaç gün sonra da, Sovyet filosunun 16 Ağustos’ta İskenderiye’yi ziyaret edeceği haberi yayılmıştır. Buna rağmen Süveyş Kanalı sorununu görüşmek amacıyla 16 Ağustos 1956’da 22 devletin katıldığı Londra Konferansı toplanmıştır.²⁴³

The Times gazetesinin 4 Ağustos 1956 tarihli “İsrail’in Süveyş Kanalı Politikası” başlığı “Askeri Harekâta Azaltma” alt başlığıyla verilen haberde, İsrail Başbakanı Ben Gurion’un hükümetinin Süveyş Kanalı anlaşmazlığına dair politikası ve denize kıyı ülkelerle yapılması planlanan konferansı görüşmek ve kabine toplantısına başkanlık etmek için tatilini yarıda kestiği ifade edilmişti. The Times gazetesi ayrıca

²⁴¹ Bununla birlikte görüşmede, Hizmet şefleri, Amerikan ve Fransız diplomatik temsilcileri de 10 numaraya çağırılmış idi. Hükümet üyeleri arasında Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd Salisbury Markisi, Konsey Başkanı, İngiliz Uluslararası İlişkiler Bakanı Vikont Kilmuir ve Lord Şansölye vardı. **The Times**, 27 Temmuz 1956, s.10-11.

²⁴² **The Times**, 28 Temmuz 1956, s.5.

²⁴³ Serbest, **a.g.m.**, s.699-701

geçtiğimiz Pazar günü Bakanlar Kurulu toplantısında Süveyş krizinin sadece genel anlamda tartışılacağı kanısının hâkim olduğunu ve İsrail hükümetinin askeri bir eylem düşündüğünü gösteren hiçbir kanıtın olmadığı yorumunu yapmıştı.²⁴⁴The Times gazetesi “Mısır Ablukası” başlığıyla verdiği haberde ise, Süveyş Kanalı’na ilişkin bu acil kriz doğrudan doğruya İsrail’e etki etmemesine karşın kanaldan geçiş hakkını etkileyen sonraki gelişmeler onun için çok önemlidir. İsrail, Mısır’ın kuruluşundan bu yana İsrail yolcu ve yük gemilerinin kanaldan geçişini ve Güvenlik Konseyi’nin Mısır’ın ablukasını sonlandıran kararına karşı çıkmıştır. İsrail’in, kanaldan serbest geçiş hakkının korunması adına, uluslararası herhangi bir konferansa katılan hükümetleri etkilemek uğruna her yolu denemesi beklenebilir²⁴⁵ yorumunda bulunmuştu.

Konferansa katılan Türkiye, toplantının ikinci günü konuyla ilgili görüşünü bildirmiştir. Türkiye adına konferansa katılan Muharrem Nuri Birgi, Amerika’nın Süveyş Kanalı’ndaki seyrüsefer emniyeti ve kontrolü hakkındaki planını desteklemiş ve “Kanalın milletlerarası mahiyeti herkes tarafından müttefikane kabul edildiğine göre, haiz olduğu şartlar dolayısı ile başka hiçbir hadiseye benzemeyen bu meselede tarafsız bir işletme sisteminin kurulmaması için hiçbir sebep yoktur” demiştir.²⁴⁶ Birgi, ayrıca Süveyş Kanalı meselesinde uluslararası bir idare ve kontrol kurulmasının Mısır’ın meşru menfaatlerine zarar vermeyeceğini ifade etmiştir.²⁴⁷ Ancak buna rağmen Birinci Londra Konferansı sonrası alınan kararlar Mısır tarafından kabul edilmemiştir.

Bunun üzerine 12 Eylül 1956 tarihinde *Avam Kamarası üyesi* Douglas Jay’ın yazdığı bir mektup The Times gazetesinde yayımlanmıştır. “Süveyş Kanalı” başlığıyla verilen mektupta şu ifadeler yer almıştı:

“İlmlilik adına tüm güçlü argümanlardan ayrı olarak, kendi kendini savunma ya da B.M otoritesi altında olsun, gücün kullanılmasının gerekip gerekmediği arayışı, kanalın geleceği, Ortadoğu’ya petrolden bile daha temel bir meseleden sonra ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukukun ve düzenin, Birleşmiş Milletlerin korunması ve benim açımdan, İngiltere için kanaldan çok önemli olsa da kanalın kendisi için hayati önem taşımaktadır, Kanal olmadan yaşayabiliriz fakat bu durumda fakirleşme olasılığımız vardır. Bazı uluslararası sistemler olmadan yapamazdık, çünkü nükleer savaş sadece bir an meselesi olurdu. Bu nedenle BM’ye sadakati sağlamak İngiliz politikasının en önemli amacıdır. Bu

²⁴⁴ **The Times**, 4 Ağustos 1956, s.5.

²⁴⁵ **The Times**, 4 Ağustos 1956, s.5.

²⁴⁶ **Ayın Tarihi**, Eylül 1956, s.194-195; **Vatan**, 21 Eylül 1956, s.1-3; **Milliyet**, 18 Ağustos 1956,

²⁴⁷ **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1956

nedenle, hükümet BM Antlaşması'na karşı bir savaş başlatmış olsaydı, ülkeyi derinden bölebilir ve İngiliz halkının büyük bir kısmının fikirlerine hakaret etmiş olur ve geniş, kararlı bir muhalefetle karşılaşmak durumunda kalırdı. Hükümetin şuanda daha sakinleşeceği ve kanal için gerekli uluslararası güvencenin müzakere yoluyla kurulabileceğine inancım sonsuzdur.”²⁴⁸

Süveyş Krizi için bir taraftan barışçıl çözümler üretilmeye çalışılırken bir taraftan da bu çözümün nasıl olması gerektiği ile ilgili yorumlar yapılıyordu. Nitekim II. Londra Konferansı yaklaşırken David Hotham tarafından yazılan köşe yazısında da uluslararası bir sistemin Süveyş Kanalı'nda kurulması gerektiği ifade edilmişti. 12 Eylül 1956 tarihinde The Times gazetesi David Hotham'ın bu köşe yazısını yayınlamıştı. David Hotham yazısında; Ülkenin maddi ve manevi anlamda geleceği 1939'da olduğu gibi net bir şekilde ölçülüp tartılıyor. Efendim, dünyanın bu ucundan Süveyş Kanalı sorunu hakkında çalışırken; insanların, “uluslararasılaştırma” ve “ulusal bağımsızlık” savaşı çılgınlıklarının ardındaki güçlüklerden çok etkilendim. Bu iki ifadenin genellikle birbirleri ile örtüştüğü farz edilse de bunlar olsun ya da olmasın incitici olma olasılıklarına karşın bu ifadelerden kaçmak daha iyi bir netice doğuramaz ve Albay Nasır ile eylemsel bir plan çabasındaki 18 ülke daha sonrasında hangi uygun isimlerle adlandırılacaktır.

Uluslararasılaşma ne demektir? İngiliz askerleri Mısır'dan ayrıldığından beri kanal yolu, Mısır işgali altındaydı. Eğer 18 ülke tamamen kendi yollarına gittiyse ve bir uluslararası yönetim kurulu teşkil edilirse yani Kahire'de mevcut durum için pratikte önemli bir fark yaratacak mıydı? Uluslararası kontrolü tercih edenler kanal bölgesini uluslararası bir ordu tarafından kurulan ve korunan uluslararası bir bölgeye dönüştürmeyi düşünüyor mu? Böyle bir ordu var mı? Şimdiye kadar gitmek istemedilerse, mevcut durumdan pratikte nasıl bir değişim olacak? Uluslararası yönetim kurulu gerçekten de Kahire'de idi ama Mısırlı askerler kanalda bulunacaklardı. Bu aslında Kanalda Mısır'ın egemenliği ile ilgili değil mi?

Uluslararası yönetim kurulu kanalın üzerinde ne tür bir fiziksel güce sahip olacak? Bir anlamda kanalda uluslararası kontrol ve ulusal egemenlik birbiriyle uyumlu değil mi? Bu rejim, İngiliz birlikleri, Mısır'ı terk ettiğinde yani 1888'den beri geçerli olan rejim değil mi? Onlarla mücadele edenler, kendilerini sahte bir ikilemin

²⁴⁸ **The Times**, 12 Eylül 1956, s.9.

boynuzlarına yerleştirdiklerinde zorluklar her zaman artmaktadır. Bugün İngiltere’den toprak sahipliğini alsan, bunun bir devlet kontrol sistemi olduğunu kim muhafaza ederdi? Meselenin her ne kadar basit bir açıklaması olsa da aslında bunların her ikisinin de karışımıdır.

Albay Nasır’a uluslararasılaşma doğrultusunda asla kabul etmeyeceği mutlak gerekleri açıklamak yerine “uluslararasılaşma” gibi tabir kullanmadan kanal için uygun plan oluşturarak bu planı onunla tartışmak daha iyi olmaz mıydı? Bu hususta ki en elverişli anlaşma ve eski gelenekleri devam ettirmek oldukça açık ve bağlayıcı garantiler altında bir ülke tarafından idare edilen bu uluslararası bu suyunun serbest geçiş, kanal hakları ve stabilizasyonu, kanalın bakım ve onarımının bir dünya gücü tarafından desteklendiği 1888 sisteminin uzatılması (genişletilmesi) gibi görülmektedir. Albay Nasır’a, bir İngiliz toprak sahibi nasıl topraklarında hala tek ve koşulsuz söz sahibinin kendisi olduğunu düşünüyorsa sözde egemenlik için istediğini sağlayacaktır. Fakat bu aynı zamanda orada ne kadar uluslararası birlikler bulunmasa da uluslararası bir kontrolün altında olacağı anlamına gelmektedir.²⁴⁹

Denilerek İngiltere’nin savaş istemediği ve BM’de alınacak kararlara uyacağı belirtilmişti. Ardından daha önce Londra Konferansına katılan ve öneriyi kabul eden 18 ülke 19-22 Eylül 1956 tarihinde Londra’da ikinci kez toplandı. Burada yapılan görüşmeler neticesinde “Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği” adıyla bir örgütün kurulması kararlaştırılmıştır.²⁵⁰ Süveyş bunalımını diplomatik yollardan çözmeye çalışan İngiltere, herhangi bir olumsuz durum karşısında da askeri plan hazırlığı içerisine girmiştir. Nitekim İngiltere ve Fransa Mısır’a askeri müdahale konusunda Ekim ayında İsrail ile gizli bir antlaşma imzalamıştır.²⁵¹

Buna göre İsrail, Mısır’a saldıracak ardından İngiltere ve Fransa, kanal bölgesine müdahale edecekti. Bu plan çerçevesinde İsrail 26 Ekim 1956 tarihinde harekete geçerek Mısır’a saldırdı. Durum karşısında ABD, BM Güvenlik Konseyi’ne bir mektup yollayarak Güvenlik Konseyinin, toplanmasını istedi. Mısır Hükümeti İngiltere ve Fransa’nın işgal hareketinin bir an önce durdurulmasını talep etti. Ancak

²⁴⁹ **The Times**, 12 Eylül 1956, s.9.

²⁵⁰ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye’nin Arap Ortadoğusu’na Karşı Politikası (1945 – 1970)**, Barış Kitap, Ankara, 2010, s.86

²⁵¹ Serbest, **a.g.m.**, s.702-703

İngiltere ve Fransa bu talebi kabul etmedi. Bunun üzerine Yugoslavya'nın girişimi sonucu BM Genel Sekreteri, üye devletleri olağanüstü Genel Kurul toplantısına çağırdı. Toplantının ilk günü BM Genel Sekreteri, çatışmaya karışan bütün devletlerin derhal ateşkese gitmelerini ve Süveyş Kanalı'nın yeniden ulaşımına açılması için gerekli önlemlerin alınmasını istedi. ABD ve Sovyetler Birliği iki düşman devlet olmasına rağmen bu saldırıya karşı ortak hareket etti. Bu iki dünya gücünün net tavrı ise İngiltere'nin 6 Kasım'da kuvvetlerini bölgeden çekmesine ve geri adım atmasına sebep olmuştur. Bir müddet sonra da Fransa benzer bir şekilde kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.²⁵²

Türk Hükümeti, Süveyş Krizinde ABD ve İngiltere'nin tutumlarının farklı olması dolayısıyla ikilemde kalmıştı. Zaten Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararını alması üzerine Türkiye, İngiltere ile birlikte bu kararı kınamıştı. Ayrıca konunun BM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında da Türkiye, Amerikan önergesini desteklemiş olmasına rağmen İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı yaptığı sert müdahaleden de hoşnutsuzluk duymamıştı. Ancak İngiltere ve ABD arasında bir seçim yapması gerekirse Menderes hükümeti, tereddütsüz ABD'yi seçmek zorundaydı.²⁵³

BM Genel Kurulu'nda 24 Kasım'da 1956 tarihinde yapılan oturumda İngiltere, Fransa ve İsrail kuvvetlerinin Mısır'dan tamamen çekilmesini içeren önerge büyük bir çoğunlukla kabul edilmişti. Türkiye de ABD ve SSCB ile birlikte hareket ederek lehte oy kullanmıştı. Bu önergeden sonra, kanalın kullanıma açılması için *United Nations Suez Clearance Organisation (Birleşmiş Milletler Süveyşi Temizleme Teşkilatı, UNSCO)* kurulmuştur.²⁵⁴

2.2.11. Suriye Bunalımı

Mısır lideri Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirme kararı almasının ardından çıkan krizde İngiltere ve Fransa Mısır'a tepki göstermiş, Türkiye'de bu konuda batılı devletlerle ortak hareket etmiştir. Türkiye'nin bu tavrı ise özellikle Arap ülkelerinin tepkisine yol açmıştır. Aslında Süveyş kriziyle İngiltere bölgeden çekilmiş, ABD ise İngiltere'den doğan boşluğun SSCB tarafından doldurulacağını ileri sürerek kendisi

²⁵² Serbest, **a.g.m.**, s.704-705; **Zafer**, 7 Kasım 1956, s.1.

²⁵³ Fürkan Çakır, **Süveyş Buhramı Sürecinde Türk Dış Politikası**, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Samsun, 2017 s.191-198

²⁵⁴ Çakır, **a.g.t.**, s.198.

bölgede söz sahibi olmak için harekete geçmiştir. Nitekim Ocak 1957’de Eisenhower doktrini²⁵⁵ ilan ederek Ortadoğu’dan komünizm tehdidini bertaraf etmeye çalışmıştır. ABD bu amaçla bölgeye, hem askeri hem de ekonomik yardım yapma sözü vermiştir. Buna göre SSCB’nin komünist tehdidi altındaki Ortadoğu ülkeleri ABD’den yardım talep ettikleri takdirde ABD bu devletlerin yardım çağrısına kulak verecekti. ABD Eisenhower doktriniyle aynı zamanda Mısır- Sovyet yakınlaşmasına da bir tepki göstermeye çalışmıştır.²⁵⁶

Öte yandan Süveyş Krizi Suriye’yi de hızlı bir şekilde SSCB’ye yakınlaştırmıştır. Suriye kabinesinin Savunma Bakanı olan Halit el-Azim, SSCB yanlısı bir politika takip etmiş ve Suriye’yi de hızla Sovyetler Birliği’ne yaklaştırmıştır. Nitekim Halit el-Azim’in 1956’da SSCB’ye yaptığı ziyaret iki ülke arasında bir takım savunma amaçlı anlaşmalar imzalanmasını sağlamıştır. SSCB’nin Suriye’ye askeri ve ekonomik yardım yapmasını içeren anlaşmaları imza etmesi, Türkiye tarafından endişe ile takip edilmekteydi.²⁵⁷

1957 yılına gelindiğinde ise Ortadoğu’da yeni bir gerginlik söz konusu olmuştur. Suriye’nin SSCB’den silah ve ekonomik yardım alması Suriye-ABD ilişkilerini iyice gerginleştirmiş, üzerine Suriye’nin ülkesinde bulunan Amerikan diplomatlarını rejimi yıkmakla suçlayıp sınır dışına çıkartması ilişkileri tamamen çıkmaza sokmuştur.²⁵⁸

14 Ağustos 1957 tarihinde The Times Gazetesi de “*Suriye’den Çıkarılan Amerikalı Diplomatlar*” başlığıyla bu haberi sütunlarına taşımıştır. Haberde; Suriye’den

²⁵⁵ Ortadoğu bölgesinde Süveyş krizi sonrasında İngiltere ve Fransa’ya karşı Arap devletleri arasında büyük bir tepki oluşmuştur. ABD’de bölgedeki devletlerin güvenini geri kazanmak ve SSCB’nin bölgeye yayılmasına engel olmak için büyük bir çaba göstermiştir. 1957 yılında ABD tamamıyla Ortadoğu bölgesinde kendine ait bir politika izlemeye başlamış, bu konuda müttefiki olan devletlerle ortak hareket etmemiştir. 5 Ocak 1957 yılında Eisenhower ABD kongresinde, Ortadoğu bölgesini komünist tehlikelerden korumak ve bölgeye gerekli yardımı yapabilmek için izin istemiş, buda kongre yetkililerince kabul edilmiştir. Doktrinin asıl amacı ise Süveyş Buhranı sonrası SSCB’nin artan prestijine bir bakıma engel olmak ve bölgede ABD’nin varlığını göstermek olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: sayfa 82-84 Uğur Matıç, **Ortadoğu Krizlerine Yönelik Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2017, s.82-84.

²⁵⁶ Sabit Duman, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:35-36, Mayıs-Kasım ss. 313-332, Ankara 2005,s.327;Mahir Küçükvatan, “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri Ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, **ÇTTAD**, X/23, s.s.73-91, *Güz*, 2011, s.81.

²⁵⁷ Şerif Demir, “Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası”, **Turkish Studies**, Volume 6/3, 2011, s.703.

²⁵⁸ Demir, **a.g.m.**, s.704.

alınan bilgilere göre Amerikan askerî ataşesi Yarbay R. W. Molloy, Amerikan elçiliğindeki dış ilişkiler ikinci genel sekreteri H. Stone ve konsolos vekili F. Getton'un 24 saat içinde sınır dışı edileceği bilgisi verilmiştir. Haberin devamında ise Suriyeli askeri makamların gerekçe olarak ABD'li diplomatların bir darbe ile Suriye rejimini devirmeye yönelik bir planı yaptıklarını ileri sürdüğünü belirtmiştir.²⁵⁹

Bu olay üzerine ABD, Suriye'nin komünist denetiminde olup, komşuları için bir tehlike oluşturduğunu açıklamış, akabinde ertesi günde Suriye'yi protesto etmiştir. Nitekim 15 Ağustos günü The Times Gazetesi de “*Amerika'nın Suriye'ye Protestosu*” başlığıyla bir haber yayımlanmıştır. Haberde; Birleşik Devletlerin, Suriye rejimini devirmeye yönelik komplo ile suçlanmış olan üç diplomatının Suriye'den çıkarılmasını şiddetle protesto ettiği ve Suriye'nin Amerika'daki Büyükelçisi Dr. Farid Zeyneddin ve bir diğer Suriyeli yetkili *personaenongratae* (istenmeyen kişi) ilan edildiği ifade edilmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığında Amerikan'ın Suriye elçisinin bir daha Şam'a dönmeyeceğini ve onun makamının yakın gelecekte doldurulmayacağı tehdidinde bulunmuştur. Dr. Zeyneddin'in Suriye'de bulunduğunu ifade eden The Times, diğer yetkili Dr. Yasin Zekeriya'dan da 16 Ağustos'a kadar Birleşik Devletleri terk etmesinin istendiğini yazmıştır. Gazete son olarak ABD'nin Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün, Suriye Maslahatgüzarını 15 Ağustos günü çağırdığı ve Suriye Basını ile resmî Suriye radyosu tarafından ABD'ye karşı yapılan karalayıcı kampanyanın protesto edildiği bilgisi verilmiştir.²⁶⁰

Suriyeli yetkililer, ülkelerinde yaşanan muhalefetin dahi ABD ve İngiltere tarafından desteklendiğini düşünüyor ve buna engel olmak adına her türlü zorbalığı yapıyordu.²⁶¹ Nitekim ABD'li diplomatların tutuklanmasından 2 ay önce de haziran ayında Suriye, benzer bir iddiayla (İngilizler adına casusluk yaptığı iddiasıyla) üç İngiliz diplomatı suçlamış ve tutuklamıştır.²⁶²

Suriye ve Mısır'ın ortak hareket ederek SSCB ile yakınlaşması Ortadoğu'daki diğer devletleri de endişelendirmiştir. Özellikle Suudi Arabistan ve Ürdün Suriye'ye karşı sert bir tavır almıştır. Artık Ortadoğu'da savaşın eşiğine gelinmiştir. Yaşanan bu

²⁵⁹ **The Times**, 14 Ağustos 1957, s.8.

²⁶⁰ **The Times**, 15 Ağustos 1957, s.8.

²⁶¹ **The Times**, 23 Temmuz, 1957, s.6.

²⁶² **The Times**, 5 Temmuz 1957, s.10.

olaylar üzerine Mısır, Suriye'ye askeri anlamda da destek olmaya başlamıştır. The Times gazetesi de “Mısır, Suriye'ye Yardıma Hazır” başlığıyla verdiği haberde durumu gözler önüne sermiştir. Haberin içeriğinde; Mısırın, Suriye'nin saldırıya maruz kalma ihtimalinde, barışı korumak için Suriye-Mısır ortaklığında askerî müdahaleye hazır durumda olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Suriyeli ve Mısırlı subayların gece boyunca makamlarında kaldıkları ve Şam'daki komuta kademesiyle sürekli temas halinde oldukları bilgisi verilmiştir. Arap Birliği'nin Genel Sekreteri olan Abdulhalik Hassunaise olayları yatıştırmak istemiş ve “Durum çok hassas, ancak olan bitenin sadece lafta kalmasını ümit ediyorum” şeklinde bir açıklama yapmıştır.²⁶³

Amerika tarafından Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler, SSCB'nin Mısır ve Suriye'yi İsrail aleyhine kışkırtarak bölgede huzursuz bir ortam yaratmak istediği şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda Ortadoğu'da çıkabilecek bir savaşın, SSCB'nin Arap devletlerine yaptığı silah satışı sayesinde işine yarayacağı şeklinde ifade edilmiştir.²⁶⁴ Amerikan dışişleri basın sözcüsü Lincoln White, Amerika'nın Ortadoğu bölgesindeki gelişmeleri takip ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Suriye'ye son aylar zarfında çeşit çeşit ve külliyetli miktarda Rus silahlarının gönderildiğini biliyoruz. Bu sevkiyata Birleşmiş Milletlerin Orta-Doğu memleketlerine silah sevkiyatını yasak eden 4 Kasım tarihli kararından sonra da devam edilmiştir. Bu silahların cins ve miktarını açıklayamam. Fakat bunların kıymet bakımından 30 milyon doları geçtiğini ve bunların hafif tank, zırhlı otomobil, makineli tüfek, bir miktar top ve diğer hafif silahları ihtiva ettiğini söyleyebilirim”. Amerika'nın Suriye ve SSCB'nin silah sevkiyatına dair yaptığı bu açıklama, SSCB ve Suriye tarafından kısa süre içerisinde sert bir şekilde eleştirilmiştir. Suriye Amerika tarafından yapılan bu açıklamaların gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. SSCB ise Türkiye'nin Suriye'ye karşı bir savaş hazırlığında olduğunu iddia etmiştir.²⁶⁵

Türkiye sınırlarına yakın bölgelerde SSCB ve onun komünizm ideolojisi yaymaya çalıştığı Bulgaristan ve Suriye tarafından çevrelenmiştir. Bu durum Türkiye'yi bir takım önlemler almaya sevk etmiş, akabinde Türk askerleri güvenliklerini sağlamak

²⁶³ *The Times*, 5 Ağustos, 1957, s.5.

²⁶⁴ İngiltere ve Amerika arasında Suriye konusuna dair yapılan görüşmede, İngiltere Suriye'nin SSCB'nin uydusu haline gelmesi konusundaki çekincelerinden bahsetmiş bu bölgede bir takım tedbirler alınması gerektiğini savunmuştur. Bkz. *The Times*, 20 Ağustos 1957, s.8.

²⁶⁵ Küçükvatan, *a.g.m.*, s.81.

için sınır boylarına yerleşerek askeri tatbikatlar yapmaya başlamıştır²⁶⁶. Türkiye ABD'nin yanında olduğunu gösterdiği gibi, Suriye'ye de üstü kapalı gözdağı vermekteydi. Suriye'nin tavrında herhangi bir değişiklik görülmemesi üzerine, Türk hükümeti daha da sertleşme gereksinimi duymuş, Suriye'ye sınırı geçme tehdidinde bulunmuştur. Nitekim Mısır'da son derece iyi münasebetler içinde olduğu Suriye'ye sahip çıkarak, askeri malzeme yardımlarına başlamıştır.

Sovyetler Birliği gelişmelere kayıtsız kalmayarak, 10 Eylül 1957'de Türkiye'yi oldukça sert bir dille eleştirmiş, Suriye'ye karşı yapılacak herhangi bir hareketin mahalli çapta kalmayacağını zira Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının da mahalli hareketler olarak ortaya çıktığının sonrasında ise bütün dünyaya yayıldığına altın çizerek Türkiye'ye tehditkar bir mesaj göndermiştir.²⁶⁷ SSCB'nin açıklamalarının cesaretlendirdiği Suriye, Türkiye'nin kendisine karşı izlediği politikalardan duyduğu rahatsızlığı BM'e taşıyarak, Türkiye'den şikâyetçi olmuştur. Aynı gün Kruşçev, Amerika'nın Türkiye-Suriye arasında yaşanan gerginlikte Türkiye'yi Suriye'ye karşı kışkırttığına, Türkiye'nin bölgede çıkabilecek savaşa fazla dayanamayacağını, çünkü Rusya'nın çıkarlarını korumak için gerekirse askeri kuvvet kullanabileceğini açıklamıştır.²⁶⁸ Yaşanan bu gergin ortam Türkiye ile SSCB ilk defa bir savaş tehlikesiyle burun buruna getirmiştir. Sovyetlerin açıklamaları Suriye'yi cesaretlendirmiş olacak ki Türkiye'ye 9 Ekim tarihli verdiği notasında²⁶⁹ sınırdaki askeri tatbikata son vermesi gerektiği noktasında sert bir uyarıda bulunmuştur. Bunun üzerine Türk Hükümeti, Suriye'nin uyarısını reddederek, sınırdaki tedbirlerin sadece savunma amaçlı olduğunu bildirmiştir. Amerika Sovyet tehditleri karşısında, 11 Ekim 1957 yılında verdiği resmi beyanatında; “aradaki mesafe ne kadar uzak olursa olsun Türkiye'nin dostu ve müttefiki olan Birleşik Amerika'nın Kuzey Atlantik paktından doğan taahhüt ve vecibelerini yerine getireceğinden şüphe edilemez” diyerek müttefikinin yanında olduğunu bildirmiş, Türkiye ile yapılan ikili antlaşmalar gereğince

²⁶⁶ SSCB bu durumu bahane ederek Türkiye'ye, Suriye sınırına asker yığılması ve ABD'den gönderilen silah yardımına dair ellerinde raporlar olduğu, Türkiye'nin Suriye'ye savaş açtığı takdirde SSCB'nin Suriye'yi yalnız bırakmayacağına dair bir takım tehditlerde bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için Fahir Armaoğlu, **20.Yy Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 508.

²⁶⁷ Mustafa Bostancı, “Türkiye'nin Ortadoğu Siyasetine Etkisi Bakımından 1957 Türkiye-Suriye Krizi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 82, s. 607.

²⁶⁸ **New York Times**, 9 Ekim 1957 s.4

²⁶⁹ Suriye bu notada Türkiye'nin sınırı geçtiğini ve hava sahasını ihlal ettiğini iddia ederek Türkiye'ye yönelik suçlamalarda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız Gönlübol, **a.g.e.**, s 316.

Türkiye'ye yardım edeceğini duyurmuştur.²⁷⁰ ABD bir taraftan Türkiye'nin yanında olurken diğer taraftan Ortadoğu'da batı karşıtı grupların harekete geçmemesi için daha sakın bir tutum takınmaya çalışmıştır²⁷¹.

İki ülke arasında yaşanan bu gerginlik Ortadoğu bölgesinin sınırlarını aşarak uluslararası ciddi bir krize neden olmuştur. Bu durum en küçük bir kıvılcımda savaşın çıkacağına sinyallerini vermiştir. Böyle bir savaşta en büyük zararı Türkiye ve Suriye'nin göreceğinden Şüphe yoktur Nitekim konu BM'de görüşülmüş, Türkiye ve Suriye birbirlerini Şiddetle suçlamışlardır. BM görüşmelerinde çeşitli tasarılar gündeme gelmiş, nihayetinde meselenin taraflarca müzakere yoluyla çözülmesine karar verilmiştir. Bu noktada Suudi Arabistan devreye girerek Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk yapmıştır. İkili görüşmeler neticesinde ortam yumuşamış, tansiyon düşmüş ve ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Türkiye, Suriye sınırındaki askerlerini geri çekerek²⁷² normalleşme sürecini hızlanmasını sağlamıştır. SSCB, Türkiye ile aralarında artık çatışma çıkma ihtimalinin olmadığını açıklamış, bunun üzerine Başbakan Menderes Suriye bunalımı konusunda; iki ülke arasında bir sorun olmadığını durumun kutuplar arası bir problemden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin dışarıdan Ortadoğu'ya müdahale etmek isteyenlere karşı uyanık olmak ve müttefiklerini uyarmak vazifesidir, demiştir. Menderes Suriye ile problemin giderilmesindeki katkılarından dolayı Suudi Arabistan hükümdarı Kral Suud'a da ayrıca minnettarlığını belirtmiştir.²⁷³

Gerilimin beynelmilel bir hal almasıyla hadise Birleşmiş Milletler aracılığıyla uluslararası mecraya sevk olmuş, uzun tartışmalar neticesinde Türkiye ve Suriye Soğuk Savaşın yarattığı gerilimden kurtularak aralarında sulh sağlayabilmeleri mümkün olmuştur.²⁷⁴ Türkiye ile Suriye aralarındaki gerilimi sonlandırmış olsa bile beynelmilel bir hal alan gerilim Türkiye'nin Arap dünyası ile olan siyasi ilişkilerini olumsuz yönde

²⁷⁰ **Tercüman**, 12 Ekim 1957, s.5.

²⁷¹ **The Times**, 20 Ağustos 1957, s. 8.

²⁷² **Demir, a.g.m.**, s.704.

²⁷³ **Demir, a.g.m.**, s.705.

²⁷⁴ Türkiye Suriye ile olan gerginliği Türk-Arap devletleri arasında yaşanan bir gerginlik olarak görmemiş, aksine Soğuk Savaşın getirdiği kutuplaşmanın Ortadoğu bölgesine tezahürü olarak yorumlamıştır. Gönlübol, **a.g.e.**, s. 323.

etkilemeyi başarmış ve karşılıklı siyasi bir güvensizlik ortamının doğmasına vesile olmuştur.²⁷⁵

Türkiye-Suriye krizi üzerine birkaç söz söyleyerek hadiseyi anlamlandırmaya çalışacak olursak; Nasr'ın batı devletlerine ve Türkiye'ye karşı yaptığı propagandanın en fazla etkilenen ülkenin Suriye olduğu görülecektir. Suriye'nin Nasr ile takınmış olduğu anti-batı tutumu, haliyle Suriye'yi Sovyetler ile yakınlaşmaya sevk etmiştir. Bu durum Sovyet politikasının oldukça işine gelmiş ve Avrupa ile Arap dünyası arasında yaşanan gerginlikten fazlasıyla istifade ederek bölgedeki prestijini ve yayılmasını arttırmıştır. Bir diğer yandan Amerika, Eisenhower doktriniyle Ortadoğu'da müttefiki olan devletlerle ortak hareket planı izleme politikasından vazgeçmiş ve bölgede kendi bireysel politikasını ortaya koymaya çalışmıştır. Böyle bakıldığında Eisenhower Doktrininin temel amacının, Ortadoğu bölgesinde Süveyş krizi ile itibar kaybeden İngiltere'nin yerini SSCB'nin almasına engel olmak olmuştur. Bu baptan teşkildir ki, Türkiye-Suriye krizinde Arap devletlerinin tepkisini çekmemek için Türkiye'nin yanında olmasına rağmen çıkabilecek bir savaşa karşı daha mesafeli bir duruş sergilemiştir. Bu olaylarda batı karşıtlığı oluşturmamak adına Suriye'ye tepkilerin Arap devletlerden gelmesi için çaba göstermiştir.

1957 yılında yaşanan Türkiye-Suriye krizine İngiltere açısından bakmamız gerekirse; İngiltere Süveyş krizinden sonra Ortadoğu'da Arap devletleri ile ilişkileri konusunda başarılı bir politika izleyememiştir. Bu durumu İngiltere'nin bölgedeki boşluğunu SSCB'nin doldurmaya çalışması ve ABD'nin de bu duruma engel olması takip etmiştir. Suriye konusunda yaşanan gerginlik yer yer Times gazetesinin sütunlarına yansımış, gazetede haberler daha çok SSCB'ye karşı bölgeye bir müdahale yapılması görüşünde olmuştur. Yapılan haberlerle daha çok SSCB'nin Suriye üzerindeki emelleri eksenli olmuş ve Türkiye'nin bu durumda büyük bir tehdit altında olduğuna yer verilmiştir. İngiltere bu krizde daha agresif bir tutumla müdahale yapılmasını ön görürken, ABD bölgede olası bir savaş çıkmaması için daha sakin bir duruş içerisinde olmuştur.

²⁷⁵ Küçükvatan, a.g.m.,s.88.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİNİN BALKAN POLİTİKASI

3.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA BALKANLARDA YENİ DÜZENİN KURULMASI

3.1.1. İkinci Dünya Savaşında Büyük Devletlerin Balkan Politikası

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, kısa sürede Balkan topraklarına sıçramış, Balkanlar Almanya, SSCB ve İngiltere'nin bölgede hakimiyet kurmak için sık sık çarpıştığı bir arena haline gelmiştir. Hitler'in balkan topraklarına etkin bir şekilde yerleşmesi Ortadoğu petrolü ve Akdeniz ticareti açısından İngiltere'yi kaygılandırdığı gibi SSCB'nin de çıkarlarına ters düşmekte, SSCB ile Nazi Almanya'sı arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmaktadır. Türkiye'nin bölgedeki tutumu ise bir taraftan bölgenin güvenliği için balkan antantını²⁷⁶ yeniden canlandırma isteği olurken diğer taraftan da İngiltere'nin kendisini savaşa sokma gayesine karşı savaş dışı durumunu korumaya gayret etmek olmuştur.²⁷⁷ Türkiye'nin balkan antantını yeniden canlandırma arzusunun temelinde Almanya'nın bölgeyi işgal girişimine karşı batısını güvenlik alanı haline getirmek ve balkanlarda tekrar bir birlik kurma düşüncesi olmuştur. Ancak Türkiye'nin bu düşüncesi balkan ülkeleri tarafından çok fazla talep görmemiş, Almanya'yı kışkırtacağı düşüncesiyle bu fikre mesafeli durulmuştur²⁷⁸.

28 Ekim 1940 da Yunanistan'a saldırarak balkanlarda savaşı başlatan ilk devlet İtalya olmuştur. İtalya'nın bu hamlesindeki amaç Almanya'dan önce balkan coğrafyasında hakim olma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Mussolini'nin Yunanistan'da kolay bir zafer kazanacağı düşüncesiyle yaptığı saldırı, Yunanistan tarafından geri püskürtülmüş ve İtalya prestij kaybına²⁷⁹ uğramıştır²⁸⁰. Türkiye'nin Yunanistan'a yapılan bu saldırı karşısında tutumu Yunanistan ile arasında anlaşmazlık yaşanan Bulgaristan'ın savaşa girmesine engel olmak şeklinde olmuştur. Bulgaristan

²⁷⁷ Seçil Buket Meydan, *İkinci Dünya Savaşından Günümüze Balkanlarda Yapılanma Ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2001, s. 69.

²⁷⁸ Semih Savaşal, *İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Nazi Almanya'sı İle İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s.19-20.

²⁷⁹ İtalya'nın Yunanistan gibi küçük bir devletin karşısında başarı elde edilememesi bölgede komik bir duruma düşmesine neden olmuştur. ayrıntılı bilgi için bakınız **The Times**, 8 Kasım 1940, s.4.

²⁸⁰ Savaşal, **a.g.t.**, s. 28-29.

savaşa girmediği takdirde Türkiye'nin de savaşa girmek gibi bir zorunluluğu²⁸¹hasıl olmamıştır. Bu nedenle Türkiye aslında balkan coğrafyasında doğrudan bir savaşa girmemek için Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırmasına engel olmuştur.

İtalya'nın Yunanistan'a saldırması durumunda Türkiye tarafından gelecek muhtemel tepki Yeni Sabah²⁸² gazetesinin manşetlerine taşınmış, eğer Bulgaristan Yunan-İtalyan savaşından istifade ederek Yunanistan'a harp ilan ederse karşısında Türk ordusunu bulacağını ifade etmiştir. Aynı tarihte bu konuyu gündemine taşıyan Times gazetesinin manşetlerine yansıyan 30 ekim 1940 tarihli 'When Turkey Will Move'²⁸³ haber Yeni Sabah gazetesinin haberini destekler nitelikte olmuştur. Söz konusu savaşa sadece İtalya dahil olduğu müddetçe Türkiye'nin savaş dışı konumunu koruyacağı ancak savaşa Bulgaristan'ın dahil olması durumunda Türkiye'nin askeri kuvvetleri ile Yunanistan'a yardıma gideceği yönünde malumat verilmiştir. Times gazetesi İtalya ve Yunanistan'ın arasındaki gerginlikte Türkiye'nin Yunanistan'ı destekleyeceği yönünde bilgiler vermeye devam ederken, 21 Kasım 1940 tarihli haberinde Türkiye'nin duruşunun net olduğu eğer Bulgaristan Yunanistan'a saldırırsa Türkiye'nin harekete geçmekte bir an bile tereddüt etmeyeceği net bir şekilde ifade edilmiştir.

Ayrıca haberin devamında Bulgar kralının Berchtesgaden'e²⁸⁴ yaptığı ziyaretin Ankara'da huzursuzluğa yol açtığını bunun esas amacının yeni nizamı görüşmek mi yoksa balkanlarda Yunanistan'a yapılacak bir saldırı hareketi mi olduğu konusunda şüphelerin meydana geldiğine yer verilmiştir. ²⁸⁵ Türkiye'nin bu tavrı sayesinde Bulgaristan savaştan uzak tutulmuş, Yunanistan bütün gücünü İtalya ile olan harbe harcamıştır.

İtalya'nın bölgedeki başarısızlığı Almanya'nın balkanlarda etkin bir güç haline gelmesinin önünü açmış Ekim 1940 yılında Almanlar Romen askerleri yetiştirmek bahanesiyle Romanya'ya girmiş ve bundan sonra Romanya, tamamen Alman taraftarı

²⁸¹ Balkan antantı gereğince bir balkan devleti tarafından diğer bir balkan devletine karşı yapılacak bir saldırıda antant üyesi balkan devletleri yardım edecektir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Esra Sarıkoyuncu Değerli", Atatürk Dönemi Türk Yunan İlişkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, 2006, s.225

²⁸² **Yeni Sabah**, 29 Birinci teşrin, 1940, s.1-3.

²⁸³ **The Times**, 30 Ekim 1940, s.4.

²⁸⁴ Haberin içeriğinde; Bulgaristan kralının bu seyahati yapmaya razı olmasının altında Almanya'nın isteklerini yapacak kıvama geldiğinin göstergesi olduğundan bahsedilmiş ayrıca Hitler'in amacının Bulgaristan'ı avucunun içine almak olduğuna dikkat çekilmiştir. Bkz. **Yeni Sabah**, 22 İkinci teşrin 1940, s. 1-3.

²⁸⁵ **The Times**, 21 Kasım 1940, s.5.

bir devlet haline gelmiştir. Almanya'nın Romanya'yı işgalinin akabinde Bulgaristan Mihver devletlere dahil olmuştur. Aynı dönemde Yugoslavya'nın işgal edilmesi ile Arnavutluk'taki İtalya ordusu ve Alman ordusu birleşip Yunanistan'ı işgal etmiştir.. Sonrasında Almanya'nın bu saldırılarını Girit'in işgali takip etmiş kısacası neredeyse bütün balkanlar Alman hakimiyetine girmiştir.²⁸⁶ Konu ile ilgili Yeni Sabah'ta Hüseyin Cahit Yalçın Almanya'nın Balkan Harekâtını şu şekilde eleştirmektedir:²⁸⁷

“Almanya imparatorluğu, Yugoslav ve Yunan hükümetlerine verdiği bir nota ile harp ilân etti ve Balkanları ateşe verdi. Eğer devletlerin hareketlerini ahlâk bakımından tetkik ve mütalâaya bir hak varsa Almanya'nın açtığı bu yeni harpleri son derece şiddetle takbih edilmek lazım gelir. Çünkü kendisine karşı zerre tahrik eseri bile vuku bulmamıştır. Bu iki küçük millet hiçbir zaman Alman menfaatlerini tehdit etmemişlerdir. Ortada hiçbir sebep yok iken, Almanya surf kuvvetine güvenerek ve yalnız maddi bir tahakküm ve istilâ hırsına kapılarak kanlı bir boğuşmanın başlaması için emir vermiştir. Öteden beri insanların pek kıymet verdikleri mertlik ve kahramanlık bakımından da bu harplerde Almanya'nın hissesine ufacak bir şeref ve iftihar vesilesi bile isabet edemez. Yüz milyonluk Almanya kırk beş milyonluk İtalya ile birleşerek altı milyonluk Yunanistan'a hücum ediyor! Almanya belki arazi zapt edecektir Fakat dünyanın hiçbir tarafında bir gönül ve teveccüh ele geçirmeyecektir. Tarih dediğimiz mefhumun da bir kıymeti varsa onun nazarında da bu büyük Almanya şimdiden küçülmüş sayılabilir...”

Türk basınında bu dönem Almanya'nın balkanları işgali sert bir dille eleştirilmiş, Türkiye'nin kapı komşusunun uğradığı bu büyük yıkım savaşa girilmemesi konusundaki İnönü'nün öngörülerini haklı çıkarmıştır. Genel itibariyle Almanya'nın balkan topraklarındaki işgal politikasının temel amacı SSCB' ye saldırmadan önce balkanları hakimiyeti altına almak, Türkiye'nin eğer kendi tarafında savaşa girmeyecekse savaş dışı konumunu korumasını sağlamak olmuştur²⁸⁸.

Öte taraftan 1939 yılından beri Türkiye Cumhuriyeti batı ile ittifak sağlamaya çalışmış, bu durum beraberinde batı ile bütünleşmenin gerekliliğini getirmiştir. İkinci Dünya Savaşında da durum farklı olmamış, Türkiye Mihver devletler ile arasını bozmadan Müttefik devletlerin yanında durmuş İngiltere ve ABD ile ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Türkiye, Mihver ve Müttefik devletlerle ilişkisini belirli

²⁸⁶ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1969, s. 15-16.

²⁸⁷ **Yeni Sabah**, 7 Nisan 1941, s. 2.

²⁸⁸ Hitler-İnönü mektuplaşması bu dönemde Almanya'nın Türkiye üzerindeki planlarının bir kısmının gerçekleştiğinin göstergesi olmuştur. Bu mektuplaşma sayesinde Almanya Türkiye'ye saldırmayacağını dile getirmiş Türk sınırından uzak duracağını İnönü'ye bildirmiştir.

bir dengede tutmaya çalışırken SSCB ile olan ilişkisi Rusların boğazlardaki talepleri nedeniyle gergin ve mesafeli bir seyir izlemiştir. Türkiye'nin uyguladığı bu denge politikasının temel amacı sınırlarını güvence altına tutup savaş dışı pozisyonunu korumaya devam etmek olmuştur. Türkiye bir taraftan Almanya'nın sınırlarına kadar gelip balkan devletlerini işgalini kınarken diğer taraftan da Almanya ile saldırmazlık paktı²⁸⁹ imzalayarak kendisini Almanya'dan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı güvence altına almayı tasarlamıştır. Türkiye'nin Almanya ile imzaladığı pakt Times gazetesinin 21 Haziran 1941 tarihli "Turkish Pactwith Berlin" haberinde değerlendirilmiştir. İngiltere'de birçok kişinin Türk tavrını kafa karıştırıcı bulduğundan ancak Türk-Alman paktının temelini ticaret ilişkisine dayandığından bahsedilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Türk-İngiliz ittifakına sadık kaldığından Türk sınırlarından Alman askerlerinin ve savaş teçhizatlarının geçmeyeceğine dair İngiltere'ye teminat verdiğiinden bahsedilmiştir.²⁹⁰

İkinci Cihan Harbi sürerken Türkiye'nin Balkanlar üzerindeki politikası hususunda birkaç söz söylememiz gerekirse; Balkanların patlamaya hazır bir bomba görüntüsünden dolayı balkan antantının yeniden canlandırılması düşünülmüş Balkan Devletlerinin birleşmesi ile Balkanların güçlü bir konuma ulaşacağına inanılmıştır. Lakin bu düşünce Balkan Devletlerinin tümü tarafından hevesle karşılanmamış, bu birlik kurulduğu takdirde Almanya'yı Balkanlara karşı daha da kışkırtacağına inanılmıştır.

Diğer yandan İngiltere İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin tarafsızlığını değil müttefiklerin yanında savaşa girmesini istemiştir. Bunun için Türkiye'yi yoğun bir baskı siyaseti altına almıştır. İngiltere balkan politikasında Amerika'nın bölgeyle alakadar olmamasından istifade ederek SSCB ile bölgede ortak bir politika izlemiştir. SSCB ise; Rus İmparatorluğu zamanından beri balkan topraklarıyla ilgilenmiş Slavları birleştirme politikasıyla²⁹¹ bu dönem sık sık Osmanlı topraklarında karışıklık çıkarmıştır. Şüphesiz

²⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti ve Alman Devleti birbirlerine karşı yapılacak her türlü harekattan kaçınacaklar, iki ülke birbirleriyle sorun yaşarsa barışçıl yollarla halletmeye çalışacaklar. Anlaşmanın geçerliliği on yıl olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bakınız sayfa 49, Levent Dalkıç, **İkinci Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2016, s.49.

²⁹⁰ **The Times**, 21 Haziran 1941, s. 3.

²⁹¹ Panizlavizm; 1870'lerden sonra Avrupa siyasi çevrelerinde kullanılmaya başlanan, Slav kavimlerini Rusya'nın egemenliği altında tek bir çatı altında birleştirmeyi amaç edinen bir politikadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Panizlavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 21, 2008, s. 126-127.

bu politikasının temelinde sıcak denizlere inmek ve boğazları kontrol altında tutmak vardır. İkinci Dünya savaşı ve sonrasında SSCB'nin politikası Sovyet modeli yönetimi bütün balkan topraklarına aşılacak ve bu sayede bölgeyi kontrol altında tutmak olmuştur.²⁹² İngiltere SSCB'nin Balkanlarda önüne geçilmesi imkansız bir güç olacağını görmesinden dolayı ABD'ye Balkanlardaki Rus yayılmacılığına karşı ortak bir hareket önermişse de savaşın ilerleyen yıllarında ABD Rusya'yı yanında görmek istemesinden dolayı bu teklifi reddetmiştir. Churchill'in balkanlarda Sovyetlere karşı ortak hareket etme planı ortadan kalktığından dolayı SSCB ile anlaşma sağlamıştır.²⁹³ Bu anlaşmanın ismi içeriğinden dolayı yüzdeler anlaşması olarak bilinmektedir. 9 Ekim 1944 yılında Moskova şehrinde yapılan İngiliz-Rus gizli anlaşmasına göre; Macaristan'da İngiltere %50, SSCB %50; Bulgaristan'da %25, %75; Romanya %10, %90; Yugoslavya'da %50, %50; Yunanistan'da %90, %10 gibi yüzdelerle oranlanmıştır.²⁹⁴ Churchill'e göre bu anlaşma sadece günü kurtarmak için yapılan bir ara çözümdü, savaş sonrasında yapılacak barış anlaşmasında İngiltere lehine değiştirilecekti. Bu anlaşmayla SSCB balkanlardaki işgal hareketlerini durdurmak zorunda kalmış ancak hali hazırda işgal ettiği yerlerde yerleşmeye başlamıştır.²⁹⁵

3.1.2. Potsdam Konferansı ve Balkanlar

Savaş sonrası kurulacak olan yeni dünya düzeninin tartışılması amacıyla gerçekleştirilen konferans serisinin en önemli dönemecini oluşturan Potsdam Konferansı'nda²⁹⁶ Balkanlar'ın geleceği meselesi de masaya yatırılmış; fakat bu konuda tarafların üzerinde anlaştığı bir formül bulunamamıştır.²⁹⁷ ABD'nin yeni başkanı Truman, daha önce Yalta Konferansı'nda alınan kararlar gereğince Balkan devletlerine müttefiklerin kontrol edeceği şekilde özgür seçimlerin yapılması ve demokratik hükümetlerin bu seçimlerle başa gelmesi gerektiğini savunurken; Sovyet lider Stalin,

²⁹² Rusyanın balkan politikası, Mustafa Işık

²⁹³ Sander, **a.g.e.**, s. 17 18.

²⁹⁴ Musa Özdemir vd., "Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Sayı 5, s. 70-72.

²⁹⁶ Potsdam konferansında Türkiye için dikkat çeken bir diğer önemli konu ise Stalin'in boğazların statüsünün değiştirilmesi isteğini gündeme getirmesi olmuştur. Boğazlar konusunda Rusya'nın menfaatlerine uygun bir şekilde var olan anlaşmanın revizyona tabii tutulmasını dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", **Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, s.1.

²⁹⁷ Sander, **a.g.e.**, s. 20.

Balkan devletlerinin işlerine karışılmaması gerektiğini ileri sürerek bu teklife mesafeli yaklaşmış; ayrıca ‘demokratik hükümetler’ teriminin peyk memleketlere hakaret olacağı görüşünü ileri sürmüştür²⁹⁸. Stalin’in bu tutumu Churchill ile yaptığı Yunanistan’ın İngiltere; Bulgaristan ve Romanya’nın Sovyetler Birliği nüfuz sahasına dahil edilmesi; Yugoslavya’nın ise –her ne kadar Tito gerçeği sebebiyle mümkün olmasa da- %50 İngiltere, %50 Sovyetler Birliği etkisinde olması temeline dayanan ‘Yüzdeler Anlaşmasını’ Balkanların bölünmesinde nihai metin olarak kabul ettiğini açıkça göstermektedir²⁹⁹.

Balkanlar meselesinde Büyük Üçlünün tarafları arasında Potsdam Konferansı’nda yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle bu konu Potsdam’dan sonra yapılması planlanan müttefikler arası Birinci Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısına havale edilmiştir. Balkanlar ve boğazlar gibi kritik meselelerin bir an önce karara bağlanmasını isteyen Türkiye açısından Potsdam Konferansı’nın hayal kırıklığı yarattığı görülmektedir³⁰⁰. Potsdam Konferansı’ndan sonra toplanan Birinci Dışişleri Bakanlar Konseyinde Balkanlarda doğu ve batı bloku adı verilen iki temel blok ortaya çıkmış, bundan sonra Balkanlar doğu bloğunun komünizmi yayma faaliyetlerine karşı, batı bloğunun bunu önleme girişimlerinde bulunmasına şahit olacaktır.³⁰¹

3.1.3. Soğuk Savaş Yıllarında Balkanlar

İkinci Dünya Savaşı’nın kazanan devletleri olan Müttefikler, savaş sonrasında adeta çıkar çatışmasının doğurduğu bir netice ile dağılmışlar ve bunu izleyen süreçte dünyada Soğuk Savaş’ın neticelenmesine kadar geçecek zaman zarfında “iki kutuplu” bir dünya düzeni hakim olmuştur³⁰². Bu iki kutuplu düzenin tarafları komünist ideolojisini savaşı kazanan devlet olma yetkisi ile yaymaya çalışan Sovyetler ve onun hakimiyetinin daha fazla büyümeden önüne geçmek isteyen ABD olmuştur. Rusya bu düşüncesini, halkının çoğunluğu Ortodoks olan ve coğrafi olarak kendisine en yakın bölge olan Balkanlarda yaymak istemiştir. Buna karşın ABD ise; balkan coğrafyasına en yakın devletlerden biri olan Türkiye ile birlikte SSCB’nin balkanlardaki

²⁹⁸ Harry S. Truman, **Hatıralarım**, Ulusal Basımevi, Ankara 1968, s.178.

²⁹⁹ Sander, **a.g.e.**, s. 209.

³⁰⁰ The Times, 6 Ağustos 1945, s.5.

³⁰¹ Sander, **a.g.m.**, s.19-20.

³⁰² Sander, **a.g.e.**, s. 155.

yayılmacılığına karşı koymaya çalışmıştır. Kısacası İkinci Dünya Savaşından sonra balkanlarda ortaya çıkan statüko bölgede SSCB ve ABD'nin arasında ideolojik temellere dayalı kamplaşmasını da beraberinde getirmiştir³⁰³.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilali Rusya'yı bu dönem kendi iç sorunlarına yöneltmiş, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Balkan coğrafyasında aktif bir politika izleyememiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte SSCB balkanlarda yayılmacı bir işgal politikası izlemiş, komünist ideolojiyi bölgedeki devletlere yaymaya çalışmıştır. İşgal ettiği yerlerde komünist rejimlerin kurulmasını sağlayarak Bulgaristan, Romanya, gibi balkan devletlerini Rusya'ya bağlı birer uydu devlet haline getirmeye çalışmıştır. Balkanlarda bahsedilen bu komünist rejimlerin kurulması dört aşamada gerçekleşmiştir;

- a. Balkan devletleri Nazi işgalinden kurtarılmış,
- b. Almanlar ile siyasi işbirliği yapmayan partiler komünistlerle koalisyon hükümetleri kurmuşlardır.
- c. Koalisyondaki diğer partiler ve liderleri tasfiye edilmeye başlamış, daha sonra bunu yerli komünistlerin tasfiye edilmesi takip etmiştir³⁰⁴.
- d. Son olarak da Moskova'da yetişmiş komünist liderlerin başa geçmesi sağlanarak komünist yönetimlerin kuruluşu tamamlanmıştır.³⁰⁵

Bu şekilde balkan ülkeleri komünist yönetimlerin hakimiyeti altına girmiş, yapılan siyasi, sosyal ve ekonomik düzenlemeler sonucunda SSCB'nin istediği Sovyet modeli haline gelmişlerdir.

³⁰³ Ferhat İvgen, **1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası**, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007, s. 162.

³⁰⁴ Örneğin Bulgaristan'da Çiftçi Partisi lideri Nikola Petkov vatana ihanet suçundan ölüme mahkum edilmiş, Romanya'da Köylü Partisinin lideri Julius Maniu da vatana ihanet suçundan tutuklanarak müebbet hapse mahkum edilmiştir. Çekoslovakya'da durum biraz daha farklı gelişmiştir. SSCB'nin Çekoslovakya'daki siyasi liderlerin batı yanlısı olduğuna dair şüpheleri neticesinde bu devlete doğrudan müdahale etmiş, bunu protesto eden 11 bakanın görevlerinden alarak güvendikleri komünistleri yerlerine geçirmiştir. Çekoslovakya darbesi olarak adlandırılan bu hadise ile birlikte ve batı devletleri SSCB'nin komünist yayılmacılığının ulaştığı tehlikeli boyutları görmüş bundan sonra daha sıkı tedbirler almak için harekete geçmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 230.

³⁰⁵ Sander, **a.g.m.**, s. 27- 28.

Ancak kurulan bu Sovyet model düzenlemeler, ülkelerin milli ve tarihi durumları göz önünde bulundurulmadan inşa edilmesi sebebiyle, Stalin'in ölümünden sonraki süreçte işlevselliğini kaybetmiştir.³⁰⁶ SSCB'nin soğuk savaş sırasındaki Balkan politikasını değerlendirmemiz gerekirse; sınırlarına yakın olan balkan coğrafyasındaki devletlerde komünist rejimler kurarak arzuladığı Sovyet modeli sosyalizmin bu bölgede yayılmasını sağlamış, sınırlarını bu devletlerle birlikte güvenlik çemberine almıştır. Stalin'in iktidarında gerek balkanlarda gerekse Türkiye topraklarındaki talepleri konusunda katı bir duruş sergileyen SSCB, Stalin'in ölümünden sonraki süreçte boğazlar ve Türkiye'den toprak talepleri konusundan tamamen vazgeçmiş ve Balkanlarda daha ılımlı bir politika izlemiştir.

Öte yandan bu dönem Türkiye'nin balkan politikasını değerlendirmemiz gerekirse; öncelikle Demokrat Parti iktidarında Türkiye'nin dış politikasını kısaca özetlememiz gerekmektedir. 1950-60 yıllarında demokrat partinin dış politikası;

- a. Dünya barışı bölünmez bir bütündür. Bir ülkenin kendi güvenliğini tek başına sağlayamayacağı gibi, içinde bulunduğu bloğun genel güvenliğinden bağımsız olarak da düşünmesi mümkün değildir.
- b. Sovyetlerin "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi dış politikasını şekillendirecek bir ilke değil sadece taktik değişikliğidir. SSCB yayılmacı politikasını balkanlarda ve Ortadoğu da sürdürecektir.
- c. Sovyetlerin yayılmacı politikası değişmeyeceğine göre tarafsız olmak fayda sağlamayacaktır şeklinde temellenmiştir.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasını şekillendiren temel unsur; SSCB'nin yayılmacı siyaseti, Türkiye'den toprak talebi ve boğazlarda hakimiyet kurma isteğine karşı Türkiye'nin aldığı tedbirler oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin hız kazanan yayılmacı siyaseti nedeniyle, Türkiye 1940 yıllarının sonlarından 1960 yıllarının ortalarına kadar olan zaman diliminde batı ile paralel bir dış politika yürütmek zorunda kalmıştır. Bunun temel nedeni ise soğuk savaş döneminin bir

³⁰⁶ Stalin'in ölümünden sonra SSCB 4 yıllık iktidar mücadelesi süreci içerisine girmiştir. Bu durum Sovyet yönetiminden memnun olmayan ülkelerde hem komünist rejimlere hem de Moskova yönetimine karşı ciddi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin Stalin'in ölümünden sonra ilk ciddi ayaklanma Polonya'da meydana gelmiştir. Polonyalılar Stalin'in ölümünden sonra Komünist Parti lideri Bierut'un diktatörlüğünü son erdirerek kolektif bir liderlik başlatmışlardır. Ayrıntılı bilgi için Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 236-240.

diğer süper gücü olan ABD'nin de SSCB'nin bu politikasından rahatsızlık duymasındır. ABD, Sovyetlerin balkanlardaki yayılcı politikasını tehlikeli bulduğu için bu bölgede Türkiye ile birlikte hareket etmiş, bu iki devlet komünizmin geniş alanlara yayılmasını önlemeye çalışmıştır. Çünkü ABD Türkiye gibi stratejik öneme sahip bir ülkenin Sovyetlerin etkisi altına girmesinin balkanlarda ve Ortadoğu da oluşturacağı tehlikenin farkında olduğundan dolayı Türkiye ile ortak hareket etmiştir.

ABD'nin ilk hamlesi ise Truman doktriniyle³⁰⁷ Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımda bulunmak olmuştur. Özellikle bu iki devlete yardımda bulunulmasının nedeni SSCB'nin doğrudan baskısı ve tehdidi altında olmasından kaynaklanır.³⁰⁸ Bu yardımları sonrasında Marshall planı takip etmiş, ABD bu yardımlarını İkinci Dünya Savaşından ekonomileri yıpranarak çıkan Avrupa devletlerini bir nebze rahatlatmak ve SSCB'nin bu durumdan faydalanarak komünizmi bu bölgelere yaymasına engel olmak için uygulamaya koymuştur. Böylece ABD, demir perdeye³⁰⁹ karşı Avrupa devletlerini savunma çemberi içerisine almıştır.

Türkiye bu dönem gerek ABD'den aldığı yardımlar gerekse ABD ile sıkı bir yakınlaşma içerisinde olmasının verdiği güçle balkanlarda etkin bir siyaset izlemiş, balkan devletlerini Sovyet tehdidine karşı bir ittifak içerisine sokmaya çalışmıştır. Böylece hem sınırlarının güvenliğini sağlamış hem de Sovyetlerin yayılcılığına engel olmaya çalışarak ABD ve İngiltere'nin güvenini sağlamıştır. Türkiye'nin balkanlarda ittifak yapma düşüncesi 1954 yılında Yugoslavya ve Yunanistan ile imzalayacağı balkan paktının vücuda gelmesiyle gerçekleşmiş olacaktır.

³⁰⁷ ABD'nin Truman Doktriniyle Türkiye'ye yardımda bulunma fikri, Türk basınında geniş yer almış, Türkiye ve Yunanistan'daki durum değerlendirilmiş Türkiye'nin durumunun Yunanistan'ın şuan ki durumundan daha iyi olduğunu güçlü bir rejime sahip olduğu ifade edilmiştir. Haberin devamında Türkiye'nin iki yıldır ağır bir Sovyet tehdidi altında olduğuna da yer yer verilmiş ve dünyanın en güçlü cumhuriyetinin Türkiye yanında olmasından dolayı mutlu olduklarını da haberin devamına eklenmiştir. **Ulus**, 14 Mart 1947, s. 1.

³⁰⁸Aslan, **a.g.t.**, s. 32-34.

³⁰⁹Winston Churchill'in, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 5 Mart 1946 yılında Fulton'da SSCB'nin yayılcı politikasından dolayı Avrupa'nın üzerine demir bir perde inmek üzere olduğunu ifade etmiş bu konuşma "Demir Perde" konuşması olarak adlandırılmış tır. Bu konuşma aynı zamanda soğuk savaş döneminin habercisi olmuştur. Bkz. Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin(1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 41, 2008, s.224-225.

3.2. 1950-1951 TÜRKİYE'YE YAPILAN BULGAR GÖÇÜ

Tarihsel süreç boyunca bir ülkeden başka bir ülkeye başta siyasi, dini ve ekonomik sebepler olmak üzere çeşitli nedenlerle göçler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise; büyük çaptaki göç dalgalarına 18.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Kırım Savaşı'ndan sonra siyasi sebeplerle rastlanmaktadır. İmparatorluk tarihindeki en büyük göç dalgalarının başında; 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması hükmüncü Bulgaristan Prensiğinin kurulmasının ardından bu bölgedeki Müslüman Türk topluluğunun resmen azınlık durumuna düşmesi sonucunda gerçekleşmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı başlangıç kabul edilmek üzere Bulgaristan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılan göçleri, gerek Osmanlı İmparatorluğu ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmenlere karşı olan yaklaşımları noktasında 3 farklı dönemde ele almak mümkündür.³¹⁰

1. İlk dönem göçlerin, imparatorluğun gerilemesiyle başlayan geç Osmanlı Dönemi boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen nüfus hareketleri olduğu görülmektedir.
2. İkinci dönem; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne³¹¹ İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan Bulgaristan Türklerinin göç dalgalarını karşılamaktadır. Bu dönem boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu liderlerinin temelde iki endişesi olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu endişelerin ilki; 1914'te 16 milyondan 1920'lerde 13 milyona düşen ülke nüfusu meselesidir. İkincisi ise; etnik ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren bir ülke yerine homojen bir milli kimlik yaratma konusudur ki bu endişenin temel dayanağı olarak; Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı etnisitelerinin olduğu çok kültürlü doğası nedeniyle çöktüğüne dair duyulan derin inanç gösterilebilir. Dolayısıyla bu dönem boyunca izlenen göç politikası, Türkçe konuşan ve Türklükle bağlantısı olan göçmenleri cesaretlendirme ve kabul etme üzerinedir. Bununla birlikte pratikte

³¹⁰ Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclise**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.179.

³¹¹ Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman nüfusu ilgilendiren ilk resmi sözleşme 1925 yılında Türkiye-Bulgaristan arasında imzalanan dostluk antlaşması olmuş bu antlaşmayı daha sonra "Türk Bulgar İkamet Sözleşmesi" takip etmiştir. Türk Bulgar İkamet Sözleşmesine göre göç etmek isteyen halk mal ve mülklerini yanına alarak buldukları topraklardan ayrılacaklardı. Ayrıntılı bilgi için bakınız Zehra Aslan, "Demokrat Parti İktidarının 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Eden Göçmenler Yönelik Politikası (1950-1951)", **Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri**, Isparta-Burdur 2012, s. 330.

Sünni din geçmişine sahip olanlara öncelik verilmekteydi. Söz konusu politika uyarınca Müslüman Arnavutlar, Bosnalılar, Çerkezler, Pomaklar ve Tatarlar Türk kimliğinin içerisine daha kolay karışması varsayılan etnik gruplardı.

3. Üçüncü dönem ise; İkinci Dünya Savaşı'nın sonuyla Soğuk Savaş'ın başlangıcı arasında yukarıda sözü edilen göç politikalarının, Türkiye'nin nüfusunun yeteri kadar artması ve göçmenleri dağıtacak yerlerin azalması nedeniyle cesareti kırılmış göçlere dönüşümüne tanıklık eden dönemdir. Bu dönem boyunca Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen etnik olarak Türk ve Müslüman olanların göçü artarak devam etmiştir. Bu yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçleri; 1950-51 göçü ve en son büyük göç dalgası olan 1989 yılında 300 binden fazla Türk ve Pomak'ın Bulgaristan dan sürgün edilmesi takip etti. ³¹²

1950-51 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan üçüncü dönem göçlerinin kırılma noktasını; İkinci Dünya Savaşı, bu savaşta Bulgaristan'ın takındığı tavır ve savaş sonrası kurulan yeni düzende bu ülkenin konumu oluşturmuştur. Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifak anlaşması yapmasına rağmen savaşa aktif olarak dâhil olmamış; bu şekilde savaşın yıkıcı etkilerinden bir nebze de olsa korunmayı başarabilmiştir.³¹³

Diğer yandan savaş devam ederken Bulgaristan'daki Komünist, Sosyalist, Çiftçi ve Bağımsız Aydınlar (Zveno) Partilerinin oluşturduğu Vatan Cephesi (The Fatherl and Front) Bulgaristan partizan hareketine önderlik ederek ülkedeki pro-Alman güçlerine karşı savaş vermiştir.³¹⁴ Sovyetler Birliği'nin 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan etmesi ve 8 Eylül'de Sovyet kuvvetlerinin Bulgar topraklarının içlerine doğru ilerlemesiyle birlikte Vatan Cephesi, ülke siyasetinde etkin hale gelmiştir; zira Sovyetler Birliği, ülkede kontrolü sağladıktan sonra hükümeti anti-faşist bir örgütlenme olan Vatan Cephesi'ne kurdurtmuştur. ³¹⁵

³¹² Vermeulen vd., Migration InTheSouthernBalkans,

³¹³ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınevi, Ankara 1983, s.215.

³¹⁴ **The Times**, 6 Ağustos 1945, s.3.

³¹⁵ Oral Sander, **a.g.e.**, s.209.

3.2.1. Potsdam Konferansı ve Sonrasında Bulgaristan'ın durumu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada kurulacak yeni bir düzenin belirlenmesi için bir dizi konferans yapılmıştır. Bu konferanslardan Bulgaristan için en önemlisi hiç şüphesiz Potsdam Konferansı olmuştur. Bu konferansta İngiltere, SSCB ve ABD gibi büyük devletler balkanların kaderini belirlemek üzere masaya oturmuşlar, ancak balkanlar konusunda ortak bir çözüm yolu bulamamışlardır. ABD'nin isteği Bulgaristan ve diğer balkan devletlerinde özgür seçimlerin yapılacağı bir ortamı yaratmak olurken, SSCB balkan devletlerinde kendine bağlı komünist rejimler kurduğunu planlamasından dolayı ABD'nin bu isteğine karşı çıkmış balkan devletlerinin işlerine karışılmamasını gerektiğini savunmuştur. ABD ve SSCB'nin ortak bir paydada buluşamamış olmasından dolayı bu durum konferansın istenilen sonuca ulaşılmasına engel olmuştur. Böylece Potsdam'da alınacak kararlar başka bir konferansa ertelenmiştir.³¹⁶

Potsdam da çözülemeyen sorunların olması sebebiyle müttefikler arasında toplanan I. Dışişleri Bakanları konseyinde Bulgaristan ile barış yapılması ve bu devletin tanınması için muhalefetin katılımıyla genişletilmiş bir hükümet kurularak ve özgür seçim ortamı oluşturulması gibi şartlar konulmuştur. Eğer hükümet muhalefetin şartlarını reddederse tanınma ve barış konularının askıya alınacağı kesin bir dille ifade edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin İngiltere ile yaptığı yüzdellikler anlaşmasının esasları üzerinde ısrar etmesi sebebiyle Bulgaristan konusu Dışişleri Bakanları Konseyi'nde sürüncemede kalmıştır.³¹⁷

Potsdam ve Dışişleri Bakanları Konseyi toplantılarını takip eden günlerde müttefik devletler ile Bulgaristan arasında seçim tarihi, seçimlerin özgür bir biçimde yapılması ve seçimlerde muhalefetin tam manasıyla temsil edilmesi gibi konularda adeta bir 'notalar savaşı' yaşandığı göze çarpmaktadır. Zira savaş döneminde Almanlara karşı mücadele etme amacıyla kurulan ve komünistler, sosyalistler, sosyal demokratlar, çiftçiler ve bağımsız aydınlar gibi geniş yelpazeli bir ittifak olan Vatan Cephesi, büyük umutlarla iş başına geçmesine rağmen; savaş sonrası dönemde çatırdamaya başlamış; Bulgaristan Komünist Partisi lideri Georgi Dimitrov muhalefeti sindirerek gücü

³¹⁶ Truman, a.g.e., s.178.

³¹⁷ **The Times**, 20 Temmuz 1946, s.3

kendinde toplamaya başlamıştır.³¹⁸ Bu bağlamda Komünist Parti, mevcut konjonktürde elini güçlendiremeyeceğini düşündüğü için 28 Ağustos 1945'te yapılması planlanan seçimlerin ertelenmesi için çalışma yapma yoluna gitmiştir.³¹⁹

Bulgaristan yönetiminin bu tavrı, müttefikleri endişeye sevk ederken öncelikli olarak Amerika Birleşik Devletleri, 20 Ağustos 1945'te Müttefik Kontrol Komisyonu temsilcisi Maynard Barnes aracılığıyla verdiği notada özgür seçimlerin yapılması ve muhalefete hareket alanı tanınması gibi konuların Bulgaristan ile yapılacak barış antlaşmasının ön şartları olduğunu belirterek yönetimi bu konuda verdiği taahhütleri tutmaya davet etmiştir.

ABD'nin seçimler konusunda verdiği notayı izleyen günlerde İngiltere de 22 Ağustos 1945'te Sofya'daki temsilcisi Bouston-Boswall aracılığıyla İngiltere'nin muhalefetin baskı yoluyla sindirildiğini, muhalefetin ifade özgürlüğünün kısıtlandığını, seçmenlerin demokratik ilkelere aykırı olacak şekilde korkutulduğunu ifade ederek bu şartlarda yapılacak seçim sonuçlarıyla oluşacak bir hükümetin İngiltere tarafından tanınmayacağı konusunda Bulgar yönetimini uyarmıştır³²⁰.

Müttefiklerin bu uyarılarıyla birlikte seçimler 28 Ağustos 1945 yerine 18 Kasım 1945 tarihinde gerçekleştirildi; Fakat muhalefet seçimlere katılmayı reddetmiş ve Komünist Parti oyların %86'sını alarak iktidarı ele geçirmiştir; Ancak müttefikler bu sonucu kabul etmedi. Yeni seçimlerin bir yıl sonra, yani 18 Kasım 1946'da yapılması kararlaştırıldı. Söz konusu bir yıllık süre Dimitrov yönetimi için 'Militia' adı verilen polis örgütlenmesi aracılığıyla muhalefeti tam manasıyla baskı alma noktasında yeterliydi.³²¹ Muhalefete yönelik baskılar devam ederken 18 Temmuz 1946'da gerçekleştirilen halk oylaması ile krallık rejimine son verilerek cumhuriyet rejimi resmen ilan edildi. Bu tarihten itibaren müttefiklerle 10 Şubat 1947'de imzalanan barış antlaşmasına kadar geçen sürede görece sakin bir hava hâkimken; 4 Haziran 1947'de ABD'nin barış antlaşmasını onaylamasıyla birlikte baskılar kaldığı yerden devam etmiştir. Bulgar yönetimi hızla Sovyet tarzı sosyalist örgütlenme yoluna giderek Sovyet uydusu haline gelmeye başlamıştır.

³¹⁸ **The Times**, 27 Eylül 1946, s.5.

³¹⁹ Gürün, **a.g.e.**, s.215.

³²⁰ **The Times**, 22 Ağustos 1945, s.3

³²¹ Gürün, **a.g.e.**, s.216.

Bulgaristan'ın Sovyet hâkimiyetinde sosyalist yönetim tarzını benimsemesi, diğer gruplar gibi Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Türkleri de etkilemiş; yaşanan bütün bu gelişmeler neticesinde, 1951 yılında gerçekleşen göçe giden yolun kaldırım taşları döşenmeye başlamıştır.

3.2.2. Bulgar Komünist Partisinin Türk Göçü Üzerindeki Etkisi

Bulgaristan Komünist Partisi'nin ülkede yönetimi tamamıyla ele geçirmesi, Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlığın hayatının hemen her alanında köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bulgaristan'da yaşayan Müslüman-Türk azınlık, Vatan Cephesi iktidarını başlangıçta desteklemiştir; zira Vatan Cephesi, azınlık haklarını koruyacağını ve azınlıkların isteklerine karşı duyarlı davranacağını sözünü vermiştir. İktidara gelip ülkede kontrolü sağladıktan sonra; azınlık haklarıyla alakalı yapılan kısıtlamaları kaldırarak, önceki dönemde kapatılan Türk okullarını açarak ve Türk gazetelerinin yayın yapmasına izin vererek taahhüt ettikleri sözü tutmaya başlamışlardır.³²²Ancak bu sözler kısa süreli tutulmuş, iktidar partisinin Merkez Komitesi SSCB'nin de kışkırtmasıyla antlaşmalarda kabul edilen azınlık haklarını göz ardı etmiş, Müslüman-Türk azınlığını potansiyel olarak güvenilmez bir unsur olarak gördüğünü ifade ederek en kısa sürede uzaklaştırılmaları gerektiğine karar vermiştir.³²³Bilhassa Başbakan Georgi Dimitrov'un Balkanlardaki Osmanlı izlerinin silinmesi ve Balkanların asli unsurunun Slavların olması gerektiği yönünde politikalar izlemeye başlamasıyla birlikte Bulgaristan'daki Müslüman-Türkler için yeni bir dönem açılmıştır³²⁴.Söz konusu politikalara uygun olarak bütün Türk azınlık okulları devletleştirilerek³²⁵ yönetimi Bulgarların kontrolüne geçirilmiş; Soğuk Savaş atmosferinde yaşanan doğu-batı geriliminin neticesi olarak azınlıklara karşı uygulanan

³²² Hüseyin Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002 s.139

³²³ Sayfa 57-58, İbrahim Çulha, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci(1950-1951)", **Akademik-Der**, Sayı 1, 2017, s.57-58.

³²⁴ Bulgar Hükümetinin Komünist Başbakanı Dimitrov 16 Şubat 1946 yılında yaptığı konuşmasında; Osmanlı Devletinin Balkanlardaki izlerinin silinmesinin gerektiğini ve homojen bir Bulgar Devleti yaratma yolunda aldığı karar aldığını açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız **Hürriyet**, 17 Şubat 1946, s. 3.

³²⁵ Bu dönemde Bulgar Hükümeti ayrıca Türk köylülerin tarlalarını ellerinden alarak kooperatifleştirmiş, artan Bulgar baskılara dayanamayan Bulgar Türkleri 1947-48 yılları arasında Türk yetkililere göç etmek istediklerini bildirmişlerdir. Türkiye'nin ABD ile olan yakın ilişkisinden dolayı Bulgar Hükümeti Türkiye'yi cezalandırmak adına vize için Türk elçiliklerine giden Bulgar Türklerini elçilik çıkışlarında tutuklamaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Esra Sarıkoyuncu Değerli, "1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 57, 2016, s. 3.

özgürlükçü politikalar revize edilerek azınlık haklarında ciddi kısıtlamalara gidilmiştir³²⁶.

Bulgaristan Komünist Partisi yönetiminin Türklere karşı yukarıda belirtilen düşmanca tavırlarına ek olarak kooperatifleşme politikaları sonucunda Türklere ait toprakların ellerinden alınması, ülkedeki Müslüman-Türklerin dinlerini yaşamalarına izin verilmemesi, parti yönetiminin Türkleri milliyetçi ve dinsel fanatik olarak değerlendirmesi ve bu fanatizme savaş açtığını ilan etmesi gibi nedenlerle Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlık 1950'li yılların ilk döneminde Türkiye'ye göç etme hazırlığına girişmiştir.³²⁷ 1950-1951 Bulgar göçünde SSCB'nin tutumu üzerine birkaç söz söylememiz gerekirse; SSCB'nin boğazlar ve balkanlara hakim olmak ve bu sayede sıcak denizlere inerek yayılcı politikasına devam etme isteği bu dönemde değişmemiştir. Bu hedeflerine ulaşma yolunda komünizmi bir nevi araç olarak kullanmıştır. Batı ile giriştiği mücadele Türkiye'nin batı yanlısı tutumundan dolayı, SSCB Türkiye aleyhtarı faaliyetlere yönelmiş, Bulgaristan'ı da tabiri caizse maşa olarak kullanmıştır. Bulgar Türklerini yoğun bir şekilde göç faaliyetine sürükleyerek Türkiye'yi sıkıntıya sokarak ekonomisine zarar vermeyi planlamıştır.³²⁸

3.2.3. Türkiye ve Bulgaristan Arasında Notalar Savaşı

Böylesine gergin bir atmosferde benzine barut fiçisine ilk kibriti çakan Bulgaristan tarafı oldu ve Bulgaristan yönetimi, 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye nota vererek³²⁹; Türk Hükümeti'nin Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik kışkırtıcı faaliyetlerde bulunduğunu, Türk Elçiliği'nin Türkiye'ye göç etmek isteyen azınlık mensuplarına zorluk çıkardığını, Türkiye'nin 1925 yılında imzalanan Türk-Bulgar Antlaşması'nı ihlal ettiğini öne sürerek üç ay içerisinde 250 bin Türk'ün göçmen olarak

³²⁶ Yavuz Sezer, **Demokrat Partinin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2006, s. 80-81.

³²⁷ Mehmet Pınar, "Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'daki Seçimlere Bir Örnek: Ağrı (Karaköse) Seçimleri (1946-1960)", **Turkish Studies**, Volume 9, 2014, s. 63.

³²⁸ Kuratyuluğ Tekin, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", **Bellekten**, Cilt XXXIX, Sayı 154, Nisan 1975, s. 228.

³²⁹ Bulgaristan'ın bu notayı vermesindeki gerekçesi; Türkiye tarafından yapılan Bulgar düşmanlığının Bulgaristan Türklerine olumsuz yansıdığı bu durumun tarım işçileri tarafından çalışmaların durdurulmasına neden olduğu ve bunun sonucunda Bulgaristan'da yıllık üretimin düştüğünü iddia etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Ayşegül İnginar Kemaloğlu, **Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Araştırma

Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s.95.

kabul edilmesini talep etti.³³⁰ Söz konusu notayla birlikte Türk-Bulgar ilişkileri çıkmaza doğru giderken; Türkiye'nin bu konuda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin desteğini arkasına aldığı göze çarpmaktadır. Büyükelçi George Wadsworth aracılığıyla Türkiye'ye Bulgaristan notası konusundaki desteğini iletirken ABD, Bulgar yönetiminin amacınının 250 bin göçmenin Türkiye'ye gönderilmesi yoluyla Türk ekonomisini zora sokmak olduğunu ortaya koymuştur.³³¹ Bununla birlikte ABD, göçmenler konusunda Türkiye'ye ya Marshall yardımı ya da Dünya Bankası aracılığıyla finansal destek sağlanacağı sözünü vermiştir.

Bu süreçte müttefiklerin de desteğini arkasına alan Türkiye'nin, çıkmaza girme tehlikesi bulunan Türk-Bulgar ilişkilerinde kararlı adımlar atmaya başladığı ve bunun da yabancı basın tarafından dikkatli bir şekilde takip edildiği belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Söz gelimi Times gazetesinde 16 Ağustos tarihinde konuyla alakalı olarak yapılan değerlendirmede; Türkiye'nin Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlıkla alakalı olarak savunduğu tezler dile getirilmiş; Türkiye'nin göçmenler meselesinde Birleşmiş Milletlerin müdahalesini talep edebileceği ifade edilmiştir. Değerlendirmede ayrıca bahsi edilen 250 bin göçmenin arasında komünist ajanlar olabileceği tehlikesi de öne sürülmüştür.³³² Tüm bu gelişmelerin ardından Türk Hükümeti, Bulgaristan'ın vermiş olduğu notada kullandığı sert üsluba benzer bir dille kaleme alınan karşı cevabını 28 Ağustos 1950 tarihinde Bulgaristan yönetimine iletmiştir.³³³ Söz konusu notada; Bulgar notasında dile getirilen iddiaların gerçeği yansıtmadığını, Türkiye'nin göçmenler konusundaki yükümlülüklerini yerine getirdiğini belirtirken; böylesi fazla sayıda Müslüman-Türk'ün Türkiye'ye göç etmek istemesini, bu kişilerin Bulgaristan yönetiminden duydukları hoşnutsuzluğa bağlamıştır. Bunlara ek olarak Türk Hükümeti, göçmenleri, taşınabilir malları ve paralarıyla kabul etme ve arzu etmediği kişilerin ülkeye girişini reddetme hakkını kullanma noktasında ısrarcı davranacağını ortaya koymuştur.³³⁴

Türk ve Bulgar Hükümetleri arasındaki karşılıklı nota trafiği ilerleyen süreçte de hız kesmeden devam etmiştir. Bulgar Hükümeti, 22 Eylül 1950'de Türkiye'ye bir

³³⁰ **Akşam**, 11 Ağustos 1950, s.1.

³³¹ **The Times**, 23 Ağustos 1950, s.3.

³³² **The Times**, 16 Ağustos 1950, s.3.

³³³ **Yeni Sabah**, 31 Ağustos 1950, s.1.

³³⁴ **The Times**, 31 Ağustos 1950, s.3

nota daha vererek; Türkiye'nin, Bulgar Hükümeti'ne yönelttiği Müslüman-Türk göçmenlerin Türkiye'ye göç etmelerinin önüne engeller çıkarıldığı yönündeki suçlamaları reddetmiştir. ³³⁵Türk Hükümeti'nin 16 Ekim 1950 tarihinde verdiği karşı notada ise; sayıları 250 bini bulan Türk göçmenlerin üç ay gibi kısa bir süre içinde Türkiye'ye göç ettirmek istenmesinin Türk ekonomisini olumsuz etkileyeceğinin hesaba katılmadığı ve Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlığın mallarını bu ülkede bırakarak göç etmek istemelerinin nedeni olarak dinin gösterilmesinin gerçeklere aykırı olduğunu vurgulamıştır. ³³⁶ Türkiye'nin vermiş olduğu notayı takip eden günlerde Bulgaristan yönetimi, Türkiye'nin Türk-Bulgar sınırını kapatması sebebiyle Bulgar ekonomisinin zarar gördüğünü dile getirmiş ve bu zararın karşılanması istenmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında, göçmenlerle ilgili olarak karşılıklı verilen notalarla sürdürülen restleşme hız kesmeden devam ederken Türk Hükümeti, 7 Ekim 1950'de Türkiye-Bulgaristan sınırının insan ve mal giriş çıkışına tekrar kapatıldığını duyurdu ³³⁷. Kararın alınma sebebi olarak ise; Türkiye'nin vize alan bütün göçmenleri kabul etmeye hazır olmasına rağmen; vizesi olmayanlarla birlikte aralarında Türk olmayan kimselerin, özellikle de çingenelerin Bulgaristan tarafından Türkiye'ye gönderilmeye çalışılması ve Türkiye'nin bu durumu reddetme hakkının bulunması olarak gösterilmiştir ³³⁸. Türkiye'nin sınırı kapatma kararı alması ve bu kararın sonrasında yaşanan gelişmeler yabancı basın temsilcileri tarafından da dikkatle takip edilmiş ve Türk yetkililerin göçmen meselesi ve bu ekseninde Türk-Bulgar ilişkileri hakkında yapmış olduğu açıklamalar söz konusu dönemde basınında yankı bulmuştur. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yeni parlamento yılı açılışında yaptığı konuşmayı okurlarıyla paylaşan Times; cumhurbaşkanının Bulgaristan'daki Müslüman-Türklerin göçü hususunda Bulgar makamlarıyla yapılan görüşmelerin sonuçsuz kalması durumunda Türkiye'nin uluslararası camiada hakkını arayacağını ifade ettiğinin altını çizmiştir. ³³⁹

³³⁵ **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1950, s.1.

³³⁶ **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1950, s.1.

³³⁷ Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün konu ile ilgili yaptığı açıklamada "Bulgarların hudutlardan vizesiz, Türk aslından olmayan birtakım eşhası sokmak için yaptıkları hareketler üzerine hükümet hudutları kapatmaya karar vermiştir" demiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, **Zafer**, 9 Ekim 1950, s. 1.

³³⁸ **The Times**, 9 Ekim 1950, s.4.

³³⁹ **The Times**, 2 Kasım 1950, s.3.

Yabancı basının konuya yaklaşımı ve bu çerçevede aldığı pozisyona bir diğer örnek de; okurların saygın gazetelerin editörlerine yazmış oldukları mektuplardır. Propaganda amaçlı yazılmış oldukları izlenimini veren bahsi geçen mektuplarda hem Türkler, hem de Bulgarlar konuya hangi pencereden baktıklarını gösterme fırsatı bulmuşlardır. Örneğin; 4 Kasım 1950 tarihinde İngiltere'nin önde gelen gazetelerinden Guardian'a gönderilen ve 'Editöre Mektuplar' bölümünde yayınlanan yazıda, göç hususunda Bulgaristan'ın öne çıkardığı tezler savunulurken, Bulgar yönetiminin istenilen şartları yerine getiren herkese Türkiye'ye gitme izni verdiği; buna karşın Türkiye'nin 1925 tarihli Türk-Bulgar Antlaşması'nın göçleri düzenleyen hükümlerini ihlal ettiği öne sürülmüştür.³⁴⁰Buna karşılık aynı gazetenin aynı bölümünde ilerleyen günlerde çıkan bir diğer yazıdaysa; Türk makamlarının Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin önüne hiçbir zaman engel çıkarmadığı, Türk tarafının böylesi bir göçü memnuniyetle karşıladığı hatta teşvik ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca 1925 Türk-Bulgar Antlaşması'nı ihlal eden asıl tarafın Bulgarlar olduğu; Türkiye'nin antlaşma hükümlerine sadık davrandığı gibi ifadelerde yazıda kendilerine yer bulmuştur.³⁴¹ Mektup tarzında kaleme alınan bu yazılar, Türk-Bulgar geriliminde Türkiye'nin haklı olduğunun altını çizme ve dünya kamuoyunda bu konuda hassasiyet oluşturma noktasında katkı sağlamıştır.

Sınırın kapatılmasıyla birlikte Türkiye'ye yapılan göçlerin durması üzerine Bulgar makamları Türk Elçiliği'ne protesto telgrafları gönderdi; fakat Türkiye, bu konuda geri adım atmayı reddederek meseleyi Birleşmiş Milletlere taşıma kararı aldı. Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında Bulgaristan'ın geri adım atması üzerine Türk-Bulgar sınırı 2 Aralık 1950'de yeniden açıldı ve Türkiye'nin istekleri doğrultusunda Müslüman-Türk göçmen kabileleri yurda giriş yapmaya devam etti.³⁴²Sınırın yeniden takip eden iki ay süresince Türkiye'ye 55 bin kişi göç etti.2 Aralık 1950'de sınırın tekrar açılmasıyla birlikte Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleşen Müslüman-Türk göçü sorunsuz devam ederken yaklaşık 200 kadar öngörüldüğü üzere Çingene'nin sahte pasaportlarla ülkeye giriş yapmaya çalışması nedeniyle sınır kapısı Türk makamları tarafından bir kez daha ve son kez olacak şekilde tekrardan insan giriş-çıkışına kapatıldı.³⁴³

³⁴⁰ Guardian, 4 Kasım 1950, s.6.

³⁴¹ Guardian, 14 Kasım 1950, s.6.

³⁴² The Times, 4 Aralık 1950, s.5.

³⁴³ The Times, 10 Kasım 1951, s.5.

Türk Hükümeti'nin iki ülke arasındaki sınırı bir defa daha aynı gerekçeyle kapatması, Bulgar yönetimi tarafından sert bir dille eleştirildi. Bulgar yetkililer, yaptıkları açıklamalarda Türk sınırı kapalı olduğu müddetçe Bulgaristan'da yaşayan Müslüman-Türklerin Türkiye'ye gidişine kesinlikle izin vermeyeceklerini ortaya koyarken; bu karar yabancı basın temsilcileri tarafından Bulgaristan'ın göçmen politikasında yaşanan bir değişim olarak algılandı.³⁴⁴ Buna ek olarak Türk Hükümeti'nin sınır kapatma kararı olarak göçü durdurmasının ardında ülkeye gelen göçmenlerin sayısının fazlalığı ve göçmenlerin kabul edilmesi, yerleştirilmesi gibi konularda yaşanan sorunlar gibi gerekçelerin olduğu da ifade edilmektedir.

Doğu-Batı ayrımının derinleşmesi, Balkanlarda Sovyet etkisinin artması, Türkiye'nin batı bloğuyla yaşadığı yakınlaşmalar gibi hususlardan bağımsız olarak ele alınması mümkün olmayan 1950-51 Müslüman Türklerin Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü, yabancı basının ilgisini fazlasıyla çekmiştir. Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile geliştirmeye çalıştığı müttefiklik ilişkilerine paralel olarak bu çetrefilli meselede belirgin bir şekilde Türk tezlerini savunan ve Türkiye'yi savunduğu argümanları destekleyici haberler yapan Times, Guardian gibi saygın basın kuruluşları, Türkiye lehine kamuoyu yaratmada başarılı olmuşlardır.

3.3 BALKAN PAKTI

3.3.1. Balkan Pakti Öncesi Genel Durum

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan çift kutuplu dünya sistemi birçok devleti olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Sovyetlerin tehditkâr tutumuna karşı Batılı devletlere yakınlaşan Türkiye, bu süreçte oluşan ittifaklar içinde bulunmayı toprak bütünlüğünün korunması açısından zaruri görmüştür. Önceki devirde Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde başlayan NATO'ya üye olma teşebbüslerini 1950 seçimleri sonrasında iktidar olan Adnan Menderes'in başında olduğu Demokrat Parti (DP) hükümetinde de artarak sürdürmüştür³⁴⁵. DP iktidarının ilk döneminde (1950-1954) kurulan iki hükümette de uygulanan dış politikanın Batı'ya dönük olduğu görülmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri Türkiye'nin NATO'ya üye

³⁴⁴ *The Times*, 4 Aralık 1951, s.5.

³⁴⁵ Kemal Karpaz, *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 140.

olmayı başarması olmuştur. Bundan sonra da. DP hükümetleri ABD ve İngiltere ile olan ilişkilerini daha ileri seviyelere taşımının yollarını aramıştır. Bunun yegane sebebi ise Sovyetlerin artan tehdit ve baskıdır. Bu süreçte Türkiye, Balkanlarda da aktif bir politika izlemiştir. Zira Sovyetler'in baskısının azaltılmasının en kısa yolu onların etkin olduğu bölgede söz sahibi olmak ve müttefikler edinmektir. Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan ile bir ittifak³⁴⁶ oluşturarak Balkan Paktı'nın kurulmasını sağlayarak önemli bir adım atmıştır.³⁴⁷ İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Sovyetlerin özellikle Balkanlar'da ciddi bir hâkimiyet alanı olmuş, bu durum Türkiye ve Yunanistan'ı endişelendirmiştir. Diğer taraftan bu süreçte Türkiye'nin NATO'ya girmesi de Sovyetler Birliği'nde tepkilere sebep olmuştur. Bunun için de Sovyet yönetimi tarafından, “doğrudan doğruya kendilerine karşı yapılmış bir hareket olarak algıladıklarından Türk Hükümetine 13 Kasım 1951 tarihinde bir nota göndermiş ve bu ittifaka Türkiye'nin katılmasının Türk-Sovyet ilişkilerine ciddi zararlar vereceği sert bir şekilde ifade edilmiştir³⁴⁸. Türkiye bu süreçte kendi güvenliğini tesis etmek maksadıyla, bölgesel bir savunma sistemi kurma konusunda çalışmalara başlamıştır.

Türkiye 1951 yılında NATO'ya girdikten sonra bir taraftan İngiltere'ye verdiği sözleri yerine getirmek için Orta Doğu ile ilgilenmeye başlamış, diğer taraftan ABD'nin yönlendirmesi ve teşviki ile Balkanlar'da da aktif politikalar izleyerek bazı diplomatik çalışmalara başlamıştır. Bu süreçte Balkan coğrafyasında ön plana çıkan devlet Yugoslavya olmuştur. Yugoslavya'nın tercih edilmesi asla bir tesadüf değildir. Söz konusu süreçte, Sovyetler Birliği ile en fazla sorun yaşayan devlet Yugoslavya'dır. Hem Yugoslavya'nın güvenliğini sağlamak hem de Balkanlardaki Rus çemberinin yarılması

³⁴⁶ Salih Işık, **Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011, s. 107.

³⁴⁷ Sedef Bulut, **a.g.m.**, s. 35.

³⁴⁸ NATO'nun üyeliği Türkiye'nin dış politikasında aktif bir dönemin açılmasına sebep olmuştur. Bundan sonra Türk dış politikasında, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesindeki güvenlik ve savunma sistemleri konusu daha ön planda olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya katılmasından en fazla rahatsız olan ülkelerin başında Sovyetlerin olduğu görülmektedir. Sovyet yetkililerin 13 Kasım 1951 de Türk Hükümetin verdikleri bir nota ile doğrudan doğruya kendilerine yöneltilmiş olan bu “saldırgan” bloka Türkiye'nin katılmasıyla ve “emperyalist” Amerika'ya topraklarında üs vermesiyle doğacak sorumluluğun, doğrudan doğruya Türk Hükümetine ait olacağını bildirmişlerdir. Türk Hükümeti de buna karşılık olarak 13 Kasım'da cevap vermiş ve Türkiye'nin daima barış taraftarı olduğunu ancak, yıllardan beri izledikleri politikaya bakınca aynı şeyin Sovyetler için söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Sovyet yetkilileri, 30 Kasım'da verdikleri ikinci notada da “Türk Hükümetinin memleketini, Sovyetler Birliğine karşı yöneltilmiş bulunan Atlantik Bloku'nun saldırgan planları içine çekmiş olması, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki münasebetlere şüphesiz ciddi zararlar vereceğini ve böyle bir politikanın sonuçlarından doğan sorumluluğun da tamamıyla Türk Hükümetine ait olacağını” ifade etmişlerdir. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 232.

için formüller arayan ABD yönetimi bunun Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında kurulacak bir pakt ile olabileceğini hesap etmiştir. Bu amaçla Yunanistan ve Türkiye'yi Yugoslavya'ya yaklaşma konusunda teşvik edici bazı hamlelere girişmiştir. Dolayısıyla Yugoslavya'nın 1948 yılından sonra uluslararası alanda dikkatlerin üzerine çekildiği bir ülke durumuna gelmesi tesadüf değil sürecin getirdiği doğal bir neticedir.³⁴⁹ Meselenin daha iyi anlaşılması için tarihsel kökenlerine inildiğinde ise; Yugoslavya, 1948 yılına kadar Sovyet bloku içinde idi. Söz konusu dönemde Sovyetler, uluslararası görünüm itibarıyla bağımsız ancak Balkanlar'da kritik bir coğrafi konuma sahip olması dolayısıyla kendisinin uydusu olacak bir Yugoslavya hayal etmiştir. Mareşal Tito ise, Sovyet Rusya'nın uydusu olacak bir bağımsızlıktansa SSCB ile tüm bağları koparmayı ve hakiki bağımsızlık için başka devletlerle ahlaki bir iş birliğini tercih etmiştir.³⁵⁰ Bu tercih, söz konusu dönemde Sovyet- Yugoslav ilişkilerini koparma raddesine getirmiş, akabinde Yugoslavya'nın Kominform'dan³⁵¹ ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Yugoslavya'nın Kominform'dan çekilmesinin akabinde Sovyetlere karşı yalnızlık politikasına düşmek istememesinden dolayı batıya bilhassa Sovyetlerin en büyük rakibi konumunda olan Amerika'ya yaklaştığı izlenmektedir. Yugoslavya, bu yaklaşımın siyasi, askeri ve ekonomik faydalarını bir müddet sonra Amerika'dan görmeye başlamıştır.³⁵²

Diğer taraftan, Yugoslavya'nın Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı Devletlerle ilişkilerinin normalleştirilmesi, Yunan iç savaşı³⁵³ sırasında komünist çetelere verdiği destek ve yardımlar sebebiyle Yunanistan'la bozulan ilişkilerinde de yumuşama sağlamıştır. Böylelikle Yugoslavya ile Yunanistan arasında mevcut olan gerginlik yerini yumuşak bir politikaya bırakacaktır. Bu konuda ABD'nin teşviki ve Sovyetlerin Makedonya'da Yunan-Yugoslav toprakları üzerinde bağımsız bir devlet kurma konusundaki çalışmaların da derin bir etkisi vardır.³⁵⁴ Bunların yanında NATO'nun güney kanadını oluşturan İtalya, Yunanistan ve Türkiye arasında kara bağlantısı noktasında bir kopukluk vardı. Şayet Yugoslavya'yı da içine alacak bir birlik vücuda

³⁴⁹ Gönlübol, a.g.e., s. 237.

³⁵⁰ İsmail Soysal, 1934 ve 1954 Balkan Paktları, **Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985, s. 97-98.

³⁵² Merih, a.g.e., s. 149-150; Bağcı, a.g.e., s. 51-52.

³⁵⁴ Gönlübol, a.g.e., s. 237.

getirilebilirse bu kopukluğun ortadan kaldırılabilceği düşünölmüştür. İkinci Balkan Paktının ortaya çıkmasında bu düşöncenin de önemli bir etkisinin olduğu düşünölmektedir. Gerçekte İtalya, Yunanistan ve Türkiye de böyle bir birlikteliğin oluşturulmasında, her öлке kendi açısından, belirli menfaatler ummakta idiler.³⁵⁵

Yukarıda kısaca ifade edildiği üzere, Türkiye ve Yunanistan 1951 yılında NATO'ya girdikten sonra, Yugoslavya ile yakın işbirliği konusunda çeşitli girişimlere başlamıştır. Bu girişim ve temaslar hükümet yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri ve görüşmeleri ile 1952 yılı içerisinde tam bir süreklilikle devam etmiştir. Yapılan bu görüşmeler ise meyvesini vermeye başlamış, üç devlet arasında özellikle savunma alanında işbirliği yapılması konusunda ciddi mesafeler kat edilmiştir. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın yaklaşması, Trieste konusunda³⁵⁶ ki anlaşmazlıktan dolayı başlangıçta İtalya'yı rahatsız etmişse de bu rahatsızlık İtalya'ya konuyla ilgili sürekli bir bilgi akışı sağlanarak bir nebze giderilmeye çalışılmıştır. Bu yönde atılan adımlardan birisi de Türkiye tarafından gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Fuad Köprölü 22-23 Aralık 1952 tarihlerinde Roma'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında İtalyan yetkililerle, başta Türk-İtalyan münasebetleri olmak üzere güneydoğu Avrupa, Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinin sorunları gibi uluslararası pek çok konu görüşölmüş ve müzakere edilmiştir³⁵⁷.

Türk Dışışleri Bakanı Fuad Köprölü'nün İtalya ziyaretinden sonra da İtalya Başbakanı De Gasperi'nin 8-12 Ocak 1953 tarihlerinde Yunanistan'ı ziyaret etmesi Balkan Paktı konusunda atılan bir diğer önemli adımdır. Savaştan sonra bizzat İtalya Dışışleri Bakanı tarafından Yunanistan'a yapılan bu ziyaret sırasında, iki devletin NATO çerçevesi içinde sıkı işbirliği halinde oldukları ve özellikle Güneydoğu Avrupa, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu meselelerinin değerlendirildiği görüşme sonrasında kamuoyuyla paylaşılan bilgiler arasında olmuştur. Hatta İtalya Başbakanı De Gasperi Yugoslavya'nın içinde yer aldığı bölgesel bir savunma sistemini "NATO amaçlarına uygun olması halinde" destekleyeceğini bile söylemiştir. Ancak açıklamasının

³⁵⁵ Gürün, **a.g.e.**, s. 353.

³⁵⁶ Tristesorunu; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya ve Yugoslavya arasında adı geçen bölge konusunda çıkan anlaşmazlıktır. Tito bu konuyu prestij meselesi haline getirmiş, 1950'den sonra Trieste sorunu Yugoslav dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Yugoslavya, İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Trieste bölgesini alacağı ve bu şekilde balkanlara gireceği konusunda tedirginlik yaşamaktadır. Ayrıntılı bilgi için Sander, **a.g.e.**, s. 87-88. ; Merih, **a.g.e.**, s. 150.

³⁵⁷ Bulut, **a.g.m.**, s. 47.

devamında, Triyeste anlaşmazlığı nedeniyle İtalya'nın Yugoslavya ile yakın bir işbirliği içinde olamayacağını da ifade etmiştir³⁵⁸.

Türkiye bu süreçte çalışmalarına devam etmiş, bu durum yabancı basın tarafından da ilgiyle takip edilmiştir. Dışişleri bakanı Köprülü'nün Yugoslavya'ya yaptığı resmi ziyaret 20 Ocak 1953 tarihli Times haberinde: Yunanistan ve Türkiye'nin yaklaşımlarının Tito tarafından memnuniyetle karşılandığı, bu durumun üç ülke arasındaki dostça ilişkileri geliştirmesi açısından önemli olduğuna vurgu yapmaktadır³⁵⁹. Haberin devamında, balkanlarda barışın sağlanmasının ortak düşmana karşı birlikte hareket edilmesiyle mümkün olacağı belirtilmiş, üç ülke arasında yakın işbirliğinin en kısa sürede gerçekleşmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Benzer şekilde Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos da Fuad Köprülü'nün ziyaretinden iki hafta sonra 8 Şubat 1953'te Yugoslavya'ya gitmiş ve Yugoslav mevkidaşı Popoviç ile görüşmüştür. Stefanopulos, Yugoslavya ile "özellikle ortak savunma alanında kesin görüş birliğine varduktan" sonra ülkesine dönmek üzere Belgrat'tan ayrılmıştır³⁶⁰. Times muhabirinin haberine göre, bundan sonraki aşama Yugoslav Dışişleri Bakanı Popoviç'in Şubat ayı sonunda yeni Balkan Antantının oluşturulması için yapacağı Atina ve Ankara ziyaretleri olacaktır. Popoviç'in bu aşamada Atina'da yapılacak üçlü görüşmelere katılmasının beklenildiği ifade edilmiştir. Yine gazete haberine göre, bu görüşmelerde Yugoslav, Yunan ve Türk temsilcileri arasında yapılacak siyasi anlaşma metni üzerinde nihai bir karara varılacak üç ülkenin genelkurmay başkanları da askeriye ve savunma konularında da temaslar yapacaklardır. Askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ortak görüşleri yansıtacak olan anlaşmanın Mart ayının sonundan önce imzalanmasının beklenmediği değerlendirilmiştir³⁶¹.

3.3.2. Balkan Paktı Öncesi Dostluk ve İşbirliği Antlaşması

Yunanistan, Türkiye ve Yugoslav yetkililerinin aralarında yaptıkları görüşmeler neticesinde kısa bir süre içinde bir anlaşma yapılması hususunda bir sonuca varıldığı görülmektedir. Nitekim Times gazetesi, Atina muhabiri aracılığıyla, okuyucularına 26 Şubat 1953 tarihli nüshasında "Bu üç ülke arasındaki dostluk ve

³⁵⁸ Gönlübol, **a.ge.**, s. 238.

³⁵⁹ **The Times**, 24 Ocak 1953, s.3.

³⁶⁰ **The Times**, 9 Şubat 1953, s.5.

³⁶¹ **The Times**, 9 Şubat 1953, s.5.

işbirliğine ilişkin metnin 26 Şubat gecesi Atina’da Yunanistan ve Yugoslavya dışişleri bakanları, Atina Büyükelçisi ve Türk Dışişleri Müsteşarı tarafından imzalanacağını ve antlaşmanın metninin Ankara’nın imzasından sonra yayımlanmak için ilan edileceğini” duyurmuştur. Bu süreçte yayımlanan resmi tebliğde, antlaşmanın üç Balkan ülkesi arasında “özellikle savunma alanları” konusunda daha yakın bir işbirliğini amaçladığı bilhassa belirtilmiştir. Antlaşma, her üç hükümetin, ortak çıkarlarına ilişkin tüm uluslararası sorunlarda birbirlerine danışmasını öngörmektedir. Ayrıca aynı haberin devamında paktın Kuzey Atlantik antlaşmasına yönelik taahhütleri ihlal etmeyeceğinden ve bütün balkan ülkelerine açık olduğundan bahsedilmiştir.³⁶²

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılan üçlü görüşmeler sonucunda 28 Şubat 1953’de Ankara’da üç devletin Dışişleri Bakanları Fuad Köprülü, Stefanopulos ve Koca Popoviç arasında bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.³⁶³ Antlaşmanın maddeleri, ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda, “imzalayan ülkelerin birbirlerine danışmalarını” ve “Dışişleri Bakanlarının bu hususlarda yılda en az bir kere bir araya gelmelerini”, “güvenliklerini etkileyen sorunlar konusunda Genelkurmay Başkanlarının incelemeler yapmasını” ve “önerilerini üç ülkenin hükümetlerine sunmasını”, “antlaşmanın şartlarının ve hükümlerinin Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya olan taahhütleriyle çelişmeyeceğini”, “antlaşmanın imza koyan üç ülkeyle eşit şartlar altında katılmak isteyen diğer ülkelere de açık olmasını” ve “imzalayan ülkelere herhangi birisinin antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıllık sürenin bitiminden bir yıl önce haber vermek şartıyla antlaşmadan çekilebileceği” hususlarını öngörmektedir. Antlaşmanın imzalanmasından sonra, üç ülkenin Dışişleri Bakanı, antlaşmanın barışçıl amacını ve imzalayan ülkelerin herhangi bir tehdide karşı bağımsızlıklarını savunma konusundaki kararlılıklarını vurgulayan konuşmalar yapmışlar ve sonrasında Ankara’dan ayrılarak İstanbul’a geçmişlerdir.³⁶⁴

3.3.3. Antlaşmanın Yugoslavya’daki Yankıları

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması’nın Yugoslav kamuoyunda nasıl algılandığı ve ne tür tepkilerin olduğu yine 24 Mart 1953 tarihli Times gazetesinde “İtalya’ya Yugoslav Çağrısı” başlığıyla haber

³⁶²The Times, 26 Şubat 1953, s.5.

³⁶³Gönlübol, a.g.e.,s. 238.

³⁶⁴The Times, 2 Mart 1953.

olarak okuyuculara duyurmuştur. Buna göre; Kardelj İtalya'nın Trieste konusunu rafa kaldırması gerektiğini karşılıklı savunma konusunda işbirliği yapmak için adımların atılmasının altını çizmiştir. Bunun yanında bu paktın İtalya için de imzalayan diğer ülkeler kadar önemli olduğunu belirtmiş, eğer İtalyan siyasi organları bunu Yugoslavya ile olan sorunlardan dolayı göremedilerse, o zaman bunun İtalya'nın kendi çıkarlarına zarar vereceğini söylemiştir. Kardelj aynı tarihli haberde, Yeni Balkan antlaşmasının Yugoslavya'nın, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin savunma güçlerini kuvvetlendirmesinin yanı sıra aynı zamanda, onların uluslararası ilişkilerde politik konumlarını da kuvvetlendireceğini düşündüğünü söylemektedir. Kardelj; “Bu antlaşma Balkan halklarının sesinin dünya barışını ve güvenliğini ilgilendiren konularda daha da bir gür çıkmasını sağlayacaktır.” demiştir. Kardelj'nin mevcut görüşüne göre, antlaşma, 1948 yılından bu yana Yugoslav dış politikasını tam olarak haklı çıkarmıştır. Yugoslavya ulusal çıkarları konusunda taviz vermeden dış desteklere açık olmuş ve dış politikasında da komşu ülkelerle barış içerisinde olmayı hedeflemiştir. Bu antlaşma balkan devletleriyle istediği barış ortamını Yugoslavya'ya sağlamıştır.³⁶⁵

Times gazetesi muhabiri, 7 Nisan 1953 tarihli haberinde Türkiye'nin bu süreçteki tutumunu değerlendirmiş; “Türkiye'nin balkanlarda ve Ortadoğu da uyguladığı siyasi etkinlikleri takdir ettiklerini belirtmiş ayrıca bu paktın imzalanmasının üç ülkenin ortak duyarlılık konusunda zaferi olduğuna” vurgu yapmıştır. Eden'in 1941 yılında Alman saldırısına karşı ortak bir savunma cephesi kurma fikriyle bu üç ülkeyi ziyaret ettiğini söz konusu dönemde bu fikrin başarısız olduğunu ama şuan hayata geçirildiğinden duyduğu mutluluğu haberin devamında ifade edilmiştir.³⁶⁶ Türk Hükûmeti daha sonra da Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı gerçek bir ittifak şekline dönüştürmek için, çalışmalarına 1953 ve 1954 yıllarında da devam etmiştir. Hatta bu dönemde Yugoslavya'nın tutumu ile Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi konusundaki kışkırtmaları ve bu konuda Türk kamuoyunun tepkileri bile çalışmaları durdurmaya kafi gelmemiştir. Burada ki gaye, hakiki ve güvenilir bir “Balkan İttifakı” ortaya koyabilmektir.³⁶⁷

³⁶⁵ **The Times**, 24 mart 1953

³⁶⁶ **The Times**, 7 nisan 1953

³⁶⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 242.

Ancak 16 Temmuz 1953 tarihli Times haberinde, Yunanistan ve Yugoslavya'nın, Balkan ittifakının imzalanacağı Bled toplantının ertelenmesi yönünde Türkiye'den beklenmedik bir talep geldiği iddia edilmiş, bu durum Yunan yetkililerince Balkan Paketi'nin geleceği konusunda kaygı verici bir durum olarak değerlendirilmiştir.³⁶⁸ Gazetenin bir gün sonra çıkan haberinde ise, imzalanacak ittifak antlaşmasının gecikmesi nedeniyle ortaya çıkan gerginlikleri gidermek için Yunanistan'ın arabuluculuk rolünü üstlendiği yazılmıştır. Habere göre, Yunan Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan resmi bir açıklamada, “Başbakan Feldmareşal Papagos'un Başkan Tito ve Başbakan Menderes'e kişisel dostça iletiler gönderdiği ve çeşitli raporların ve söylentilerin çoğunlukla asılsız olduğu yönündeki endişelerini dile getirdiği” ifade edilmiştir. Bled Konferansının ertelenmesinden sonra yayılmış olan tevatürler, Balkan ilişkilerinde üç ülke arasında istenmeyen bir ortam yaratma durumuna gelmiştir. Bu nedenle, Yunan Dışişleri Bakanlığı tarafından İttifakın imzalanmasına yönelik Dışişleri Bakanları toplantısının en yakın tarihte gerçekleştirilmesi için çağrıda bulunulmuştur.³⁶⁹

İtalya matbuatından Popolo Gazetesindeki bir habere dayanılarak verilen 17 Temmuz 1954 tarihli The Times gazetesi haberinde ise, “Trieste Antlaşması ile Balkan askeri ittifakının gecikme nedenlerine ve bunlar arasındaki muhtemel ilintiye dayanan spekülasyonların İtalya'nın yanı sıra Belgrat, Atina ve Ankara'da da yaygınlaştığı belirtilerek, hafta sonu Bled'de yapılması planlanan Yugoslav, Yunan ve Türk dışişleri bakanları toplantısının gecikmesinin “muhtemelen Balkan ittifakı metninin henüz tamamlanmamasından” kaynaklandığı bu ittifak yapısındaki bazı sorumlulukların Yunanistan ve Türkiye'nin mevcut NATO taahhütleriyle bir arada ele alınması gerektiği belirtiliyordu. Kimi Amerikan haber kaynaklarının ve İtalyan gazetelerinin ittifakın üç üyesi arasındaki farklılıkları vurgulamalarının yersiz olduğuna değinen açıklama, “gecikmenin İtalya'nın baskısından veya Türkiye'nin fikir değiştirmesinden kaynaklandığına ilişkin Belgrat kaynaklı söylentilerin bir temeli olmadığını” vurguluyordu.³⁷⁰

³⁶⁸ **The Times**, 16 Temmuz 1954, s. 8.

³⁶⁹ **The Times**, 17 Temmuz 1954, 6.

³⁷⁰ **The Times**, 19 Temmuz 1954, s. 3.

3.3.4. Balkan Paktının İmzalanması

Çıkan bu haberlerin asılsız olduğuna vurgu yaparcasına üç devlet yetkilileri ittifak antlaşmasını imzalamak üzere Bled şehrine gittiler. The Times gazetesi özel muhabiri aracılığı ile konuyu yerinde takip edip gelişmelerle ilgili okuyucularına bilgi vermeyi sürdürüyordu. Muhabirin haberine göre, “Ne Yugoslavya Dışişleri Bakanı Popoviç ne de diğer Yugoslav yetkilileri 5 Ağustos sabahı Bled’e gelmişlerdi.” Bled’de tartışılan konu, Yugoslavya Dışişleri Bakanlarının, Yunanistan’ın ve Türkiye’nin Balkan askeri ve siyasi ittifakının imzalanması toplantısının arifesinde, Trieste’deki bir antlaşmanın olası yakınlığı idi. Haberin devamında da “6 Ağustos tarihinde Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos ve Türk Dışişleri Bakanı Fuad Koprülü’nün yeni antlaşmanın son kontrolü için Bled şehrine gelecekleri” ifade edilmiştir.³⁷¹ 8 Ağustos 1954 tarihinde bir araya gelen Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya’lı Bakanlar Bled antlaşmanın öneminden bahsederek bunun sonrasında, Balkanlardaki siyasi birliği güçlendireceği konusunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır.³⁷² Sonuç olarak üç devletin yapıcı şekilde hareket etmesi ile olumlu netice alınmış, 9 Ağustos 1954’de Yugoslavya’nın Bled şehrinde, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı imza edilmiştir.³⁷³

3.3.5. Balkan Paktı’nın Maddeleri

14 maddeden oluşan ittifak metninin, madde muhtevası şu şekilde oluşturulmuştu:

Madde 1:Sözleşmeyi imzalayan taraflar, Birleşmiş Milletler Şartı’nın hükümlerine uygun olarak, barışçıl yollarla tüm uluslararası ihtilaflara karışabileceklerini ve uluslararası ilişkilerinde herhangi bir şekilde tehdide ya da güç kullanımına başvurmalarını engellemeye karar vermeleri Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmaz.

Madde 2:Sözleşmeci taraflar, topraklarının herhangi bir yerinde bir veya birkaçına karşı herhangi bir silahlı saldırının, tüm tarafların aleyhinde bir saldırganlık olarak kabul edileceğini ve bunun sonucunda da meşru bireyin veya toplu savunma

³⁷¹ The Times, 6 Ağustos 1954, s. 6.

³⁷² The Times, 9 Ağustos 1954, s. 5.

³⁷³ Gürün, a.g.e., s. 353.

hakkının kullanılmasını kabul etmişlerdir. Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün 51. Maddesi tarafından tanınan, tek taraflı veya toplu olarak, saldırıya uğramış taraflara, ortak bir anlaşma yaparak ve etkili savunma için gerekli gördükleri silahlı kuvvetin kullanımı dâhil olmak üzere hemen alt tedbirlere başvurulacaktır.

Sözleşmeyi imzalayan taraflar, bu anlaşmanın 7. Maddesi ile birlikte, kendileri arasında daha önce ortak anlaşmaya varmamış olmaları halinde, saldırganla barışı veya başka herhangi bir düzenlemeyi sonuçlandırmaya kendilerini adanmazlar.

Madde 3:Bu anlaşmanın amaçlarının yerine getirilmesinin kalıcı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla, sözleşmeciler taraflar savunma kapasitelerini korumak ve güçlendirmek için karşılıklı olarak birbirlerine yardım etme yükümlülüğünü üstlenmişlerdir.

Madde 4:Mevcut anlaşmanın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla, aşağıdaki karar verilmiştir:

Dışişleri Bakanlarından ve davanın şartlarına ve incelenen konuların niteliğine göre varlığı gerekli görülen sözleşmeciler taraf hükümetlerinin diğer üyelerinden oluşan daimi bir konsey kurmak.

Daimi meclis yılda iki kez düzenli olarak toplanır. Sözleşmeciler tarafların hükümetleri gerekli gördüğü durumlarda ek toplantılar da yapabilir.

Oturumda bulunmadığı zaman, daimi meclis görevlerini, Ankara Antlaşması'nın daimi sekreteryasının aracı aracılığıyla, belirlenecek şekilde kullanırdı.

Ankara Antlaşması'nın 1. Maddesi ile öngörülen Dışişleri Bakanları konferansı daimi konsey tarafından değiştirilmiştir.

Asıl sorunlara ilişkin kararlar daimi konsey tarafından oybirliğiyle kabul edilecektir.

Akit tarafların Genelkurmayları, işbu anlaşmanın hükümleri göz önünde bulundurularak, Ankara Antlaşması'nın 2 ve 3. maddelerine uygun olarak başlatılan ortak çalışmalarını sürdürecektir.

Madde 5:Bu anlaşmanın 2. maddesinde öngörülen durumun ortaya çıkması halinde, sözleşmeciler taraflar hemen karşılıklı istişarelerde bulunacak ve daimi konsey,

hâlihazırda üstlenilenlere ek olarak, ortaklaşa yapılması gereken önlemleri belirlemek durumu karşılamak için 2. Madde gereği acilen toplanacaktır.

Madde 6:Uluslararası durumun ciddi bir şekilde bozulması ve özellikle de bu tür bir bozulmanın doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkilerinin olduğu alanlarda, kendi bölgelerindeki güvenliğe ilişkin olarak, sözleşmeciler, durumu incelemek ve tutumlarını belirlemek amacıyla birbirleriyle istişarede bulunacaklardır.

Sözleşmeye taraf olan taraflar, bir ülkeye karşı silahlı bir saldırganlığın, kendileri dışında, bir veya birkaçının güvenliğini veya bütünlüğünü doğrudan veya dolaylı olarak tehdit ederek, aşağıdakileri kabul ettikleri konusunda hemfikir olduklarını;

Sözleşmenin imzalanması anındaki sözleşme taraflarının bir veya birkaçının karşılıklı yardım yükümlülüğü altına girdiği bir ülkeye karşı silahlı bir saldırganlık durumunda, sözleşmeciler alınacak önlemler konusunda Birleşmiş Milletler'in amaçlarına uygun olarak, bölgelerinde oluşacak bu durumla başa çıkabilmek için birbirlerine danışacaktır.

Bu madde kapsamında sunulan istişarelerin daimi konseyin acil toplantısı da içerebileceği anlaşılmaktadır.

Madde 7:Sözleşme tarafları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyini silahlı saldırganlık kurbanları ve meşru savunma için alınan tedbirleri derhal bilgilendirecektir.

Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün 51. Maddesinde belirtilen tedbirleri etkin bir şekilde uyguladığı zaman, yukarıda belirtilen önlemleri durduracaktır.

Benzer şekilde, sözleşme taraflarının hükümetleri, gecikmeden, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 17 Kasım 1950 tarihli kararıyla öngörülen beyanı, çatışmaların patlak vermesi durumunda Devletlerin görevlerine ve yukarıda belirtilen çözümlük ile uygunluk içinde hareket edeceklerdir.

Madde 8:Akit taraflar, bunlardan birine karşı yöneltilen herhangi bir koalisyona katılmama kararını yinelenmekte ve mevcut anlaşma hükümlerine aykırı herhangi bir taahhütte bulunmamaktadırlar.

Madde 9:Bu anlaşmanın hükümleri, Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nün sözleşme tarafları için ortaya çıkan hak ve yükümlülükleri hiçbir şekilde etkilemediği şeklinde yorumlanamaz.

Madde 10:Bu anlaşmanın hükümleri, Yunanistan ve Türkiye için 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Anlaşmasından doğan hak ve yükümlülükleri hiçbir şekilde etkilemediği şeklinde yorumlanamaz.

Madde 11:28 Şubat 1953'te Ankara'daki taraflar arasında yapılan dostluk ve işbirliği anlaşması; Mevcut anlaşmanın hükümleri ile değiştirilmediği sürece yürürlüktedir. Sözleşmeciler, Ankara Antlaşması'nın süresiyle ilgili olarak, bu anlaşmanın 13. maddesinin hükümlerinin uygulanacağı konusunda anlaşmışlardır.

Madde 12:28 Şubat 1953 tarihli dostluk ve işbirliği anlaşmasının 9. Maddesi hükümleri, aynı şartlar altında mevcut sözleşmeye uygulanacaktır.

Madde 13:Mevcut anlaşma 20 yıllık bir süre için sonuçlandırılmıştır. Sözleşme taraflarının hiçbiri, süresi sona ermeden bir yıl önce iptal etmemesi halinde, sözleşme, bir yıl önce zımnen devam eden sözleşmelerden biri tarafından iptal edilene dek, bir yıl daha uzatılmış olarak kabul edilir.

Madde 14:Mevcut anlaşma, taraflar, kendi anayasal düzenlemelerine uygun olarak sözleşme ile onaylanacaktır. Son onaylama belgelerinin tevdi edildiği gün yürürlüğe girecektir.³⁷⁴

Nihai olarak bakıldığında,20 yıl için gerçekleşmiş olan bu ittifaka göre, taraflardan herhangi birine veya daha fazlasına yöneltilen bir saldırı, hepsine birden yöneltilmiş sayılacaktı. Herhangi bir saldırıya karşı bu üç devlet kolektif bir savunma kuracaklardı. Ayrıca, üç devletin dışişleri bakanlarından meydana gelen bir Daimi Konsey kurulacaktı.9 Ağustos 1954'de Bled'de yapılan Balkan İttifakı ile NATO'nun sağ kanadını ve hususiyetle Balkan cephesini kuvvetlendirmiştir. Ancak ittifak sağlam temellere oturtulamadığından dolayı 1955 ilkbaharından itibaren İttifak gücünü kaybetmeye başlamıştır.

³⁷⁴The Times, 10 Ağustos 1954, s. 5.

3.3.6. Balkan Paktının Değerlendirilmesi

3.3.6.1. Yugoslavya açısından Balkan Paktı

Yugoslavya açısından Balkan Paktı; SSCB ve Balkanlardaki Sovyet uydu devletlerine karşı Yugoslavya'nın önemli bir güç haline gelmesini sağlamış, ayrıca İtalya ile arasında yaşanan Trieste sorunu da çözüme kavuşmuştur. Yine Yugoslavya balkan paktı sayesinde Balkan komşularıyla ilişkilerini geliştirmiş, 12 Aralık 1953 yılında Arnavutluk'la arasındaki sınır olaylarına engel olmak üzere alınacak tedbirleri öngören bir anlaşma imzalanmış ve Yugoslavya ve Arnavutluk arasında kesilen diplomatik ilişkiler tekrar kurulması sağlanmıştır. Bunu 7 Ekim 1956 yılında yayınlanan resmi bir bildiri ile Yugoslavya - Bulgaristan arasındaki ilişkilerin tekrar kurulması takip etmiştir. Böylece Yugoslavya balkan paktı ile birlikte sorun yaşadığı komşu balkan devletleriyle arasındaki sorunları çözüme kavuşturmuştur. Sonrasında Stalin'in ölümüyle birlikte Sovyet dış politikasında yaşanan yumuşama ve yeni Sovyet liderleri Kruşçev ve Bulganin'in Yugoslavya ile ilişkilerini düzeltme çabaları başarılı sonuçlar vermiş, Tito bu paktın geçerliliğinin kalmadığını dile getirerek pakta ilk darbeyi vurmuştur. Yugoslavya, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla iki kutuplu yapıdan bağımsız hareket etmeyi tercih etmiştir. Adnan Menderes Yugoslavya'yı vazgeçirmek için bizzat Belgrad'ı ziyaret ettiyse de bu Yugoslavya'nın tutumunu değiştirmeye kafi gelmemiştir.³⁷⁵ Yugoslavya'nın uyguladığı bu politika balkan paktını sona erdirmemiş fakat işlemez duruma gelmesine vesile olmuştur.³⁷⁶

3.3.6.2. Yunanistan açısından Balkan Paktı

Balkan paktının Yunanistan açısından değerlendirmesini yapacak olursak; Yunanistan'ın bilhassa kuzey komşularıyla ilişkilerinin düzelmesini sağlamış, Bulgaristan'ın Yunanistan'a olan sert tutumu yerini yumuşamaya bırakmış, Aralık 1953'te iki devlet arasında ticaret, haberleşme ve sınır anlaşmaları yapılmıştır. Aynı şekilde Romanya ile ilişkileri 1956 yılında Romanya'nın 6 milyon dolar savaş tazminatı ödemeyi kabul etmesi üzerine düzelmeye başlamıştır. Kısacası Yunanistan'ın 1953 yılından sonra balkan devletleriyle olan ilişkilerinin düzelmesinde, Balkan Paktı önemli

³⁷⁵ Cumhuriyet, 4 Mayıs 1955, s. 2.

³⁷⁶ Soysal, a.g.e., s. 474.

bir araç olmuştur. Son olarak da, Yunanistan Balkan ittifakını, Kıbrıs üzerindeki emperyalist emellerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Hali hazırda Kıbrıs meselesi yüzünden, 1955'den itibaren Türkiye ile Yunanistan bir çatışma içinde bulunuyordu. Yunanistan iki devlet arasında yaşanan bu çatışmanın balkan paktını işlemez duruma getirerek çıkmaza sokması meselenin bir başka boyutu olmuştur. Böylece balkan paktının yürütülememesinin nedeni Yunanistan tarafından Türkiye'ye bağlanmıştır. Bundan sonra yaşanan gelişmelerle birlikte Balkan ittifakı ölü bir belge haline gelmiştir.³⁷⁷

3.3.6.3. Türkiye Açısından Balkan Paktı

Paktın Türkiye açısından önemini şöyle izah edebiliriz; Balkan Paktı Türkiye açısından bilhassa NATO'ya üyeliği sonrasında izlemeye başladığı “batı savunmasını bölgesel paktlarla kuvvetlendirme” ilkesi gereğince önemli bir yere sahiptir. İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgede aktif bir politika izleyememesinin sonucu olarak Balkanlardaki yerini ABD doldurmuş, balkanlarda Türkiye ile birlikte hareket ederek balkan devletleriyle yapılacak bölgesel bir paktın kurulması konusunda Türkiye'yi cesaretlendirmiştir. Bölgesel bir paktın kurulması durumunda SSCB'nin bölgedeki yayılcı politikasının bir nebze olsun önüne geçilebilir ve Balkan devletlerinin birbirleriyle barış içerisinde yaşaması sağlanabilirdi. Ancak Yugoslavya ve Yunanistan'ın paktı amaçlarını gerçekleştirmek konusunda bir araç olarak kullanması dolayısıyla pakt uzun ömürlü olmamıştır. Paktın uzun soluklu olmamasının bir başka sebebi ise pakt yapılırken bölge diğer balkan devletlerini dışarıda bırakacak şekilde bölünmüş buda diğer devletleri içerisine alacak bir bölgesel işbirliği sağlanmamasına neden olmuştur.³⁷⁸

³⁷⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 243.

³⁷⁸ Sezer, **a.g.t.**, s.66-67.

SONUÇ

Uzun yıllar tek parti iktidarında yönetilen Türkiye’de 14 Mayıs 1950 seçimleriyle beraber iktidar el değiştirmiş, 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerini Demokrat Parti’ye bırakmıştır. Demokrat Parti (1950-1960) on yıllık iktidarı süresince dünyada yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş, İnönü’den devraldığı batı yanlısı dış politikasından ödün vermemiştir. CHP’nin dış politikasından farklı olarak, Demokrat Parti daha aktif bir dış politika takip etmiş olup batı devletleriyle bilhassa ABD ile ilişkilerine büyük önem vermiştir.

1950-60 yılları dış politika da olayların en çalkantılı olduğu dönemlerden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda dünya bu seferde soğuk savaş döneminin etkisi altına girmiş, devletler iki süper güç olan ABD ve SSCB arasında seçim yapmak durumunda kalmıştır. Devletlerin bu iki kutup arasında yaptıkları seçimler birbirleriyle olan ilişkilerini ve dış politika ilkelerini de belirlemiştir.

İkinci Cihan Harbi sonrası, dünya büyük bir kutuplaşma arasında sıkışıp kalmıştır. Savaş sonu ABD ve SSCB iki süper güç olarak ortaya çıkmış ve SSCB hâkimiyet kurduğu bölgelerde komünizm ideolojisini yaymaya çalışarak, bu bölgelerdeki devletleri SSCB bağlı uydular haline dönüştürmeyi amaçlamıştır. Öte yandan ABD ise komünist ideolojinin yayılmasını istememiş, soğuk savaş döneminde SSCB’nin karşısında tek güç olarak durmuştur. ABD’nin bu denli ön plana çıkmasında İngiltere’nin etkisi yadsınamazdır. İkinci Dünya Savaşı’nda ekonomisi zarar görmüş bir şekilde çıkan İngiltere, SSCB’nin dünyayı hakimiyeti altına almasından ziyade, müttefiki olan ABD’nin ön planda olmasını istemiştir. İngiltere Soğuk Savaş yıllarında her ne kadar perde arkasında gibi gözükse de, dünyada yaşanan olayları yakından takip etmiş kendi aleyhine veya lehine olan olayları basın organları aracılığıyla manşetlerine taşımıştır.

Bu açıdan bakıldığında zaman dönemin dış politikasının çerçevesini SSCB’nin komünist ideolojisini yayarak kendisine bağlı uydu devletleri yaratma isteğine karşın ABD’nin bunu önlemek ve batılı devletlerin çıkarlarını koruma isteği çizmiştir. İki devlet arasındaki çıkar çatışmaları dünyayı sık sık sıcak bir savaşın eşiğine getirmiş lakin savaştan yeni çıkmış olunmasının etkisiyle hiçbir devlet kendisini tekrar büyük bir savaşın içine atmak istememiştir. Bu süreçte Türkiye SSCB tehdidine karşı batı

yanlısı politika izlemeye başlamıştır. Demokrat Partinin izlediği batı yanlısı dış politikası onu Ortadoğu’da ve Balkanlarda aktif bir rol oynamaya sevk etmiş buda iktidarlığı süresince basında geniş yer tutacak haberlerin başrolünde olmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin dış politikada oynadığı aktif rolü İngilizlerin bakış açısıyla değerlendirmek amacı ile Times Gazetesi tezin kapsamı dâhilinde seçilmiş Demokrat Parti’nin iktidarlığı sürecini kapsayan on yıl taranarak dış politikada hangi olaylar üzerinde durulduğu hangi olaylara daha az yer verildiği incelenmiştir. Times Gazetesi süreci değerlendirirken İngiltere’nin lehine olan olaylarda Türkiye’yi desteklemiş, İngiltere aleyhine olan bir olayda da ise durumu manşetlerine taşıyarak kamuoyu oluşturma konusunda ustalığını konuşturmuştur. Bu süreçte İngiltere, basınının kamuoyu yaratma konusundaki gücünün farkına vardığı günden beri dünyada yaşanan olayları lehine çevirmek için bu gücü kullanmaya gayret gösterdiği görülmektedir.. Basın araçları sayesinde bilhassa uluslararası ilişkiler bağlamında yaşanan olayları muhabirleri aracılığıyla yerinde öğrenerek dünyanın bu konuda bilgilenmesini sağlamıştır. Olayları değerlendirirken tamamıyla objektif bir şekilde yansıtma kaygısı olmadan kendi çıkarlarına uygun bir şekilde yansıtmayı tercih etmiştir. Bu bağlamdan bakıldığında ise araştırılan dönemin İngiliz basını taranarak incelenmesi, İngiltere’nin uluslararası bir olayda tavrının net bir şekilde anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası perde arkasına geçen ve uluslararası olaylarda daha az müdahaleci dış politika izleyen İngiltere, basın yoluyla lehine kamuoyu yaratma konusunda oldukça başarılı olmuştur. Bu kapsamda ele alınan bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır:

Times Gazetesine göre Türkiye’nin batı politikası, doğu politikası ve balkan politikası olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Batı politikasının en önemli saç ayağını Türkiye için büyük bir önem arz eden NATO’ya giriş süreci oluşturmuştur. Times Gazetesi bu sürece Türkiye’nin ilk başvurusundan üyeliğinin kabul gördüğü ana kadar haber sütunlarında geniş yer vermiş gerek Avrupa’nın gerekse Türkiye’nin NATO’dan beklentilerini açıklayıcı haberler yapmıştır. Kore savaşının (1950-1953) patlak vermesi ve Türkiye’nin batı yanlısı politikası kapsamında bölgeye asker sevkiyatı NATO’ya üyelik için anahtar rol oynamış akabinde 18 Şubat 1952 tarihinde NATO’ya üye olmuştur.. Batı politikasında bir diğer önemli konuyu Kıbrıs sorunu teşkil etmiştir.

Uzun yıllar İngiliz yönetimi altında kalan Kıbrıs 1958 yılında Türk-İngiliz ilişkilerinin genel çerçevesini çizmiştir. Times Gazetesinin geniş yer verdiği Kıbrıs sorunu konusunda İngiltere bir yandan Yunanistan'ın tepkisini azaltmaya çalışırken bir yandan da Bağdat Paktında müttefik olduğu Türkiye'yi kaybetmek istememiştir. Times Gazetesi bu süreçte tamamen İngiliz yanlısı bir politika izleyerek Kıbrıs meselesinde tamamen kendi politikası çerçevesinde hareket etmiş, haberleri ayrıntılı bir şekilde vererek okuyucuların meseleyi hızlı bir şekilde kavramasını sağlamıştır.

Times Gazetesine göre tez'in önemli bir kısmını Balkan politikası oluşturmaktadır. Balkan politikasının temelini ise Bulgar göçü ve Balkan paktı oluşturmuştur. Times Gazetesi Bulgar göçünde Türk tarafının tezini destekleyici haberler yapmıştır. Bunun en önemli nedeni ise SSCB'nin bölgede komünizmi yaymasının kendisi için tehlike arz etmesidir. Balkan Paktı konusunda da SSCB'nin ideolojisini yaymasına engel olmak için Balkan devletleri arasında dostluk ilişkilerini desteklemiş bu konuda kamuoyu oluşturmuştur.

Times Gazetesinde Ortadoğu geniş bir şekilde ele alınmış ve Ortadoğu ile ilgili haberler yapılmıştır. Gazete Ortadoğu konusunda ağırlığı Bağdat paktına vermiş, Türkiye'nin bu pakta öncülüğü desteklenmiş olup Ortadoğu'da kendi çıkarlarını korumak için de yine etkili bir kamuoyu oluşturmuştur. Her ne kadar Türkiye Ortadoğu'da İngiltere ile yakın bir işbirliğine girmesi Arap devletleriyle arasının açılmasına neden olsa da, Türkiye'yi İngiltere ile sıkı bir müttefik olmasını sağlamıştır. Kısacası 1950-60 dönemi Türk dış politikası batı yanlısı çizgide devam etmiş buda gerek Times gazetesinde gerekse Türk basınında geniş yer bulmuştur.

Görüldüğü gibi bu dönemin dış politikasını oluşturan unsurların sonuçları ve etkisi çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler arasında, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi, NATO'ya girmesi, Balkan-Bağdat Paktı gibi Çevresel Paktlara üye olması ve Mısır Meselesi gibi durumlar Times Gazetesine göre alınmış ve bu dönemde yürütülen bütün bir dış politika özellikle SSCB'nin tehdidine yönelik korunma amaçlı ve ekonomik hamle yapma amacına yönelik yürütülen bir dış politika olmuştur.

EKLER

Ek 1: Gazete Örnekleri

Turkish Frontier Closed Again

TURKISH FRONTIER CLOSED AGAIN

IMMIGRATION DISPUTE

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, Oct. 8

Turco-Bulgarian relations are taking a most serious turn. For the third time within a month the frontier between the two countries is closed and communications interrupted because of the vexed question of the emigration to Turkey of Muslims from Bulgaria.

The Turkish Government has made it clear that it is prepared to accept all immigrants of Turkish origin possessing a consular visa, but refuses to allow the entry into Turkey of people who are not Turks, for instance gipsies, or persons having no consular visa. It seems that the Bulgarians continue to send to Turkey people belonging to this last class. Unless measures are taken by some international body to regulate this emigration the situation may deteriorate to a dangerous point.

The Times 9 Ekim 1950

Turkey and Muslims From Bulgaria

TURKEY AND MUSLIMS FROM BULGARIA

COST OF RESETTLEMENT

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, AUG. 22

Intense diplomatic activity prevails in Ankara, where the Prime Minister, his assistant, and the Minister in charge of the Marshall plan had long talks with the Foreign Minister.

This activity is undoubtedly connected with the Bulgarian Note demanding that Turkey accept the 250,000 Muslims to be repatriated from Bulgaria. The fact that the American Ambassador, Mr. George Wadsworth, went to the Turkish Foreign Office and met Turkish Ministers encourages the belief that the Turkish Government applied to the American Government for assistance in the settlement of these prospective immigrants from Bulgaria, which will require a heavy expenditure; it is thought that financial assistance may be given either under Marshall aid or through the International Bank.

Mr. Chobanov, the Bulgarian Minister in Ankara, this morning visited the Secretary-General of the Ministry of Foreign Affairs, and it is believed that he made a communication connected with the Bulgarian Note.

The Times 23 Ağustos 1950

Atlantic Powers Solidary

ATLANTIC POWERS' SOLIDARITY

FIRST ANNIVERSARY OF PACT

U.S. RESPONSIBILITIES

From Our Own Correspondent

WASHINGTON, APRIL 4

The first anniversary of the signing of the Atlantic Treaty was observed here with speeches in the Senate from members of both parties and a statement from Mr. Acheson, the Secretary of State. Mr. Acheson said it was appropriate that on this day Americans should consider seriously those responsibilities which rested on the United States as a member of the inter-nation community.

After outlining the objectives of the treaty and emphasizing its defensive aspects, Mr. Acheson said that the Mutual Defence Assistance Act of 1949 was the first step in implementing the concept of defence under the principle of self-help and mutual aid embodied in the treaty. Military assistance was already going under this legislation to nations associated with the pact, and it was expected that Congress would soon be asked for additional authorization to extend further military aid.

Much progress had been made under the treaty since it was signed a year ago and ratified by all the signatories a few months afterwards. The initial task was that of establishing an organization, and the next step was to get on with the job of preparing plans for common defence. The spirit of cooperation had manifested itself and common defence plans were now becoming a reality. But treaty nations must work towards even closer association in the North Atlantic community in order to help maintain international security and achieve a higher state of well-being. They must develop the treaty to its full effectiveness as a positive influence for peace.

SUPPORT FOR U.N.

These efforts combined with efforts in other areas were a necessary supplement to the fundamental United States policy of full support for the United Nations. The American people must realize the fortunate position the United States enjoyed to-day, and must also realize that the continuation of their prosperity and well-being depended on like-minded nations being able to maintain their freedom and democratic institutions.

In the Senate, Senator Connally, chairman of the Foreign Relations Committee, said the treaty had already served as a most powerful deterrent to war and a positive influence for peace. Senator Byrdings, chairman of the Armed Services Committee, who returned yesterday from the Defence Ministers' meeting at The Hague, which he had attended with the Secretary of Defence, said that he had come back from this meeting encouraged by a new hope among member nations. Senator Alexander Smith, a Republican, also praised the pact as an instrument for peace, pointing out that it was made possible largely by the bi-partisan foreign policy in the Senate.

COST TO UNITED STATES

On the basis of the estimates presented by the President in his Budget for the fiscal year 1951 the Administration will request \$1,147,500,000 for all military assistance projects—those embracing Greece, Turkey, Persia, Korea, and the Philippines as well as for countries associated with the Atlantic Treaty. The estimated total for the current year is \$1,314,000,000. The 1951 Budget figure includes \$500m. to liquidate contract authority authorized for 1950, and, as proposed legislation, an appropriation of \$647,500,000 and \$500m. in new contract authority.

FOREIGN MINISTERS' GREETINGS

PACT AS A SYMBOL

The following message, signed by the Foreign Ministers of 10 European countries, was sent yesterday to Mr. Acheson, the American Secretary of State, and Mr. Lester Pearson, the Canadian Secretary of State for External Affairs:—

"We, the Ministers for Foreign Affairs of the European signatories of the Atlantic Pact, on this fourth day of April, the first anniversary of the signature of the Atlantic Pact, wish to take this opportunity to send you a message of greeting and solidarity.

"Much valuable work has been done during the past year and a sound organization has been established to carry out the common task. The Pact is universally recognized as a symbol of the determination of the community of the Atlantic peoples to defend their freedom and their civilization against any attack. At the same time, all the world knows that we should never contemplate aggressive action against any other Power.

"We look forward to meeting again at the forthcoming session of the Council in London, when we shall hope to carry a stage further the work of consolidation which has been so well begun."

The message is signed by Mr. Bevin (Great Britain), M. Schuman (France), Count Sforza (Italy), Dr. Stikker (Holland), Hr. Lange (Norway), M. van Zeeland (Belgium), M. Bech (Luxembourg), Hr. Benediktson (Iceland), Hr. Rasmussen (Denmark), and Dr. Caeiro da Matta (Portugal).

Mr. Menderes in Baghdad

Imperial and Foreign

MR. MENDERES IN BAGHDAD

SIGNING OF TREATY EXPECTED TO-DAY

FROM OUR CORRESPONDENT

BAGHDAD, FEB. 23

The Turkish Prime Minister, Mr. Menderes, and the Foreign Minister, Mr. Köprülü, arrived in Baghdad by air from Ankara this evening. They have come for the signature of the Turkey-Iraq treaty and it is probable that this will take place to-morrow, with release of the text to-morrow evening.

Recently there has been an exchange of drafts between Baghdad and Ankara and it is understood that only minor details remained to be settled after the arrival here of the Turkish party, among whom is the deputy Prime Minister, Mr. Zorlu. The visitors were met at the airport by the Prime Minister, Nuri es-Said, the deputy Prime Minister, Ahmed Mukhtar Baban, the Foreign Minister's deputy, Burhan ud-Din Bashayan, and heads of the armed forces.

MIDDLE EAST SECURITY

Although details of the treaty will not be available until after signature it is believed here that they will include provision for cooperation on internal security, exchange of military information and consultations, and transit facilities for military material.

As announced in January, when the treaty was agreed to, its purpose is expanded co-operation for stability and security in the Middle East region. The signatories will, under Article 51 of the United Nations Charter, face jointly all aggression from within or from without the Middle East. It will, of course—and this is the keynote of the entire agreement—make provision for the adherence of any friendly state sharing the aims of the signatories.

In view of recent statements by the Iraqi Prime Minister, Nuri es-Said, in Parliament that Iraqi troops will not be used outside the country and his expression of hope that foreign land forces will never be needed to defend Iraq, any question of aid by Turkish troops to Iraq or *vice versa* is unlikely to be included in the treaty.

The Turkish President will pay a state visit to Iraq beginning on March 4 and Sir Anthony Eden is also due to arrive here late on the same day. Sir Anthony Eden will stop only one night.

Our Lahore Correspondent telegraphs:—

The President of Turkey, Mr. Bayar, who arrived here from Peshawar, speaking at a Lahore citizens' reception said that the Turkey-Pakistan treaty was only a beginning and he looked forward to greater collaboration.

The Times 24 Şubat 1955

Balkan Treaty Initialled

BALKAN TREATY INITIALLED

COOPERATION "IN ALL FIELDS"

From Our Correspondent

ATHENS, FEB. 25

The text of the treaty of friendship and cooperation between Greece, Turkey, and Yugoslavia was initialled in Athens tonight by the Foreign Ministers of Greece and Yugoslavia, and, on the Turkish side, by the Ambassador in Athens and the Turkish Foreign Under-Secretary. The text of the treaty will be released for publication after its signature in Ankara.

An official *communiqué* issued after the initialling said that the treaty traced the way for closer cooperation between the three Balkan countries in all fields, "particularly on questions of defence." The treaty provides that the three Governments shall consult on all international questions of common interest and that the general staffs of Greece, Turkey, and Yugoslavia will continue jointly the study of defence problems so that their Governments may take the necessary decisions.

MILITARY COOPERATION

An article providing for continued military cooperation seems to be the most important feature of the present agreement. According to Greek Government sources any future understandings between the three general staffs may henceforth be simply recorded in protocols, which, though not binding by themselves, will become formal obligations by virtue of the treaty of friendship. It was specified that by concluding an agreement with Yugoslavia, Greece and Turkey would not trespass on their commitments towards the North Atlantic Treaty.

The *communiqué* added that the treaty contains no secret clauses and will be open to other countries, "whose cooperation might be considered desirable and useful by the three signatories." An authoritative Yugoslav source said that this would certainly influence and encourage other Balkan countries, and at the same time "leave the door open" for Italian participation.

A Turkish representative, asked if a defence agreement would follow the treaty, replied that the conversations of the three general staffs would indicate whether this would be necessary. He added that such an eventuality was not envisaged at the present moment.

The two Foreign Ministers and the Turkish Foreign Under-Secretary are leaving tomorrow for Ankara to sign the pact.

The Times 26 Şubat 1953

Civil Rights in W. Germany

CIVIL RIGHTS IN W. GERMANY

NAUMANN GROUP'S CLAIMS

FROM OUR SPECIAL CORRESPONDENT
BIELEFELD, FEB. 27

Some new arguments on behalf of the members of the Naumann group, arrested by the British authorities and now under detention in Werl prison, were advanced when Sir Norman Edgley, Q.C., heard the second of the petitions "in the nature of *habeas corpus*" in the High Court here to-day.

Much of the discussion turned on the crucial Article 6 of the Occupation Statute, with its guarantee of civil rights, and at one stage the Judge remarked that he thought the respondents were putting "a rather strained interpretation" on the article.

To-day's petition was that of Paul Zimmermann, who held high rank in the S.S. and

BALKAN TREATY

SIGNING POSTPONED UNTIL TO-DAY

FROM OUR OWN CORRESPONDENT
ISTANBUL, FEB. 27

The signing of the tripartite treaty of friendship between Turkey, Greece, and Yugoslavia, which was to have taken place this afternoon, has been postponed until to-morrow morning. Immediately after signature, the text of the treaty will be published simultaneously in Ankara, Athens and Belgrade. It is understood that ratifications will be exchanged as soon as possible in Belgrade.

In the meantime two visiting Foreign Ministers, Mr. Stefanopoulos, of Greece, and Mr. Popovich, of Yugoslavia, are meeting leading Turkish statesmen and discussing with them the new situation which will develop with the signature of the treaty in its political as well as in its military consequences.

The initialling in Athens of the text of the treaty of friendship between Greece, Turkey, and Yugoslavia. Left to right: The Yugoslav and Greek Foreign Ministers and the Turkish Ambassador to Greece.

The Times 28 Şubat 1953

Hope Of Balkan Alliance

HOPE OF BALKAN ALLIANCE

MARSHAL TITO'S TALKS

FROM OUR CORRESPONDENT

BELGRADE, JAN. 23

Marshal Tito, the Yugoslav President, and Mr. Köprülü, the Turkish Foreign Minister, who is in Yugoslavia on a five-day official visit, to-day spent two hours together discussing joint defence and other problems of interest to their two Governments.

Mr. Kardelj, vice-president of the Federal Executive Council, Mr. Kocha Popovich, the Foreign Minister, and Mr. Köprülü's staff were also present. Afterwards Mr. Köprülü left Brioni Island, where he has been Marshal Tito's guest, for Belgrade.

Both Marshal Tito and Mr. Köprülü seem satisfied with the progress so far made by Yugoslavia, Turkey, and Greece in their *rapprochement*. Speaking at a dinner last night in honour of Mr. Köprülü, Marshal Tito said that his visit was proof "that we have already made important progress in the improvement of friendly cooperation and that we have identical views concerning the problems which interest Turkey, Greece, and Yugoslavia."

"MAINTAINING PEACE"

It was a question of maintaining peace in the Balkans and the independence of those countries which were "threatened by the same danger from the same opponent." Mr. Köprülü's visit afforded an opportunity for exchange of views on how to undertake joint effective measures to prevent aggression.

After reaffirming the Yugoslav view that "genuine cooperation arising from the vital interests of the peoples" was more important than any formal pact, Marshal Tito nevertheless indicated that Yugoslavia would not be averse from entering a formal undertaking as a crowning act to full cooperation. "The question of formal obligations is not considered among us to be a hindrance to the normal developments of our relations. Formal obligations represent for us the confirmation of that which has already been achieved," he said.

Replying, Mr. Köprülü echoed Marshal Tito's sentiments and said that preliminary talks with Marshal Tito's associates had happily convinced him that a common standpoint had been reached on the main principles on which Yugoslav-Turkish *rapprochement* should be based.

It is generally felt here that some form of Balkan *entente* will soon emerge as a counterpoise to the increasing military strength of Russia's south-east European satellites. In the meantime, the exchange visits between Ministers, trade, military, Parliamentary, and other delegations are to continue to build up as rapidly as possible the foundations for future close cooperation.

14 Articles in Balkan Pact

14 ARTICLES IN BALKAN PACT

CONFORMITY WITH CHARTER OF U.N.

BELGRADE, Aug. 9.—The text of the Balkan Treaty was given by *Tanjug*, the official Yugoslav news agency, as follows:—

The contracting parties reassert their fidelity to the principles enunciated in the United Nations Charter and their desire to contribute by uniting their efforts to the safeguarding of peace, to the consolidation of security and to the developments of international cooperation.

Resolved to ensure, in the most efficacious manner, the territorial integrity and political independence of their countries, in conformity with the principles and the clauses of the United Nations Charter;

Inspired by the desire to extend and strengthen the basis of friendship and cooperation laid down by the treaty on friendship and cooperation, signed on February 28, 1953, at Ankara, between the countries, which has asserted itself as an extremely efficacious instrument;

Keeping in view the fact that the above-mentioned treaty was always conceived as the first step towards an alliance;

Considering that the realization of such an alliance is necessary, convinced that in any case the institution of a system of collective security between them through the conclusion of a treaty of alliance would constitute not only a decisive factor for their own security and independence, but would also be beneficial for all other countries devoted to the cause of a just peace, especially for those situated in their region; We have decided to conclude the present treaty.

ARTICLE ONE.—The contracting parties commit themselves to settle, in conformity with the provisions of the United Nations Charter, by peaceful means all international disputes in which they might be involved and to abstain in their international relations from resorting to the threat or use of force in any way which would be incompatible with the aims of the United Nations.

ARTICLE TWO.—The contracting parties have agreed that any armed aggression against one, or several of them, at any part of their territories, shall be considered as an aggression against all the contracting parties, which, in consequence, exercising the right of the legitimate individual or collective defence, recognized by Article 51 of the United Nations Charter, shall individually or collectively render assistance to the party or parties attacked, undertaking in common accord and immediately all measures, including the use of armed force, which they shall deem necessary for efficacious defence.

The contracting parties, with reserve to Article 7 of the present treaty, commit themselves not to conclude peace or any other arrangement with the aggressor, unless they should have previously reached common accord among themselves.

ARTICLE THREE.—With the purpose of ensuring, in a lasting and efficacious manner, the realization of the objects of the present treaty, the contracting parties have undertaken the obligation to extend to each other mutual assistance in order to maintain and strengthen their defensive capacity.

ARTICLE FOUR.—With the purpose of ensuring an efficacious application of the present treaty, the following has been decided:—

(i) to establish a permanent council composed of the Foreign Ministers and of such other members of the Governments of the contracting parties whose presence might be deemed necessary according to the requirements of the situation and the nature of the matters under examination.

The permanent council would be convened regularly twice a year. It could also hold additional meetings whenever the Governments of all contracting parties consider it necessary.

When not in session, the permanent council would exercise its functions through the intermediary of the permanent secretariat of the Ankara Treaty, in a manner to be determined.

The conference of the Ministers of Foreign Affairs, provided for by Article 1 of the Ankara Treaty, is replaced by the permanent council.

Decisions on essential questions will be passed in unanimity by the permanent council.

(ii) The General Staffs of the contracting parties shall continue their joint work started

in conformity with the Articles 2 and 3 of the Ankara agreement, taking into account the provisions of the present treaty.

ARTICLE FIVE.—In the event that the situation envisaged by Article 2 of the present treaty should occur, the contracting parties would immediately undertake mutual consultations and the permanent council would meet urgently to determine the measures which should be jointly undertaken, in addition to those already taken on the grounds of Article 2 to meet the situation.

ARTICLE SIX.—In the event of a grave deterioration of the international situation and especially in the areas where such deterioration could have a negative effect, direct or indirect, upon the security in their area, the contracting parties shall consult each other, with a view to examining the situation and determining their attitude.

The contracting parties, conscious that an armed aggression against a country, other than themselves, could, by extending, directly or indirectly threaten the security or integrity of one or several of them, have agreed on the following:

In the event of an armed aggression against a country towards which one or several of the contracting parties should at the moment of the signing of the present treaty have undertaken obligations of mutual assistance, the contracting parties will consult each other on the measures to be taken, in conformity with the aims of the United Nations, to meet the situation which would have thus been created in their area.

It is understood that consultations provided for under this article could also include an urgent meeting of the permanent council.

ARTICLE SEVEN.—The contracting parties shall immediately inform the United Nations Security Council of armed aggression of which they were victims and of the measures undertaken for legitimate defence.

They shall halt the aforementioned measures when the Security Council has effectively applied the measures mentioned in Article 51 of the United Nations Charter.

Similarly, the Governments of the contracting parties shall, without delay, make the declaration foreseen by the Resolution of the United Nations General Assembly on November 17, 1950, on the duties of States in the case of an outbreak of hostilities and shall act in conformity with the aforementioned resolution.

ARTICLE EIGHT.—The contracting parties reiterate their decision not to participate in any coalition directed against one of them, and not to undertake any commitments incompatible with the provisions of the present treaty.

ARTICLE NINE.—The provisions of the present treaty do not affect and cannot be interpreted as affecting in any way the rights and obligations arising for the contracting parties from the United Nations Charter.

ARTICLE 10.—The provisions of the present treaty do not affect and cannot be interpreted as affecting in any way the rights and obligations which, for Greece and Turkey, arise from the North Atlantic Treaty of April 4, 1949.

ARTICLE 11.—The treaty of friendship and cooperation concluded between the contracting parties in Ankara on February 28, 1953, remains in force in so far as it has not been altered by the provisions of the present treaty.

The contracting parties are agreed that in regard to the duration of the Ankara Treaty the provisions of Article 13 of the present treaty shall be applied.

ARTICLE 12.—The provisions of Article 9 of the treaty of friendship and cooperation of February 28, 1953, shall be applicable to the present treaty under the same conditions.

ARTICLE 13.—The present treaty has been concluded for a period of 20 years.

If none of the contracting parties should cancel it one year before its term has expired, the treaty shall be considered as tacitly prolonged for another year, and so forth, until cancelled by one of the contracting parties.

ARTICLE 14.—The present treaty will be ratified by the contracting parties in conformity with their respective constitutional regulations. It will come into force on the day on which the last ratification instruments have been deposited.—*Reuter*.

The Times 10 August 1954

MIDDLE EAST SECURITY

TURKISH CASE FOR MR. DULLES

From Our Own Correspondent

ANKARA, MAY 27

Mr. Dulles, accompanied by Mr. Stassen and other members of his party, left this morning by air for Athens. There was no Press conference, but before leaving the Secretary of State issued a statement in which he expressed his pleasure at having visited Turkey, and his intention to emphasize in his report to President Eisenhower the atmosphere of common purpose that he found in Ankara.

During the meetings Mr. Dulles had yesterday with Turkish leaders the whole field of Turco-American relations was surveyed, and especially economic and military aid. Political questions also arose, and it is understood that the Turkish Ministers expressed an earnest desire to see Yugoslavia a member of N.A.T.O. To this request Mr. Dulles could only reply what in fact Lord Ismay said a fortnight ago, that the unanimous consent of all 14 members is necessary and that in present circumstances it seems difficult to obtain this.

ARAB PARTICIPATION

The main subject of the talks was the situation in the Middle East and the defence organization of the area. The Turkish attitude as explained to Mr. Dulles was that Turkey had regretfully concluded that participation by Arab States in any Middle East defence organization is most unlikely for the present and in the foreseeable future. The Government was of the opinion that the time had come when all interested countries should consult with one another to decide on their future action.

Mr. Dulles, it is understood, was non-committal in his reaction. His tour, he emphasized, is for the purpose of collecting facts and information, and he had had no time to come to any conclusion over the situation in the Middle East.

This reticence is probably due to Mr. Dulles's desire to report to the President before committing himself in any way. However, it gave rise to reports that the United States was about to change its attitude to the Middle East, and instead of supporting a defence organization wished to devise some other line of approach to the Arab States.

Your Correspondent has made exhaustive inquiries in semi-official quarters and has not found anything which could substantiate these reports.

Arab States Security

ARAB STATES' SECURITY

VIEWS OF LEBANON AND SYRIA

FROM OUR CORRESPONDENT

BEIRUT, MAY 17

After spending less than 24 hours in Lebanon, Mr. Dulles, the United States Secretary of State, left here to-day by air for Baghdad—the fifth capital of his Middle East tour which began in Cairo on May 11.

Here this morning Mr. Dulles had a private conversation with Mr. Camille Shamoun, the Lebanese President, and also met members of the Lebanese Parliamentary foreign affairs committee. The committee handed Mr. Dulles a 13-page memorandum drawn up by the Foreign Ministry here outlining the Lebanese points of view on a number of issues. The memorandum is understood to reiterate the Arab emphasis on the urgency of a settlement of Egyptian, Palestine, and other problems if stability and security are desired in the Middle East.

The Lebanese officials whom Mr. Dulles met to-day are reported to have urged on him the desirability of further financial and economic aid for the Arab States to put them on some sort of parity with Israel in this regard.

In a statement issued here to-night after his departure, Mr. Dulles said: "We have found in Lebanon, where east meets west, a valuable understanding of the problems of both sides. Mr. Stassen and I feel that our meetings and contacts here, despite our short stay, will be of considerable value to us. As a result of the cooperation we have experienced here we shall be able in future to interpret events with a better knowledge of the situation and in a manner different from that of the past."

STUDENTS' DEMONSTRATION

Mr. Dulles arrived in Beirut on Saturday evening, having motored from Damascus. He found the American Embassy here heavily guarded by Lebanese security forces—which are also stationed at the British and French Embassies—as part of the precautions against possible hostile demonstrations. On Saturday morning, before Mr. Dulles's arrival, some hundreds of Lebanese students staged a demonstration of a nationalist character, which was addressed by Mr. Saab Salam, the Lebanese Prime Minister, who gave the students an assurance that the Lebanon did not intend to reach peace with Israel or to become associated in any Middle East defence plans. Later yesterday morning there was one sharp but minor clash between police and about 100 youths, presumably Communist elements, who marched through the centre of the city carrying banners bearing anti-west slogans. A few arrests were made.

Mr. Dulles concluded his flying visit to Damascus on Saturday afternoon when he came on to Beirut. On Saturday morning he had had conversations with both the head of the Syrian State, Major-General Selou, and the deputy Prime Minister, Brigadier Sheshekly, spending 40 minutes with General Selou and 90 minutes with Brigadier Sheshekly. Brigadier Sheshekly said afterwards that he had represented to Mr. Dulles "clearly and frankly" the Arab point of view on most of the problems interesting Syria and America at this juncture. Brigadier Sheshekly expressed the hope that the American leaders would bring a more profound understanding to bear on Arab problems and that they would appreciate the sentiments of the Arab peoples, especially towards Israel. If the Americans could do this it would greatly help in establishing stability and security in the Middle East.

BAGHDAD, May 17.—Mr. Dulles, who arrived here to-day by air from Beirut, will be King Feisal's guest at dinner to-night.—*Reuter.*

Turkish Visit to Iraq

TURKISH VISIT TO IRAQ

DEFENCE TALKS LIKELY

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, JAN. 5

The Turkish Prime Minister, Mr. Menderes, accompanied by the Foreign Minister, Mr. Köprülü, the Minister of Public Works, Mr. Zeytinoglu, and several members of Parliament, is leaving to-morrow by air for Baghdad for an official visit to Iraq in return for the visit paid to Turkey by the Iraq Prime Minister, Nuri es Said, last autumn. Afterwards the Turkish statesmen will visit Lebanon.

This is the first official visit paid by a Turkish Prime Minister to a Middle East country since the establishment of the Turkish Republic, and it is considered by the Turkish Press to be the first step towards an improvement of relations between Turkey and the countries of that area, and eventually the organization of a system of defence.

The Times 6 Ocak 1955

Greek Hopes of Cyprus Comromise

GREEK HOPES OF CYPRUS COMPROMISE

REPLY TO MR. EDEN

FROM OUR CORRESPONDENT

ATHENS, MARCH 16

A spokesman at the Greek Foreign Ministry, commenting to-day on the statement by the Foreign Secretary in the House of Commons that the British Government had told Greece that they had not agreed to bilateral talks on the future of Cyprus, said that the Greek Government's policy was clearly defined and would remain unchanged. He added: "We can only express the wish that the British Government's views would change." This implied that the question of a union of Cyprus with Greece would be brought before the next General Assembly of the United Nations.

Mr. Eden's statement, described by the Greek Press as "crude," obviously disappointed the Greek Government. It was in a way expected after some informal soundings in Athens and London, but the Government, in its desire to avert a debate at the United Nations, had still hoped for a compromise which would not affect Anglo-Greek relations. It has now heavily committed itself to appeal to the United Nations. Members of the Opposition said to-day that the Papagos Government could rely on their unreserved support if it chose to follow this course.

The Times 17 Mart 1954

Turkish Interests in Cyprus

TURKISH INTERESTS IN CYPRUS

CHANGE INOPPORTUNE

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, AUG. 17

Mr. Selim Sarper, the Turkish delegate to the United Nations, after spending one month in Turkey, has left for New York to be present at the next session of the Assembly.

During his stay here he had repeated interviews with President Bayar, the Prime Minister, Mr. Menderes, and the Foreign Minister, Mr. Köprülü, and it is believed that one of the principal issues discussed was the Turkish attitude on the Cyprus question if Greece should raise that issue.

The Turkish viewpoint was explained by Mr. Köprülü last April when, in answer to a question, he said that "as far as Turkey is concerned there is no Cyprus question. Any change in the status of that island at the present moment is considered inopportune and if such a change occurs then Turkey would have her say in respect of the protection of the rights of the Turkish minority."

The Times 18 Ağustos 1954

Turbo Bulgar Frontier Closed

TURCO-BULGAR FRONTIER CLOSED

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, Nov. 9

Since yesterday the Turco-Bulgarian frontier has been closed by the Turkish authorities because of an attempt by about 200 Bulgarian gypsies to enter Turkey with faked passports. They were refused access, and are now waiting on a strip of Greek territory between Bulgaria and Turkey. The Turco-Bulgarian frontier was closed last year after a similar incident.

The Times 10 Kasım 1951

London Conference Harmful

LONDON CONFERENCE "HARMFUL"

CYPRIOI CRITICISM OF BRITAIN

FROM OUR DIPLOMATIC CORRESPONDENT

Mr. Zenon Rossides, as delegate in London of the pro-Greek national movement in Cyprus, yesterday issued a statement strongly critical of British policy in summoning the tripartite conference. It complained that the conference, though called to discuss political and defence questions in the eastern Mediterranean, had in fact discussed only Cyprus, and on this had by-passed the issue of self-determination.

The British attitude to self-determination, the statement declared, was merely a considered reaffirmation of the impromptu reply on Cyprus given in the House of Commons by Mr. Hopkinson, Minister of State in the Colonial Office on July 28, 1954. Mr. Hopkinson then said that certain territories, owing to their particular circumstances, "can never expect to be fully independent."

At the conference Mr. Macmillan stated that there was "no prospect of any change (in the British Government's attitude to self-determination for Cyprus) in the foreseeable future."

Of the constitutional proposals for Cyprus the delegates' statement said that "they are, in effect, no different from those made in 1948 and rejected by the whole people of the island, except the Turks. . . . It could hardly be expected that Greece would support those proposals or get them accepted by the Greek people of Cyprus."

It was further stated that the conference had been not merely useless, but definitely harmful in having led to fierce and wholesale attacks by the Turks against the Greeks, and to an open and acute conflict between Turkey and Greece, which Mr. Rossides had, in fact, predicted in a Press conference on July 22.

A statement on the conference was also issued yesterday by Mr. A. Pouyiouros, Mayor of Famagusta, and by Mr. G. Christodoulides, Mayor of Larnaca, who claim to represent the municipal councils of Limassol, Famagusta, and Larnaca, trade unions, and certain left-wing political parties in Cyprus, including, it is understood, the Communists. This statement says that the people of Cyprus "will carry on their sacred struggle without fear of any repressive measures or prison cells, willingly accepting any unavoidable sacrifices."

GREEK DELEGATE'S TALK WITH U.N. CHIEF

NEW YORK, Sept. 9.—The Greek delegate to the United Nations, Mr. Christian Palamas, called on the United Nations Secretary-General, Mr. Hammarskjöld, today to discuss the Cyprus question in the light of the breakdown of the London talks. In a statement issued afterwards, the Greek delegation said it was now up to the "international community," and in particular to the United Nations General Assembly, to play its part in solving the issue. The Greek delegation has requested that its demand for self-determination for the people of Cyprus be placed on the agenda of the Assembly session opening on September 20.—*Reuter.*

The Times 10 Eylül 1955

Rebels Fighting at Iraq Palace

REBELS FIGHTING AT IRAQ PALACE

BRITISH EMBASSY SACKED

FATE OF CROWN PRINCE AND NURI STILL IN DOUBT

Early this morning—nearly 24 hours after the military coup d'Etat in Iraq—there was still no direct independent news from Baghdad to show who is in control of the country, but it was known that the British Embassy had been ransacked and set on fire.

Baghdad radio claimed that the monarchy had been overthrown and a republic set up; that Crown Prince Abdul Illah and Nuri es Said, Prime Minister of the Iraq-Jordan Federation, had been assassinated; and that all Iraq troops in Jordan, said to number 12,000, had been ordered to return.

In Amman yesterday King Hussein assumed power as head of the Arab Federation and commander-in-chief of the Arab Army in the "absence" of King Faisal.

President Eisenhower has called for an emergency meeting of the United Nations Security Council this morning.

ASSASSINATION REPORT

SPACE OF CLAIMS AND DENIALS

From Our Middle East Correspondent

BEIRUT, JULY 14
Baghdad radio announced early this morning that the Iraq monarchy had been abolished and a republic proclaimed after a military *coup d'Etat*, and that Crown Prince Abdul Illah and Nuri es Said, the Prime Minister of the Arab Federation of Iraq and Jordan, had been assassinated.

Later Baghdad radio amended this. It said that the Crown Prince was still resisting in his palace, and added that he apparently wanted only bloodshed, while the Army wanted peace. To-night, however, it said that he had been killed; his body was hanging in front of the Defence Ministry for all patriotic Iraqis to see. There was no further news of Nuri es Said.

Between news bulletins Baghdad broadcast British Army marches.

The news was received with grave concern here and a Government spokesman said that, unless American and British troops were landed in Lebanon or Iraq to-day, Lebanon would be finished to-morrow.

CALL TO REJOICE

Saeb Salam, the rebel leader, said that the news gave him new confidence to continue the fight, and as early as 6 a.m. the rebel public address system in the Basta district of Beirut repeated Baghdad radio's call to the people to rejoice.

Baghdad radio announced that a council of sovereignty had been established by decree to carry out all presidential duties until a general plebiscite had been held.

Major-General Abdul Karim el Kassem had been appointed Prime Minister, Defence Minister, and Commander-in-Chief. Colonel Abdel Salam Mohammed Aref had been appointed deputy Prime Minister, and Sayed Sadiq Shensher Minister of Guidance.

The latter is a prominent supporter of Colonel Nasser, an extreme Nationalist who has spent some years in imprisonment or banishment. A Cabinet of 13 has been appointed, including 11 civilians.

Some diplomatic missions here are receiving the Baghdad broadcasts with reserve, but there seems no reason to doubt that a military *coup d'Etat* has been carried out and that, at any rate in the capital, it has been well received. It is impossible to verify the announced assassinations, but Baghdad radio at one point said that the bodies of Abdul Illah and Nuri es Said had been burnt, and called on people to witness their remains being spat on and kicked by the people.

It also called for calm and rejoicing in a proper manner. "Do not do any-

thing to provoke foreign embassies and thereby give an excuse to the imperialists," it said. On the other hand it appealed to the people to help destroy the tyrants who had worked with the imperialists.

All communications with Baghdad have been severed, and Baghdad radio is at present the chief purveyor of news. Later this morning it read "Announcement No. 1," which said that the country had been liberated by the Army and the people from the domination of a corrupt group installed by imperialism to rule the people.

BROTHERLY TIES

Power would be given to a government inspired by the people.

There will be an Iraq Republic which will preserve Iraq unity, maintain brotherly ties with other Arab countries, and fulfil all obligations and treaties in the interests of the country, and carry out the principles of the Bandung conference and the United Nations Charter. This new Government will now be called the Iraq Republic. A council of sovereignty will carry out the presidential duties until there is a general plebiscite.

There are three members of the council of sovereignty; Lieutenant-General Najib Kubaiya (chairman), Khalid Nakshabendi, and Mohmmud Maadi Kubba. General Najib Kubaiya is Sandhurst-trained and a good English-speaker, but is regarded as anti-western. He commanded a training division before being appointed Ambassador to Saudi Arabia last year, and is known as a quiet, academic soldier.

Thirty-two officers have been retired, including Lieutenant-General Rafiq Aref, the Chief of Staff, and General Kazem Abbadi, the commander of the Air Force. Much of the Army is deployed outside Baghdad; a large formation is in the north, and another is on the Syrian frontier, and resistance is not impossible.

CONFLICTING RUMOURS

As usual, all local wave-lengths are thick with rumours. The Lebanese wireless announced that Persia had ordered general mobilization, and there is a rumour of Turkish troop concentrations. Cairo and Damascus radios are jubilant.

There is no news from Habbaniyah, where an R.A.F. contingent 1,000 strong is stationed with families.

There is no news yet about the fate of King Faisal, who presumably is a prisoner in his palace. The shooting exchanged in the streets took place near the palace of Prince Abdul Illah. While the sovereignty of Iraq has been reasserted, the Baghdad crowds seem convinced that it is only a matter of time before the country joins the United Arab Republic. In a broadcast from Baghdad this morning they could be heard chanting: "Abdel Nasser, we are your men!"

The council of sovereignty has sent a telegram to Colonel Nasser recognizing the United Arab Republic and calling for supernatural assistance in its service for pan-Arabism and its heroic struggle as a free people.

Deep anxiety in Turkey, and other Middle East news, page 6.

Greek Decision on Cyprus

GREEK DECISION ON CYPRUS

U.N. RULING ENVISAGED

FROM OUR CORRESPONDENT

ATHENS, MARCH 12

Archbishop Makarios of Cyprus, leader of the island's movement for union with Greece, has completed his five-week round of talks with Greek leaders and is due to leave Athens on Monday.

He was received by King Paul and has seen leaders of the Government and Opposition. His mission was to induce the Greek Government to bring the question of Enosis (the union of Cyprus with Greece) before the United Nations General Assembly next autumn. The Greek Government has now decided to appeal to the Assembly unless the British Government agree to open bilateral talks on the island's future before next September, which is understood to be the deadline for additions to the Assembly's agenda. Mr. Stefanopoulos, the Greek Foreign Minister, says that Greece wishes to avoid the possibility of a solution which might, in the event of an international vote, cause Greece to be on the side of the Soviet *bloc* and elevate the Communists to the lofty role of defenders of the principle of self-determination. The Government seems resolved to take this course, however, unless at least some indication, however informal, is given that Britain recognizes that the issue does exist and that the Cyprus question is not "closed."

In the Foreign Minister's view, pressure from the Cypriot unionists and from a large section of public opinion in Greece has been such that no Greek Government can remain, as hitherto, politely indifferent. He seems to realize fully the British difficulties, and is therefore ready to accept informal friendly talks with the British Government. The Greek Government is also prepared to cede to Britain as many military bases as may be needed on Cyprus, the Greek mainland, and Crete.

It is understood that in the view of Field Marshal Papagos, the Prime Minister, a suitable solution would be for an Anglo-Greek exchange of opinion on the principal points of a constitution to be offered to the Cypriots. This offer should be coupled with a formal guarantee that two, three, or four years after the enactment of the constitution, the Cypriot people would be called upon to express their will on Enosis by a referendum or other means.

The Times 13 Mart 1954

Turkish Pact With Pakistan

TURKISH PACT WITH PAKISTAN

ANKARA VIEWS ON FORM OF AGREEMENT

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, JAN. 28

Official circles in Ankara, without denying reports from America with regard to the imminence of the conclusion of a defensive pact between Turkey and Pakistan, maintain some reserve concerning its imminence.

Turkey has always been in favour of organizing Middle East defence, and has done her best to help in the realization of such a plan; moreover, recent visits to Turkey of General Eyub Khan, Commander-in-Chief, Pakistan forces, and of Mr. Ghulam Mohammed, the Governor-General of Pakistan, provided an opportunity for an exchange of views on this matter.

It is thought in Ankara that an eventual agreement with Pakistan might take a form similar to that concluded last year between Turkey, Greece, and Yugoslavia, and remain open for the inclusion of other countries such as Persia and Iraq, and, in fact, any other Arab country who so wished. Although willing to do anything in her power for the success of such a plan, Turkey realizes that the removal of political obstacles, and adequate military assistance to the countries involved in it, are essential, and that these objects could be achieved by appropriate action being taken primarily by the United States with the cooperation and approval of other members of the North Atlantic Treaty Organization.

It is felt here that this subject will probably be examined during President Bayar's visit to Washington, which is to be followed by direct conversations between Ankara and Karachi.

The Times 29 Ocak 1954

Turkey A. Full Member of NATO To Day

TURKEY A FULL MEMBER OF N.A.T.O. TO-DAY

RATIFICATION OF TREATY

FROM OUR OWN CORRESPONDENT

ISTANBUL, FEB. 17

Two years of negotiation and uncertainty were ended yesterday when Mr. McGhee, the American Ambassador in Ankara, called on Mr. Köprülü, the Foreign Minister, and handed him, on behalf of its 12 members, a formal invitation to Turkey to join the North Atlantic Treaty Organization. The foreign affairs committee of the Grand National Assembly was immediately summoned and, with the concurrence of members of the Opposition, approved a Bill authorizing the Government to accept the invitation. The Bill will be submitted to the Grand National Assembly to-morrow and is expected to be passed the same day. President Bayar arrived here from London, where he attended the King's funeral, this morning and left for Ankara. He will therefore be able to sanction the Bill immediately, and Mr. Köprülü will leave at once at the head of the Turkish delegation to represent his country in Lisbon as a full member of N.A.T.O.

The Times 18 Şubat 1952

Turkey's Case on Cyprus

TURKEY'S CASE ON CYPRUS

CONSIDERATIONS OF SECURITY

FROM OUR DIPLOMATIC CORRESPONDENT

There were two meetings yesterday of the tripartite conference on the Eastern Mediterranean and Cyprus. At the first it was the turn of Mr. Zorlu, the Turkish Foreign Minister, to state his country's attitude. This he did in a speech which was later described as moderate in tone but stiff in substance.

It left no ground for supposing that compromise can be achieved between the Greek demand for self-determination for Cyprus and the Turkish requirement that the *status quo* should be maintained or, failing that, that Cyprus should revert to Turkey.

HISTORY RECALLED

At the second meeting Mr. Macmillan, Mr. Stefanopoulos, the Greek Foreign Minister, and Mr. Zorlu agreed a *communiqué* summarizing the three opening statements. The second stage in the conference opens this morning with a meeting in restricted session to attempt to bridge the wide differences, which this week's meetings have evidently not narrowed.

The *communiqué* issued yesterday was mainly of interest in giving the gist of Mr. Zorlu's speech, since the main lines of the statements of Mr. Macmillan and Mr. Stefanopoulos were already known.

The summary of the Turkish statement recalled first that the administration of Cyprus had been transferred to Britain in 1878 in return for a military commitment by Britain to aid Turkey in case of aggression by Russia. The final cession of Cyprus under the Treaty of Lausanne, it is pointed out, was made on condition that the inhabitants became British if they did not opt for Turkish nationality. Hence Cyprus had been exclusively a "matter of concern" for Turkey and Britain, as all the signatories, including Greece, recognized. A change in the status of Cyprus would be a modification of the Lausanne Treaty and of "the whole political settlement in the area based upon the abandonment of an expansionist policy by Greece . . . and would create a number of grave questions, which would also enable Turkey to put forward certain demands."

DEFENCE REQUIREMENTS

"Turkey," the summary continues, "looked upon the 'Cyprus question' as a British domestic issue," but if a change was in question the island "should revert to Turkey."

"Strategically the vital interests of Turkey and the requirements of defence and logistics made it imperative," the summary stated, "that the island should belong either to Turkey or to a country which was as closely interested as Turkey in the fate of Turkey's eastern neighbours. In case of war, Turkey could be supplied only through her southern ports, and whoever controlled Cyprus was in a position to control those ports."

The principle of self-determination, which most international lawyers agreed often lent itself to exploitation, could not prevail over historical, geographical, strategic, and security requirements. Turkey accepted it as a noble principle, but it must not be allowed to become "an element of injustice, insecurity, and trouble."

Before self-government Cyprus needed tranquillity. Then the guiding principle should be the granting of "full equality for the two groups" in Cyprus.

Finally the unity of Turkish feeling on Cyprus was emphasized and the summary ended by stating that Turkey was "extremely eager to maintain friendship and cooperation with Greece and hoped and expected that her allies acting in the same spirit would appreciate her position."

This somewhat vague ending evidently toned down the closing passages of Mr. Zorlu's full statement which, although always polite, made plain, according to some delegates afterwards, that friendly Greco-Turkish relations could not continue if there were continued efforts to change the status of the island by indirect means.

MR. MACMILLAN'S PLEDGE

Yesterday's *communiqué* covered the three opening speeches in order and began therefore with Mr. Macmillan's, who "emphasized that this was a conference between friends and allies, whose unity was vital to the free world." Present differences centred on Cyprus, but threatened allied harmony over a much wider field. The British Government had, therefore, thought it right that all aspects of the problems at present facing them, including the position in Cyprus, should be embraced in a wider consideration of political and defence questions in the eastern Mediterranean.

Mr. Macmillan, the *communiqué* continued, had spoken of the responsibility of Britain for Cyprus and of its position as "the hinge of the North Atlantic and Middle Eastern defence systems." To discharge Britain's Middle East commitments "Britain needed not merely a 'base' but the possession and use of the whole island and its facilities."

Mr. Macmillan had then emphasized the British Government's determination first to maintain law and order, and spoke of their endeavour "to promote self-government," which had been hindered by violence and obstruction to democratic evolution, but "must be the first aim." Britain would abandon neither her interests and responsibilities nor those for which she was trustee," but "would not be inflexible."

GREEK GOVERNMENT'S AIM

Summarizing Mr. Stefanopoulos's statement the *communiqué* said that "Greece recognized the need for Britain's presence for defensive purposes in Cyprus," but the question of sovereignty did not prejudice, nor was it bound up with, questions of defence, since under N.A.T.O. allied bases had been established on various territories without regard to sovereignty.

"Mr. Stefanopoulos," the *communiqué* said, "repeatedly emphasized that the military and defensive value of the British bases in Cyprus would be enhanced, were the present ill-feeling among the Cypriot population to be changed into a spirit of spontaneous and unqualified cooperation." This could only be achieved by granting self-determination, which was a fundamental principle of the United Nations Charter, to which the high moral and cultural standards of the Cypriots entitled them.

The right to decide the future of Cyprus did not belong to Greece or any third party, but to the Cypriots. The Greek Government's aim was solely to secure for Cyprus "self-determination within a reasonably short period of time." "Greece repudiated all use of violence, which was contrary to her peaceful policy," and offered any guarantee desired by Britain for military bases in Cyprus, or by Turkey concerning the Turkish minority.

The Times 18 August 1954

KAYNAKÇA

ARAŞTIRMA/TETKİK

- ACAR, İrfan, (1991), **Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- AKANDERE, Osman, (1988), **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- AKŞİN, Sina, (1990), **Türkiye Tarihi IV**, Cem Yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir, (2003), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU, Fahir, (2016), **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- BONİN, Hubert, (2010), **Suez Canal İn Seasand Waterways of the World: An Encyclopedia of History, Uses, and Issues**, vol. I, Edit Edby Zumerchik & Danver, Santa Barbara.
- BROMS, Benght, (1990), “Suez Canal, Encyclopedia of Public”, **International Law: Geographic Issues**, vol. 12, Edited by Bernhardt, Amsterdam.
- DAYIOĞLU, Ali, (2005), **Toplama Kampından Meclise**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ERER, Tekin, (1963), **Türkiye’de Parti Kavgaları**, Ticaret Borsası Matbaası, İstanbul.
- EROĞUL, Cem, (1990), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara.
- GAZİOĞLU, Ahmet, (1998), **Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik (1951-1959)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa
- GERGER, Haluk, (2006), **ABD Ortadoğu Türkiye**, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- GÖKTEPE, Cihat, (2012), **British Foreign Policy Towards Turkey, 1959-1965**, Routledge, New York
- GÖNLÜBOL, Mehmet, (1974), **1945–1965 Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)**, Sevinç Matbaası, Ankara
- GÜRÜN, Kamuran, (1983), **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınevi, Ankara
- HASGÜLER, Mehmet ve Mehmet B. ULUDAĞ, (2004), **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KARAASLAN, Tufan, (2006), **Ortadoğu’nun Coğrafyası**, Nobel Yayınevi, Ankara.

- KARPAT, Kemal, (2012), **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul
- KEMALOĞLU, Ayşegül, (2012), **Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- KOÇAK, Cemil, (2017), **Türkiye'de Milli Şef Dönemi-2**, İletişim Yayınları, İstanbul
- KULOĞLU, Armağan, (2009), **60. Yılında NATO ve Türkiye İlişkileri**, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Coşkunöz Holding, Ankara
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, (2010), **Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945 – 1970)**, Barış Kitap, Ankara
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, (2002), **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- MERİH, Turgay, (2006), **Soğuk Savaş ve Türkiye**, Ebabil Yayıncılık, İstanbul
- NATO Public Diplomacy Division (2006), **NATO Handbook**. Brussels, Belgium, NATO Headquarters.
- ORAN, Baskın, (2003), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul
- ORAN, Baskın, (2003), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I: 1919–1980, İletişim Yayınları, İstanbul
- ORAN, Baskın, (2016) **Türk Dış politikası (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul
- ORKUNT, Sezai, (1978), **Türkiye ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul
- AKANDERE, Osman, (1998), **Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945)**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- ÖYMEN, Altan, (2004), **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul
- PODEH, Elie, (1995), **The Quest for Hegemony in the Arab World, The Struggle Over the Baghdad Pact**, E. J. Brill, Leiden/Netherlands
- SANDER, Oral, (1969), **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Sevinç Matbaası, Ankara
- SANDER, Oral, (1979), **Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara

- SANDER, Oral, (2013), **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara
- SARINAY, Yusuf, (2000), **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, T.C Başbakanlık Devlet Arşivi Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara
- SOYSAL, İsmail, (2000), **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, C.II, TTK Yayınları, Ankara
- SOYSAL, İsmail, (1985), **1934 ve 1954 Balkan Paktları**, Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- KOÇ, Süleyman, (2005), **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- ŞENTÜRK, Ayşegül, (2001), **CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979)**, Isparta.
- TEKELİ, İlhan ve Selim, İLKİN, (2013), **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si**, İletişim Yayınları, İstanbul
- TELLAL, Erel, (T.Y.), **Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)**, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları: 26, Ankara
- The Story of The Cento**,(1959), Ankara
- TRUMAN, Harry S., (1968), **Hatıralarım**, Ulusal Basımevi, Ankara
- TURAB, Şerafettin, (2004), **Türk Devrim Tarihi IV**, Bilgi Yayınevi, Ankara,
- TÜRKMEN, Füsun, (2012), **Kırılğan Ortaklıktan "Model Ortaklığa" Türkiye-ABD İlişkileri**, Timaş Yayınları, İstanbul
- UÇAROL, Rıfat, (1995), **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul
- WADMOND, Lowell, (1953), **White House, Memorandum For The Secretary of State**, NND 842902, RecordGroup 59, box 4037, NARA, Washington, s. 1
- YALÇIN, Durmuş, Yaşar, AKBIYIK ve Yücel, ÖZKAYA, (2006), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), Ankara

DERGİ/SEMPOZYUM

AKMAN, Halil ve Suat ZEYREK, (2013), “John FosterDulles’in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler (11-28 Mayıs 1953)”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Sayı 2, İstanbul, s.259

ARMAOĞLU, Fahir, (1958), “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, **Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, s.1

ASLAN, Zehra, (2012), “Demokrat Parti İktidarının 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Göçmenler Yönelik Politikası (1950-1951)”, **Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri**, Isparta-Burdur, s. 330

ATABEY, Figen, (2014), “İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 31, s. 299.

Ayn Tarihi, No:201, Ağustos 1950, s.129

Ayn Tarihi, No:202, Ağustos 1950, s.79

Ayn Tarihi, Sayı: 261. (Ağustos 1955). ss.170-173

BİLGİN, Mustafa Sıtkı, (2017), “1950’li yıllarda Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Bu Politikanın Türk-Arap Münasebetlerine Etkisi/ Turkey’s Foreign Policy Towards the Middle East in the 1950’s and Its Impact On Turco-Arab Relations”, **Akademik Bakış Dergisi**, c.11, s.21, Ankara, s. 10-11

BİLGİN, Pınar, (2005), “Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında “Merkez-Çevre”: Türkiye Nerede?”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 2, Sayı 6, ss.9-10

BOSTANCI, Mustafa ve Erdem KARACA, (2014), “Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:27, ss. 123-153

BOSTANCI, Mustafa ve Erdem KARACA, (2013), “Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı”, **Gazi Akademik Bakış**, C. 7, Sayı 13, s. 182

BOSTANCI, Mustafa ve Erdem KARACA, (T.Y.), “Türkiye’nin Ortadoğu Siyasetine Etkisi Bakımından 1957 Türkiye-Suriye Krizi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 82, Ankara, s. 607

- BULUT, Sedef, (2008), “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin(1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 41, ss.224-225
- CEVHERİBUCAK, Gülfem, (2016), “1950-64 Dönemi Türk Dış Politikasında Kıbrıs Krizi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Ankara, s.3
- ÇETİNKAYA, Selma Göktürk, (T.Y.), “Bağdat Paktının Kuruluş Süreci Ve Türkiye’nin Ortadoğu ve Batı İle İlişkileri”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1, s.22-23
- ÇETİNSAYA, Gökhan, (T.Y.), “Ortadoğu”, **DİA**, Cilt 33 s. 406
- ÇULHA, İbrahim, (2017), “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Süreci (1950-1951)”, **Akademik-Der**, Sayı 1, ss.57-58
- DEMİR, Şerif, (2011), “Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası”, **Turkish Studies**, Volume 6/3, Ankara, s.703
- DERYA, Sevinç, (2017), “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 60, Ankara, s. 173.
- DİLEK, Mehmet Sait, (2010), “ABD Başkanı Dwight David Eisenhower’ın Aralık 1959’da Türkiye Ziyareti” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 46, Ankara, s.300.
- DOKUYAN, Sabit, (2004), “Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, ss. 33-34
- DUMAN, Sabit, (2005), “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:35-36, Mayıs-Kasım ss. 313-332, Ankara,s.327
- DURSUN, Davut, (T.Y.), “Bağdat Paketi”, **DİA**, Cilt 4, s. 447
- Düstur**, III. Tertip, C.31, s.2228.

- ERDAL, İbrahim, (2012), “Atatürk Dönemi Türk İnan İlişkileri ve Sadabad Paktı”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 34, ss.83-86
- ERHAN, Çağrı, (1996), “Ortaya Çıkış ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, c.7, s. 1, Ankara, ss.283-286
- EROĞLU, Bahar, (2012), “İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyasetinin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği”, **Journal of New World Sciences Academy**, Cilt 7, s. 94
- GÖKTEPE, Cihat ve Süleyman SEYDİ, (2015) “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası” **Bilig Dergisi**, s.197-222. sayı:72, s.205
- GÖRGÜN, Hilal, (2007), “Port Said Maddesi”, **DİA C.34**, s.326
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1993), “Kıbrıs’ın Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü (1570-1571)”, **Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, YÖK Basımevi, Ankara, s.45-59.
- KARABULUT, Kerem, (2005), “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisine Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Erzurum, s.326.
- KELEŞ, Erdoğan, (2008), “Rusya’nın Panizlavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 21, s. 126-127
- KILIÇ, Sezen, (2009), “Musul Sorunu ve Lozan”, **ATAM**, Sayı 71, Ankara, s. 81
- KURAN, Ercüment, (1993), “Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, YÖK Basımevi, Ankara, s.245
- KURAT, Yuluğ Tekin, (1975), “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası”, **Bellekten**, Cilt XXXIX, Sayı 154, Nisan s. 228
- KÜÇÜKVATAN, Mahir, (2011), “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, **ÇTTAD**, X/23, s.73-91, s.81

- OKUR, Mehmet, (2004), “Atatürk Tarafından Yabancı Devlet Başkanlarına Verilen Hediyeler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 33-34, Ankara, s.84
- ÖZDEMİR, Musa vd.; (T.Y.), “Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Sayı 5, ss. 70-72
- PINAR, Mehmet, (2014), “Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu’daki Seçimlere Bir Örnek: Ağrı (Karaköse) Seçimleri (1946-1960)”, **Turkish Studies**, Volume 9, s. 63
- SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, (2006), “Atatürk Dönemi Türk Yunan İlişkileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, s.225
- SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, (2012), “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, Ankara, s. 92
- SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, (2016), “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 57, s. 3
- SERBEST, M. Bürkan, (2016), “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, Bişkek s.402
- SERBEST, M. Bürkan, (2017), “Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:4, Kırgızistan, s.688
- ŞAHİN, Enis ve Bilal TUNÇ, (2015), “Demokrat Partinin Kuruluş Süreci Ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı: 2, ss.35-36
- ŞAHİN, İsmail ve Cemile ŞAHİN, (T.Y.), “Ortadoğu’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykespicot Antlaşması”, **Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 38, ss.255-256
- ÜLMAN, Haluk, (T.Y.), “Orta Doğu Buhranı”, **Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Cilt 13, Sayı 4, ss. 240-241

VATANSEVER, Müge, (2012), “Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, İzmir, s.1487

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, (2011), “Bağdat Paktı (1955-1959)”, **Tarihin Peşinde**, Sayı 6, ss. 9-11

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, (2011), “Bağdat Paktı (1955-1959)”, **Tarihin Peşinde**, Sayı 6, s. 89.

YILMAZ, Mustafa, (1999), “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası” **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 8, Konya, s. 19.

GAZETE ARŞİVİ

Akşam, 11 Ağustos 1950, s.1

Akşam, 5 Şubat 1952, s.2.

Akşam, 18 Şubat 1952, s.1-2

Akşam,19 Şubat 1952, s.1.

Akşam, 3 Nisan 1954, s. 1-2

Akşam, 8 Şubat 1955, s.1-2

Akşam, 6 Nisan 1955, s. 1-2

Ayn Tarihi, 13 Ocak 1955, s.114-115

Ayn Tarihi, Eylül 1956, s.194-195

Bahar 2018, s.135.136

Cumhuriyet, 22 Ekim 1958, s.1-5

Cumhuriyet, 11 Temmuz 1937, s.3

Cumhuriyet, 15 Mayıs 1953, s.1

Cumhuriyet, 17 Ekim 1950, s.1

Cumhuriyet, 17 Mayıs 1950, s. 2.

- Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1956
- Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1958, s. 1, 3
- Cumhuriyet**, 19 Şubat 1952, s.1
- Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1953, s.1-3
- Cumhuriyet**, 23 Eylül 1950, s.1
- Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1953, s.1-3
- Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1955, s. 2
- Cumhuriyet**, 5 Aralık 1945, s. 1.
- Cumhuriyet**, 7 Mart 1945
- Daily Boston Globe**, 30 Mayıs 1953, s.3
- Guardian**, 4 Kasım 1950, s.6
- Guardian**, 14 Kasım 1950, s.6
- Hürriyet**, 17 Şubat 1946, s. 3
- Hürriyet**, 18 Temmuz 1958, s. 1- 5
- Milliyet Gazetesi**, 1 Ağustos 1956, s.4
- Milliyet**, “Türkiye-İrak Görüşmeleri”, 11 Ocak 1955, s. 1-7
- Milliyet**, 2 Mart 1952, s.1;
- Milliyet**, 4 Mart 1952, s.7
- Milliyet**, 6 Mart 1952, s.7
- Milliyet**, 18 Ağustos 1956
- New York Herald Tribune**, 30 Mayıs 1953, s.6
- New York Times**, 9 Ekim 1957 s.4
- Tercüman**, 18 Temmuz 1958, s. 1, 5
- Tercüman**,12 Ekim 1957, s.5
- The Sun**, 30 Mayıs 1953, s.5

The New York Times, 10 Aralık 1959, s.5

The New York Times, 2 Mart 1952, s.3

The New York Times, 20 Aralık 1950, s.1

The New York Times, 30 Mayıs 1953, s.3

The New York Times, 3-8 Aralık 1959,s.5

The New York Times, 4 Mart 1952, s.1

The Times, 21 Haziran 1941, s. 3

The Times, 17 Haziran 1950, s.3

The Times, 18 Haziran 1956, s.11

The Times, 18 Mayıs 1953, s.6

The Times, 19 Mayıs 1947, s.5

The Times, 20 Ağustos 1957, s.8

The Times, 22 Haziran 1956, s.10

The Times, 27 Mayıs 1953, s.5

The Times, 28 Haziran 1951, s.7.

The Times, 28 Haziran 1951, s.7.

The Times, 28 Haziran 1951, s.7.

The Times, 28 Haziran 1951, s.7.

The Times, 28 Mayıs 1953, s.8

The Times, 28 Mayıs, 1946, s.4

The Times, 7 Mayıs 1947, s.5.

The Times, 4 Eylül 1939 s.3

The Times, 8 Eylül 1939 s. 4

The Times, 30 Ekim 1940, s.4

The Times, 8 Kasım 1940, s.4

- The Times**, 21 Kasım 1940, s.5
- The Times**, 22 Mart 1945, s.3.
- The Times**, 23 Mart 1945, s.3.
- The Times**, 27 Mart 1945, s.5.
- The Times**, 9 Nisan 1945, s.3.
- The Times**, 14 Temmuz, 1945, s.4.
- The Times**, 6 Ağustos 1945, s.3
- The Times**, 6 Ağustos 1945, s.3
- The Times, 6 Ağustos 1945, s.5
- The Times**, 22 Ağustos 1945, s.3
- The Times**, 20 Temmuz 1946, s.3
- The Times**, 27 Eylül 1946, s.5
- The Times**, 27 Mart 1947, s.5.
- The Times**, 22 Nisan 1947, s.4.
- The Times**, 23 Ocak 1948, s.4
- The Times**, 17 Temmuz 1948, s.4
- The Times**, 21 Ocak 1949, s.4
- The Times**, 1 Nisan 1949, s.3
- The Times**, 9 Nisan, 1949, s.4
- The Times**, 2 Mart 1950, s.6
- The Times**, 5 Nisan 1950, s.6
- The Times**, 5 Nisan 1950, s.6
- The Times**, 5 Nisan 1950, s.6
- The Times**, 2 Ağustos 1950, s.4.
- The Times**, 2 Ağustos 1950, s.4.

The Times, 2 Ağustos 1950, s.4.

The Times, 16 Ağustos 1950, s.3

The Times, 23 Ağustos 1950, s.3

The Times, 31 Ağustos 1950, s.3

The Times, 9 Ekim 1950, s.4

The Times, 2 Kasım 1950, s.3

The Times, 2 Kasım 1950, s.3.

The Times, 4 Aralık 1950, s.5

The Times, 21 Aralık 1950, s.3

The Times, 21 Aralık 1950, s.3.

The Times, 3 Nisan 1951, s.4

The Times, 3 Nisan 1951, s.4,

The Times, 10 Kasım 1951, s.5

The Times, 4 Aralık 1951, s.5

The Times, 18 Şubat 1952, s.3.

The Times, 4 Mart 1952, s,6

The Times, 5 Mart 1952, s,3

The Times, 4 Ağustos 1952, s.5

The Times, 20 Ekim 1952, s.4

The Times, 20 Ekim 1952, s.4

The Times, 20 Ekim 1952, s.4.

The Times, 24 Ocak 1953, s.3

The Times, 9 Şubat 1953, s.5

The Times, 26 Şubat 1953, s.5

The Times, 2 Mart 1953

The Times, 24 Mart 1953

The Times, 7 Nisan 1953

The Times, 7 Nisan 1953, s.7

The Times, 7 Nisan 1953, s.7

The Times, 29 Ocak 1954, s.3

The Times, 13 Mart 1954, s.5

The Times, 17 Mart 1954, s.3

The Times, 29 Nisan 1954, s.8.

The Times, 16 Temmuz 1954, s. 8

The Times, 17 Temmuz 1954, s.6

The Times, 19 Temmuz 1954, s. 3

The Times, 6 Ağustos 1954, s. 6

The Times, 9 Ağustos 1954, s. 5

The Times, 10 Ağustos 1954, s. 5

The Times, 18 Ağustos 1954, s.4

The Times, 6 Ocak 1955, s.7

The Times, 7 Ocak 1955,s.7

The Times, 7 Ocak 1955,s.7.

The Times, 17 Ocak 1955, s.5

The Times, 9 Şubat 1955, s.6

The Times, 2 Eylül 1955, s.7.

The Times, 10 Eylül 1955, s.6

The Times, 10 Eylül 1955, s.6

The Times, 5 Aralık 1955, s.3

The Times, 8 Ocak 1956, s.5

- The Times**, 8 Ocak 1956, s.7
- The Times**, 27 Temmuz 1956, s.10
- The Times**, 28 Temmuz 1956, s.5
- The Times**, 4 Ağustos 1956, s.5
- The Times**, 12 Eylül 1956, s.9
- The Times**, 31 Aralık 1956, s.5
- The Times**, 31 Aralık 1956, s.5
- The Times**, 8 Ocak 1957
- The Times**, 22 Mart 1957
- The Times**, 1 Nisan 1957
- The Times**, 20 Nisan 1957
- The Times**, 5 Temmuz 1957, s.10
- The Times**, 16 Temmuz 1957.
- The Times**, 23 Temmuz, 1957, s.6
- The Times**, 5 Ağustos, 1957, s.5
- The Times**, 14 Ağustos 1957, s.8.
- The Times**, 15 Ağustos 1957, s.8
- The Times**, 20 Ağustos 1957, s. 8
- The Times**, 21 Eylül 1957.
- The Times**, 6 Ocak 1958, s. 3
- The Times**, 1 Şubat 1958, s.3
- The Times**, 14 Şubat 1958, s.5
- The Times**, 15 Temmuz 1958, s.8
- The Times**, 23 Temmuz 1958, s.8
- The Times**, 31 Temmuz 1958, s.5

The Times, 1 Ağustos 1958, s.8

The Times, 25 Mart 1959, s.7

The Times, 22 Ekim 1959

Ulus, 14 Mart 1947, s. 1

Ulus, 13 Temmuz 1948, s.1.

Ulus, 18 Temmuz 1958, s. 1, 3

Vatan, 21 Eylül 1956, s.1-3

Yeni Sabah, 22 İkinci teşrin 1940, s. 1-3

Yeni Sabah, 29 Birinci teşrin, 1940, s.1-3

Yeni Sabah,7 Nisan 1941, s. 2

Yeni Sabah, 31 Ağustos 1950, s.1

Zafer, 7 Ağustos 1950, s.1-2.

Zafer, 9 Ekim 1950 s. 1

Zafer, 7 Kasım 1956, s.1

TEZLER (YÜKSEK LİSANS/DOKTORA)

ARI, Ökkeş, (2010), “Türkiye’nin Ortadoğu Projesinin Doğuşu (1945-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya

ASLAN, Emel, (2014), “Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir

AVCI, Ahmet, (2014), “1950-1960 Arası Türk-İngiliz, ilişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Tarih Ana Bilim Dalı, Konya

- BAYKALMIŞ, Halil Hayri, (2003), “Türkiye’nin Nato’ya Girişi ve Kamuoyu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İzmir.
- ÇAKIR, Fırkan, (2017), “Süveyş Buhranı Sürecinde Türk Dış Politikası”, Doktora Tezi, **19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Samsun.
- DALKIÇ, Levent, (2016) “İkinci Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kocaeli.
- İŞİK, Salih, (2011) “Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Edirne.
- İVGEN, Ferhat, (2007), “1923-1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Eskişehir
- KORKMAZHAN, Abdullah, (2016), “Türkiye Solu ve Kıbrıs Sorunu (1950-1980)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Kıbrıs Üniversitesi, Türk ve Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalı**, Kıbrıs
- MATİÇ, Uğur, (2017) “Ortadoğu Krizlerine Yönelik Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- METİN, Ömer, (2006), “Demokrat Parti Dönemi Türk İngiliz İlişkileri (1950-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bolu
- MEYDAN, Seçil Buket, (2001), “İkinci Dünya Savaşından Günümüze Balkanlarda Yapılanma Ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Ankara
- SAVAŞAL, Semih, (1989), “İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin Nazi Almanya’sı ile İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul

SEZER, Yavuz, (2006) “Demokrat Partinin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, İzmir

ŞÜKÜROĞLU, Veysel Karani, (2008), “1945-1960 Soğuk Savaş Dönemi Türk Amerikan İlişkileri ve Ortadoğu’ya Yansıması”, Yüksek Lisans Tezi, **Ufuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Ankara

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

U.S. Department of State Archive, “**The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO)**”, <http://2001-2009.state.gov>, (15.08.2018).

DİZİN

-A-

ABD, v, ix, 1, 2, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14,
16, 19, 20, 21, 23, 26, 28, 29, 32, 34,
35, 36, 44, 47, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 65, 66, 67, 71, 73, 74, 76, 77, 79,
81, 82, 83, 86, 89, 90, 91, 92, 94, 95,
96, 100, 102, 103, 106, 109, 110, 111,
113, 116, 117, 118, 129, 130, 150,
151, 152, 154

Almanya, 1, 2, 3, 10, 15, 24, 26, 33, 56,
98, 99, 100, 101, 108, 165

Arnavutluk, 29, 100, 128

-B-

Bağdat paktı, 59, 69, 74, 75, 76, 132

Balkan paktı, 128, 132

Balkanlar, v, viii, 28, 98, 101, 102, 103,
117

BM, ix, 35, 37, 38, 45, 46, 48, 51, 62,
87, 89, 90, 94, 95

Brüksel, 15

Bulgaristan, viii, 10, 15, 29, 42, 93, 98,
99, 100, 102, 103, 104, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 113, 114, 115, 116,
128, 151, 153, 154, 156

-C-

Churchill, 102, 103, 106

Cumhuriyet Halk Partisi, ix, 116, 130

-D-

Demokrat Parti, VII, VIII, v, ix, 5, 6, 7,
8, 31, 33, 42, 43, 59, 91, 105, 107,
112, 116, 130, 131, 150, 153, 156,
164, 165, 166

-E-

EOKA, 42, 44, 45, 51

-F-

Fatin Rüştü Zorlu, 38, 39

Fransa, 1, 2, 3, 7, 10, 15, 17, 18, 19, 21,
26, 31, 54, 58, 60, 85, 89, 90, 91

-H-

Hitler, 1, 98, 99, 100

-I-

Irak, viii, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63,
65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 153, 158

-İ-

İngiltere, v, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 14,
15, 17, 19, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58,
60, 65, 66, 71, 72, 73, 76, 77, 81, 82,
83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 96,
98, 100, 101, 103, 106, 109, 110, 113,
115, 116, 117, 129, 130, 131, 132

İnönü, v, vi, 2, 3, 4, 7, 100, 130, 157

İran, 11, 27, 28, 53, 54, 55, 56, 57, 59,
65, 67, 69, 73, 74, 76, 79, 155

-K-

Kıbrıs, vii, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 50, 51, 79, 122, 129, 131, 150,
152, 154, 155, 156, 157, 164, 165

Kore, 14, 19, 23, 28, 32, 66, 131, 132

-L-

Lübnan, 54, 58, 61, 62, 69, 79, 80, 81

-M-

Makarios, 34, 35, 42, 44, 46, 49, 50, 51

Marshall Planı, vii, 12, 13, 14, 29, 155

Menderes, 5, 6, 18, 20, 25, 27, 31, 37,
41, 43, 45, 48, 63, 64, 69, 70, 83, 90,
95, 106, 116, 123, 128, 154

Mussolini, 1, 98

-N-

NATO, vii, ix, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
31, 32, 36, 40, 41, 64, 68, 73, 81, 82,

106, 116, 117, 118, 119, 121, 123,
127, 129, 131, 132, 151, 154

-O-

Ortadoğu, v, vii, 11, 19, 28, 31, 40, 45,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 81, 87, 91, 92, 93, 94,
95, 96, 98, 105, 106, 119, 122, 131,
132, 150, 153, 154, 156, 164, 165,
166

Osmanlı Devleti, 33, 53, 54, 55, 107,
111

-S-

Selim Sarper, 37, 45

SSCB, v, ix, 1, 2, 3, 4, 7, 13, 15, 23, 32,
57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 74, 76,
81, 83, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
98, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 109,
111, 112, 118, 128, 129, 130, 132,
152

Stalin, 10, 102, 105, 128

Suriye, viii, 54, 58, 61, 62, 66, 67, 77,
80, 81, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 153,
154, 155

-T-

Tito, 75, 103, 118, 119, 120, 123, 128

Truman, vii, 12, 13, 14, 17, 23, 26, 29,
30, 64, 102, 103, 106, 109

Truman doktrini, 26, 64, 106

Türkiye, v, vii, viii, ix, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8,
10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75,
76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 89, 90,
91, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 108,
111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
127, 129, 130, 131, 132, 150, 151,
152, 153, 154, 155, 156, 158, 164,
165

-Y-

Yugoslavya, viii, 28, 29, 64, 67, 75, 90,
100, 102, 103, 106, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 128, 129

Yunanistan, viii, 11, 12, 13, 14, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32,
34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44,
45, 46, 48, 49, 50, 67, 98, 99, 100,
102, 103, 106, 108, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 124, 127, 128,
129, 132

